ANUL V. Vol. XV. — Nr. 7. 1 IULIE, 1940.

Insemnări ieşene

Revistă lunară

Sub conducerea D-lor:

M. SADOVEANU, M. CODREANU şi GR. T. POPA

SUMARUL:

G. BĂRGĂUANU . . . . . Rugăciune.
T. HOTNOG . . . . . Revolta clopotelor.
NICOLAE ŢAŢOMIR . . . . . Sincronism.
V. CUCU . . . . . La bir...
ŞTEFAN CIOBOTĂRAŞU . . . . Livada. Întoarcere. Urît.
M. ŞTEFĂNESCU-GALAŢI . . . Domnu' Ilie.
G. H. FLORENTIN . . . . . Preludiul nebuniei. Păgînul.
N. DAŞCOVICI . . . . . Războiul actual şi neutralitatea Rominiei.
G. CĂLINESCU . . . . . De vorbă cu D-l I. Petrovici (III).
P. NICULESCU . . . . . G. Topîrceanu în faţa vieţii, în faţa morţii...
V. BUŢUREANU . . . . . Contribuţii la Dreptul Internaţional.
P. CAZACU . . . . . Dimitrie I. Meleghi
A. LUCACI . . . . . Cronica ideilor : Romantism modern.
DIMITRIE GHERASIM . . . . . Cronica externă : Intrarea Italiei în război.
N. CADIOSCHI . . . . . Cronica plastică : Salonul oficial 1940.
GHEORGHE IVĂNESCU . . . . Cronica lingvistică : Eugen Seidel.
N. I. POPA . . . . . Cronica literară : În jurul genurilor.

Cuvîntările d-lor Iorgu Iordan, Octav Botez, Gheorghe Ivănescu şi Gheorghe Ivaşcu, în aula Universităţii din Iaşi, cu ocazia dezvelirii busturilor lui A. PHILIPPIDE şi G. IBRĂILEANU.

NOTE: Dezvelirea bustului profesorului Al. Slătineanu la Iaşi. — Bizarerii ce nu trebuiesc imitate. — Noţiuni răsturnate. — Ilie. — Cu o unitate antiaeriană britanică. — D-l Rădulescu-Motru şi «Secretul unei victorii». — Mişcările de populaţie în Germania. — Terminologia militară în viaţa civilă. — Beethoven. — Universitatea muncitorească dela Iaşi. — O lucrare valoroasă. — Unii domni cu pretenţie de scriitori. — Despre Titu Maiorescu. — Universitatea Populară «Nicolae Iorga» din Vălenii de Munte. — Nivel. — Articolul d-lui I. Bordea. — Table beoţiene : Abonaţii încreţiţi. — Expresivitate. — Doina Ino[illegible]aşă ieftină. — Cifre : Ţară privilegiată. — Contribuţii la revista «Insemnări i[illegible] bust al Profesorului I. I. Mironescu la Iaşi.

REVISTE.

X — 60

IAŞI

COLABORATORII REVISTEI :

Gh. AGavriloaei
I. Alexa, conf. univ.
G. Alexa prof. univ.
Vasile Alexandrescu, prof.
D. Alistar, prof.
Alejandro Alvarez, prof. univ.
I. Andriescu-Cale, conf. univ.
C. I. Andreescu, conf. univ.
Gh. Andronovici, medic-şef, Iaşi
P. Anghel, prof. universitar
Vlad P. D. Anghel, student
Al. Anghel, profesor
Al. Antohi
E. Apostoleanu, prof. univ.
Const. Argeşanu
I. Atanasiu, prof. univ.
Franz Babinger, prof. univ.
Ştefan Baciu
Henry Baerlein
B. Baidan
C. Balmuş, prof. univ.
Ana Bălănescu
Gh. Băileanu, asist. univ.
F. Baldensperger, prof. univ.
Sir Percy E. Bates
Margareta Barcianu
T. A. Bădărău, profesor
Gabriel Bădărău, asist. univ.
Dan A. Bădăreu, prof. univ.
I. Bălteanu, prof. univ.
D. Bagdasar, conf. univ.
M. Bantaş, profesor
G. Bărgăuanu
C. G. Bedreag, prof. univ.
Radu N. Beligan
Lenormanda Benari
Mihai Beniuc, asist. univ.
Gh. G. Bezveconnii
Al. Bilciurescu
Mircea Birsan, profesor
Şt. Birsănescu, prof. univ.
Agatha Birsescu
Gheorghe Bogaci
N. A. Bogdan
P. Bogdan, prof. univ.
I. St. Bogza
H. Boicescu
M. Bontempelli, dela Acad. Ital.
M. Borcea, avocat
I. Bordea
Octav Botez, prof. univ.
Demostene Botez
I. François Botez
W. Both
Traian Bratu, prof. univ.
Gh. I. Brătianu, prof. univ.
O. Briese
J. Brociner
Theodor Bucur
Aurel Bugariu
T. G. Bulat, prof. univ.
Valeriu Bulgaru, prof. univ.
I. Bunescu
Anca Bursan
Val. Buţureanu, profesor
I. A. Butnaru, student
Ovid Caledoniu
N. I. Calinicenco, asist. univ.
Euseblus Camilar
M. Carp, profesor
Const. Cartas, preot
Petru Caraman, prof. univ.
Ronsarda Castro
V. I. Cataramă, student
Nicolae Cadioschi, avocat
P. Cazacu
Otilia Cazimir
G. Călinescu, conf. univ.
A. Cawley, prof. univ.
Aurel Cerna
A. Cernătescu, inginer
Gh. Chiriţescu, avocat
Constantin F. Chircu
A. Ciobanu
Şt. Ciobotăraşu
Edmondo Cione
Al. Cişman, prof. univ.
Const. I. Ciulei, inginer
D. Ciurea, asist. univ.
Petre Ciureanu
Alexandru Claudian, conf. univ.
Horia Clopotaru
Grigore V. Coban
M. Codreanu
Emil Coliu
E. Condurachi, asist. univ.
Mihai Constandache, profesor
N. Constantinescu, asist. univ.
Ilie Constatinovschi
Petru Comarnescu
Gh. V. Corot
Eugen Coşeriu
I. L. Cosmovici, profesor
Tania Costea
N. L. Cosmovici, prof. univ.
Mircea Cosmovici
Sandra Cotovu
Donald Cowie
Eugen Crăciun
Vladimir Crăciunescu
Cezar Cristea, inginer
Ion Christu
Crişan Mihai
V. Cucu
Gh. A. Cuza, prof. univ.
Harvey Cushing, prof. univ.
M. David, prof. univ.
J. V. Davidson-Houston
N. Daşcovici, prof. univ.
Tudor Dăscălescu
Emil Diaconescu, conf. univ.
Ion Diaconu, profesor
Romulus Demetrescu, prof.
Vucol Dorna
P. Dragomirescu, prof. univ.
Al. Dimitriu-Păuşeşti, profesor
M. Duff, financiar
Lucian Dumitrescu
Gh. Duzinchevici, asist. univ.
George Edinger
Ioan V. Enache
Maria Enăchescu
I. Faifer
Coca Farago
René Fatou
H. A. Fiechtner
G. H. Florentin
N. Al. Florescu
M. Florin
George Fonea
I. Frasin, asist. univ.
A. Frimu
Enric Furtună
Alex. N. Gane
D. Găzdaru, prof. univ.
Al. Georgescu, profesor
C. V. Gheorghiu, prof. univ.
Ermil Gheorghiu, comandor
Margareta Gheorghiu
Traian Gheorghiu, profesor
Ioan I. Ghelase
O. Gheorghiu, profesor
E. Gheller
Dimitrie Gherasim, asist. univ.
Gh. Ghibănescu, profesor
Mihail Ghindă
C. R. Ghiulea
Otilia Ghiulea
J. Goldner, şef de lucrări
Aurel H. Golimas, profesor
Paul Gore
Şt. Graçosky, prof. univ.
N. Grigoraş
C. Grigoriu, inginer
Otto Grosser, prof. univ.
Eugen Herovanu, prof. univ.
N. V. Hodoroabă, preot
Vintilă Horia
Titus Hotnog, profesor
Horia Hulubei, student
Adina V. Iamandi
Gr. Gr. Iamandi, medic primar
C. N. Ifrim
Constantin Ioanid
Traian Ionaşcu, prof. univ.
Iorgu Iordan, prof. univ.
C. Iordăchescu, prof. univ.
D. Iov
Const. Isac-Doru
Magda Isanos
G. Istrati
Ilie Isvoranu
T. Iuzbaş
Gheorghe Ivănescu, asist. univ.
G. Ivaşcu
Aurel Ivănescu
M. Jacotă, profesor
Hilda Jerea
K. de Josselin de Jong
D. Komarofsky, industriaş
Socrat Lalu, prof. univ.
Ermenegildo Lambertenghi
Aurel Lambrino, profesor
Al. Lascarov-Moldovanu
Aurel Leon
René Leriche, prof. univ.
George Lesnea
Frank R. Lillie, prof. univ.
Jean Livescu, asist. univ.
D. Loghin
Gh. D. Loghin
A. Lucaci
E. Lucinescu, medic primar
V. Luţcan
N. Macarovici, asist. univ.
Mircea Mancaş, profesor
Vasile Maciu, profesor
C. Manolache
Ion Sofia Manolescu
Lucia Mantu
Andrei Manu
D. Şt. Marin
I. Marius Mircu
I. M. Marinescu, prof. univ.
Victor Măgură
Elena Mătase
S. Mehedinţi, prof. univ.
Elena C. Meissner
C. Meissner
Ioana-Modesta Mihail
H. Mihăescu, asist. univ.
Victor Mihailescu-Craiu
I. Minea, prof. universitar
D. Miron, profesor
I. I. Mironescu, prof. univ.
Vasile Mîrza, conf. univ.
Ion Mitroiu
L. G. Mîndru

ANUL V. Vol. XV. — Nr. 7. 1 IULIE, 1940.

INSEMNĂRI IEȘENE

REVISTĂ LUNARĂ

514
I. X-60

RUGĂCIUNE.

0 000040 53661
Periodice

Doamne,
Așa sîntem noi
Copiii tăi, goi
Și mulți ca gîzele și ca nisipul...
Ne mai știi glasul,
Ne mai cunoști chipul?

Fiecare zi e un ochi de 'mprumut
Cu care, doamne, te căutăm:
Poate ești trup printre ciolanele noastre,
Ori duh printre vorbe, ori poate-ai trecut
Între cutele cerului, cele albastre...

Tu știi însă bine că veșnic ni-i foame:
Avem de hrănit anii noștri puțini;
Deaceia ți-am arat cu mînile pămîntul,
Pentru buruiene, pentru rădăcini,
Și pentru poame...

În fiecare zi ne omorîm între noi,
— E, cum se spune, dreptul celui mai tare —
Dar nu pentru cine știe ce lucru mare:
Tot pentru mîncare...

Şi ni-i drag, după cum vezi, să trăim pentru tine,
Deşi veacul nostru-i mai mult pentru bocet
Şi luminile ochilor de lacrimi ni-s pline...

Am avut însă grijă de toate
Şi lîngă durerile noastre-atîrnînd de păcate,
Ne-am pregătit biserici frumoase,
Ca nişte cuiburi, pentru suflete
Şi pentru oase...

Aşa sîntem noi, copiii tăi,
Viermii tăi răi;
Sîntem mici, dar împărăţia ta creşte:
Iartă-ne, doamne, — şi ne miluieşte!

G. BĂRGĂUANU.

REVOLTA CLOPOTELOR.

E greu de lămurit de ce se adunase atîta popor la Catedrală în Duminica aceia de Mai.

Să fi contribuit la aceasta bogăția năvalnică de mirezme și de zvonuri line și nedesluşite, care uimesc pe bietul om stăpînit de gînduri chinuitoare și de năzuinți de neîmplinit, ori clipe de fericire zădarnică și trecătoare?

În mulțimea îmbrăcată în haine de sărbătoare, în aierul îngreuiat de miros de tămîie și de parfum, în cîntările arhaice ale preoților și în melodiile străine ale corului, bietul ins se pierde cu gîndirea în nesfîrșitul locului și al vremii. Simte cum bunul Dumnezeu, după mare mila Lui, lasă ca să-i picure în inimă liniște și mîngîiere. De pe suflet i se dă la o parte o greutate mare și îi pare că nu numai sufletul, ci și trupul i s'a făcut mai ușor, și mai îi vine a crede o clipă că ar putea să se înalțe în văzduh ca o pasăre. Ochii îi tremură înlăcrămați, iar pieptul i se ridică într'un oftat lung, de ușurare.

Poate tot deaceia corul catedralei, condus de profesorul Humoran a cîntat mai bine decît în alte dăți. Însuși Prea Sfințitul a spus în altar, după evanghelie, protoiereului Moldovan: «Îmi place!» Dar protoiereul nu înțelese un moment ce anume plăcuse Prea Sfinției Sale și întrebă: «Ce vă place, Prea Sfințite?» Acesta îi răspunse scurt, după obiceiul lui: «Corul!»

Părintele Moldovan, care era bun prieten cu dirigentul corului, nu putu răbda să aștepte pînă la sfîrșitul slujbei, ci trimise vorbă imediat profesorului prin țîrcovnicul Vichentie, care tocmai adusese cadelnița. La această veste fericită, profesorul care tocmai dirija un concert de Muzicescu, bătînd măsura, luă un aier marțial ca al unui general cînd privește dela postul de

comandă cum trupele-i victorioase pătrund într'o cetate asediată de multă vreme.

La sfîrșitul slujbei, profesorul Humoran, dintr'un calcul meschin de conducător, nu vru să împărtășească bucuria lui și coriștilor, ci, ca deobicei, le căuta nod în papură.

«Mata, duduiță — se adresă el unei fete dolofane, o soprană neîntrecută — ar trebui să-ți înfrînezi mai bine vocea, tocmai fiindcă e atît de frumoasă și de puternică. Fiecare este dator să sacrifice puțin din vocea lui în vederea unui ansamblu mai desăvîrșit...»

Fata se gîndi un moment să protesteze, dar se rumeni puțin la față și zise cu tonul unei eleve cuminți: «Da, domnule profesor!»

— «Mata, domnu' Palamarciuc — se întoarse el spre un bărbat înalt și voinic, un bas puternic, nu de mult angajat în cor— trebuie să te oprești totdeauna imediat ce fac eu semnul încetării. Mata lungești prea mult nota finală, măcar că în textul dumnetale nu se arată așa ceva».

Basul înțelese din tonul în care îi vorbea dirigentul că observația nu era importantă și rosti drept răspuns un *bine* pe o notă joasă din cheia lui *fa*.

Mai făcu observații și altora, toate mărunte și obișnuite, apoi le anunță ziua și ora repetiției corale, făcîndu-i atenți asupra punctualității cu care trebuiau să se prezinte, și-i lăsă să plece. El rămase pe loc urmărindu-i cu priviri recunoscătoare.

Din Catedrală ieșiseră toți credincioșii precum și toți sfinții părinți, în frunte cu Vlădica.Nu mai rămăsese înăuntru decît țîrcovnicul Vichentie ca să facă rînduială în sfînta biserică. De sus, din cafas, se auziau jos pașii lui grăbiți, zîngănitul policandrelor și fișîitul măturii. Era atîta liniște împrejur, că cel mai mic zgomot răsuna distinct în toată încăperea uriașă.

Profesorul voi să încuie dulapul cu operele muzicale și să plece acasă, dar se opri deodată și rămase o clipă în nehotărîre, încrețindu-și fruntea și mușcîndu-și nervos buzele. Se însenină însă repede și rosti vesel «aha!» Trebuia să cînte un concert religios de Bortneanski. Se plecă deci spre raftul de jos și începu să răvășască o colecție de broșuri.

Profesorul Humoran era un bărbat scurt și gros și n'avea mai mult de cincizeci de ani. In păru-i blond i se desemna tot mai lămurit chelia care nu-l desfigura, ci îi dădea o înfățișare

originală şi simpatică. De altfel ochii lui albaştri, pururi zîmbitori subt ochelarii mari, te atrăgeau prin bunătatea ce o revărsau. Pălăria cu borurile largi şi hainele de croială simplă se armonizau perfect cu firea lui de om simplu dar distins. Acum cînd stătea aplecat în faţa dulapului de note, el nu putea fi văzut de jos, din catedrală. Deaceia cînd închise uşa dulapului şi suci cheia, Vichentie se spărie şi întrebă tare: «Dumneavoastră sunteţi, domnule profesor?»

«Da, eu sînt, — îi răspunse acesta şi ecoul glasului ţîrcovnicului se întîlni cu glasul profesorului şi totul se contopi într'o larmă confuză.

Profesorul Humoran deschise nerăbdător caietul de note şi începu să vocifereze în gînd melodia scrisă, dar privirile i se desprinseră curînd de pe foaie, fiindcă notele i se înlănţuiau acum în minte dela sine. Era o melodie cunoscută de dînsul. Se opri puţin, căci îşi adusese aminte că era invitat la un prieten, dar întoarse iute pagina şi dădu peste un «Sfinte Dumnezeule» de a cărui melodie îşi aducea aminte, dar uitase numele autorului. Se sili un moment să-şi aducă aminte, însă trebui să renunţe şi începu să urmărească notele duioase din text, iar privirile lui parcă atingeau clapele unei orgi nevăzute care îi aduceau în auz o armonie de tonuri minunate.

Vichentie îşi sfîrşise toată treaba şi acum se închina pe rînd la icoane după obiceiul lui. El era de aproape şasezeci de ani şi slujea la catedrală de cînd era copil, nu atît pentru leafa modestă pe care o primia, ci mai mult din dragostea şi rîvna lui nesfîrşită pentru slujba bisericească. Atîta stăpînire pusese pe sufletul lui biserica şi sfînta slujbă, încît n'a avut niciodată timp deajuns să se gîndească la însurătoare ca ceilalţi creştini, iar muzica bisericească îi plăcea aşa de tare, încît chiar şi cînd se îmbăta — şi asta i se întîmpla acum destul de des — cînta tot cîntece de laudă lui Dumnezeu, oriunde s'ar fi găsit.

Tocmai cînd bătea o metanie icoanei Maicii Domnului, i se păru că uitase neînchisă o fereastră din altar pe care tot dînsul o deschisese ca să iasă mirosul greu de tămîie şi de ceară arsă. Porni deci—grăbit în altar—şi văzu cu o deosebită mulţămire că se înşelase. Totul era deci în bună rînduială. Din altar se auzi cum s'a închis cu zgomot uşa dela intrare. „A plecat profesorul" — îşi zise el, şi se strecură încet şi spăsit pe covorul de pliuş, făcînd cruci pioase la dreapta şi la stînga, se

mai opri odată aproape de ieşire, se întoarse cu faţa spre altar şi se închină, plecîndu-se pînă la pămînt. Apoi deschise uşa dela intrare.

Profesorul Humoran auzi cum Vichentie răsucea cu zgomot cheia grea dela uşa de intrare. Se opri un moment, nedumerit, ca un om în faţa unei fapte care întrece puterile lui de înţălegere. Deschise gura, dar glasul nu porni imediat, ci o clipă mai tîrziu.

— Vichentie! — strigă el, şi catedrala îi răspunse cu un vuiet înfiorător. — Vichentie! — repetă el desnădăjduit, scăpînd caietul din mînă, ale cărui foi se risipiră pe jos.

Tăcerea îndărătnică a lui Vichentie avea ceva din tăcerea misterioasă şi îngrozitoare a morţilor, care parcă numai cît au sfîrşit vorba, ori sînt veşnic gata s'o înceapă.

Dîndu-şi sama că fusese încuiat în catedrală, nu mai strigă şi a treia oară. Îl sperie acum şi mişcarea braţelor lui, cînd se lovise cu disperare de şolduri. După un moment de nehotărîre se răpezi în goană pe scări în jos, făcînd un zgomot de parcă s'ar fi cutremurat pămîntul. Ajungînd la uşă, apucă de mîner şi voi să deschidă, dar îşi dădu sama numaidecît că uşa era bine încuiată, iar în dosul ei nu se auzea nicio mişcare, ceiace înseamnă că Vichentie era departe.

Profesorul rămase cîtva timp nemişcat, apoi, fără să-şi dea sama ce face, începu să-şi aşeze pălăria, gulerul, cravata, să-şi încheie cu grijă haina la nasturele de sus, ca şi cum uşa s'ar fi deschis şi ar fi trebuit să iasă între oameni. Îi veni în gînd să bată cu pumnii în uşă, dar renunţă, înţălegînd că nu s'ar fi auzit din stradă şi apoi de frica ecoului ce l-ar fi stîrnit. Ar fi putut sparge un geam, dar era mai sigur de urmările rele decît cele bune pe care le-ar fi avut asemenea faptă. Deodată îşi aduse aminte că este un telefon în altar. Cum de nu-i venise în minte dela început?

Chipul i se lumină de bucurie şi porni grăbit spre altar. Cînd ajunse în mijlocul catedralei şi îşi roti privirile împrejur, fu cuprins de un fior de groază:

I se păru că sfinţii din icoane îl urmăreau cu priviri sfredelitoare, curioşi parcă să vadă cum ar să iasă el din încurcătură. Inima îi bătea cu putere în piept, o sudoare rece îi umezi fruntea, şi el se strecură în altar, cu mişcările fricoase ale unui făcător de rele. Cînd intră în altar, unde pe o fereastră mare

veneau valuri de lumină, el se mai liniști. Găsi telefonul, apucă manivela și o învîrti de cîteva ori. Acesta scoase un hîrîit de rîșniță de cafea. Nu funcționa deci.

Bietul dirigent rămase în picioare, continuînd să țină manivela telefonului, apoi se depărtă cu încetineala unui om bolnav.

«Asta-i încă una» — își zise el desnădăjduit, și oftă prelung. Dela fereastra de sus, lumina trecea veselă printre gratii, jucîndu-se cu dînsele și aruncîndu-le pe păretele din față. Lumina îi făcea bine și-i ajuta să gîndească. Începu chiar să fredoneze încet de tot un cîntec luteran, un psalm dătător de speranțe. Își aduse aminte că în catedrală sînt două uși laterale, care se deschid foarte rar și s'ar putea ca măcar una din ele să aibă cheia în broască.

Porni deci înapoi, în catedrală, sfios și cocoșindu-se ca un copil vinovat care trece pe lîngă tată-său cu varga în mînă. Dar și aici îl aștepta altă dezamăgire: ușile erau încuiate, iar cheile lipseau. Apucă deci după scara dela cafas, unde era un dulăpaș în care țîrcovnicul ținea diferite lucruri de gospodărie bisericească, sperînd să găsească acolo vreo cheie. Deschise portița știrbă și potrăcălită de cari și găsi pe cele două rafturi fel de fel de cioburi de candele, cățui stricate, frînturi de mucarnițe de pe vremea cînd nu era lumină electrică, toate afumate și grele de ceară. Găsi și o pereche de bretele rupte, uitate acolo cine știe de cine și de cînd. Un miros greu de mucegai, de ceară arsă, de tămîie și de untdelemn rînced izbi mirosul profesorului și avu un moment senzația că se află la intrarea unui cavou. Închise răpede portița și oftă trist. De afară, ca o provocare răutăcioasă, veneau uruite de trăsuri, țipete poznașe de claxoane întovărășite de murmurul surd al orașului în miezul unei zile de sărbătoare.

Întorcîndu-se înapoi, profesorul se trezi mergînd în tactul rar al marșului pelerinilor care mergeau la Sfîntul Mormînt, părăsind cu o resemnare dureroasă viața în plăceri deșarte din palatul „doamnei Lume". Se opri o clipă în fața ușii care dădea pe scara ce duce sus la clopote. Șovăi puțin, apoi o luă încet pe trepte în sus, și la fiecare treaptă simțea cum fruntea i se înălța tot mai mult și nu știu de ce i se părea că a luat calea spre cer. „Să-ră-mînd porțile iadului..." fredona el din ce în ce mai tare, urcînd cu vioiciune scara șerpuitoare. Urcușul acesta lung și obositor avea totuși pentru dînsul ceva plăcut și

înviorător, iar cînd ajunse în clopotniță simți o ușoară părere de rău că scara se isprăvise.

Își scoase batista, își șterse fruntea și ceafa și o răcoare plăcută îi mîngîie fața. Din clopotniță se vedea într'o parte orașul învăluit într'o perdea străvezie de ceață, cu freamătul lui plăcut; în altă parte se vedeau peste rîu dealurile mari ca niște metereze de verdeață printre care șerpuiau pîraie străjuite de sălcii. Dintr'un afund al zării un automobil mic ca o jucărie însemna o dîră albă de praf.

In altă împrejurare, profesorul ar fi zăbovit multă vreme în fața unei priveliști atît de încîntătoare și poate că vîntul zglobiu de Mai trecînd vesel peste văi și peste dealuri încărcate de culori și de mirezme, i-ar fi adus în auz un cîntec voios de primăvară, dar foamea și necazul îl chinuiau cu cele mai prozaice lucruri.

Am spus nevestei mele să-mi facă un borș de pasăre, cu verdeață multă, cum îmi place mie, își aminti el cu tristețe, iar în nări simți o aromă ispititoare de mărar și de leuștean, că trebui să înghită în sec. Din înălțimea în care se găsea începu să fluiere într'o doară, așa cum fluieră omul cînd e la mare năcaz.

Crezuse că de sus, din clopotniță, ar fi putut chema în ajutor o lume întreagă, dar se convinse curînd că se înșelase amar. Strada cea mai apropiată era ascunsă cu totul în umbra unor castani bătrîni, iar oamenii care se vedeau erau la depărtări atît de mari, că apăreau în proporții liliputane. Ridicînd ochii spre cer, văzu clopotele și un gînd fericit îi fulgeră prin minte.

Am găsit, șopti el, ca odinioară înțăleptul Arhimede, și săltîndu-se în vîrful picioarelor, apucă funia dela clopotul cel mare și trase zdravăn.

Clopotul scoase un dangăt gros, supărat parcă pe profesor că-l trezise din somnul lui de uriaș.

Ca un orator politic care, după o tiradă de efect, pregătită deacasă în fața oglinzii, urmărește cu priviri lacome aplauzele cetățenilor, dirigentul corului făcu ochi roată să vadă dacă nu aleargă cineva într'ajutor. Într'un luminiș dela un colț al străzii, zări cîțiva țarani împovărați de trăisti care se întorceau din piață. De bucurie îi veni să chiuie, dar se stăpîni și mai trase odată clopotul cel mare. Țăranii care mai înainte crezuseră că-i înșeală auzul, auzind bine acum clopotul, lăsară trăistile jos, își scoaseră

căciulile şi se închinară cu smerenie spre răsărit, adică tocmai cu spatele spre profesor. O femeie bătu chiar o metanie.

Oricît de sfînt era locul în care se găsea, profesorul de data asta scăpă o înjurătură păgînă spre bieţii ţărani care în acel moment erau însufleţiţi de cele mai curate gînduri. Furia lui întrecu orice măsură. Apucînd cu amîndouă mînile funiile dela trei clopote, le zmunci de trei ori în şir.

Clopotele traduseră furia profesorului prin dangăte neobişnuite ca ordine şi intensitate. De cînd ţineau minte oamenii, nu mai auziseră aşa ceva. Bătrînul clopotar al catedralei nu dăduse din mînă funiile clopotelor decît atunci cînd fusese încredinţat că are un urmaş care le mînuia întocmai ca şi dînsul. «Căci şi clopotele au socoteala lor» zicea el, «şi unu-i polileul, alta-i de evanghelie, alta-i de mort. Mă rog: clopotele au şi ele socoteala lor». Astfel clopotele cîntau de veacuri numai într'un anumit chip ca să fie în veci înţelese şi de vii, şi de morţi. Deaceia pe mulţi îi surprinse acum răzvrătirea clopotelor catedralei şi fiecare căuta zădarnic o explicaţie, dar nimeni nu venea să vadă pe maestrul cel nou al cîntării văzduhului. Fantezia bogată de oameni luminaţi îi împiedeca să ghicească simpla şi trista realitate.

Noroc că se găsi un om a cărui fantezie nu are prilej de dezvoltare şi a cărui judecată este mult exercitată în tot ce se depărtează de lege şi de obicei. Vreau să spun că tocmai atunci comisarul Popovici dela a patra se întorcea grăbit spre casă. Numai cît ieşise dintr'o bodegă unde luase un aperitiv cu locotenentul de administraţie Necşulescu, şi era în toane foarte bune.

— Nu e clopotarul; — îşi zise el mirat; e altcineva.

Şi cum era aproape de catedrală, intră în curte şi merse pînă cînd zări în clopotniţă, spre surprinderea lui, chipul fericit al profesorului Humoran şi i se păru că semăna în acel moment cu proorocul Daniel cînd lăuda pre Domnul în groapa leilor. Comisarul crezu un moment că profesorul îşi pierduse mintea şi nu ştie ce să facă, dar se linişti cînd auzi de sus glasul blînd şi cunoscut.

— Domnule comisar, fii atît de bun şi trimite pe cineva după Vichentie, ţîrcovnicul, să vie cu cheia să-mi dea drumul de aici.

Comisarul alergă în stradă şi fluieră după un gardist. Pînă să se întoarcă acesta, profesorul se scoborî în goană pe scări

și se opri la ușa bisericii. Curînd veni, pe dinafară, și comisarul Popovici. Acesta, cum era de felul lui vesel, îl întrebă prin gaura cheii:

— Dar unde-i cealaltă persoană?

— Care persoană? — întrebă profesorul mirat, dar înțelegînd îndată întrebarea comisarului adăogă: «Știu eu ce vrei să spui dumneata. Dacă mai era o persoană, cum glumești dumneata, nu trăgeam clopotele».

Comisarul rise și continuă să glumească pe socoteala celui dinăuntru, care era atît de bucuros că scapă la lumină încît vorbele comisarului îi păreau o adevărată binecuvîntare.

Vichentie veni după un sfert de oră și descuie ușa. Profesorul îl ocărî degeaba, după cum tot degeaba se jură Vichentie în toate chipurile că n'o făcuse într'adins.

La trei și jumătate profesorul sorbea cu lăcomie borșul lui favorit, dar cam cu noduri, fiindcă nevastă-sa nu vroia să creadă că stătuse atît de tîrziu în biserică, ci era încredințată că se încurcase cu careva la vreun șnaps. Purtarea nevestii îl mîhni atît de tare că refuză friptura, ba și cafeaua. Se închise în camera lui și cîntă pînă seara la piano. Prietenului care îl invitase îi spuse a doua zi că n'a putut veni, fiindcă nu i-a fost bine.

T. HOTNOG.

SINCRONISM.

Pe drumul cu ecouri şi rezonanţe vagi
Simbolic unde floarea îşi poartă lance ghimpul,
Cînd toate ni-s deodată la fel de vechi şi dragi,
Ca şarpele de casă tic-tac în tîmple timpul...

Ne rod sub tîmple carii ca pe-un sicriu ron-ron,
Ca pe-un sicriu în care mai licăre arare
Iubirea, ura neagră şi visul monoton.
Ca nişte cari sub tîmple ron-ron, pentru uitare...

Fluid, miriapodul de foc şi de rubin
Ne 'ncolăceşte craniul zvîcnind sub piele — silnic
Să mirosim a viaţă, a miere şi pelin,
De-atîtea mirodenii aprinse'n suflet zilnic!

O, inima aceasta de lut în care zac
Obsesii prăbuşite din susul clar şi rece!
Tic-tac asemeni nouă, din tîmple 'n timp tic-tac
Şi sîngele ce curge şi timpul care trece...

Apunem cîte-oleacă, ne ducem cîte-un pic.
În trista încăpere din noi, zădărnicia
Cadenţa amintirii o bate tic-tac-tic...
Pe efemer cu 'ncetul ne altoim vecia.

Dar pentru ce să plîngem și pentru ce să fim?
Hu-hu ne cîntă'n sînge, noptatic, huhurezii.
Cînd moartea ne așteaptă acolo'n țintirim
Nămolul ni se coace ca fructele livezii.

Tic-tac în tîmple, timpul ne țintuiește iar...
Nu, nimeni nu s'ascunde și nimeni nu se teme!
Sîntem la fiecare gropar și lopătar,
Luîndu-ne simbria dela sătula vreme.

În strania plămadă de lut și vis lampant
Rotițele de ornic iluzia ne-o 'nvie.
Din marele repaos spre marele neant
Destinul bate punte de aspră insomnie...

NICOLAE ȚAȚOMIR.

LA BIR...

...Să n'ai pe nimeni în lumea aceasta — gîndește celibatarul — care să te 'nțeleagă, să te mîngîe?!... Să nu-ți iasă în cale un copil, copilul tău!... Să duci o viață de un egoism feroce, nenaturală, fără nevastă, fără copii. Dar ființele acestea îți umplu sufletul! Ești tu născut a doua oară! Familia e o lume mică. Pentruce să te pedepsești singur? Pentruce să te ia toți la ochi? Să te pună la taxe? Auzi? La bir! Să te facă de rîs!... A! Nu! Nu mai merge! Mă 'nsor! Adio declarație de celibatar! Adio, mă 'nsor!...

. . . . . .

— Of, of, face celibatarul.

— Oftezi, hai? strigă Cocuța aruncîndu-i în cap Larousse-ul de pe masă. Na... Să ai macar dece să oftezi, idiotule!...

Celibatarul, știind greutatea cărții, s'aține cu amîndouă mînile. Dar degeaba! «Nouveau petit larousse illustré» își face drum printre degetele sale și-și ajunge ținta cum trebuie, drept între ochi.

— Nemernicule, canalie, mai zice ea subțire și istovită se zvîrle 'n pat, cît îi de lungă.

— Auleu, auleu, țipă scurt celibatarul apucîndu-se de cap.

Urmează o pauză. Adică o tăcere adîncă. Clipele trec încet, cuminți, una după alta pînă 'ntr'un tîrziu cînd un hohotit scurt și sfîșietor încheircește trupul Cocuței.

Celibatarul, ca și cum n'ar fi auzit nimic, își caută de ale lui. Mai întăi se duce 'n colțul celălalt al odăii, la lavoar și se privește în oglindă. O umflătură roșie stă drept în mijlocul frunții.

— Al dracului! Ce cucui!... Și diseară 'n vizită, își zice plin de amărăciune.

După aceia ia prosopul depe lighean şi c'o îndemănare de felcer, îl moaie 'n cană, îl stoarce şi şi-l leagă la cap. Apa rece îi alungă nourii negri ai ameţelii. Acum se simte bine şi cată 'n jurul său. Cînd o vede pe Cocuţa cum plînge 'n perne, cu sughiţuri, ca un copil, inima lui bărbătească se 'nduioşează pe loc.

— Saraca — îşi zice — e mică şi fără apărare! Aşa-i sortită femeia să fie slabă!... Saraca, repetă el, fără să vrea, cu voce tare.

— Ce-i? întrebă Cocuţa din perne.

— Nimic, zice celibatarul pipăindu-şi turbanul.

După un timp Cocuţa şopteşte mieros:

— Fii bun, te rog şi dă-mi puţină apă.

Celibatarul îi aduce apa. Cocuţa se ridică. După ce-şi udă buzele îl apucă strîns de mînă.

— Iartă-mă, dragul meu! Iartă-mă... Ia să văd, se roagă ea făcîndu-i semn să-şi scoată legătoarea.

Celibatarul nu ştie ce să facă: s'o scoată sau nu? În cele din urmă alege măsura de mijloc, adică împinge puţin prosopul.

Cocuţa atîta a aşteptat! Cu ultimile puteri se repede şi-l pupă pe cucui. Celibatarul, înduioşat peste măsură, o pupă şi el pe ochii plînşi. După aceasta încep să se sărute mereu ca şi cum nu s'ar fi văzut de multă vreme.

— Nu se cunoaşte tare, zice ea trăgîndu-i prosopul la loc.

— Ba, se cunoaşte...

— E o pată mică de tot.

Şi după ce-şi suflă nasul:

— Pîna 'n sară trece!...

— Nu cred...

— Trece, trece, ai să vezi!...

— ...?!

— Să nu mă mai superi, dragul meu...

— Nu — nu...

— Da — da, ştiu eu cum te ţii de vorbă...

— ...Zău că ei m'au luat...

— Sigur, te-au luat ca să bei!?

N'am băut, am vorbit...

— Auzi, domnule, eu stau şi-l aştept ca o proastă şi dumnealui vooorbeşte prin crîşme cu toţi beţivii.

— Nu-s beţivi, îs colegii mei de birou.

— Daaa... sigur, colegi! Mă rog ia 'n să mă scuteşti de colegi de ăştia de-al de rusoaica cu care erai eri pe stradă!...

— Am ieşit împreună, m'a întrebat ceva... Ce era să fac?

— Să nu ieşi! N'o ştii cine-i?

— Era o chestie de serviciu...

— Daaa, siiigur, de serviciu! De serviciu? Pfff... Mă rog de care serviciu? De-acela, de al vostru, deacolo?... Da ce eşti tu? Director, inspector? zice Cocuţa.

Celibatarul oftează şi-o mîngîe pe păr.

— Hai fii cuminte. Linişteşte-te îi spune el şi-o sărută în creştet.

Cocuţa se 'nfioră şi-l prinde de după gît cu amîndouă mînile. Ochii îi strălucesc în lacrămi.

— Să nu mai fii rău, se roagă buzele crude. Să nu mă mai faci să sufăr!... Auzi?

Ş'apoi c'o voce mai aspră:

— Vezi, şi-ţi fă de cap în sara asta! Acolo are să fie lume multă... Tu ştii că n'ai voie să te oboseşti?!... Să dansezi... Să-ţi pierzi nopţile... să-ţi...

— Nici nu mă duc. Ce! Cu asta 'n frunte-am să mă duc?

— Nu se cunoaşte! Dai cu pudră...

— Eu nu mă dau. Nici n'am.

— Iţi las eu...

— Nu... nu mă duc.

— Ba du-te. Le-ai promis că te duci, du-te! E şeful tău. Poate ai nevoie de ei!

— Cum să n'am! oftează celibatarul trăgînd cu ochiul la «civilul» şi la «romanul» care stau zvîrlite 'ntr'un colţ. Dacă le dădeam la timp, era alta — îşi zice el — cu amărăciune.

— Te duci, faci act de prezenţă şi pe urmă: mă iertaţi, nu mă simt tocmai bine şi la 11, 12 eşti în pat. Nu?

Celibatarul dă din cap cu multă seriozitate.

Dar timpul trece, Cocuţa-i gata de plecare. Moşul o aşteaptă de o oră. Viaţa se sprijină pe realităţi, e nevoie de atitea; un ciorap, o pălărie... Gîndul c'ar putea să-l supere prea tare o sperie. Ş'apoi bătrînii îs curioşi... De aceia îşi schimbă liniile feţei:

— Plec, dragul meu, mă aşteaptă la coafor... Pa...

— Mult se mai coafează fiinţa asta — gîndeşte celibatarul adunînd cuminte mucurile depe jos — ori se mai coafează ori nu!..

— Pa și fii cuminte, spune ea ţuguindu-și buzele înroșite. Ca să nu-i întindă rujul, celibatarul o sărută ușor, fără nicio simțire.

— Prostule, nu se ia, îi aderent, îi explică Cocuța și-l ciocănește pedagogic pe compresă.

Cînd trece pragul, se întoarce și-i trimite o sărutare pe vîrful degetelor. Celibatarul îi răspunde la fel. După aceasta, odată cu ușa, se 'nchide în odaie o tăcere mare. Așa de mare încît celibatarul ciulește urechile.

— Oare ce-i? se 'ntreabă el nedumerit. Ce s'a 'ntîmplat?...

A!... nu-i nimic, își răspunde tot el, e liniște! Da-da, e liniște!...

După aceste cuvinte cineva bate în ușă. Cînd o deschide dă cu ochii de spălătoreasă.

— Sărut mîna, conașule.

— Să nu-mi mai spui sărut mîna că nu-s popă.

— Vai, conașule, sînteți supărat, vă doare capu, v'ați legat!... Aiasta-i de citit mult, conașu... zău așa. Mai dați-le încolo de cărți!... Eu știu ce-i durerea de cap! Cît mă bate pe mine cahla!...

Și după ce-și așează broboada:

— Negrile... conașu...

— Iați-le, ordonă celibatarul deschizînd dulapul.

Femeia trage 'n mijlocul casei tot ce se găsește înăuntru: cămăși, indispensabili, gulere, batiste și ciorapi. Mîna răscolitoare se oprește pe ceva foarte negru: sînt pantalonii dela smoking. Celibatarul îi privește curios.

— Fără voi — șoptește el, aruncîndu-i din mîna femeii, cu ciudă, drept în fundul dulapului.

— De ce nu-i țineți în cui? întreabă ea curioasă.

— Au căzut, îi explică celibatarul.

— Hei, Doamne! Matale ar trebui să te 'nsori. Să-ți iei o cucoană care să te cîrpească...

— ?!...

— ...Îhî, să te coase... Iaca, aiasta-i cămeșă curată! Ce caută aici?

— Da-da, s'a amestecat cu negrele, întărește celibatarul zvîrlind-o cu multă siguranță, la loc, peste pantaloni.

* * *

La șef, lume multă. Țiganii cîntă într'un colț. In mijloc se 'nvîrt perechile dănțuitoare. O fetișcană 'n alb duce-o tablă cu dulcețuri încoace și 'ncolo. Celibatarul pășește surăzător. Domnișoara Lili, fata șefului, merge 'nainte și-l prezintă celor pe care-i întîlnește în cale, pe scaune, pela mese, la jocul de cărți din dormitor.

Toate trec repede ca 'ntr'un film. Ici o femee cu ochi negri, dincolo una cu decolteu mare, mai încolo un domn serios. E atîta lume, atîta viață!... Lumina lăptoasă a becurilor se împrăștie cu dărnicie peste toți. Parfumul femeilor gîdilă nările. Inimile bat. Ochii strălucesc. Cuvintele fug ușor de pe buze.

Intr'un tîrziu, madam șef deschide ușile sufrageriei.

— Poftiți la masă, vă rog, zice ea.

— Je vous pris à table, adaugă și domnișoara Lili, fată-sa.

Domnișoara Lili e slabă și trecută. Dar știe franțuzește, are trusou și avere! Îi dă tată-său o casă, o vie și bani ghiață nu știu cît.

Celibatarul este așezat la loc de onoare, adică lîngă domnișoara Lili.

Cînd să 'nceapă masa, în ușă se ivește o pereche: el și ea.

— Acum se vine domnilor? — zice șeful ridicîndu-se să-i întîmpine.

— Îi cunoașteți, nu?! — se adresează al celorlalți. Doamna și domnul Gică...

— Să trăiască, ura și la mai mare, strigă invitații.

Domnișoara Lili o ia la braț pe madam Gică și-o prezintă celibatarului. Celibatarul îi sărută mîna cu putere. Doamna spune cîteva cuvinte care nu se înțeleg. E de o pasivitate stranie. In schimb domnul Gică îi plin de viață.

— Imi pare bine de cunoștință, zice el cînd dă mîna cu celibatarul. Am auzit de dumneata că ești formidabil. I-ai speriat pe ăia dela birou... Bravo domnule, așa mai zic și eu, și-i trage un pumn în spate.

— Il est toujours gai et emballé, șoptește domnișoara Lili.

— Da-da... îi de viață, spune celibatarul peste măsură de mulțămit.

Pe urmă madam Gică este așezată între celibatar și șef. Soțul ia loc în fața dumneaei. Ea continuă să tacă și să zîmbească ușor. Este o brunetă cu ochii verzi, un exemplar rar de femee frumoasă. Celibatarul ar privi-o mai mult dar domnișoara

Lili, care-i în dreapta lui, îi spune ceva. Numai așa se explică de ce celibatarul întoarce capul dela stînga la dreapta, adică dela madam Gică la domnișoara Lili.

— Ș'acum să ne punem și noi burta la cale. O țuică, — zice domnul Gică.

— De asta am eu grijă, sare șeful umplînd păhărușele.

— Sărut mîna și à la vôtre — zice domnul Gică dînd paharul de dușcă.

Madam Gică se preface că bea, îl duce numai la buze și-l lasă iute pe masă.

— Ce-i? strigă șeful apucînd-o de mînă. Bea că-i de Buzău.

Subt îndemnul șefului, madam Gică mai bea puțin. Pe urmă tușește tare.

— Moașa 'n pod, îi urează soțul.

Madam Gică rîde copilărește. Genele lungi îi dau un aier de melancolie feciorelnică.

— E foarte drăguță și cuminte — zice domnișoara Lili. Pe cît îi el de nebun, pe atît îi ea de liniștită. E un menaj fericit!

— Mai rar în ziua de azi! adaogă celibatarul.

— De ce? întreabă serios domnișoara Lili.

Celibatarul se mulțumește să tacă și să clatine din cap. Domnul Gică își prinde șervetul în vestă. Gulerul tare îi întărește coloarea pielei și poate și încrederea în sine. Acum își joacă degetele pe masă. Unghiile lungi și lustruite îi sclipesc în lumină. In degetul mijlociu din dreapta se află semnul legăturii conjugale.

Cînd celibatarul rupe pînea, o bucată de coajă sare drept în supa domnișoarei. Fata îi zîmbește dulce. El nu spune însă nimic pentrucă chiar în acest timp împunge o maslină și-o duce la gură. Numai după cîteva linguri de supă, găsește de cuviință să vorbească.

— Îi foarte bună duduie, minunată supă...

— Ei! Gospodină ca Lili, mai rar, spune mă-sa apasat.

Domnișoara Lili își răsfrînge buzele.

— Ce te strîmbi? Ce? Nu-i așa?... Așa-i! De cînd am dat-o afară pe hoața ceea — spune madam șef celibatarului — care ne-a furat domnule de ne-a uscat, cine-a dus bucătăria?... Lili!

Celibatarul se lasă prins în discuție.

— Mie îmi place fideaua, de mititel, spune el.

La auzul acestor cuvinte, domnișoara Lili se întinde iute

pe masă, încarcă polonicul și vrea să-i toarne. Celibatarul își acopere farfuria cu palmele. Domnișoara Lili se oprește, nu zice nimic și pune linguroiul la loc. Dar își pune ceva în gînd! Și cînd își pune domnișoara Lili ceva în gînd, apoi e bine pus! Poate să fulgere, să trăsnească, degeaba! Așa-i dumneaei! Samănă cu bunica: îi iute. Cînd celibatarul întoarce capul în partea cealaltă și vorbește cu madam Gică, ea-i umple farfuria. După aceasta — șireată — bate din palme și rîde din plin.

— Vai, duduie, ce-ai făcut?...

Servește, domnu, servește, zice șeful cu vocea lui aspră.

Celibatarul se apucă să mănînce.

Mi se pare că eram cu tine — spune madam șef feti-sa — ba nu, cu Mitică, și-am poftit într'o zi, numaidecît, supă cu fidea. Dar numai cu fidea! Nici cu tăiței, nici cu găluștele! Cu fidea. A umblat dumnealui — arată pe șef — de dimineață pînă 'n noapte prin toate dughenile și pace să găsească! Era greu, știți, îndată după război... Dumneata, hei-hei, erai mititel. Daaa... mititel! Păi Lili n'avea decît vr'o 12—14 ani.

— Oi fi fost cu pantalonii scurți, adaugă celibatarul fără voie.

Lili rîde cu putere. Ceilalți îi țin hangul. Celibatarul caută îngrijat la ei.

— Oare ce s'a 'ntîmplat? Ce dracu am spus? E ceva de rîs? se întrebă el minunîndu-se sincer de deșteptăciunea lui, și se pleacă să-și ridice șervetul. In această clipă ochii îi cad pe genunchii doamnei Gică. Tocmai acum o mînă se retrage în fugă de pe genunchii domniei-sale și se așează pe ai șefului.

— E a șefului, al dracului ghiuj — gîndește celibatarul scoțînd capul de sub masă.

— Dece nu te 'nsori domnule? Pînă cînd celibatar?! Nu te-ai săturat? se amestecă un sublocotenent bătrîn.

La auzul acestor cuvinte madam Gică îl privește pe celibatar cu niște ochi nevinovați, plini de fericire conjugală.

Celibatarul se șterge pe frunte.

— Te-ai lovit de masă, observă cineva, ai o pată.

— Nu, de ușă, acasă...

— Monsieur, faites moi le plaisir de vous servir... zice domnișoara Lili, întinzîndu-i o farfurioară.

Merci, mademoiselle.

— Uite fată bună, domnule, adevărată soție — spune șeful bătînd-o pe umăr pe madam Gică — muncitoare, serioasă...

— Vai, domnu șef, cum îți place să mă necăjești! Dar la birou ești așa de serios că voiam să cer să mă treacă la registratură. I-am și spus lui Gică: dragă, eu am să trec dela șef, e prea morocănos...

— Hei, îi morocănos dumnealui cîteodată, dar cînd vrea e și vesel, spune madam șef, făcînd din ochi.

În sala de alăturea a început dansul, domnișoara Lili pleacă la braț cu un tînăr. Peste puțin timp este ridicată și madam Gică.

Pe scaunul rămas liber se așează un domn cu cioc. E un sublocotenent între două vîrste.

Dumneavoastră celibatarii nu vă mai săturați de viață. Ce vă pasă! Nicio grijă, nicio obligație! Nu-i nimeni care să vă bată la cap: Unde-ai fost? Dece ai întîrziat? Cu cine erai pe stradă! Știi ce'nseamnă asta să te bată cineva la cap? Să te bată! Știi?

— E adevărat, nu știu, spune celibatarul cu nevinovăție.

— Să te bată, să-ți scoată ochii...

— Nu știu...

După un timp sublocotenentul îl întreabă pe celibatar cu interes.

— Ai văzut pe nevastă-mea?

— ?

— Stai să ți-o arăt, zice el și scoate o poză dintr'un carnet. E aici în mijloc, asta 'n alb. Și, jos, copiii; o fată și un băiat. Sînt concentrat cam de mult și mi-i dor de ei...

Celibatarul se uită cu multă bunăvoință la figurile acelea necunoscute, pînă cînd domnul Gică strigă:

— Ia mai lăsați discuțiile astea și hai noroc.

Și după ce își bea paharul:

— Titi, ia vino încoace, zice el unui licean care stă în ușă.

Titi vine. E înalt, slab și serios.

— Băiatul dumnealor — îl recomandă — arătînd cu degetul pe doamna și domnul șef. Ia spune Titi o poezie de cele moderne.

— Fii serios domnu Gică, ce crezi că's copil...

— Ei hai spune, nu te mai strîmba, zice tată-său.

Titi vrea să plece. Domnul Gică îl ține de mînă.

— Lasă-mă domnu Gică în pace, ce ai cu mine?

— O poezie, musiu...

— Récite quelque chose, ne te fait pas prier! zice domnișoara Lili care a venit chiar acum și s'a așezat lîngă el.

— Nu te fasoli că te hărăgesc, adaogă şi domnul Gică, stîrnind rîsul.

— Nu pot că mi-e rău! Cîntă tu Lili la pian. Pe mine mă doare măseaua.

— Ţi-o scot eu cu cheia franceză, glumeşte domnul Gică.

Titi ca să-şi ascundă mînia, îşi scarpină nasul.

— Lasă coşurile în pace, îi zice mama, şi spune odată.

Titi, neavînd încotro, îşi drege glasul şi începe:

COSAŞII.

de Rizi Bizi.

Admit, să nu-i aştepte în cheutoarea casei
Şi nici să nu le iasă madama la fereastră
Cînd trec în faptul serii cosaşii transpiraţi,
Cînd intră pe la case în amurgirea roză,
Admit, să sculpe 'n praf!
La focul care arde grăbit şi fanfaron
Le plec căutătura acestor rustici domni
Care-au purtat în soare, pe dealul de sub cer,
Maşina lor de tuns, compusă din mîner,
Şi n'aş vrea ca să afle că 'n urma lor pe deal
Cosaşii în haină verde, cosesc în vertical.

Spre care 'ntunecimi se 'ndreaptă accelaratul
Cînd lasă pe cîmpie fuioarele de fum?
Paharele din stîlpi sînt pentru Impăratul
Iar firele subţiri vorbesc cu Necuratul.
Un fluierat prelung şi liniştea e spartă:
Prin gaura făcută un stol de păsărele
S'avîntă pe cîmpie ca pe-o imensă hartă...
. . . . . .
. . . . . .
asta-i.

După ce-a spus «asta-i», aplauzele izbucnesc nestăpînite.

— C'est une belle poésie — spune domnişoara Lili.

— Elle est d'autant plus belle qu'on ne la comprend pas — adaugă celibatarul rîzînd. Şi apoi în sinea lui: Oare mi-ar plăcea să am aşa copii?

Acum toți se ridică și merg după domnișoara Lili în sala cealaltă unde-i pianul.

— Concentrat, nu ? întreabă celibatarul pe un locotenent.

— Puțin — răspunde el netezindu-și musteața cu mulțămire.

— Sînteți căsătorit ?...

— Da...

— ...E cam greu, departe de casă...

— Nu domnule, eu am cerut să mă ia, să-mi fac și eu datoria !...

— Frumos !

— Frumos, nefrumos da' mai scăpi oleacă de-acasă. Știi, după o vreme te saturi de toate !... Mai vrei puțin aier, zice el clătinînd din cap.

— Hai, dați-i drumul, ce-i blocada asta ? strigă domnul Gică împingîndu-i din spate.

Celibatarul se așează pe un scaun lîngă pian. Domnișoara Lili cîntă de zor. Brațele sale se ridică, se coboară și se 'ncrucișează cu atîta furie de tremură pielea pe ele. Vrăjit, celibatarul tremură și el pe scaunul lui.

— Al dracului-i de meșteră ! Ia te uită domnule cum le mai picnește, își spune el în gînd urmărind degetele jucăușe. Tot pe clapa care trebuie și niciodată alături ! Îi drept dracu' ! Mare poznă, domnule !

La final, cînd domnișoara Lili bate apăsat, celibatarul cercetează încheieturile pianului cu grijă părintească.

— De nu l-ar dărîma, își spune peste măsură de neliniștit.

După aplauzele cuvenite celibatarul trece în salonul în care se dansează. Tineri și bătrîni se învîrt cu damele în brațe. Șeful e cu madam Gică. O aduce gospodărește pe moda veche : un pas la dreapta, doi la stînga și unul pe loc. Ea are o mutră de fată de pension care-i la primul bal. Parc' ar spune : eu sînt mică, nu știu nimic !

— Domnul nu dansează ? îl întreabă cineva. Este o femeie care-l privește drept în fundul ochilor. Celibatarul se 'ncurcă. În minte-i vine Cocuța cu amenințarea : să nu dansezi ! Dar cum dracu' să nu dansezi cu o parteneră așa de drăguță și așa de nostimă ! Să nu dansezi, zău, ar fi păcat ! Ș'apoi nici n'o omoară, nici n'o mînîncă ! Hei, încolo cu prejudecățile și prostiile, își zice el, luînd-o la joc.

— Mata unde eşti concentrat?...

— ?!

— ... cu gîndurile — îl întreabă — la care unitate? Blondă sau brună?

Celibatarul o mînîncă din ochi. Dar ea nu se sperie. Ba, dimpotrivă, i se lasă din plin în mînile sale.

— Ar trebui să plec, zice, e tîrziu, sînt singură. De cînd m'am despărţit mă tem şi de umbra mea. Dac'ai vrea...

— Da'te conduc eu.

Ea rîde şi-şi muşcă buza de jos ca un copil care a făcut o poznă.

— Numai să nu ne vadă cînd plecăm. N'aş vrea să se mai vorbească pe sama noastră...

— Lumea e o familie mare, gîndeşte celibatarul, strîngînd-o cu putere la pieptul său.

* * *

A doua zi, celibatarul se întîlneşte cu Cocuţa pe stradă.

— Ei cum a fost?

— Bine.

— Lume multă?...

— Foarte...

— Cine era?

— Nici nu-i mai ţin minte!... Neamuri şi cunoscuţi de-ai şefului. Fată-sa...

— Proasta ceia...

— Funcţionari de-ai şefului: unu Gică...

— Mahalagiul cela... Îl ştiu...

— ...Cu nevastă-sa.

— Aceia trăieşte cu şeful, îi pune nişte coarne lui bărbatu-său, ia atîta — şi Cocuţa ridică mîna cît poate de sus ca să arate lungimea lor.

— Să-i ia dracu, zice celibatarul.

— Tu ai dansat? îl întreabă deodată privindu-l în ochi.

— Nu.

— Ai făcut curte cuiva?

— Nu...

— Nu?

— Nu.

După aceasta, Cocuța îl prinde de braț și pășește sprintenă, în timp ce celibatarul își spune:

— Lumea-i o familie mare! Ce-ți mai trebuie una mică... Biru-i bir. Ei și ce-i? Îl plătesc! La bir, băiete, mă declar...

V. CUCU.

LIVADA.

Pomii tăi desprinşi din ceaţă
Astăzi disdedimineaţă,
Îşi puneau broboade nouă
Zările cu soare 'n două.
Nourii — cirezi porumbe —
Coborau la vale tumbe;
Sulițau în iaz răsfrîngeri
Moi ca penele pe îngeri.
Pajiştea, clipind a zare,
Scînteia mărgăritare.
Flori luau lumina 'n gură
Ca o cuminecătură.
S'auzeau, ca nişte gloate,
Murmurele tale toate,
Gîndurile tale, pline,
Roitoare de albine.
Mai la deal, printre platani,
Depe undeva, din ani,
Vîntul, tot lovea cu creanga
Aducînd de frîu talanga.
Plopii tăi veniţi din rai
Cu frunzişul alb-bălai,
Frumuseţi cîntau, deşarte...
Mierlele 'nfloreau departe.

Mai apoi, hulubi de foc
Aduceau răvaşe 'n cioc.
Sus, prin nori, Cerescul Tată,
După ce-a mers o bucată
Isprăvind luminii puntea,
Şi-a lipit de tine fruntea,
De-a rămas, aşa, o rază,
Pin' aproape de amiază.
Iară cînd a fost să-L suie
Liniştea şi să-L încuie,
Toate-şi ascultau frămîntul...
Apa... ierburile şi vîntul...

ÎNTOARCERE.

Picioarele sărută ţărna ta
Cu urme ostenite de departe,
Pămînt bătrîn, le mai cunoşti sau ba?
Ele s'au dus, de mici, pe undeva
Şi s'au închis cu basmele 'ntr'o carte.

N'or să-şi mai joace negrii harmăsari
De-acolo, de subt fermecata chee.
Doar amintirea mea, printre frunzari,
Va 'ncercăna luceferii ei mari,
De dincolo de vreme să scîntee.

Vor învia pe-aici lucind-pălind
Făşii bălăi din sufletul grădinii
— Vedenii ce s'aleargă şi se prind, —
Pe urmele ce-au stat prietenind
Cu şerpii bălăriei şi cu spinii.

Primeşte-le să-ţi ţină de urît,
Primeşte-le din nou, ca mai 'nainte,
Dă-mi braţul tău să-l trec pe după gît
Şi hai să sfătuim, măcar atît
Cît şi-or aduce de trecut aminte.

Din pragul primăverii timpurii
Arată-le din nou ştiuta cale,
Anină 'n ramuri luminoase ii
Şi 'n iarbă, fă să mişune făclii
De îngeri albi cu picioruşe goale.

De ieri şi pînă azi e mult... ehei!...
Căci am plecat copil cu ochii galeşi
Şi m'am întors cu ochii trişti şi grei.
De eri, crescură mari fîrtaţii mei:
Mai nalţi cireşii, vişinii mai poaleşi.

Ei au păzit mereu acelaşi loc,
Ca eri, şi astăzi, vîntul îi frămîntă,
Dar nu-şi mai amintesc deloc... deloc...
Vor fi uitat, pesemne, vechiul joc
Cînd ne luam cu umbrele la trîntă.

Pe la aprinsul stelelor din veci,
Cînd încă se mai vede prin livadă,
Tot ca pe-atunci, amurgule, mai treci
Zvîrlind cu cuşma după lilieci,
Din cer — lăstuni ai nopţilor — să cadă.

Vom sta tîrzie vreme ascultînd, —
Cu paşii tăi lunatici să mă sperii.
În liniştea de-aicea, cînd şi cînd,
Se vor desprinde florile căzînd,
Tovarăşe stihiilor tăcerii.

Spre bezna cea din fund, de cîte ori
Te asmuţeam, tîlhare, cu dulăii!...
Tu, vînt iscat din spaime şi fiori,
Abia tîrziu, simţeam cum te cobori
S'adăpi la iaz singurătatea văii.

Același vînt mereu și-același iaz,
Din cîte-au fost demult sau dinioarea.
Aceiași meri mă mîngîie pe-obraz
Și-același cîmp venit lîngă zăplaz,
Să-mi răcorească visului dogoarea.

Ți-aduci aminte, — serile 'n pătul,
Cînd greerii se 'ncumetau să 'nceapă
Ducîndu-mi noaptea gîndul nesătul?
O, gîndul nu se minuna 'ndestul
De toate cîte sta să le priceapă.

Cu fața 'n sus, cătă fără cuvînt
Pîndind în țarcul Domnului minunea
Și pentru toate cele cîte sînt,
Îngenunchea cucernic la pămînt
Cînd își sfîrșea brotacul rugăciunea.

...Azi, zorii nu mai caută 'n pîrău
La strigătul întoarcerii aceștii
Să cheme diminețile din hău.
Atîtea lucruri dorm în iazul tău
Cu nuferii de-avalma și cu peștii.

Atîția ani tu pari a socoti,
Atîtea veri ai depănat pe mladă
Și toate n'au trăit mai mult de-o zi...
Lumina ei, pe-aici, mereu va fi
Ca valul de mireasă strîns în ladă.

U R Î T.

S'a abătut în tîrg urît de moarte,
Cocioabele și-ascund în palme chipul.
De ochii și de gîndul meu departe
Își scutură luminile nisipul.

Se 'ngrămădesc vedenii fără număr
În preajma felinarelor răzlețe.
Dughenele dorm umăr lîngă umăr.
Cu lacătul obloanelor pe fețe.

Și-așa, pe-aceste locuri decăzute,
În ochii osteniți de priveghere,
Se 'ntoarce gîndul zărilor pierdute
Cu lilieci de umbră prin unghere.

Din ce în ce nălucile mă fură;
Pustiuri negre curg spre altă lume,
Pe unde caravane petrecură
Comoara mea de visuri fără nume.

Așa, norocul mort nu mai învie,
Rătăcitor din soarta mea afară,
Plecat în nuștiuce călătorie,
Înmormîntat în nuștiucare vară;

Că va fi mas pe-acolo, ca un crainic
Pe-al cărui drum s'a abătut pustiul,
Urzindu-şi din tăceri lăcaşul tainic
Pe care numai bufniţele ştiu-l.

Cad orele, ca fructele prea coapte,
Pe caldarîmul străzilor, din turlă.
Ţignalele străjerilor de noapte.
Sînt poate cîni minusculi care urlă.

Cum îşi răspund de rar şi cum se 'ndeamnă,
Cum tac apoi, să nu se mai trezească,
Mi-i sufletul, pe undeva, prin toamnă,
Plin de chemarea lor nepămîntească.

O, sfînta mea nădejde, neajunsă
De nicio rază 'n noaptea ta adîncă,
Pe unde eşti, pe unde mori ascunsă
De ochii mei nesăturată încă?

Prin mahala, pe-aici, rămîne trează
O lampă, una singură, uitată,
Să legene de sus, în chip de rază,
Frumoasa ta martiră spînzurată...

ŞTEFAN CIOBOTĂRAŞU.

DOMNU' ILIE.

Lui Toni.

Din sus, de peste munte, la vremea cînd muntele devenise romînesc, s'a scoborît .devale, pe calea cea mare domnească dela Cornul Luncii şi a poposit într'un sat către Baia Folticenilor, un drumeţ îmbrăcat cu o haină peste genunchi, cu ciubote pănă de-asupra genunchilor şi cu o pălărie ale cărei margini făceau streaşină ochilor, încît nici privirea dreaptă nu i se putea întîlni, nici cugetul făţiş nu i se putea cunoaşte.

Cu o astfel de înfăţişare, părea vreo aparţinere bisericească; dar felul în care a început să întrebe printre oamenii din partea locului unde se află curtea boierească dovedea o îndeletnicire cu cele ale pămîntului, iar vorba lui se pornea ca un fel de poruncă faţă de cei ai pămînturilor.

Se aşezase primăvara. Soarele începuse să iuţească toată firea, şi să îndemne pe fiecare către ogoare; dar la curtea aceia braţele care trebuiau să asculte de pornirea vremii n'aveau încă îndrumarea ce li se cuvenea. Cel nou venit a început să arate, cu o vorbă care părea un fel de «bună vestire» că mila cerului poţi s'o îndrepţi asupra ogoarelor numai dacă ştii cum să le întocmeşti cele de cuviinţă dinspre partea ploilor şi că el are pricepere la asta, ca unul ce fusese administrator de moşie «în sus», peste munte. L'au luat stăpînii pentru o astfel de nevoie, judecînd chiar că el ar putea să aducă o vrednicie nouă de prin locurile care fuseseră pînă atunci subt alte învăţături.

* * *

În lumea în care a intrat astfel «domnu' Ilie» a fost negreşit luat în cercetare, pe tăcute. După purtarea şi cuviinţa lui, părea mai degrabă un om cu grijă de cele sfinte; dar după înfăţişare

putea să fie luat şi în altfel: era roşcovan de-a binelea şi cu o musteaţă roşă, rătezată scurt, pe care o ciugulea într'una, iar în colţul gurii mozolea veşnic un capăt de ţigară, pe care-l uita acolo. Părea astfel că se gîndeşte mereu şi învîrteşte în minte cine ştie ce chibzuieli adînci. Mai clipea apoi şiret din ochi încît aducea cu vreunul din acei care mişunau dincolo de munte şi dintre care ieşeau — după putinţă — cînd negustoraşi, cînd arendaşi şi cînd... chiar administratori de moşie. Semăna cu ei la multe, dar nu li se mai potrivea la vorba lui aşezată; nu-şi dădea drumul decît atunci cînd începea să facă prevestiri asupra vremii; dar atunci pornea un discurs care avea în el aşa un înţeles ascuns, încît iarăşi semăna cu ei. Mai ales dacă se întîmpla cumva să se împlinească proorocirile lui, se uita la ceilalţi cu mînile supuse în buzunările pantalonilor sau în subsuorile jiletcii şi îşi rotea ochii biruitor, parcă el ar fi fost chelarul cerului. Dacă, însă, vremea îl desminţea, îşi purta pumnii strînşi deasupra capului, cu scrîşneli din dinţi, printre care treceau strigăte pe ruseşte, leşeşte, ori ruteneşte şi care trebuie să fi fost înjurături, cu toate că printre ele nu scăpau niciodată vorbe pe limba parastasurilor.

Hotărît! Nu era din neamul celor roşcovani: aceia nici nu se încurcă cu foloasele din ceruri, nici nu caută pricină celor de acolo: o au destul între ei.

* * *

Argaţii care se aflau mai demult la curtea aceia şi care mai ştiau sama locurilor şi a vremii, nu-i prea dădeau crezare la ploi, şi nici nu-şi prea ţineau gura. Cînd începea el vorbă despre ele, îi înturnau proorocirile în răspăr, cu fel de fel de şăgi isteţe. Mai ales Costake, pîndarul, cînd venea dela pădure, cu cornul pe după gît şi cu puşca la umăr, cu ţevile 'n jos, parcă-l căuta înadins ca să-l întărte şi să-l ia la vale despre ploi:

— Eei! domnu 'ministratăr, aşă-i că nu ţ-o ieşit vorba cé di ieri, cu ploaia?

— N'o ieşit? Ce ştii tu? Aiasta-i o învăţătură mare, măi. Pe mine Ilie mă chiamă, tata tot Ilie o fost şi pe bunicu' tot Ilie l-o chemat. Noi purcedem cu toţii din Ilie cel sfînt, stăpînu' ploilor. Aşa să ştii tu.

Astfel de vorbe poate că aflau neîncredere la alde Costake, care, la pădurea lui, n'avea suparare nici de ploaie prea

îmbelşugată, nici de arşiţă prea mare. Dar acei care au stat toată primăvara aplecaţi pe ogor şi aşteptau numai dela cer milă pentru truda lor, mare lucru să nu se fi lăsat ademeniţi dacă vreunul le-ar fi spus că macar cît decît s'ar putea să se întocmească cerul după nevoie. Boierul se arăta cam de partea lui Costake. El chiar credea la început că laudele lui Ilie sînt şireclicuri, în legătură cu felul de «bună vestire» cu care venise el. A văzut, însă, că omul vorbeşte de ploaie cu credinţă deplină şi la orice prilej. N'ar fi chibzuit el cu boierul despre niciun fel de treabă a moşiei, fără s'o aducă la urmă şi pe ploaie.

Astfel şi-a încheiat boierul judecata lui despre Ilie cu credinţa că poate să aibă de-a face cu vreun fel de religios, care se putea chiar să creadă în cele ce spunea, dar se putea să şi caute pe alţii care să-l creadă.

* * *

După ce a trecut iuţala trebii de primăvară şi se prăşise de al doilea păpuşoiul, o ploaie ar fi prins bine. Se uita fiecare la cer de dimineaţă pînă'n sară şi aştepta ca mila de acolo să fie tocmai pe potriva nevoiei. Dar şi ploaia, chiar dac'ar fi avut cum să asculte de fiecare, tot n'ar fi putut să-i mulţumească pe toţi: cînd era bună pentru popuşoi, era prea multă pentru pînea albă şi prindea grîul rugină. Despre piatră nici nu mai încăpea vorbă.

— Domnu 'ministrătar, da 'mneatale cum zîci c'a hi az'? a întrebat Costake, aşa, într'o doară, ca să-l zădărască.

Arşiţa se mai potolise, dar zăduful nu făcea a bună. Cerul începuse a se întuneca dinspre apus. A privit dumnealui îndelung, cumpănindu-se cînd pe un picior, cînd pe celalt, pînă ce-a văzut că o negreaţă la fel începe să se ridice şi dinspre miază noapte din munte, şi atunci a hotărît:

— Eu zîc, c'acolo îi ghiaţă.

— Ba eu zîc, cu mintea mé, că n'a mai hi ploaie, că uite, s'o pornit vîntu' dila vale.

— Măi, îţ' spun eu, că tot ghiaţă are să fie. Da' n'ai tu grijă: o întorn eu de cum s'a lasa ié divale, a rămîné numai ploaie aşazată. Da' dacă tu zîci că n'are să ploaie, hai ş'om pune ramaşag pe-o jumatate dela Hascal.

Dinspre ceardac s'a ivit între ei şi boierul, care auzise vorba lor:

— Da' după ce cunoşti că-i nour de piatră?

— Am ieu sămnile mele: dacă 'n nour se închipuie un buhai, or' un porc, apui aceia piatră însamnă; da' dacă s'arată un călăreţ cu crucea 'n mînă, apui aceia-i ploaie bună şi aşazată.

Le-a spus astea încetişor, parcă numai pentru boier, apoi s'a dat în grabă şi cu fereală pe după hambar, încît nu l-au mai văzut. Nourul ajunsese până 'n hotar, dar o iuţală vîntoasă l-a întors către islazul Foteştilor. Vîntul n'a mai contenit până 'n sară, încît ploaie n'a mai venit:

— Eeei? N'o plouat, domnu 'ministratăr.

— N'o plouat? Da'n'o plouat pe islaz? Că dacă nu mă luptam ieu, acolo, după hambar, să tai negreaţa ceia-n două, nu viné ghiaţa pe moşie? Apui iera s'o lăs ieu să bată păntru gustu' lu' Costake? nu i-ar fi ruşîne obrazului, că doar mînîncă pînea boierului.

— Da'bine, Ilie, parcă ploaia-i chembrică, s'o tai în două cu foarfecele? s'a amestecat şi boierul, bătînd în struna lui Costake.

— Să nu şuguiţ' matale, conaşule, că învăţătura aiasta îi mare; ieu o ţîn dela tata şî iel dela bunicu', care o luat-o di la un călugăr dela muntele Atos. Am luat-o şî ieu şî frati-mio Sofrone. Da'iel să pricepe să le lege mai bine di cît mine. Odată o făcut iel că o ghiaţă să ţîşnească numa' cît de-a lungu' şuşălii, ş'o trebuit oamenii să muncească o zî ş-o noapte după aceia, ca să disfunde şuşeaua di ghiaţă. Eei! iel îi gospodar cuprins în Zilineşti, cale de-o zî de-aici; are casă straşnică şî două zeci de fălci de pămînt. Da' acolo oamenii îs cu credinţă: îi aduc în tăt anu' bucate şi crăiţari, ca să-i apere de ghiaţă şi să le adune ploile la vreme.

— Nu t-ei apuca sî faci una ca asta şî pi la noi, domnu 'ministrator? că pe-aici s'o pus amu altă răgulă: te-a afla pricictoru' şî te-a pune la plată, pi ce-i cîşliga di pi ploi. Nu di alta, da îi păţî-o şî 'mneatale cum o fost cu mătuşa Catrina, a lu' Vasîle Ohreabă, cînd cu ţapu' iei.

— Da' cum a fost cu aceia? a întrebat boierul.

— D'apui avé şî ié, saraca, un ţap ş'apui care cum o ştiié, dă! după cum viné nevoia, ca sî deie capră la ţap, tot la ié viné. Da' di la o vreme le-o spus fimeia că tătă jita după o faptă ca aceia mînîncă mai mult şî macar sî deie şi ei, cît de cît, ca păntru hrana jitei. Ş'o prins a da fişte care, di tătă capra

5 lei. Da'o vinit la ié pricictoru, cî sî-i ceie plată, pi ci cîşligă ié di pi ţap. Fimeia, saraca, n'avé di undi şî i-o mai şî spus unu' şî altu, cî nici nu-i chip di socotit una ca aiasta. Şî iaca i-o luat pricictoru' ţapu' amanet, ci-că aşa-i răgula. Ş'apui o ramas aşă: care cum a vini cu capra, di la unu' a lua iel 5 lei şî di la altu' fimeia. D'apui ţapu', dă! o dată ci s'o văzît întri lume, o prins a să sîí: stăté legat di-un copac ş'apoi dac'ii aducé o capră iel o tulé cît coló, pi după copac, şî dac'ii aducé alta, o rupé di fugî di ceia parte. Ş'apui s'o îndemnat fimeia cătră pricictor şî i-o spus-o de-a direptu:

— Ei, iaca, vez'? dacî l-ai făcut slujbaş? amu nu mai vré nici iel sî mai munceascî.

Iaca aşă te-oi vidé şî pi 'mneatale: legat la pricepţiie.

Da'amu de-o dată ieu m'oi duce şî ne-om întîlni noi mîni la Hascal, puntru jumatatea ceia di ramaşag. Tot îi Duminică.

* * *

— Iaca, îl auzi, conaşule? Amu videţ' şî matale cum sî strîcă credinţa. Că nu-i distul să te rogi de sfîntu' Domn Iisus cînd spune Sfinţia sa părintele la sfînta slujbă: «după mulţimea îndurărilor tale, auzi-ne Doamne şi ne miluieşte» ş-apoi pi urmă tătă săptămîna să întorni în şagă pe ceal care ştie cum îi sama îndurărilor lui.

Boierul, ca să-i taie vorba, pe care o mai auzise, l-a întrebat:

— Şi cum îi cu legatul ploilor?

El abia aştepta o vorbă ca asta, ca să-şi deie drumul:

— Păi, conaşule, sînt multe feliuri şî tocmeli; ieu v'oi învaţa pe matale, ca să ştiţ' păntru cînd n'oi mai fi ieu aici. Da' aista nu-i un lucru numa' cît să-l spui ş'apoi să-l poată face orişîcare. Îi un dar de Sus şî-l are numa' cel care-i cu credinţă. Dintru'ntîi păntru una ca asta trebuie să fie omu' curat ca cleştaru': să nu suduie de lucruri sfinte, să ţină post straşnic tăte cele 12 Vineri mari şi să poarte obştit la iel Epistolia Domnului Iisus Hristos, cartea de cele 12 Vineri mari, Cartea de sfîrşitu' lumii şî dintre tăte cé mai di samă îi Visu' Maicii Domnului; da' nu trebuie să să tocmască nici di fel cînd le-a cumpara.

Ş'apui di tăiet iacă cum îi: să ai vr'o ceaciie or' vr'un briceag, care să fie sfinţît di 52 di ori, să nu te tocmeşti cînd le-i lua şî să nu care cumva să tai altceva cu iel. Ş'apui dacă'n

nour s'arată chip de ghiață, așa cum v'am spus ieu matale, te dai după o șură, or după un stog, ca să nu te vadă careva, te'ntorni cu fața de unde vine ghiața și cu capu' gol bați 52 de mătănii și chemi pe sîntu' Domn Iisus în 52 de feliuri.

— Da' de ce tot 52? Parcă tot așa-i și numărul cărților pe care le bați la Hascal cu șoferul dela mașina de cursă.

— Dar' ce? conașule; parcă și norocul dela cărți nu-i tot dela Dumnezău sîntu'?

Ș'apui după ce l-ai chemat așă, scoți briceagu' și-l înhigi în pămînt, cu tăișu' spre ghiață și tai acolo de trei ori sînta cruce ș'apui îl lași înhipt așa și te scoli, te'ntorni către ghiață ș'ncepi să-i strîgi:

«du-te, întoarnă-te, topește-te, în focu' iadului, în negru' Pipirigului»... unde socoți s-o trimeți.

Păntru adus ploaia n'oi puté să vă spun matale de cît atita: că cel mai dintăi să știț' matale, că oricît a fi de mare săceta, cumpănești ploaia dacă azvîrli pe apă la deal cărțile sfinte și te ații să le prinzi devale, la moară.

Acu', fiindcă tot v'am spus, ce v'aș' ruga ieu pe matale? iaca mîni îi sînta Duminică, să-mi dai suta cé di frangi care se cheamă că mi se cuvine, dreptu' meu.

* * *

Era știut că dughiana lui Hascal se ținea mai pe jumătate numai din birul lui domnu' Ilie' De cum intra pe ușă striga:

— Hascal, digrabă, jumata' di monopol.

Nu se putea ști dacă bucuriei dumisale îi spunea astfel din ciudă pe birul stăpînirii, ori din ascultare către ea. Mai de grabă ciudă trebuie să fi fost, fiindcă pînă să se așeze, arunca pe gît cu năcaz ce era al stăpînirii. Cele ce veneau mai pe urmă erau numai din ferbințala dumnealui asupra ploilor.

Era în Duminica aceia lume multă la Hascal: fusese iarmaroc la Folticeni și se întorcea de-acolo lume și din Dumbrava și din Rădățăl, Horodnic, Fotești. Printre ei, macar că domnu' Ilie se chiamă că era administrator, dar acolo era una cu ceilalți. Paharu-i tot pahar, la orișicare; el iuțește limbile și ascute șăgile, mai ales cînd au unde să'nțepe:

— Ei, domnu' Ilie — a început un moșneguț din Rădățăl — da 'mneatale cum zîci c'a mai hi cu ploile?

— Ieu zîc că săptămîna ce vine n'are să ploaie nicăieri. Iaca îţ' vidé la gazetă dacă n'a fi aşa.

— D'apui mă tem că 'mneatale numai din gazeturi îţ' scoţ' învăţătura. Că mă uit ieu cum ti răpez' la iele cînd le-aduce ş'apui taman după aceia prinz' a mornăi din iele di ploi.

— Păi trebuie să le ieu, că doar ieu m'am rugat de cel care mînă maşina cu «ocazia» să le-aducă.

— A hi ié ocazia ceia aşă cum o aduci 'mneatale din vorbă, da' ieu socot că păn' să vină gazeturile, parcă 'mneatale ieşti cel plouat. Ş'apui în ceala rînd, cînd am fost ieu la 'mneatale păntru jiţica ceia nu ierai cu nasu 'ntr'un vrav di gazeturi? ş'apui şoşotéi acolo cîte ştiute şî neştiute.

— Las' să hie ş'aşă, moşule; să leorbăiţi hojma; da' şî dacă nu vă bagaţ' minţile'n cap, tătă gheaţa am s'o trimăt pe ogoarele voastre.

— Domnu' Ilie, poate c'a hi şî cu vorba 'mneatale cum o fost şî cu baba Onoaia. Şî ié sî tot fudulé că ne-a fura mana di la jite ş'apui cînd o dat Dumnezău sfîntu' ş'o strîns-o di pi la noi, s'o găsit în pod la ié un cap di vacă închipuit din lemn ş'apui ié îl tot mulgé pe-aceala şî zîcé că are putere la mama jitelor.

— A hi şî asta, dacă zîci 'mneatale; da' să ştii că vita-i de pe pămînt şî ploiai-i di la Ceal di Sus.

— D'apui dacî-i di la Iel, di ci să n'o laş 'mneatale sî margî acolo un'e-o rînduit-o el?

— Lasă, că-ţi vidé voi puterea mé.

— Domnu' Ilie, da' ieu zîc o vorbă: iaca ieu am credinţă amarnică în puterea 'mneatale şî dac'oi vidé ieu că poţ' sî mîi gheaţa numa' pe-a meu, iaca, din tătă paguba, ieu tot aş' da un kil di monopol, cum îi spui 'mneatale; macar pe-aista l'ai botezat 'mneatale, nu-l mai poate boteza crîşmaru'.

— Lasă c'ai s'ajungi să te rogi de altu' sî-ţ' deie macar şfertu' dá' după ce te-o agiunge ponosu'.

* * *

N'avea crezare domnu' Ilie nici la curte nici la crîşmă; se hrănise fiecare cu vorba lui fără de faptă.

Treaba seceratului se încheiase şi tocmai atunci ploaia nu era de nevoie. Hotărîse boierul să pună de Luni la trier; dar Sîmbătă i-a venit Ioniţă a Marghioalei, care, pe lîngă alte pri-

ceperi, mai purta și mașina la trier. S'a codit el de colo-colo, și-a sucit de cîteva ori pălăria în mînă și apoi i-a spus:

— Conașule nu vă fie cu suparare, da' iaca ieu n'oi puté-o porni amu di Luni, c'apui dac'o pornesc, trebuie să mă țîn di ié și ia'șa n'am închipuit nimica pentru casă. M'aș duce mîni la tîrg cu ocazia, ca să-mi ieu di una, di alta. D'apui di Luni trebuie să mărg în munte, după niște metri, c'am grăit de as-primavară cu negustoru' să-i car lemnile ș'am luat și parale. Și trebuie să fac asta amu, cît îi uscat, c'apui dac'a prinde a si'ncleié klisa pi ponoarăle celea, ucid boii digeaba.

— Da' ploaia numai ție îți strică? Eu cum să rămîn cu pînea nestrînsă? Dacă mă bate vre-o ploaie?

— Lasați că de asta port ieu grijă — hotărăște domnu' Ilie.

— Da' de Lunea ce vine Conașule, dac' a da Dumnezău, macar să hie ce-o hi, o pornesc la aldi-matale.

— Eu zîc un lucru, conașule, mijlocește domnu' Ilie, dacă Ioniță nu poate, apui știută că nu-i niciun chip. Da' dacă să duce el la tîrg macar să-i dați să iee și pentru mine niscai hărtie de cea groasă, bergamut, de care pune pe gavanoase; știți? care-i indispensabilă. Aceia-i bună la vreme de secetă, ca si-mi învălesc cărțile cînd le dau pe apă, că-n ceala rînd le-am avut înfășăte în gazetă și s'o bagiucurit di tăt.

— Da' și păntru mini v'aș' ruga conașule, de niscaiva pitaci, ca să am di tîrg; m'oi răfui ieu cu matale, că ieu tot a 'mneavoastră sînt.

A adus Ioniță hîrtia cea groasă, a prubat-o domnu' Ilie cu vîrfu' limbii și a încuviințat-o, iar Ioniță s'a dus după metri.

A stat boierul toată săptămîna cu pînea pe cîmp, cu ochii la cer și cu frica'n sîn. A avut noroc pănă Sîmbătă; dar în ziua aceia, pe la toacă, a început de-odată a se înegri cerul dinspre munte și domnu' Ilie a prevestit în nour fel și chip de ghiață. Vîntul mîna și el dinspre munte negreața aceia întra-coace. Vitele adulmecau a furtună și se iuțeau către perdeaua de peste iarnă dela stîna din poaia culmii. Oamenii zoreau care-de-care, mînați de furtuna care se stîrnise. La o astfel de primejdie numai domnu' Ilie putea să facă împotrivire. De după stogul unde se ferise, îl vedea numai boierul cum își purta furios mînile cînd la răsărit, cînd la apus. Furtuna aducea cîte-un strigăt de-al lui, dar pe cele mai multe le împrăștia peste ogoare. Ploaia a început să cadă, mare, dar rară.

A ridicat atunci domnu' Ilie pumnii către cer cu amenințare. Părul lui, răvășit de furtună, se lipea acum de obraz în șiroaie de ploaie și făcea din el o arătare de furie roșă, care se zbătea.

Se repezea mereu la pămînt în genunchi, zănatic, pe cînd cu mîna cea de închinare își bătea furios semnul crucii, cu rugi neînțelese. După fiecare rugăciune izbea pămîntul cu fruntea, ca și cum spre el își întorcea atunci toată ruga, iar cu brațele întinse la pămînt, părea că vrea să-l adune de tot către el, ca să-l ia chezăș în fața celor de sus, pentru vrednicia celor de jos.

Pămîntul cel bun, pentru toți, le-a luat de 'ndată partea: și-a încruntat fața, și-a răscolit toată podoaba de pe el și s'a răsvrătit pentru ei împotriva nedreptății ce venea de sus: a zvîrlit din capul țarinei o suliță de foc, care a șerpuit printre nouri pănă-n înalt, a crăpat văzduhul cu un pîriit groaznic și l-a năruit cu o detunare înfricoșată peste tot cuprinsul. S'a zguduit astfel toată firea într'o clocoteală care răbufnea în răstîmpuri și apoi se rostogolea în văi.

Dar puterea cea de sus a biruit: a întors focul către nucul nevrednic care se ridicase semeț către ea din capul țarinei și l-a aprins ca pe o făclie la prohodul prăpădului de jos.

A rămas împetrit fiecare pe locul unde l-a prins groaza aceia și s'au spulberat toate nădejdile de peste an, în așteptarea blestemului mai greu, care putea să mai vină.

Dar fulgerul care s'a mai iscat, mai devale, numai cît a scaparat ca o cremene, iar tunetul lui abia a huit departe, cu o huruială înăbușită, ca un răget de fiară hăituită, care se trage către ascunzișurile ei, ajunsă de glonț.

Ploaia s'a liniștit, s'a subțiat și a început să cadă mărunță și caldă. De după stogul lui a apărut atunci domnu' Ilie, leoarcă și vînăt, dar biruitor. Ochii îi sticleau a izbîndă, iar în mînă purta briceagul ruginit și plin de pămînt, cu care spinteca încă văzduhul.

— Am răpus-o; am tăiat-o — și plin de suflet își purta pumnii către noaptea din nouri care se îndepărta.

S'a aflat apoi că piatra ocolise lanurile, bătuse islazurile și pădurea și căzuse pe ogoarele și satele megieșe, unde făcuse pînea una cu pămîntul și curățise toate livezile de frunză și rod.

A doua zi, la Hascal, după jumătatea lui de monopol din picioare, a strigat domnu' Ilie către necredincioși:

— Da? V'o bătut piatra? Bine v'o făcut: Iaca ieu v'am trimăs-o; aiasta-i puterea mé — ș-am să v'o trimăt obștit să vă bată în tătă stămîna, dacă nu vă învățați'minte și nu știț' să vă purtați'.

După amiază, în sfîrșit, și-a văzut și dumnealui visul cu ochii: i-au venit de peste apă mai toți Găisăștii, care fusese ocoliți de piatră —, vr'o 80 de inși, unii cu bani, alții cu plocoane, ca să-l îmbuneze și să-l roage să-i păzască de piatră și de potop. Le-a făcut întăi domnu'Ilie o morală, dar nu prea tare, ca să nu se răsgîndească ș'apoi a căutat într'un registru, cu chip, adică, să vadă dacă mai are unde să-i pună și pe dînșii. A scris pe fiecare, cu lanul unde-i așăzat pămîntul și cu ploconul adus; a strîns darurile, care'n buzunări, care'n sipet, care'n cotineață ș'apoi le-a spus:

— Îi puțin ceia ce-ați'adus voi, păntru ceia ce vă dau ieu; da'ieu tot vă iert și primăsc. Numa' să știț' că tot ce-ați' adus s'o trecut în condică păntru păn-amu, fiindcă v'am ferit de ghiață și nu mi-ați' dat nicio mulțămită. Păntru ce-a fi de-amu-'nainte, apoi cum v'a fi obrazu' așă m'oi purta și ieu.

S'a dus apoi în grabă la boier, ca să-i spună și lui cum i s'a dovedit puterea și i-a dus prezent o calcană de colivă, pe care i-o dăduse o vadană:

— Vă rog gustați' și matali; îi foarte cobustibil.

Găisăștii în drumul spre casă s'au întîlnit cu preotul, care, dacă i-a văzut așa mulți, a început să-i cerceteze cu ce pricină anume erau veniți. Unul din ei i-a spus de-a-fir-în-păr și a încheiat:

— Dă! părinte; poate că n'a hi așă cum zîce el; da'dac'a hi? Preotul s'a făcut verde de mînie. O nevastă mai tinerică și mai gureșă s'a și pornit de 'ndată, ciudoasă:

— Ei, amu iacă-t-ăl, Doamne iartă-mă: Că bine i-o spus „Popa Broască"; după ce çă-ț' dă să-i săruț' o mînă care-i răce și jilavă cum îi broasca, apui sî mai face și verde.

Preotul, însă, și-a împlinit ciuda: în Duminica următoare, după slujbă, i-a bagiucurit cum i-a venit la gură și a mai făcut și plîngere la prefectură și la episcopie.

* * *

Se purta acum domnu' Ilie printre lume cu altfel de ifose: la Hascal se auzea numai gura lui, iar cei dela curte, bucuroși

de izbînda bună de peste vară, îl lăsau să-şi plimbe cum vroia aierele lui de domn al ceriurilor.

Se cosise fînul de-al doilea ş'acum se usca mai greu, fiindcă zilele cele bune de peste vară erau duse.

— Numai de n'ar ploua azi, — a spus de dimineaţă boierul,— ca să putem întoarce fînul.

— Nici că se află — a încheiat domnu' Ilie; a mai merge ié şi în altă parte.

Dar după amiază cerul s'a învineţit către răsărit şi s'a pornit o ploaie măruntă şi deasă — mai mult a toamnă. De după stogul lui striga domnu' Ilie:

— Lasaţ', n'aveţ' grijă; iera pré multă apă strînsă şî dac-o ţiném aşă, pute mini-poimîni să ne potopească, ferească Dumnezău. Aşă, o slobod cîte-o lecuţă, ca să se mai uşureze, că dacă ţîriie n'are ce strîca.

Dar ploaia s'a înteţit şi a început o revărsare care a umplut tot cîmpul.

— Aista trebuie să fi fost frate-mio Sofrone, dela Zilineşti; iel mi-o făcut-o — Iel îi mai tare decît mine şî dacă mi-o trimăs-o iel încoace, cu iel nu mă pot contrá. Da' macar de-amu-'nainte ne-am luat de-o grijă de ghiaţă, că vara s'o dus.

— Să nu mai meneşti, domnu'ministratăr, că ţ'a trimete Ceal di Sus o ghiaţă cîn' a vra Iel şî n'ei socoti 'mneatale şî iar te-i face di ruşîne. Da' dispri ghiaţă iaca să ştii că s'o aşazat la Şîndrila un călugăr răspopit, care poartă vorbă că şî iel ştiie să lege ploile.

— Las' că i-oi trimete ieu lui tăte ploile cele răle din anu' ista, dac'or mai hi, or cele di la anu', dac'om mai agiunge.

S'a grozavit iel domnu' Ilie, dar în sufletul lui parcă tot era cuprins de-o grijă — şi s'a dus în grabă.

S'a întors atunci Costake către boier:

— Doamne, conaşule, mare lucru să nu hie direpţ ci v'am ost spus ieu matale odată: tot jîdan trebuie să hie aista, macar şî dacă grăieşte de cele sfinte, că pré le 'ntoarnă numa' pe-a lui.

A doua zi s'a împlinit vorba lui Costake: a venit o arşiţă cu năduşală, iar după masă s'a ridicat de către pădure un nour roşcat cu mînie grozavă. De după stog, ajungeau de-vale strigătele lui domnu Ilie:

— Du-te, du-te, la Şîndrila, la necuratu'.

Dar a bătut o piatră cît nuca, pe tot Foteştii şi pe Ră-

dățăl și pe Găisăști, fără să deosebească pe cei din condica lui domnu' Ilie de cei care nu erau acolo. Sara, cînd i-a adus Gheorghiță șîpul de monopol pentru culcare, i-a dat de veste că pe Găisăști este mare frămîntare, din pricina petrei care i-a bătut, și umblă zvon dela unul la altul să pornească a doua zi către el, ca să-i ceară socoteală. Și chiar au venit, cu noaptea 'n cap, care cu ciomege, care cu furci, ca să-l prindă pînă nu pleacă el la treabă.

Dar dumnealui a lăsat vorbă că-i dus la o cercetare la pădure, iar boierului i-a adus Gheorghiță o scrisoare dela dînsul:

Să trăiț' conașule,

Fiind Bolnav vă rog a Primi Dimisia Mia fără nici o suparare. Ca să plec dela Du-voastră tot așă cum am plecat și de la Altă Moșie.

Restul am să Văl spun gural la Venire în Mac Sim cel mai tărziu două zile.

Să trăiț

Ilie.

A trimes boierul pe Gheorghiță să-i afle de urmă. Băiatul a început cu Hascal și a aflat dela el că domnu' Ilie își luase singur tainul dumisale dis-de-dimineață și plecase pe șosea în sus, către munte. Muntenii care l-au întîlnit n'au putut să spună decît că i-a lăsat pe toți fără răspuns de ziua bună și s'a tot dus.

A înțeles boierul „fără nici o suparare" că iel s'a tras în sus, către tainele ploioase ale neamurilor.

Prilej gural n'a mai dat domnu' Ilie, nici macar pentru monopol.

M. ȘTEFĂNESCU-GALAȚI.

PRELUDIUL NEBUNIEI.

Cine rîde? Cine rîde?
Vîntul duh ascuns în horn?
Norii cei cu fețe hîde?
Luna, bou c'un singur corn?
Cine rîde? Unde rîde?

Nu-i fi tu drumege strîmb
Ca un trup mîncat de bardă?
Ori îi plopul de pe dîmb?
Dacă-i el, atunci să-l ardă
Fulgerul în zboru-i strîmb?

I'auzi mițele cum miaun'!
Oare, ele, rîs îngîn'?
Pe o cruce, ca pe-un scaun,
Stă motanul nopții spîn?
Și 'n jur mițe negre mian'.

Cine rîde? Chip de corb
Poartă groaza beznei, mască.
Ochii mei sînt ochi de orb
Care în zădar se cască.
Tu rîzi, blestemate corb?

Nu-i nici el. I-un plîns de cobe
Ce se 'nalță ca un stîlp.
E un bocănit de tobe,
E vîrtej, bulboană, vîlp,
E un horcăit de cobe...

Tu rîzi, noapte! Tu! Știu eu
Curmă-ți hohotele hîde!
Taci! Taci, pentru Dumnezeu!
Nu mai rîde! Nu mai rîde!
Că încep să rîd și eu...

PĂGÎNUL.

Eu sînt poetul anonim
Mic greer al tristeții mele;
Mi-s gîndurile țintirim
Mi-i graiul vers sculptat pe stele.

Cad lacrimi albe de cleștar
Din ochi aprinși ca de holeric;
Mi-i visul piatră de hotar
Între lumină și 'ntuneric.

Trăesc cîntînd și cînt trăind,
Mi-i viața vis și visul viață;
Căci fantezia o cuprind
Ca un amant nebun în brață.

Sînt vagabond ca un scatiu,
Și mă hrănesc cu versuri stranii...
Mi-i gîndul scîncet de sicriu
Și cîntul trosnet sec de cranii.

Balada sufletului meu
E un tam-tam prelung de oase,
În care rîd de Dumnezeu
Și rîd de crucea Ta, Hristoase.

Iar mîne, dac'o fi să cad,
Voi rîde și de baba-Moarte
Și voi porni, încet, spre iad,
Cîntînd ca 'n viață mai departe...

Pe piatra mea din țintirim
Voi scri': — Am rîs de toate cele!
Am fost poetul anonim,
Mic greer al tristeții mele.

G. H. FLORENTIN.

RĂZBOIUL ACTUAL ŞI NEUTRALITATEA ROMÎNIEI.*)

In vremuri cînd războiul răspîndeşte, din nou, asupra Europei ruina şi doliul, nu mai este nevoie să căutăm definiţii sau explicaţii despre fenomenul războiului în viaţa omenească. Cetăţenii paşnici ai unei ţări astăzi neutre şi rămasă afară de vîrtejul războiului din adînca noastră dragoste de pace şi din dorinţa de raporturi prieteneşti cu ţările vecine sau mai depărtate, noi ştim, cu toţii, bătrîni sau tineri, din amintirea celor trăite sau auzite de acum un sfert de veac, pe pămîntul nostru, ce înseamnă războiul.

Formă a luptei veşnice fără de care nu se poate concepe viaţa însăşi, — lupta de concurenţă dintre indivizi, dintre clase sociale sau dintre state-naţiuni — războiul ne apare vechi de cînd este lumea şi nedespărţit de manifestările vieţii internaţionale, în ciuda teoriilor şi a iluziilor pacifiste.

Evoluţia formelor şi a înfăţişărilor războiului.

Cu toate acestea, se cuvine s'o spunem dela început că deşi războiul este vechi de cînd este lumea, formele şi înfăţişările lui au variat, dealungul veacurilor, fiind în necurmată transformare pînă chiar sub ochii noştri.

Cît timp organizaţiile sociale, care se ciocniau între ele, nu ajunseseră la alcătuirea statului modern, concepţia şi înfăţişările războiului erau cu totul deosebite.

În formele de viaţă primitivă, ale triburilor sau clanurilor, cît şi pe vremea împărăţiilor absolutiste, crescute prin vrednicia

*) Conferinţă ţinută în ziua de 1 Iunie 1940 în Aula Universităţii Mihăilene din Iaşi, în folosul Soc. «Cantina şcolară».

personală şi pofta de glorie a unor cuceritori vestiţi, luptătorii erau trataţi cu puţină cruţare cînd ajungeau în mînele duşmanului şi nu putea fi vorba despre deosebirea dintre combatanţi şi necombatanţi, adică dintre armată şi populaţia civilă. Jaful fără cruţare în ţara duşmană şi luarea în sclavie a luptătorilor duşmani prinşi de vii erau regulile obişnuite ale războiului. Armatele pe vremea aceia erau adevărate bande de aventurieri sau de mercenari, care luptau în serviciul unui stăpîn fiind atraşi prin cea mai largă răsplată pentru înfruntarea primejdiilor războiului, pînă la împărţirea pe din două a prăzilor făcute în ţara duşmanului.

Apoi, pe măsură ce s'a schimbat structura organizaţiei sociale, iar statul a devenit tot mai mult o creaţie voluntară şi conştientă a cetăţenilor, gata să lupte, în chip dezinteresat, pentru apărarea lui împotriva primejdiilor din afară, războiul a pierdut caracterul de jaf necruţător pe sama duşmanului, iar armatele nu mai erau adunături de mercenari sau de aventurieri.

Spre războiul «total» prin generalizarea serviciului militar şi perfecţionările tehnicei.

Formula «naţiunii înarmate» modernă, cu obligativitatea obştească de serviciu militar, pentru toţi cetăţenii valizi, îşi trage originea din măsurile de dezarmare impusă de Franţa victorioasă a lui Napoleon Bonaparte statelor germanice spre a preveni războiul de revanşă. Doi Prusieni de geniu, gen. Scharnhorst şi ministrul Stein, ale căror efigii pot fi văzute în multe edificii militare din Germania, au avut ideia pregătirii de contingente recrutate anual, instruite şi, apoi, trimese la vatră, cu armele şi cu echipamentul gata, în limitele maximale ale plafonului de dezarmare impus de învingător. Graţie acestui sistem, Bonaparte s'a pomenit, după retragerea dela Borodino, cu o mare armată germană, care i-a sărit în flanc, pe neaşteptate, ducîndu-l la bătăliile dela Leipzig şi Waterloo. Din sistemul militar născocit de Scharnhorst şi Stein, s'a născut serviciul militar obligator şi general, pentru toţi cetăţenii, care alcătuesc, astfel, imensa rezervă instruită a armatei active din timp de pace, — serviciu militar adoptat azi de unanimitatea statelor vechiului continent, în afară de Anglia, pînă la războiul actual.

Dar pentru ca să înțelegem toată însemnătatea generalizării serviciului militar obligator în statele moderne, trebuie să ținem samă și de alte transformări aduse organizației sociale prin descoperirile științei și perfecțiunile tehnicei, aproape cam în același timp cu reforma celor doi Prusieni, adică tot pe la începutul veacului trecut.

În primul rînd, dezvoltarea uimitoare a căilor de comunicație prin locomotive, vaporul cu aburi, automobilul, telegraful și avionul, alături de concentrarea capitalistă, cu formele producției industriale în massă, au schimbat, cu desăvîrșire, condițiile vieții omenești și au dat proporții nebănuite războiului din vremea noastră.

În urma acestor transformări, națiunile înarmate pînă în dinți se înfruntă cu totalitatea forțelor lor materiale și morale, pe pămînt, pe apă și în aer, — ba chiar pe sub pămînt și pe sub apă, — iar războiul a luat tot mai mult caracterul de total, «război total» despre care se vorbește acum.

Chibzuit de timpuriu ca o operație foarte complicată, care cere prevedere și spirit minuțios de organizare, războiul impune statelor-națiuni moderne îndelungi pregătiri diplomatico-politice, economico-financiare și militare, pînă în clipa cînd izbucnește, cu o violență nestăpînită și «totală». Din acel moment, războiul cere și impune sforțări susținute în *toate* domeniile și din partea *tuturor* cetățenilor, pînă la dobîndirea biruinței și la restabilirea păcii binefăcătoare.

Pregătirea și susținerea războiului, pe terenul *politico-diplomatic*, cer prevedere și multă chibzuială pentru a-l surprinde, pe dușman, cît mai izolat de prieteni sau aliați și pentru a-l împiedica să dobîndească ajutoare, după ce a început lupta.

Aceiași prevedere și chibzuială se cer cu mult înainte de data fatală și pentru pregătirea *economică*, *financiară* și *militară* a acțiunii războinice prin asigurarea, din vreme, a rezervelor de materii prime și a aprovizionărilor nestingherite, prin adaptarea dinainte a vieții economice naționale la nevoile războiului, prin instruirea cît mai desăvîrșită a unor contigente din ce în ce mai mari de soldați, ca și prin înzestrarea lor cu cele mai perfecționate arme, în sfîrșit prin pregătirea spirituală ofensivă a armatei încă din timp pace.

Înțelesul războiului «total» cum l-a numit gen. Von Ludendorff într'o lucrare cu acest titlu, decurge din cele spuse pînă

acum despre evoluţia organizaţiei sociale moderne şi a generalizării serviciului militar obligator.

Perfecţionarea tehnică a armelor de luptă şi înfăţişarea generală a războiului modern ne spun că războiul a încetat să fie numai o luptă dintre armate, pentru a deveni o luptă directă şi necruţătoare dintre popoare, socotite în întregul lor.

Lupta se duce nu numai cu armele pe cîmpul de bătae propriu zis, ci prin arma aeriană este purtat pînă în cele mai îndepărtate colţuri ale ţărilor beligerante. E o luptă crîncenă între economiile naţionale şi monetele respective, o luptă de rezistenţă spirituală şi morală, în care se găsesc angajate totalitatea forţelor naţionale respective ale ţărilor combatante.

Blocada economică şi războiul total.

E destul să ne gîndim la războiul de blocadă economică *totală* din trecutul război, ca şi din cel actual, ca să pătrundem adîncul înţeles al expresiei de război «total». Nu mai poate fi vorba de cruţarea populaţiei civile, în războiul de blocadă economică limitîndu-se interzicerea importului la mărfurile destinate armatei şi scopurilor războinice propriu zise. Dimpotrivă, *toate* alimentele, fără nicio deosebire, sînt oprite prin blocadă, iar la protestările în contra «războiului de înfometare» a populaţiei civile, se răspunde, pe temeiul constatărilor de laborator, că grăsimile se transformă în explozibile, iar grîul şi celelalte cereale, cartofii şi zahărul pot folosi, prin amidonul lor, la fabricarea alcoolului, care este un combustibil necesar tankurilor şi auto-camioanelor, precum şi un material necesar la fabricarea celor mai puternici explozibili. Astfel, formula întrebuinţată anii trecuţi de mareşalul Göring despre alegerea între unt şi tunuri, corespunde realităţii. Cît despre rolul populaţiei civile în războiul modern, cu excepţia gurilor nefolositoare luptei (ale bolnavilor, infirmilor, bătrînilor, copiilor şi tinerilor sub vîrsta militară sau a muncii, în sfîrşit a femeilor paznice de copii mici) ea este, în întregime, de ajutor imediat înapoia frontului, pentru susţinerea armatelor luptătoare, sub nenumăratele forme ce se pot lesne închipui în vremea noastră.

Spre războiul «fulger».

Războiul de astăzi fiind un război «total» în acest înţeles, pe care i-l dă mai ales blocada economică necruţătoare, el este

și un război «fulger» dacă ținem sama de uluitoarele transformări ale tehnicei și ale strategiei războiului, în urma progreselor armei aeriene, ca și prin mecanizarea și motorizarea celorlalte arme terestre și maritime.

Aviația, care abia către sfîrșitul trecutului război își vădise capacitatea de informație și de luptă, a dobîndit, de data aceasta, o însemnătate covîrșitoare chiar dela început. Desfășurarea războiului din Polonia, luptele din Norvegia, ca și cele din Olanda, Belgia și Nordul Franței, fără să mai vorbim de duelul aerian anglo-german din Marea Nordului, au arătat însemnătatea covîrșitoare a armei aeriene, care a devenit, cu adevărat a cincea armă de sine stătătoare în războaele moderne, alături de celelalte arme mai vechi: infanteria, artileria, cavaleria și geniul.

Dezvoltarea și specializarea aviațiilor de «bombardament» și de «vînătoare», cu neînsemnate deosebiri de viteză mereu sporită, care începuse din 1917-18, a făcut progrese uimitoare confirmînd teoriile generalului italian Douhet despre însemnătatea armei aeriene.

Prin sporirea neîntreruptă a *vitezei* avioanelor de luptă, la peste 500 km. pe oră, prin creșterea aproape înzecită față de războiul din 1914-18 a *încărcăturii* de bombardament, în sfîrșit prin sporirea continuă a *razei de acțiune* independentă, adică a timpului de zbor neîntrerupt dela plecare pînă la întoarcere acoperind distanțe în linie dreaptă de două pînă la trei mii km., fără nevoie de aterizare pentru luare de combustibil, — aviația a ajuns o armă ofensivă prin excelență și de o formidabilă putere contra dușmanului dezarmat din punct de vedere aerian. Influența morală asupra populației civile și a armatei dușmane, dar mai ales putința de dezorganizare și de distrugere a comunicațiilor din tabăra inamică, fac din arma aeriană un instrument de luptă de primă și urgentă însemnătate.

Adăugînd la aceste avantaje, precizia bombardamentelor «în picaj» imaginate de Americani, dar perfecționate de Germani, arma aeriană devine un dușman împotriva căruia nu te mai poți apăra pentrucă aviatorul, îndrăzneț și hotărît, care scoboară drept asupra țintei sale într'un zbor «în picaj» ajunge să așeze aproape cu mîna bomba distrugătoare chiar pe obiectivul ce nu mai poate fi prin nimic salvat.

Parașutiștii aruncați din avioane dinapoia liniilor dușmane, pentru a pune stăpînire pe nodurile de comunicație sau a dis-

truge ori slăbi rezistența apărării, cum și transporturile rapide de tot felul, cu aviația, în războiul din Abisinia, în reprimarea revoltelor din Nordul Indiei și din Irak, în războiul civil din Spania, în Finlanda și în Norvegia, au scos la iveală felurite și neașteptate forme de folosință ale armei aeriene moderne, care ne pun în fața războiului-fulger.

De altfel, mecanizarea și motorizarea, cu întrebuințarea largă a blindajului în războiul terestru, nu fac decît să complecteze opera armei aeriene, prin cooperare, la războiul-fulger de astăzi.

Tankul, apărut spre sfîrșitul marelui război trecut, ca o încercare pentru ieșirea din războiul de poziție și reluarea războiului de mișcare, a fost un avertisment al perfecționărilor ulterioare. S'a și spus că «Generalul Tank» a hotărît balanța victoriei la 1918.

Carele de asalt, diviziile blindate și motorizate, armele automatice de tot felul, care nu cer decît supravegherea omului pregătit să le folosească, după regulile celei mai desăvîrșite tehnice profesionale, toate ne duc la războiul-fulger. Orice piedici imaginate pentru apărare sînt sărite sau înlăturate cu ușurință : șanțurile largi de 6 m. trecute repede, pantele de 45 grade urcate, pomii groși și zidurile clădirilor dărîmate automatic, prin armele cele noi care dispun și de o mare putere de foc, pusă, totuși, la dispoziția unor efective de oameni foarte reduse pentru a răzbi în linia de apărare dușmană răsturnînd sforțările defensivei.

Viteza amețitoare a acestor arme blindate și mecanizate pe pămînt, corespunde acțiunii de surpriză a armei aeriene înlăturînd piedicile sau trecînd peste ele, cu economie de timp și surprinzînd, aproape pînă la paralizare, pe dușmanul care n'a fost pregătit să întîmpine astfel de forme de atac rapid.

In asemenea împrejurări, războiul «fulger» și «total» nu poate fi decît un război *ofensiv*, cu toate foloasele de inițiativă, care impune dușmanului defensiva, la locul și la timpul voit și ales, cu surpriza și cu inferioritatea de situație ce decurg din nesiguranța așteptării în apărare, pentru cel atacat. Date fiind metodele de luptă cu armele noi și rolul covîrșitor al mecanizării, pierderile de vieți omenești sînt reduse simțitor prin compensația risipei de material. Adevărata economie de oameni și de materiale decurge, în acest război, tocmai în favoarea par-

tidei ofensive, care, în aparenţă, nu cruţă vieţile omeneşti şi face risipă de materiale.

Pregătirea din vreme pentru război: gata oricînd!

Lesne de înţeles ce însemnătate covîrşitoare are organizarea amănunţită şi din timp, pentru războiul la momentul potrivit, atît din punctul de vedere politico-militar, cît şi din acela economic-financiar, căci bogăţia mijloacelor materiale de tot felul, fără o pregătire prealabilă, nu-i îndestulătoare spre a garanta biruinţa. Timpul şi aşteptarea încetează de a mai fi un aliat preţios al celui lipsit de vigilenţă pentrucă factorul timp, static prin el însuşi, nu înseamnă nimic dacă nu a fost folosit spre a deveni un aliat cu adevărat activ şi dinamic. Astfel, cel care lucrează mai repede o ia înainte cu toţi sorţii de izbîndă. Pierderea timpului ce nu mai poate fi recîştigat înseamnă pierderea momentelor norocoase cu care nu te mai întîlneşti.

Războiul, în condiţiile creiate de tehnica modernă, apare mai mult decît în trecut ca un adevărat examen, grozav de greu prin urmările lui asupra viitorului, pe care popoarele sînt nevoite să-l treacă din cînd în cînd, la date nesigure şi pline de surpriză, cu totul deosebite de examenele ce sînt date la sesiuni, dinainte cunoscute, de către tinerii mei ascultători din această Aulă. De aceia, pregătirea de război a statelor moderne trebuie să fie, totdeauna, desăvîrşită pentru a putea răspunde, oricînd, la teribilul examen al focului.

Regulile războiului şi ale neutralităţii.

Şi, acum, înainte de a vorbi despre neutralitatea Romîniei, se cuvine să examinăm esenţa regulilor clasice ale războiului şi ale neutralităţii, precum şi influenţa mijloacelor noi de luptă şi a situaţiilor politice schimbate asupra acestor reguli.

Au trebuit să treacă veacuri şi chiar milenii pînă cînd s'au stabilit regulile precise, cutumiare şi convenţionale, privitoare la dreptul războiului şi al neutralităţii. Nu-i timpul şi nici locul să examinăm evoluţia acestor regule, — deaceia vom porni dela stadiul lor actual.

In esenţă, regulile acestea decurg în chip logic din principiul juridic universal recunoscut al libertăţii şi egalităţii statelor independente din comunitatea internaţională. In ciuda în-

cercărilor şi a iluziilor pacifiste despre înfrînarea războiului şi condamnarea agresiunii dintre state, aşa cum jaful şi crima sînt oprite între oameni, în orice societate organizată, statele independente au rămas libere şi stăpîne pe hotărîrea lor de a porni războiul ori de a păstra neutralitatea. Libere să facă sau nu război, statele sînt, totuşi, obligate să respecte anumite reguli sau legi ale războiului, ca şi ale neutralităţii, pentrucă nu se poate concepe manifestare de viaţă, de orice fel, fără anumite reguli.

Odată războiul izbucnit, beligeranţii sînt ţinuţi să respecte independenţa politică şi inviolabilitatea teritorială a statelor care rămîn neutre, adică voinţa şi fiinţa acestor din urmă state. Neutrii, la rîndul lor, sînt datori să nu se amestece, sub nicio formă, în lupta dintre beligeranţi ajutînd sau favorizînd o parte în dauna alteia, dar îşi păstrează deplina libertate politică şi comercială în raporturile lor normale ca în vremuri de pace — pentrucă ei continuă să se afle în stare de pace — cu ambele tabere beligerante, ca şi cu toţi ceilalţi neutri. Neutralitatea înseamnă *nepărtinire* faţă de beligeranţi, *abţinere* de a face ceva numai în favoarea unuia dintre ei, dar şi *datorie* corespunzătoare dreptului de a se apăra împotriva oricărei violări a teritoriului propriu de către vreuna din forţele luptătoare.

Regulile războiului poartă, toate, pecetea unei preocupări statornice de omenie, prin evitarea pe cît cu putinţă a cruzimilor şi a distrugerilor de prisos, adică nefolositoare din punctul de vedere al scopului final, care este biruinţa şi restabilirea păcii.

De aci deosebirea fundamentală dintre militari şi civili, adică între forţele luptătoare militare şi populaţia civilă, războiul fiind o luptă între state prin armatele organizate ca instrumente de stat, iar nu o luptă dela om la om, între cetăţenii paşnici ai ţărilor beligerante.

Din această deosebire, cît şi din deosebirea făcută între cîmpul de luptă propriu zis şi zona dinapoia fronturilor, adică restul teritoriilor statelor beligerante, a decurs principiul general al respectării persoanelor şi bunurilor private în opoziţie cu lipsa de cruţare a bunurilor publice şi a persoanelor publice (militarii în uniformă şi factorii de conducere politică ai statului beligerant). Asprimea legilor războiului, precum sînt: distrugerea prin foc şi mişcare, luarea de prizonieri, facerea de capturi şi prăzi de război, se aplică luptătorilor militari, oamenilor po-

litici, materialelor de război și, în genere, tuturor obiectivelor militare, însfîrșit celorlalte bunuri publice ale statului dușman (tezaur, valori de orice fel mobile sau imobile), iar mai presus de toate teritoriului inamic, prin ocupare militară în scop de cucerire definitivă.

Regulile acestea fundamentale ale războiului pe uscat, în privința deosebirii de tratament între persoane și bunuri private față de cele publice, suferă însemnate atingeri în războiul pe apă, unde captura și prada nu mai cruță aproape deloc persoanele și bunurile private dușmane.

Înlăturarea sau căderea regulilor clasice de război.

Acestea au fost, foarte rezumativ, regulile clasice ale războiului terestru pînă la 1914. Dar ele au început să sufere, chiar de atunci, influența transformărilor uriașe ale caracterului războiului modern, — care devine tot mai mult un război „total", o luptă pe viață și pe moarte sub toate formele între națiunile înarmate, — precum și influența mijloacelor noi de luptă ce apar, mereu, dela 1914, cu o repeziciune uimitoare.

Astfel, ca să începem cu războiul din 1914, vom constata ștergerea aproape din primul moment a deosebirii clasice de tratament între persoanele și bunurile private și cele publice ale dușmanului prin punerea imediată sub sechestru a bunurilor particulare inamice din țările beligerante, cît și a internării în lagăre de concentrare, adevărute cîmpuri de prizonieri, a supușilor inamici surprinși în țările beligerante de izbucnirea conflictului.

Concentrarea capitalistă, puterea economică-financiară mînuită de simpli particulari oameni de afaceri și ușurința punerii în mișcare a acestor forțe economice, prin sistemul bancar internațional, fără să mai vorbim de primejdia spionajului dușman grație perfecțiunii mijloacelor moderne de comunicație, ne explică nevoia măsurilor de siguranță ale beligeranților, chiar dela începutul războiului, *cu nesocotirea regulilor clasice,* care nu mai corespund împrejurărilor schimbate.

Armata aeriană, din ce în ce mai perfecționată dela 1914, *ne pune în fața altor nesocotiri* ale regulilor clasice de război: dispare deosebirea de tratament între cîmpul de luptă propriu zis și zona pașnică dinapoia fronturilor, cum și distincția dintre forțele luptătoare și populația civilă. Aviația de bombardament,

dela înălţimea zborului impus de nevoia de pază faţă de apărarea anti-aeriană a teritoriului inamic, nu mai poate face, în fapt, deosebirea necesară dintre populaţia civilă şi forţele armate, dintre obiectivele militare ce trebuesc distruse şi clădirile nevinovate destinate populaţiei paşnice sau instituţiilor cu caracter nemilitar. Bombele aruncate de sus, dela mari înălţimi, nu pot face asemenea deosebiri, — sînt oarbe şi lovesc de cele mai multe ori la întîmplare, alături de ţinta ochită. Zona paşnică dinapoia fronturilor de luptă deci nu mai poate fi cruţată de bombardamentul aerian pentrucă în asemenea locuri, paşnice în teorie, cu locuitori nevinovaţi, se găsesc tot soiul de obiective militare: gări şi noduri de comunicaţii, uzine de armament şi muniţiuni, depozite de echipamente, de combustibili lichizi, de aprovizionări felurite, etc. In acţiunea distrugătoare de obiective militare, dinapoia fronturilor, a armei aeriene moderne, toate regulile clasice, care urmăreau cruţări de asprimile războiului, au căzut fără nicio rezistenţă. Din ele n'a mai rămas aproape nimic.

Dacă ne referim la cele spuse despre *arma blocadei economice*, care urmăreşte să împiedece aprovizionarea statului duşman nu numai cu materiile prime necesare războiului, *dar şi cu orice fel de alimente sau provizii trebuitoare populaţiei civile*, precum ar fi grăsimile, cerealele, cartofii, etc., sub cuvîntul că progresele chimiei moderne dau putinţa de transformare a tuturor acestor materii prime nevinovate în explozibili puternici şi în forţă necesară motoarelor de tot felul, — atunci înţelegem perfect cît de puţin a mai rămas din regulile clasice ale războiului sub influenţa armelor noi.

Nesocotirea regulilor mai vechi ale neutralităţii.

Neutralitatea, la rîndul ei, n'a fost mai puţin atinsă din aceleaşi cauze, — în special regulile privitoare la libertatea comercială a neutrilor — din pricina exagerărilor la care se ajunge prin folosirea celor două arme noi: aeriană şi blocadă economică.

Astfel, *neutralitatea aeriană* a statelor rămase în afară de vîrtejul războiului, tăgăduită la început în trecutul război şi, apoi, recunoscută în teorie, este în practică foarte lesne încălcată, mai

ales cînd statul neutru nu dispune de o puternică aeronautică militară și de artilerie anti-aeriană spre a impune prin forță respectarea spațiului său aerian.

Cu cît un stat neutru se află așezat la mijloc, între puternici beligeranți vecini, el este mai mult expus la neplăcerile și primejdiile violării neutralității sale aeriene.

Celelalte arme perfecționate, mecanizate și motorizate, care, alături de aviație, sînt factorii determinanți ai războiului total și fulger, pot contribui, în cazul unor asemenea așezări de state neutre mici între beligeranți foarte puternici, la *cuprinderea neutrilor în planurile strategice ale beligeranților*, cu urmarea aproape de neînlăturat: violarea ușoară și bruscă, la momentul potrivit, sub un pretext oarecare, a neutralității însăși.

Iată, deci, înlăturate garanțiile ce decurgeau odinioară din regulile clasice ale neutralității pentru statele de a doua sau a treia categorie rămase în afară de vîrtejul războiului actual.

Cît privește *arma blocadei economice*, foarte primejdioasă atunci cînd poate fi mînuită, cu succes, spre a tăia cu adevărat aprovizionările, — *ea ne apare și mai primejdioasă decît arma aeriană fiindcă ea amenință să atragă, în vîrtejul războiului, tot mai multe state, să generalizeze războiul, spre a-l scurta*, pe deoparte prin stînjenirea, pînă la sufocare, a libertății comerciale și a independenței neutrilor, iar, pe de alta, prin împingerea acestora la conflict direct cu beligerantul blocat, în cazurile de vecinătate imediată. E lesne de înțeles că *arma blocadei economice*, mînuită de tabăra beligerantă, care se bucură de stăpînirea netăgăduită a căilor de apă ale lumei, *poate duce, în anumite împrejurări, exact la același rezultat ca și arma aeriană*, în cazul menționat mai înainte despre statele neutre mici așezate între beligeranți foarte puternici, adică la *cuprinderea tuturor statelor neutre în planurile strategice de blocadă economică maritimă sau în cele de ripostă continentală ale beligeranților principali.*

Astfel, regulile clasice ale neutralității, cu toate garanțiile ce le oferiau țărilor neutre, în vremuri de conflicte internaționale, sînt și ele amenințate cu distrugerea prin influența armelor noi, care duc la războiul fulger și total, cu tendința de generalizare grabnică prin întinderea focului și la țările rămase în pace.

Neutralitatea României şi înţelesul ei adînc.

După această scurtă schiţare a caracterului războiului actual, cu influenţa armelor noi, vom putea pătrunde mai bine înţelesul adevărat al *neutralităţii României, — care nu are nimic împotriva nimănui dintre beligeranţii actuali* şi-i dornică de pace pentru dezvoltarea şi consolidarea ei prin sforţări constructive — şi ne vom da perfect sama de greutăţile atitudinii noastre de astăzi, prin comparaţie cu situaţia dela 1914-1916.

Se ştie că noul război a izbucnit la începutul lui Septemvrie anul trecut.

România a rămas neutră în războiul germano-polon, care a pornit deodată şi fără o declaraţie formală, neavînd niciun interes şi nicio îndatorire de amestec în asemenea conflict. Noul război, care isbucnea în Europa la aproape un sfert de veac după marele război precedent, părea să fie limitat dela început, în Răsărit, pe urma pactului de neagresiune germano-sovietic, încheiat spre sfîrşitul lunii August ca o concluzie neaşteptată la convorbirile anterioare politico-militare dintre Anglia, Franţa şi Rusia Sovietică, avute la Moscova în perioda încordării diplomatice germano-polonă.

In ziua de 6 Septemvrie 1939, după un Consiliu de Coroană la Palatul Regal sub preşedenţia M. S. Regelui Carol al II-lea, cu toţi Consilierii regali, cu primul ministru şi ministrul apărării naţionale de atunci, regretatul Armand Călinescu, şi cu ministrul afacerilor străine, d. Gr. Gafencu, s'a dat publicităţii cel dintăi comunicat despre „neutralitatea României". Acel comunicat spunea că „după expunerea preşedintelui Consiliului de miniştri, ministru al apărării naţionale, şi a ministrului afacerilor străine asupra politicii externe a guvernului faţă de evenimentele internaţionale în curs, Consiliul, în unanimitate, a aprobat acţiunea diplomatică urmată şi măsurile militare luate pentru apărarea fruntariilor. Consiliul, în unanimitate, a hotărît observarea strictă a regulilor neutralităţii stabilite prin convenţiile internaţionale faţă de beligeranţii din actualul conflict».

Măsurile interne pentru respectarea neutralităţii romîne.

Odată precizată atitudinea neutrală a ţării faţă de războiul izbucnit, s'au luat imediat măsurile de ordine necesare pentru *garantarea internă a atitudinii oficiale a statului, adoptată în*

politica externă, prin interzicerea oricăror gesturi sau manifestații contrarii din partea locuitorilor Romîniei, naționali sau străini, față de taberile beligerante.

Experiența făcută în decursul neutralității noastre din războiul trecut, în răstimpul dela 1914-1916, cu tot soiul de amestecuri din afară în scop de propagandă, spre a se influența curentele de opinie publică romînească și a se stingheri acțiunea politico-diplomatică a guvernului răspunzător de apărarea supremelor interese naționale, îndreptăția întru totul măsurile. Oricine se gîndește puțin la *însemnătatea problemelor de politică externă pentru viața statelor, mai ales în vremuri de conflicte internaționale care pun în discuție însăși existența țărilor mici*, va înțelege ușor nevoia unor asemenea măsuri, cît de severe, spre a împiedeca dăunarea marilor interese naționale prin jocul liber al intereselor, al ideilor sau al fanteziilor particulare.

In țările anglo-saxone sînt legi precise și foarte severe de neutralitate, care reglementează amănunțit atitudinea cetățenilor respectivi, simpli particulari, față de conflictele internaționale, spre a o pune în acord cu atitudinea oficial adoptată de guvern în politica externă pe timpul neutralității statului. Astfel, libertățile publice constituționale de întrunire, de cuvînt și de presă, care dau cea mai largă putință de manifestare cetățenilor în toate problemele politicii interne, sînt atinse și sever limitate, în țările anglo-saxone, cînd e vorba de problemele politicii externe în cazurile de conflicte internaționale.

Dealtfel, presimțirea din primul ceas a condițiilor schimbate în care se desfășoară războiul actual, precum și efectele asupra neutralității de altădată, s'au vădit prin măsurile severe luate de îndată la noi. Astfel, s'au oprit orice fel de manifestații în sălile de spectacole, la apariția pe ecranul cinematografelor d. p. a personalităților covîrșitoare din viața publică internațională sau a criticelor ori a răspîndirii de știri false privitoare la statele străine, la șefii acestor state, la guvernele, la comandamentele militare și la armatele respective, la simbolurile lor naționale, etc., ori sub ce formă și ori unde s'ar produce ele: prin scris, prin viu grai, în localuri publice, ca și în adunări particulare. Toate aceste interziceri sub pedepsele cele mai expeditive și mai grave ale stării de asediu.

Ceiace s'a făcut, la noi, dintr'o firească prevedere, s'a făcut și în alte părți pentru aceleași motive. Elveția, țară tradițional

neutră, care în războiul trecut a lăsat cea mai largă putinţă de manifestare propagandistică a taberilor beligerante, pe teritoriul ei, nu atît pentru influenţarea opiniei publice elveţiene, cît mai ales pentru opinia publică internaţională, a oprit, de data aceasta, din primul ceas al războiului, asemenea manifestări. Lămuririle date asupra acestor măsuri ne spun că guvernul respectiv a înţeles să împiedice transformarea Elveţiei într'un centru de intrigi şi de spionaj internaţional, care i-ar primejdui foarte serios atitudinea neutrală şi siguranţa naţională legată de această neutralitate.

Intr'o vreme cînd se afirmă de unele mari puteri atitudinea politică de «nebeligeranţă» decurgînd din legături mai vechi, păstrate cu una din taberile beligerante, în locul clasicei declaraţii de neutralitate, care se obişnuia la izbucnirea oricărui război din partea statelor rămase în afară de conflict, grija şi vigilenţa statelor mici de a-şi afirma şi a-şi apăra neutralitatea, în înţelesul ei clasic, apare ca o foarte legitimă măsură de prevedere.

Măsurile noastre de neutralitate faţă cu desfăşurarea războiului polono-german.

Războiul din Polonia desfăşurîndu-se foarte repede, guvernul Rusiei Sovietice, sub cuvînt că guvernul polon refugiat din Varşovia pe urma înaintării armatelor germane, nu mai era în stare să garanteze ordinea din teritoriile polone în vecinătatea imediată a graniţei sovietice, a hotărît, la 17 Septemvrie 1939, să intervină acolo ca măsură de prevedere.

Prins ca într'un cleşte între cele două forţe armate duşmane, cele germane dela Apus şi cele sovietice dela Răsărit, guvernul polon, în cap cu preşedintele republicii şi comandantul suprem al armatei, s'au refugiat chiar în acea noapte în Romînia neutră.

Tot atunci şi în zilele următoare au continuat să se reverse, la noi, valuri de refugiaţi din populaţia civilă, precum şi numeroase elemente din armata polonă, care căutau să scape de a cădea prizoniere la Germani sau la Ruşi.

Sînt momente dramatice şi pline de mare îngrijorare pentru guvernul unui stat neutru acelea cînd trupele unui beligerant, urmărite de duşman, se refugiază spre teritoriul neutru vecin în căutarea unui azil grabnic spre a scăpa de captivitatea la inamic. Un asemenea azil însemnă mari răspunderi şi sarcini într'o vreme plină de îngrijorări chiar pentru Romînia neutră.

Simțămintele și datoria de umanitate, în astfel de împrejurări, n'ar îngădui, totuși, unui stat neutru, oricare ar fi greutățile propriei lui situații, să-și închidă hermetic granițile în fața refugiaților, chiar dacă din punctul de vedere juridic ar putea s'o facă, fiecare țară fiind liberă să acorde sau să refuze ospitalitatea străinilor. Pe de altă parte, acordarea acestei ospitalități era condiționată de împlinirea datoriilor de neutralitate conform regulilor în materie, consfințite și convențional la Haga, în 1899 și 1907, prin «regulamentul legilor și obiceiurilor războiului terestru», ca și prin convenția specială privitoare la «drepturile și datoriile puterilor și persoanelor neutre în caz de război terestru».

Potrivit acestor reguli, trupele beligerante refugiate în teritoriul unui stat neutru trebuiesc, chiar din clipa cînd ajung la graniță, să fie dezarmate și internate «cît mai departe cu putință de teatrul războiului». Același lucru pe cale de analogie, adică internarea cît mai departe în interiorul țării, și în privința refugiaților politici: membrii guvernului și în genere personalitățile cu rol reprezentativ politic în țara beligerantă de unde s'au refugiat.

Azil din considerații de umanitate celorlalți refugiați din populația civilă care, în împrejurările tragice ale războiului și ale ocupației străine, își pierd capul și pornesc la goană, din fața armatei inamice, fără niciun plan sau gînd dinainte precizat.

Guvernul romîn a luat imediat măsurile necesare, pe care comunicatul Președinției Consiliului de miniștri le-a anunțat opiniei publice în chipul următor :

«Față de evenimentele desfășurate la frontiera din Bucovina, guvernul a luat cele mai întinse măsuri pentru a veghea la respectarea strictă a regulilor neutralității noastre: 1) In acest spirit, se va acorda copiilor și răniților care eventual ar veni în țară, azilul impus de simțămintele de umanitate; 2) Orice trupe sau formațiuni militare străine care ar trece frontiera vor fi dezarmate fixîndu-li-se o anumită regiune de locuit pînă la sfîrșitul ostilităților; 3) Persoanele care au deținut situațiuni politice vor fi îndatorate a domicilia în localități anume indicate, abținîndu-se dela orice activitate de ordin politic; 4) Intrarea în țară a particularilor, în deosebi a celor din regiunile galițiene, este riguros interzisă».

Precum se știe, trupele polone dezarmate au fost internate

mai ales în Oltenia, adică departe de vecinătatea graniţei romîne cu fostul teatru de război germano-polono-sovietic. La fel s'a procedat şi în privinţa internării refugiaţilor politici poloni. Pentru restul refugiaţilor civili din Polonia, s'au luat o serie de măsuri pentru ajutorare potrivit cu situaţia lor, prin instituirea unui Comisariat special, înzestrat cu fonduri acordate de guvernul romîn, osebit de alte ajutoare ce au putut veni din străinătate, dela organizaţiile internaţionale, pentru diferitele categorii de refugiaţi civili poloni.

Nu-i locul să intrăm în amănunte privitoare la ajutorarea copiilor şi studenţilor poloni, de pildă, sau a unor magistraţi, membri ai corpului didactic, etc., în care iniţiativa privată a corpurilor profesionale respective a colaborat alături de măsurile oficialităţii de stat.

Astfel, evenimentele dramatice depe frontul germano-polon din zilele de 17 Septemvrie şi următoarele, cu ecoul lor răsunător la noi, din cauza refugierii unei părţi din trupele şi din populaţia vecină, au trecut relativ repede, iar Romînia a ieşit din greutăţile situaţiei sale de neutralitate politico-militară în condiţii mulţumitoare pentru toate taberile interesate.

Neutralitatea noastră economică în lumina unui discurs mai vechi al M. S. Regelui Carol al II-lea.

Dar greutăţile pentru neutri în cursul războiului actual nu sînt, precum am văzut, aşa de trecătoare sau de simple ca altădată,— dimpotrivă chiar. Arma blocadei economice fiind prin natura ei foarte primejdioasă, în special cînd este vorba de anumite materii prime absolut necesare războiului, cum ar fi combustibilii lichizi, păstrarea dreptei măsuri de neutralitate nepărtinitoare faţă de taberile beligerante se izbeşte, în practică, de mari şi serioase greutăţi. Fiecare aranjament încheiat cu una din părţi poate trezi bănueli din partea opusă împotriva neutrului de cea mai perfectă bună credinţă, după cum cele mai legitime măsuri de chibzuială lăuntrică, pe care le ia fiecare neutru, în virtutea drepturilor de independenţă politică, pot fi expuse criticelor şi nemulţumirilor din ambele părţi, în acelaşi timp. Neutralitatea *economică*, în vremuri de mînuire a armei care se chiamă «blocada economică», este mult mai greu de păstrat, în practică, decît apare în teorie neutralitatea *politică* a statelor rămase în afară de conflict.

Din fericire, în materia aceasta, atitudinea adoptată de Romînia cu aproape un an înainte de izbucnirea noului război, ne poate pune la adăpost de bănuelile nedrepte sau interesate.

E destul să recitim pasajul corespunzător din discursul M. S. Regelui Carol al II-lea rostit la Londra, în palatul corporaţiilor negustoreşti Guildhall, ca răspuns la discursul de recepţie omagială al primarului Londrei (Lordul-major), în ziua de 16 Noemvrie 1938, cu prilejul vizitelor pe care Suveranul nostru le-a făcut în mai multe capitale apusene. Sînt cuvinte pline de un ecou foarte înţelegător şi foarte simpatic, totodată, în lumea comercială din City, cu atît mai puternic cu cît asemenea cuvinte veniau din gura unui Cap încoronat reprezentînd o veche şi glorioasă tradiţie dinastică.

Majestatea Sa a spus, între altele, următoarele: «Dacă am legat aşa de strîns aceste două concepţii: pace şi prosperitate economică, este că nu văd două laturi ale civilizaţiei omeneşti care să fie mai strîns legate.

«Prosperitatea economică nu se poate dezvolta folositor decît într'un spirit de voinţă fermă de a păstra pacea, şi nu este mijloc mai bun de a păstra pacea decît prin dezvoltarea leală şi echitabilă a schimburilor economice.

«Am ferma convingere că urmînd cu hotărîre şi dragoste pe această cale, se va progresa rapid pe calea atît de dorită de toate popoarele: prietenia şi colaborarea paşnică între state.

«Interpenetraţiunea economică, deci, de fapt o cunoaştere mai adîncită a nevoilor şi a uzanţelor diferitelor popoare, este o bază solidă de prietenie şi de colaborare.

«Eu dau o aşa de mare importanţă dezvoltării acestor relaţiuni încît nu văd mai folositori şi mai siguri soli ai păcii între popoare decît pe negustori.

«Romînia vă pot asigura că este gata să adopte un atare program de îndată ce va găsi destule şi serioase colaborări.

«Domnilor, puteţi vedea, deci, că Ţara Mea se rosteşte prin Mine, astăzi, preconizînd o înţelegere de pace pe baze economice.

«O fac cu conştiinţa că este una din metodele cele mai sigure spre a promova progresul civilizaţiei umane.

«O mai fac fiindcă Romînia are, înainte de toate, nevoie de o atmosferă paşnică spre a dezvolta şi duce la bun sfîrşit lupta de ridicare a forţelor sale materiale şi pentru desăvîrşirea

progresului său moral şi intelectual. O ţară nu poate străluci numai prin forţa ei armată şi prin puterea sa economică, dar şi prin iradiaţia puterilor sale culturale».

Astfel, prin glasul cel mai autorizat, Romînia şi-a exprimat categoric voinţa de a contribui la păstrarea păcii europene printr'o largă şi folositoare colaborare economică.

De altfel, perioada de criză a preţurilor la produsele agricole ale ţărilor din bazinul dunărean, cum şi a produselor petrolifere, perioadă care a fost adînc resimţită de viaţa noastră economică după 1930, a luat sfîrşit abia în timpul din urmă, înainte de izbucnirea noului război, şi această ameliorare a situaţiei a fost în strînsă legătură cu activarea raporturilor economice ale Germaniei cu ţările bazinului dunărean, printr'un proces oarecum firesc între economii complimentare din regiuni geografice vecine.

(Adevăr recunoscut într'una din broşurile engleze citate la bibliografie: Macartney).

Tratatul economic romîno-german din Martie 1939.

Procesul acesta de schimburi romîno-germane în creştere, pe temeiul unor acorduri reînoite, a luat o formă mai precisă prin tratatul de adîncire a acestor raporturi din 23 Martie 1939, care s'a încheiat pe o durată de 5 ani, pînă la 31 Martie 1944.

Un adevărat plan de colaborare pentru orientarea producţiei agricole româneşti, pentru dezvoltarea industriilor existente, pentru înfiinţarea de societăţi mixte romîno-germane în scopul de a pune în valoare anumite bogăţii miniere ale ţării noastre (calcopirita, manganezul, bauxita), precum şi pentru sporirea exploatărilor de petrol, prin foragii noi şi prin rafinarea produselor iniţiale. Apoi, conlucrarea în cîmpul industrial, înfiinţarea de zone libere germane în porturile romîne, sporirea reţelei căilor de comunicaţii şi colaborarea bancară dintre ambele ţări.

Făcînd declaraţii presei în momentul iscălirii acestui tratat ministrul nostru de afaceri străine, d. Gr. Gafencu, a spus că Romînia a dat o nouă dovadă a dorinţei şi a voinţei sale de a contribui la întărirea păcii prin colaborare economică. In acest scop, Romînia este gata să încheie asemenea acorduri economice şi cu alte state, încredinţată că, astfel, contribuie la asigu-

rarea păcii în Europa dunăreană şi, totodată, la consolidarea propriei poziţii internaţionale pentru apărarea fruntariilor şi a independenţei sale politice.

Perfecta legitimare a neutralităţii romîneşti.

In astfel de împrejurări, izbucnirea războiului în Septemvrie trecut a găsit Romînia tot aşa de hotărîtă să păstreze pacea şi raporturile amicale cu toate ţările vecine sau mai depărtate, atît timp cît interesele ei legitime: respectul fruntariilor şi a independenţei sale politice, nu sînt ameninţate din nicio parte a taberilor beligerante.

Păstrarea păcii în bazinul dunărean şi în răsăritul Europei au coincidat, în chip fericit, cu dorinţile sincere de pace prin colaborare economică ale Romîniei. Căile de comunicaţie ale noastre, terestre, fluviale şi maritime, rămînîndu-ne din fericire deschise şi libere cu ambele tabere beligerante, ne-am urmat activitatea din timp de pace pentru a ne acoperi nevoile şi lipsurile de materii prime sau de produse industriale necesare industriei ca şi apărării noastre naţionale, în schimbul acelor produse romîneşti care se bucură de mai multă căutare pe piaţa internaţională.

O atitudine perfect legitimă şi îndreptăţită pentru care nimeni dintre cei care ne înţeleg poziţia atît din ţările beligerante, cît şi din cele astăzi neutre, nu ne-ar putea face nici cea mai mică imputare.

Cu toate acestea, interesele covîrşitoare puse în jocul noului război pot nesocoti şi cele mai legitime interese neutre pentru că fiecare parte, beligerantă sau neutră, îşi urmăreşte, cu stăruinţă, cu înverşunare chiar, atingerea scopurilor proprii şi de aceia veghea trebue să fie sporită mai mult decît în vremuri normale de pace. Arma blocadei economice, precum şi arma aeriană am văzut că au porniri să înglobeze, în planurile strategice ale beligeranţilor, teritoriile, interesele, căile de comunicaţie şi tot ce ar părea că stinghereşte, din partea neutrilor, socotelile taberilor luptătoare.

Iniţiativa română dela Belgrad pentru paza neutralităţii Dunării.

In asemenea împrejurări şi fără alte amănunte, care pot fi lesne ghicite de oricine, România, ca ţară a gurilor Dunării şi ca deţinătoarea celui mai însemnat sector fluvial, avea datoria

şi interesul să vegheze cu o grije sporită la păstrarea ordinei şi a siguranţei navigaţiei pe fluviu, potrivit politicii sale de neutralitate şi de pace, dar şi în numele unui interes general.

In şedinţa dela 17 Aprilie 1940 dela Belgrad a Comitetului executiv al Comisiunii internaţionale dunărene, România a luat iniţiativa unei propuneri, care a dus la o hotărîre primită cu unanimitate pentru garantarea siguranţei pe fluviu, conform Statutului fluvial, şi care, în acelaşi timp, a însemnat şi o complectare a unei lipse de prevedere, pentru vremurile actuale, din textul acelui Statut.

Hotărîrea aceasta cuprinde două interziceri cu excepţii precise şi două feluri de control care, lipsind pînă acum, lăsau siguranţa navigaţiei pe fluviu mai mult sau mai puţin la voia întîmplării în vremuri anormale ca acelea de acum.

Anume: 1) Interzicerea navigaţiei pe fluviu a vaselor destinate „altor scopuri decît transporturilor de persoane şi mărfuri" afară de vasele statelor riverane în raza lor de poliţie; 2) Interzicerea tranzitului de arme, muniţiuni şi orice fel de material explozibil fără autorizaţia statului tranzitat, dar cu excepţia cazurilor cînd asemenea materiale sînt destinate statelor riverane; 3) Control special la Porţile de Fier şi Cataracte, din partea administraţiei sectorului, la trecerea tuturor transporturilor de materiale grele, cum ar fi cimentul, minereurile şi piatra, al căror tranzit prin părţile menţionate va fi supus, în prealabil, autorizaţiei dată de autorităţile portului de încărcare; în sfîrşit, 4) Controlul echipagiilor vaselor, care plutesc pe Dunăre, din partea statelor riverane spre a se constata dacă numărul membrilor acestor echipagii corespunde nevoilor reale şi dacă fiecare membru din personalul de bord are actele de identitate necesare şi calificarea corespunzătoare serviciului efectiv îndeplinit pe vas.

Celelalte măsuri de neutralitate romînă pe Dunăre.

Două zile mai tîrziu, la 19 Aprilie, un Decret Regal a hotărît că în apele teritoriale romîne depe Dunăre, inclusiv porturile, nu vor fi admise vasele de comerţ înarmate şi, pe viitor, asemenea vase, spre a-şi putea continua călătoria pe fluviu, atît în sus cît şi în jos, vor trebui să-şi debarce în prealabil arma-

mentul şi muniţia la Sulina sau la Baziaş, potrivit direcţiei în care navighează.

Acelaşi Decret mai preciza că prevederile unui Decret precedent cu data de 22 Noemvrie 1939, privitor la admiterea vaselor de comerţ înarmate sub pavilion beligerant, în apele teritoriale romîneşti, se vor aplica, pe viitor, numai porturilor noastre la Marea Neagră.

O lege specială cu data de 24 Aprilie a dat, apoi, putinţa ministerului aerului şi marinei să ia orice măsuri va socoti necesare „pentru menţinerea ordinei în porturi şi a siguranţei navigaţiei în apele teritoriale romîneşti" numai pe cale de ordonanţe publicate în „Monitorul Oficial", pe tot timpul cît va dura starea de asediu, — în scop de simplificare şi de rapiditate în hotărîri de cea mai mare importanţă privitoare la apărarea neutralităţii romîne pe Dunăre. După două zile, Ministerul aerului şi marinei a şi dat publicităţii prima ordonanţă conform legii amintite.

Aprobarea ambelor tabere beligerante pentru măsurile romîne de neutralitate dunăreană.

In sfîrşit, în ultimile zile din Mai, cu prilejul închiderii lucrărilor de primăvară ale Comisiunii europene dunărene, textul hotărîrii dela Belgrad privitor la siguranţa navigaţiei pe fluviu a primit o aprobare unanimă în înţelesul de a fi aplicate aceleaşi prevederi şi în sectorul Dunării maritime, dela Brăila la Sulina, — lucru pe care, dealtfel, guvernul romîn, care a primit toate atribuţiile executive din trecut ale Comisiunii europene în acest sector fluvial, pe temeiul acordurilor dela Sinaia şi Bucureşti (1938—1939), s'a grăbit să-l facă îndată după hotărîrea dela Belgrad.

Regimul siguranţei, ca şi al navigaţiei pe Dunăre, fiind *unitar* în interesul tuturor pavilioanelor, guvernul romîn, ca mandatar conştient şi prevăzător al acestor interese, n'a făcut decît să anticipeze o măsură, care nu putea primi decît consimţămîntul unanim al tuturor puterilor, indiferent dacă sînt sau nu beligerante.

Insemnătatea votului Comisiunii europene pentru textul hotărîrii dela Belgrad trebuie, însă, trasă din aprobarea ambelor tabere beligerante reprezentate în sînul C. E. D.-ului (Anglia,

Franţa, Germania şi Italia alături de Romînia) pentru politica de neutralitate şi de pace a Romîniei la Dunăre.

Cum Germania este retrasă de cîţiva ani din Comisiunea internaţională dunăreană, chiar înainte de denunţarea regimului fluvial instituit prin pacea dela Versailles, dar face parte din Comisiunea europeană, care fiinţează dela tratatul de pace din 1856, după războiul Crimeii, votul dela Galaţi al C. E. D.-ului înseamnă *adeziunea Germaniei, alături de inamicii ei actuali,* Anglia şi Franţa, *cum şi alături de Italia,* tovarăşa de politică a „axei", *la măsurile de siguranţă în navigaţia dunăreană neutră, pornite din iniţiativa Romîniei.*

Astfel, şi de data aceasta, neutralitatea Romîniei confundîndu-se şi identificîndu-se cu neutralitatea Dunării în interesul general al bazinului dunărean, ne găsim în serviciul comandat al unor interese obşteşti, *în acelaşi timp cînd servim şi cele mai legitime şi mai fireşti interese naţionale romîneşti,* de pace, prin neutralitate.

Măsurile din urmă în regiunile petrolifere romîne.

Cele din urmă măsuri de siguranţă pentru apărarea neutralităţii romîneşti, care corespunde şi unor interese generale de pace prin localizarea focarelor de război, au fost măsurile anunţate chiar zilele acestea, de ministerele apărării naţionale şi internelor, pentru controlul circulaţiei în zonele noastre petrolifere, cu restricţii speciale privitoare la supuşii străini, spre a se preveni orice acte de sabotaj împotriva producţiei noastre petrolifere şi a rezervoriilor cu preţiosul combustibil lichid.

Motive de încredere în conducerea politicei noastre externe şi hotărîrea de a ne apăra pacea şi graniţele.

Starea de neutralitate, ca şi pacea, cer o vigilenţă permanentă şi o mare prevedere pentru a preîntîmpina primejdiile neaşteptate ce se pot ivi, în tot momentul. Din cele petrecute pînă acum, prin cunoaşterea sforţărilor de pace prin neutralitate, putem să pricepem şi să preţuim cum se cuvine grija înaltei conduceri a politicei noastre externe de a ne păzi de primejdii şi a ne scăpa din vîrtejul războiului actual, mai dis-

trugător decît toate cele din trecut. Cunoscînd tot ceiace s'a putut face, pînă acum, vom dobîndi motive de sporită încredere, pentru viitor, că pacea noastră nu va fi turburată *fiindcă nu voim războiul şi nu avem dece să-l facem atît timp cît nimeni nu se atinge de fruntariile şi de independenţa noastră politică.*

Nu cerem nimănui nimic, dar nu avem nimic de dat!

Acestea sînt limitele între care voinţa noastră de pace prin neutralitate ca şi dorinţa noastră de a vedea sfîrşindu-se cu un ceas mai devreme vărsarea de sînge şi distrugerea, sînt categorice şi adînc sincere.

Dincolo de aceste limite, sîntem tot aşa de hotărîţi să ne batem dacă am fi atacaţi.

N. DAŞCOVICI.

BIBLIOGRAFIE. — Pentru cine s'ar interesa mai mult de chestiunile de o foarte vie actualitate în legătură cu subiectul conferinţei se recomandă următoarele publicaţii :

Benary Alb. lt. col. a. D., *Luftschutz* (Die Gefahren aus der Luft und ihre Abwehr) în colecţia Reclams Universal Bibliothek, Leipzig 1933 ; *Blockade and the civilian population* de W. Beveridge, *The blockade 1914—1918* de W. Arnold-Forster şi *The Danube basin* de C. A. Macartney, trei broşuri din 1939 apărute în colecţia engleză «Oxford pamphlets on World affairs» ; Bruns Victor Dr. prof., *Völkerrecht und Politik*, Berlin 1934 (în colecţia «Schriften der Deutschen Hochschule für Politik») ; Cot P., *La guerre aérienne*, raport la Congresul pentru apărarea păcii, Paris, Dec. 1934, tipărit în numărul special al ziarului «La défense de la paix» ; Georgescu N., *O călătorie epocală :* Regele Romîniei la Londra, Bucureşti ed. Socec ; Hamed Sultan, *L'évolution du concept de la neutralité* (teză pentru doctorat la Universitatea egipteană Fuad I) Cairo 1938 ; Jung Hermann căp. a. D., *Krieg unter Wasser* (Der Opfertod der fünftausend) Berlin 1939 ; Kunz J., *Kriegsrecht und Neutralitätsrecht*, Viena 1935 ; Laurens A., *Le blocus et la guerre sous-marine*, Paris 1924 ; M. A. M. (Inspectoratul general al marinei regale romîne) *Instrucţiuni pentru aplicarea dreptului şi convenţiilor internaţionale în timpul războiului maritim*, 1934 (lucrare alcătuită de d. cpt. com. Fundăţeanu Preda) ; Manolache C., gen. şi Konya Ed., maior, *Manual de drept internaţional public* (pentru uzul ofiţerilor armatei romîne), 1934 ; Mumford Philip căp., *Humanity, air power and war*, Londra 1936 ; Plaga Werner Dr., *Das bewaffnete Handelsschiff*, Hamburg 1939 ; Spaight M. J., *Air power and war rights*, Londra 1933 ; Schwarte Max gen. a. D., *Der Krieg der Zukunft*, în colecţia Reclams Universal Bibliothek, Leipzig 1931 ; Van Royen W. Dr., *Analyse du problème de la neutralité au cours de l'évolution du droit des gens*, Haga 1938 ; *What would be the character of a new war ?* Colecţie de răspunsuri la ancheta Uniunii parlamentare din partea multor personalităţi precum sînt : Norman Angell, Fr. Delaisi, gen. C. Fuller, prof. P. Haensel, G. Hosono, prof. A. Mayer, gen.

Montgelas, prof. Qualid, gen. Von Haeften, N. Politis, etc. Londra 1933; în sfîrşit, cîteva lucrări personale precum: *Războiul, neutralitatea şi mijloacele de constrîngere între state* (curs la Facultatea juridică ieşană) Iaşi 1934; *L'importance du Danube pour le transport des combustibles liquides* în «Moniteur du pétrole roumain» 1937, numărul consacrat congresului mondial de petrol dela Paris; *Războiul şi libertatea comercială a neutrilor*, conferinţă la Galaţi publicată în nr. 4, 1940 al «Insemnărilor ieşene»; *Războiul şi neutralitatea*, un ciclu de cinci conferinţe la posturile de Radio Bucureşti, începînd dela 4 Mai a. c., publicate în parte în revistele «Conferenţa» Bucureşti şi «Pontice» Constanţa şi care vor apare, toate împreună, în revista Ligii navale romîne «Marea Noastră» şi *La neutralité de la Roumanie et du Danube* în revista «Affaires danubiennes», Bucureşti, nr. 7, 1940.

DE VORBĂ CU D-L I. PETROVICI. *)

III.

Mi-a rămas vie împrejurarea cînd mi s'a fixat în minte numele lui *Haralamb G. Lecca.*

Era la o amiază de Septemvre, în parcul bătrîn al internatului, sub lumina unei zile de toamnă, blîndă ca o mîngîiere de bunic. Abia întorşi din lunga vacanţă a verii, ne întîndeam trupurile lenevite de odihnă pe cîte-o bancă, la soare, ori trăncăneam grupuri-grupuri, fie nimicuri, fie, pentru a pregăti tranziţia spre îndeletniciri mai severe, discutînd literatură. Eminescu, Coşbuc, Vlăhuţă, Traian Demetrescu, se perindau în comentariile noastre pretenţioase, cînd de-odată, un nou camarad, oltean venit pentru întăia dată în mijlocul nostru, după ce-şi sfîrşise în provincie clasele gimnaziale, aruncă de-odată vorba:

— Dar ce credeţi de Haralamb Lecca?

Nimeni din noi nu-l cetisem. Atunci camaradul ne vorbi însufleţit de volumul de poezii „Prima" cu prefaţa de Haşdeu.

Sămînţa căzuse bine şi la prima ieşire în oraş, am cumpărat cartea cu pricina. O săptămînă a trecut din mînă în mînă şi am avut toţi „literaţii" internatului impresia că era vorba de-un valoros poet. Lungi balade şi povestiri epice, proprii de-a fi întonate cu glasul tare, într'un crescendo patetic şi declamator, îşi ascundeau deocamdată substanţa lor teribil de prozaică la spatele unor sonorităţi care ne amăgeau.

„Quadalquivir, vapor gigantic, şedea pe-o coastă răsturnat,
Iar fundul mării descifrează scrisoarea bietului soldat".

Şi sute altele, pe acelaşi calapod.

*) A se vedea «Insemnări ieşene» nr. 2 şi 4.

Dealtminteri și critica autorizată a timpului îl întîmpinase pe poet cu încredere, simpatie și laudă. Imi amintesc bunăoară de un articol elogios al lui Evolceanu în „Convorbirile literare", unde în deobște oamenii lui Hașdeu nu se bucurau de cine știe ce amiciție. Cum un pasaj al acestui articol critic se leagă de-o întîmplare nostimă, voi stărui puțin asupra lui.

Deși era apărut poate mai de mult, eu n'am luat cunoștință de el, decît abia în vacanța anului următor. Imi aduc precis aminte că cele două luni feriale erau pe sfîrșite și începuse urîte zile de toamnă. O ploae „putredă", fără semne de încetare, împînzise toată valea Tecuciului și nu știam cum să-mi omor timpul. Tocmai în momentul acela dau peste critica lui Evolceanu, care cita admirativ o serie de strofe sau tirade, în care se putea găsi și această pereche de versuri.

Intr'una de trei zile ploua prin arături,
Iar fulgerul prin aer croia șerpuituri

la care Evolceanu obiecta că „greu va fi observat poetul fulgere, după trei zile de ploaie mocnită".

Un moment mă opresc încîntat de această remarcă, pe care puteam s'o verific aevea. In adevăr, era a treia zi de ploaie la Tecuci și efectiv nu se produsese nicio descărcare electrică. Dar nu știu dacă au trecut cinci minute și aud de-odată o bubuitură rostogolindu-se prin văzduh. Nu-mi vine să cred urechilor, dar bubuitura se repetă, ceiace mă face să-mi încordez atențiunea și să m'apropii de geamul ferestii. Răbdarea nu mi-a fost supusă la încercări prea lungi, căci foarte curînd văzui spirala orbitoare a unei lumini brăzdînd cenușiul unit al orizontului. Nu putea fi deci nicio îndoială că observarea lui Evolceanu fusese patent desmințită. Desigur nu urma de aici că Lecca devenise poet și mai mare, ci numai... că nu trebuie să te joci cu meteorologia!

Pînă la finele liceului cunoștința cu opera lui Lecca se mai adîncise, întrucît citeam regulat „Literatură și Artă Romînă" unde la intervale regulate apăreau lungi poeme de-ale acestui scriitor, cu subiecte din Renașterea italiană, ale cărei cruzime ofereau material bogat de istorisiri epice, sau din viața tulbure a actrițelor, însfîrșit minuni antice, din care reții pînă astăzi invocări ca acestea:

„Apolo, zeu puternic, rătăcitor prin aer
Și rege'n univers,
Oprește-ți torsul zilei din auritu-ți caer
Oprește-te din mers!

Dar prestigiul personal al lui Haralamb G. Lecca crescuse, în vremea aceasta, în ochii noștri de colegiani, dintr'o cauză lăturalnică, deși probabil nu absolut străină de îndeletnicirile lui literare. Intr'o zi am aflat că el devenise prietenul „en titre" al Aristiței Romanescu. Firește la data de care vorbesc, această mare actriță — căreia eu aveam să-i rostesc într'o zi discursul funebru ca director general al Teatrelor — nu mai era o femeie tînără, fiind și desavantajată de albirea prematură a părului, care, la vremea aceia, se lăsa îndeobște natural. Insă pe scenă avea darul să se transforme într'o tînără încîntătoare, servită și de un glas de-o frăgezime unică, iar noi băețandrii care o aplaudam furtunos de sub cupola galeriei, și în cel mai bun caz din ultimele rînduri de stal, aveam despre Aristița o imagine seducătoare, aceia sub care ni se înfățișa în Ofelia, în Fîntîna Blanduziei, sau în Banul Mărăcine, o platitudine dramatică a lui V. A. Ureche, dar jucată pe-atunci cu'n răsunător succes.

Desigur știam că e femeie în etate, dar acest lucru nu știrbea imaginea noastră, ba poate îi adăoga, fără s'o vatăme, prestigiul de personagiu istoric, ce se socotește uneori și dînsul în ademenirile sexuale, după cum așa de impresionant tălmăcește Gabriel d'Annunzio în romanul său „Il fuoco", zugrăvind cu nume abia schimbate, aventura sa galantă cu celebra Eleonora Duse.

Contact direct cu Haralamb G. Lecca n'am avut însă decît atunci cînd am prezentat poemul „O Sărutare" la Teatrul Național din București (1899). Lecca avea acolo un post de secretar... literar al Directorului Scarlat Ghica (astăzi i s'ar fi zis poate șef de cabinet). Nu ne-am plăcut deloc unul altuia. Eu l-am găsit rece, aspru și respingător și mă tem să nu fi avut și el de mine o impresie similară, cu alte nuanțe poate. In zădar directorul teatrului aducea mereu vorba cu mine despre talentul teatral al lui Lecca, care tocmai pusese în repetiție „Jucătorii de Cărți", precum și de competența sa în ale teatrului, sfătuindu-mă să-l consult. Eu dobîndisem sprijinul puternic al lui Caragiale și avem cui cere acuma consiliile cele mai folositoare,

așa că m'am dispensat de relații forțate cu un om care nu-mi făcea nicio plăcere. Dealtfel poema mea s'a jucat și fără protecția lui Lecca, chiar în decursul acelei stagiuni.

După vreo doi—trei ani totuși, unele conjoncturi au părut să ne apropie. Mai întâi a fost o a doua poemă (Pe urma iertării) unde voiam să-mi joace Aristița și i-am dat lucrarea s'o citească. Cînd m'am dus, într'o sală de repetiție la teatru, să-i aflu impresiunea, ea mi-a răspuns că a citit-o chiar de două ori, adăugîndu-mi cu candoare că lectura o făcuse împreună cu ...Haralamb. Din spusele ei reeșea că dînsul ar fi fost tot așa de încălzit de lucrare pe cît se arăta și ea.

A doua oară am avut lungi convorbiri cu Lecca însuși pe sălile facultății de drept, unde s'a nemerit să dăm licența odată, cu toată senzibila diferență de vîrstă dintre noi. Atunci, în așteptarea examinatorilor (mai era ș'un al treilea candidat, încă mai bătrîn: actorul Toneanu) am făcut haz împreună de toate chinezeriile acestui examen prost organizat, și cu prilejul acesta ne-am pomenit la braț pe culuare, uneori stricîndu-ne de rîs. Acum constatam că omul acesta înghețat nu numai că era capabil să zîmbească, dar chiar să explodeze în hohot, — ceiace'n ruptul capului n'aș fi bănuit.

Ne-am pierdut totuși unul de altul și nu ne-am mai încrucișat nici pe stradă, decît poate odată-de două ori, cînd mi s'a părut că-și reluase iarăși masca severă a lui Filip al II-lea —, teribilul rege spaniol. Ba s'a petrecut încă și ceva mai grav. Peste drum de locuința lui Lecca, pe-o uliță foarte liniștită, ședea un bun prieten, pe care, în serile de vară, îl vizitam cît se poate de des. Mai veneau și alți cunoscuți, o întreagă ceată veselă, care, în curtea casei, făceam cîteodată un tapaj infernal. Pe Lecca îl deranjau — pare-se — aceste chiote juvenile, deși absolut nevinovate, și am aflat, nu știu de unde, c'ar fi amenințat să se plîngă la autorități. Rezultatul a fost din parte-ne sporirea freneziei zgomotoase, cu intenția vădită de-ai face inimă rea, amestecînd în larma noastră și fragmente de versuri jignitoare, cum erau și aceste două:

Închideți-vă taraba
Și lăsați să-mi doarmă baba!

Așa era calificată acuma biata Aristiță —, cu puțini ani înainte, încă suava Ofelie care ne sucise capul tutnror!

Abia în toamna anului 1906 ne-am revăzut la Iași, unde Lecca fusese angajat director de scenă al Naționalului, iar eu numit conferențiar de filozofie la Universitate. Aci relațiile noastre s'au încheiat c'o catastrofă, de care îmi pare rău și astăzi, cu toată convingerea că altfel nu se putea. Fără îndoială că directoratul de scenă a lui Lecca introdusese un stil și progrese tehnice pe scena teatrului moldovenesc. Acestea însă erau căptușite de unele asprimi inutile, cum era pretenția ca actorii să joace fără sufler, ideie absurdă la un teatru cu public puțin, unde piesele se jucau de cel mult patru—cinci ori, și unde aceiași echipă de actori trebuia mereu să memoreze alte și alte piese. Atît faptul acesta, cît și conduita sa brutală, care trata personalul artistic ca pe niște servitori, provocase o vie nemulțumire, ce începuse a transpira și în public.

La vreo doi ani dela venirea mea în Iași, aceste amărăciuni acumulate, ajunseseră la acte de răzvrătire cronică, ceiace a adus demisia comitetului teatrul, incapabil să aleagă între cele două tabere în luptă. In această împrejurare turbure m'am pomenit solicitat — dimpreună cu colegul Traian Bratu — să primesc a intra în comitetul teatral, care după legea de atuncea era prezidat sau de primar în persoană, sau de un reprezentant al lui.

Această schimbare a produs momentan o potolire, în așteptarea unor măsuri, ce în nădejdea tuturora trebuiau să însemne limitarea atribuțiilor directorului de scenă, care în realitate se comporta ca un director integral.

N'am venit cituși de puțin cu ideia de a-l înlătura pe Haralamb Lecca. Dar lucrurile nu mai puteau să meargă nici ca înainte, și din prima zi am definit rolul comitetului în așa fel, în cît directorul de scenă a înțeles că nu mai este singura autoritate. Totuși cîteva luni de zile, menajul a mers mai departe pînă cînd într'o zi, la o ședință convocată de urgență, Lecca a venit să ne declare că el nu mai poate stăpîni actorii, fiindcă aceștia se știu protejați „de sus, din comitet". La această aluzie am răspuns așa precum se cuvinea, iar atunci cînd ne-a cerut, ca condițiune a rămînerii sale, o serie de pedepse exemplare, eu i-am spus c'o liniște tăioasă că teatrul nu va peri fără el.

Demisia dată irevocabil, i s'a primit fără zăbavă, iar relațiile noastre — așa anemice cît fuseseră — s'au rupt pentru totdeauna.

Plecat dela teatru, Lecca a părăsit și Iașul, instalîndu-se la Bîrlad, în calitate de „prinț consort" al unei directoare de

școală. Nu l-am mai văzut decît extrem de rar, ultima dată în uniformă militară la Iași, unde venise să asiste la reprezentarea piesei sale „Suprema forță" reluată în repertoriul de război. Cu prilejul acesta unii din interpreții săi mi-au spus că spiritualicește Lecca ajunsese de nerecunoscut, avînd vorba greoae și împleticită ca la paralizia progresivă. Zilele îi erau de altfel numărate și eliberarea i-a venit în scurtă vreme, stingîndu-se la puțin timp după Aristița Romanescu, pasiunea tinereții sale, de care se despărțise tîrziu, din propriul ei îndemn, care îl împingea, stăruitor la o căsătorie de conveniență. Amintirea acelui conflict dintre noi, pe care Lecca l-a plătit cu plecarea din teatru, mi-a lăsat totuși o drojdie de căință, deși dacă judec lucrurile rece, ele nu puteau evolua decît *așa*. In orice caz, supunîndu-mă poate și unei quasi-nevoi de reparațiune, de cîțiva ani insist sistematic pe lîngă directorii de teatru, să mai reia, măcar ca încercare, una din piesele lui. Toți mi-au făgăduit în prealabil, vestindu-mă însă pînă la urmă, că teatrul lui Lecca „nu mai merge" și c'au fost nevoiți să scoată din repetiție piesa încercată. Să fie oare adevărat că din teatrul lui Haralamb G. Lecca, atît de bogat în succese, în primul deceniu al secolului, nu se poate alege absolut nimica pentru a înfrunta și astăzi luminile sălii de spectacol? Forse ché si, forse ché no. Eu totuși am să mai insist...

* * *

Cu *Octavian Goga* — de care destinul hotărîse să mă leg într'o zi așa de strîns — am făcut cunoștință relativ tîrziu. Îi prețuiam poeziile și îi ascultasem două discursuri patriotice, care împingeau Romînia la război. De tribuna oratorului Goga mă apropiasem la o mică distanță, numai cîțiva pași de ființa lui fizică și mă lăsasem cucerit de-adreptul de suflul elocinții sale — avîntată, dar fără a pierde linia organică a ideilor — însă nu ne-am vorbit și nici nu ne-am dat mîna.

Această strîngere de mînă a avut loc, fără recomandația nimănuia, într'o împrejurare solemnă, tragică și neuitată. Lucrul s'a petrecut la Biserica Banu din Iași, în ziua de 1 Mai (stil vechi) 1918 cu prilejul înmormîntării lui Barbu Delavrancea, care își dăduse sufletul în cea mai penibilă epocă a istoriei noastre contemporane: îndată după pacea separată, care consfințea mutilarea vechiului teritoriu al țării. La aceste deosebit de triste funeralii, care, în conștiința tuturora, erau puse în corelație cu

dezastrele înfrîngerii, am luat cuvîntul și eu (ca director general al teatrelor), a vorbit și Goga, rostind o cuvîntare scurtă, guturală, în fraze eliptice care zugrăveau un zbucium ce nu voia să se destăinuiască întreg. Oratiunea lui s'a încheiat repede c'o formulă familiară, probabil ades folosită, dar căreia momentul îi împrumuta acuma o rezonanță impresionantă: Noapte bună, nene Barbule!

După ce lista discursurilor s'a istovit (între alții, mai vorbiseră Robert de Flers, Take Ionescu și Ionaș Grădișteanu) și s'a cîntat „Veșnica Pomenire" publicul a pornit către ieșire, unii înainte de scoaterea sicriului, alții așteptînd să-l petreacă din urmă. Exact în ușă, parcă ne-am fi înțeles să ieșim odată, ne-am pomenit alături, Goga și cu mine și atunci automat, fără să ne prezinte nimeni, ne-am strîns mîna în tăcere, prelung și bărbătește. Privirile noastre au complectat comuniunea în aceiași durere și în aceiași credință pentru viitorul țării, momentan ciuntită și abandonată. Ne-am regăsit după vreo doi ani, în Romînia întregită, la o mare întrunire populară, prezidată de generalul Averescu, la a cărei acțiune de regenerare politică aderaserăm amîndoi. In timpul primei guvernări averescane am avut și unul și altul un rol preponderent. Eu, întăiele luni „leader" al majorității, iar pe urmă introdus în minister, Goga ministru dela început, bombardînd de pe banca ministerială partidul național ardelean, cu vervă neobosită, cu excelente replici spontane, ca aceia cu care a amuțit odată gălăgia unui deputat arțăgos, ce-l ataca fie cu violență, fie ironizîndu-l că planează în văzduh, și căruia i-a răspuns fără nicio zăbovire. „Unde planez eu, nu bate pușca D-tale"! Noi doi primeam îndeobște din partea președintelui de consiliu însărcinările cele mai delicate — în raport cu viața parlamentară — iar atunci cînd Take Ionescu a făcut spărtură în guvern, Goga la Cameră și eu la Senat am fost acei care am dat, de pe banca ministerială, explicațiile cuvenite, afirmînd solidaritatea cu șeful guvernului. Aceasta nu l-a împedicat pe Take Ionescu, însărcinat cu constituirea guvernului, să se adreseze insistent la amîndoi, oferindu-ne portofolii importante, — mie, Ministerul de Interne. Avea convingerea că prin noi va obține concursul parlamentului, care totuși a rămas credincios generalului Averescu (și sînt convins că s'ar fi comportat întocmai, chiar dacă noi am fi acceptat cumva oferta). Iar în acea ședință, memorabilă, în care guvernul Take Ionescu a

primit vot de blam, Goga a cetit dela tribună moțiunea, iar eu ca raportor general al tuturor secțiunilor, am susținut-o cu hotărîre deși în puține cuvinte.

În opoziție, făceam cu schimbul la congrese și adunări și cum lumea nu concepe decît rivalitate între egali, s'a vorbit și despre noi de-o dușmănie, care n'a existat totuși niciodată.

La a doua guvernare Averescu, Goga a avut internele, eu instrucția publică. De data asta au existat între noi divergențe de comportare, în raport cu celelalte partide. Dar aceasta n'a vătămat cu nimica armonia guvernării, iar căderea noastră precipitată dela cîrmă a avut cauze exclusiv din afară. C'o săptămînă înainte de-a părăsi puterea, am făcut, ca miniștri, o inspecție comună în munții Vrancii. Lumea politică s'a prăpădit de haz că noi «făceam excursii», ignorînd că soarta guvernului era pecetluită. Răutățile în special se adresau lui Goga, care era ministru de interne și oarecum dator să fie informat. In realitate lucrurile stăteau altfel: Goga cunoștea destul de bine toate ițile uneltirilor și toate intrigile în curs. Nu era lipsit de îngrijorare, mi-a spus-o și am văzut-o foarte bine; însă, cu firea lui optimistă și mai ales cu spiritul său logic, el nu putea să admită îndepărtarea unui guvern care stăpînea situația, nu avusese de cît succese în afară (recunoașterea Basarabiei de Italia) și prosperitate înlăuntrul țării, așa că Goga nu înceta să spere în eșecul machinațiilor urzite.

Așa stînd lucrurile, inspecția noastră (cu latura ei netăgăduită de agrement) s'a continuat două-trei zile, urmînd dela Focșani, drumul frontului și al tranșeelor, atingînd Mărășții, și ajungînd pe sară la Soveja, unde am rămas în timpul nopții și de unde am cercetat a doua zi o splendidă vale pitorească, cu înălțimi și prăpăstii huind de torente, ca în cele mai frumoase colțuri carpatine. Pe tot lungul drumului nostru, ne ieșeau țăranii întru întîmpinare, informîndu-ne de nevoile lor, cu acea bunăcuviință și măsură, caracteristice poporului nostru, cînd nu l-au stricat pretențiile semidocte ale unei spoeli de cultură superficială. N'a lipsit în această «excursiune», în care am înghițit numeroase discursuri locale, n'a lipsit nici hazul unor aglomerări de noțiuni nemistuite, cum a fost aceia a unui tînăr învățător, falnic și încrezut, care înegrise o testea de hîrtie cu producția sa oratorică, și care ne-a întîmpinat, în capul satului și în fruntea locuitorilor, cu aceste adorabile cuvinte: «Domnilor miniștri, vă

primim în mijlocul nostru, cu dragoste și *cinism*»... ochii lui Goga s'au întors automat către mine și ai mei către el, am clătinat ușor din cap și ne-am mușcat buzele tare. Sara, la masă, rămași mai în intimitate, am avut ca leit motiv al veseliei: «Dragoste și cinism».

La urma urmei greșala bietului învățător a fost că a folosit forma prozei, unde înțelesul logic al cuvintelor nu poate fi niciodată masacrat. O !... dacă ar fi făcut o poezie modernistă, în care nonsenzurile sînt permise, ba poate și recomandate de muzica pură a silabelor, poate că această împerechere de cuvinte ar fi părut dimpotrivă ca o minunată invenție!

Peste cîțiva ani, raporturile noastre s'au strîns și mai tare. Goga s'a rupt politicește de generalul Averescu — de care eu mă despărțisem mai de mult — și la stăruințele sale repetate, am venit să mă așez sub flamura sa politică. L'am servit prietenește în toate împrejurările în care a socotit folositor concursul meu și am dus greul, alături de dînsul, în opoziția parlamentară din 1934-35, pînă ce eu am fost eliberat fără voia mea, din vălmășagul luptelor, prin rugămintea lui expresă de-a lăsa locul meu de deputat, altui membru al partidului care invoca mari merite... electorale și care avea să-l părăsească în curînd. Am rezistat asmuțirilor care voiau să mă determine de a mă rupe de Goga pentru această, oricum, jignire, — și am continuat să urmez partidul în toate vicisitudinile — deși cu mai puțin entuziasm ca înainte — și să particip la scurta guvernare de 44 de zile din Ianuarie-Fevruarie 1938.

In special din acea guvernare chinuită, prezidată de Goga, îmi amintesc de-o scenă, dela Bobotează. Coborîserăm toți miniștrii, după tedeumul dela biserica Zlătari, de vale, către apa Dîmboviței, unde Suveranul a aruncat, după datină, crucea, iar pe urmă am asistat la defilarea trupelor dintr'o tribună adhoc. Era un ger năpraznic, clasicul ger al Bobotezii. După terminarea ceremoniilor, m'am apropiat de Goga, vînăt și dînsul la față, aproape degerat. «Am înghețat de-abinelea» îi spusei eu înghemuindu-mi capul în blana paltonului, la care el îmi răspunse cu prompta lui vioiciune : «Să dea Dumnezeu să 'nghețăm tot așa și la anul!» (aluzie la speranța de-a dura ca guvern cel puțin pînă la anul următor).

Sinistră frază, cînd mă gîndesc retrospectiv la toate cîte

urmau să se întîmple și din care — vai! — nu se poate preschimba nimic!

Și nu e desigur vorba că am căzut dela putere chiar în cursul lunii următoare, — ci de faptul tragic că «înghețul» pe care Goga îl spera încrezător la Boboteaza viitoare, l-a împetrit în forma definitivă a morții, același an, în Maiul primăvaratic al florilor renăscute, care îmbălsămau — proslăvind viața — grădinile castelului dela Ciucea.

A fost desigur un moment dintre cele mai zguduitoare ale vieții mele, clipa cînd așteptam pe peronul gării de Nord, pierdut într'o mulțime reculeasă și abătută, cu lumînările de ceară în mînă, a căror flacără sfredelea întunerecul, — așteptam să sosească trenul mortuar, care la ora fixată, a șuerat prelung a jale și a intrat sub cupola gării, înaintînd încet, dar implacabil ca moartea însăși. Ca 'ntr'un caleidoscop cernit și estompat de perdeaua lacrimilor, revăd în amintire toate fazele ceremoniilor funebre: coborîrea din vagon a sicriului cu capac de sticlă, prin care se vedea așa de bine trupul înlemnit pe vecie al scumpului tovarăș și amic; serviciul religios din incinta gării cu ison de hohote de plîns; alt serviciu în poarta casei, întovărășit de stranii chemări la telefonul din odaia acelui plecat dintre cei vii; în sfîrșit slujba dela Ateneu, unde a fost depusă racla și păzită rînd pe rînd de toți prietenii și unde slujba bisericească a fost precedată de zguduitorul marș wagnerian, pentru moartea eroicului Siegfried, marș ce-mi părea a se potrivi de minune la înmormîntarea lui Goga, și dînsul, în zilele vieții sale, un fel de Siegfried, tot așa de sprinten, de curajos și de bălai.

Indată după funeralii, am cerut să rostesc la Radio o cuvîntare în cinstea acelui dispărut. Mi s'a fixat ziua de 14 Mai (stil nou) de către direcția instituției, și mi-am îndeplinit astfel o cucernică datorie. Ce coincidență! Pe cînd rosteam acel cuvînt de pietate și de jale, luptînd să nu-mi astupe lacrimile glasul, se împlineau *exact* 20 de ani (an cu an, lună cu lună, zi cu zi și aproape aceiași oră) de cînd la Biserica Banu, după prohodirea lui Barbu Delavrancea, cei doi viitori prieteni copleșiți de ziua de atunci, dar încrezători în cele ce aveau să vie, își dădeau mîna pentru întăia oară...

* * *

Pentru a încheia aceste memorii «solicitate» — pe care de altfel le-aș fi putut întinde mai mult, după cum le-aș fi putut și

scurta la mai puțin — a rămas să vorbesc, ținînd mai ales socoteală de particulara insistență a «instigatorului» acestor istorisiri, despre cele două însemnate figuri ale intelectualității și Universității ieșene, astăzi trecute în lumea drepților: *C. Stere* și *G. Ibrăileanu*.

Pe C. Stere nu l-am cunoscut îndată după instalarea mea la Iași. Era solitar, orgolios și — ca un efect al educației mele junimiste — aveam adînci reticențe față de... revoluționari. Conducea ca un stareț aspru tagma dela «Viața Romînească», în care n'ar fi putut pătrunde persoane neverificate sau cu nuanțe heterogene. (Cîtă deosebire de porțile deschise ale cenaclului junimist!). Intr'un cuvînt, în primele timpuri, am stat complect departe și de «Viața Romînească» și nici nu m'am prezentat lui Stere, deși era o figură a Iașului și a Universității.

Fără îndoială acest basarabean cu sprincenele încruntate și cu barba stufoasă era unul din profesorii cu prestigiu la acea Universitate, care mai număra la acea epocă (1906) o serie de personalități cu vază și cu mai mult sau mai puțină influență, ca: Matei Cantacuzino, eminentul avocat și profesor de civil, om de aere marțiale, dar de convingeri schimbăcioase pe care totuși glasul lui de sirenă era veșnic capabil să le justifice, cu meremeturi sofistice, măcar în ochii naivilor; A. C. Cuza, care cu vioiciunea unui spirit totdeauna sprinten, și cu convingeri ferme împinse pînă la manie, își transformase amvonul catedrei de economie politică, într'un focar de propagandă naționalistă, cu răsunet necontestat; A. D. Xenopol, istoricul celebru care coborîse dedesuptul cîmpului său de lucru, pentru a găsi fundamentele cunoștinței istorice, și care începea să-și împartă activitatea sa profesorală între Iașii, unde îl bîrfeau toți invidioșii, și Sorbona unde era primit ca un savant; Alexandru Philippide, filolog învățat și năvalnic, burduf de știință și ascet al investigației neobosite; Teohari Antonescu, arheolog emerit și credincios păzitor al tuturor lozincilor junimiste; prietenul său, profesorul de logică și istoria filozofiei, care ținea lecții studiate și clare, ale căror perioade se depănau solemn în fața ascultătorilor, cu perfecția unei pianole mecanice, — este vorba negreșit de un elev al lui Titu Maiorescu (olimpianul cu frîna tare) și anume de d. P. P. Negulescu (olimpian cu veninul rece).

La lista aceasta de personalități mai reliefate se pot adăoga și alte nume, ca istoricul Petre Rișcanu, filozoful I. Găvănescul,

eruditul şi poligraful jurist D. Alexandrescu, matematicianul Ralet, (Pompei era numai conferenţiar), geologul I. Simionescu, bătrînul Caragiani, ale cărui celebre anecdote ajunseseră însă o mormăială plicticoasă, specialiştii medici Juvara, Riegler, Manicatidi, şi alţii care nu-mi vin în minte dintr'o dată.

Autoritatea lui C. Stere mai avea şi alte izvoare: era şeful organizaţiei liberale din Iaşi, cu toate că competenţa lui sociologică şi visurile sale de reformator nu-i dăruiau şi pricepere electorală, aşa precum se pretindea pe vremuri unui autentic conducător politic.

Intăia dată cînd i-am auzit glasul lui Stere şi am stat direct sub vraja unui discurs al său, a fost într'o împrejurare memorabilă: la centenarul răpirii Basarabiei (1912). In aula universităţii fuseseră convocaţi profesori, public şi studenţi, pentru a ne consfătui asupra felului în care se va comemora ziua fatală. Guvernul, evident, nu putea să aibă nicio participare, şi toată manifestaţia trebuia să apară ca o iniţiativă cetăţenească. A vorbit Petre Rişcanu, vibrant şi colorat, propunînd ca 'n dimineaţa acelei zile să se arboreze steaguri negre, în toată Moldova, chiar la sate, unde ţaranca îşi poate fără cheltuială atîrna barizul într'o prăjină. A mai spus ceva — pare-mi-se. A. D. Xenopol, a cărui fluentă vorbire familiară era în genere fără efect la o temperatură ridicată; atmosfera a fost din nou însufleţită de vorbirea lui A. C. Cuza, care a propus ca — măcar la oraşe — pînza cernită să învălue tricolorul naţional — semn de jale, dar şi de speranţă — pentruca la sfîrşitul cuvîntării sale impresionante, să încheie cu un atac deplasat şi incomprehensiv în contra basarabenilor înscrişi la Universitatea ieşană, care, ce e dreptul, veniseră cu idei socialiste, dar a căror convertire la naţionalism trebuia făcută cu mai multă răbdare şi fără a li se repeta într'una: „mai bine întoarceţi-vă acasă!" Ultimul a luat cuvîntul C. Stere, vorbind la început mai greoi, dar animîndu-şi succesiv perioadele, care se rostogoleau rostite de un glas cu vuete subterane, cu adîncimi de peşteră, — arătînd totuşi că acestea pot avea afinităţi misterioase cu însăşi înălţimile tăriei. Dupăce a arătat concis şi lapidar împrejurările răpirii şi situaţia Basarabiei sub pajură străină, dupăce a declarat că se raliază propunerii cu steagul îndoliat, a restabilit unitatea de sentiment a sălii, eliminînd chestiunea studenţilor basarabeni şi afirmînd că varietatea de nuanţe a sufletului romînesc — datorite desigur

vicisitudinilor politice — va constitui într'o zi poate bogăția sufletească a neamului reîntregit.

In decursul aceluiași an, C. Stere a fost ales Rectorul Universității și la o ședință a marelui Colegiu, convocată pentru a se discuta interesele veșnic nesocotite ale Instituției, m'am pomenit că Stere vine lîngă mine și mi se prezintă declarîndu-și cu simplitate numele, ceiace ar fi putut fi o „ironie", dacă lucrul nu l-ar fi repetat întocmai și față de alți cîțiva colegi, ceiace proba mai degrabă o conștiință a izolării în care trăia și care îl făcuse să cunoască personal prea puțină lume universitară. Dealtfel între timp eu începusem a scrie la „Viața Romînească" așa că numele meu nu îi era necunoscut, ba trebue să fi avut probabil și alte referințe despre persoana mea. Căci în decursul rectoratului său a făcut apel la mine într'o împrejurare încurcată. Pe la finele lui August 1913, Profesorul Petre Rișcanu, în viligiatură la Piatra Neamț, încetează brusc din viață. Corpul său a fost transportat la Iași și depus la Mitropolie.

Nu mi-am putut întrerupe o vizită la Țibănești, la Petre Carp, proiectată mai de mult cu cîțiva amici ieșeni, așa că în ziua sosirii sicriului n'am putut fi la gară. Nu-mi rămînea decît să mă întorc pentru înmormîntare, c'un tren care sosea în Iași pe la 1 după amiază, timp abia suficient să ajung acasă, să dejunez în grabă, să-mi schimb hainele și să plec la biserică. Dar abia așezat la masă, că iată intră ca o furtună amicul meu Giorge Pascu — pe atunci pare-mi-se director la bibliotecă — spunîndu-mi că are o misiune din partea rectorului, anume să rostesc un discurs funebru în numele facultății de litere, ceiace ar fi necesar, deși el, rectorul, vorbește în numele Universității întregi. Invoc ora tardivă, lipsa de timp material de-a întocmi o cuvîntare funebră, care oricum trebuia să fie altceva decît o însăilare de banalități, — dar amicul meu, ținîndu-mi energic sulița în coastă, îmi repetă într'una că Rectorul îl așteaptă și el trebue să-i ducă răspuns. In sfîrșit, pentru a-mi curma mai repede îndoielile, îmi vorbește despre posibilitățile mele „cunoscute" de-a improviza repede un discurs convenabil, măgulirea întrînd și ea cîte odată în arsenalul acelora care vor să izbutească. Insfîrșit capitulez și încep fără zăbavă plimbarea prin odaie, să-mi adun gîndurile la iuțeală și să-mi stabilesc ordinea ideilor, fiindcă nici vorbă nu putea să mai fie de-o redactare în scris.

Cînd am ajuns la Mitropolie, slujba începuse. Rectorul s'a bucurat discret văzîndu-mă, iar A. D. Xenopol mi-a spus cu stăruință să strecor în cuvîntare, că ar fi vorbit dînsul dacă n'ar fi prea emoționat și dacă n'ar fi de specialitate prea înrudită cu a răposatului. (L-am satisfăcut pomenind de prima justificare; cît despre al doilea argument, nu l-am priceput nici atuncea, precum nu-l pricep nici astăzi!)

Am luat cuvîntul mai spre sfîrșit, după Mitropolit, după reprezentantul guvernului (ministrul Al. Badărău) și după Rector, rostind o cuvîntare scurtă, pornită cît mai de-adreptul din inimă, ceiace mi-a fost înlesnit de năvala amintirilor duioase, pe care le păstram dela acest om de ispravă, ce m'a întîmpinat în adevăr părintește la instalarea mea în Iași.

Rectorul mi-a strîns mîna cu felicitări semnificative, iar pînă a doua zi mi-a și sosit vorba, de felul cald în care m'a apreciat către prieteni, pentru această oratiune quasi-improvizată. Acesta a și fost punctul de plecare al unei simpatii crescînde pe care omul acesta hirsut și dogmatic mi-o arăta de-acum, la orice prilej, — și prilejurile, nu știu cum, se înmulțeau. Aș putea zice că pînă în cele din urmă el începuse să exercite asupra-mi o ușoară fascinațiune, pe care n'a căutat s'o exploateze totuși, încercînd foarte discret și numai o singură dată să mă atragă spre politica de reforme, pe care cu opoziția — parte mioapă, dar parte clarvăzătoare — a conservatorilor, o lansase, îndată după războiul balcanic, partidul național-liberal.

Se cunosc vicisitudinile vieții lui Stere în timpul neutralității și al războiului de întregire: interesul lui viu pentru recuperarea Basarabiei, convingerea în izbucnirea iminentă a revoluției rusești, credința sa că locul Romîniei se găsește în tabăra adversă împărăției țariste, lucru ce l-a făcut să ajungă un izolat chiar în propriul său partid politic, unde cu puțin înainte se bucura de o considerabilă influență. A venit războiul, retragerea în Moldova, pe cînd Stere a rămas în teritoriul ocupat, unde a săvîrșit greșala, ce nu i s'a mai iertat nici chiar în bucuria generoasă a victoriei, de-a fi scos ziarul „Lumina" cu bunăvoința armatei de ocupație. O singură clipă de strălucire — ca o străfulgerare de soare roșiatic înainte de deluviu — a mai avut cariera sa politică, al cărui declin nu s'a mai putut opri în loc: în ziua cînd delegația fruntașilor basarabeni a venit să aducă Regelui Romîniei, la Iași, proclamarea Unirii Basarabiei cu

regatul liber. Atunci, cum zic, a mai avut și Stere, pentru ultima dată, momentul lui de slavă și curtenia oficialității. Pe urmă, după reîntregirea țării cu totalitatea provinciilor eliberate, viața sa politică a fost un chin: suspendat dela Universitate, închis, lăsat apoi liber dar fără a i se fi clasat învinuirea de trădare, izbutind a se alege în Cameră cu mari majorități la Soroca, e terfelit fără nicio cruțare de colegii săi, care îi strigă „trădător" de cîte ori cearcă să vorbească. Tenace cum era, și veșnic cu obsesia reformelor radicale, se înscrie în partidul național-țărănesc, a cărui prospețime de aspirații și de oameni trezise numeroase iluzii, cel puțin în primul moment. Nici atunci cînd partidul acesta — multă vreme ținut în opoziție — a fost însfîrșit adus la cîrmă, nici atuncea Stere n'a putut să joace rolul pentru care îl chinuia acuma o ambiție tardivă: acela de-a fi ministru, cu orice preț, fie și ministru provincial, fără portofoliu. In schimb, a inspirat din umbră o serie de reforme, teoretic frumos închegate, dar care în practică s'au dovedit neviabile. Pînă în cele din urmă, conducerea partidului, socotindu-l că se agita mai mult decît trebue, l-a invitat politicos să se liniștească. Aceasta l-a determinat pe Stere să-și găsească o altă cale pentru dinamismul încă întreg al viguroasei lui vitalități, și ceiace nu fusese cîndva la dînsul decît o îndeletnicire lăturalnică, acum se instalează pe primul plan: ocupația literară.

Lumea a luat cunoștință c'o uimire treptat estompată de puternicele și abundentele aptitudini de romancier ale lui Stere, care se realiza la bătrînețe într'un șirag de 8-9 romane, cu povestea în continuare. Desigur nu este toată seria de valoare egală, însă absolut toate volumele sînt interesante, au fiecare descripții și personaje vii, chiar dacă niciunul nu atinge pe de-a 'ntregul valoarea excepțională a primului volum, unde ni se desvălue o vastă frescă impresionantă a vieții moldovenești din Basarabia, în cei dintăi ani după anexarea la Rusia. Eu unul am așezat fără șovăire în galeria marilor creații epice de pretutindeni, cel puțin acest prim volum, unde am putut aprecia pînă și multe amănunte stilistice, cum ar fi cazul cu unele caracterizări *indirecte* de-o prospețime și de-un efect deosebit. Imi amintesc că Ferdinand Brunetière lăuda odată pe Flaubert pentru că acesta avînd să ne dea senzația unei nopți de August (sfîrșit de vară) în loc să acumuleze trăsături de zugrăvire directă, s'a mărginit la detaliul intuitiv al unei note derivate, plină

de sugestie: „Din cînd în cînd se auzea în liniștea nopții pocnirea de pămînt a poamelor coapte, care se desprindeau de pe cracă".

Tot așa și Stere vrînd să ne înfățișeze un boer moldovean cu stare, însă incult și fără nicio preocupare spirituală, ne descrie biroul său, avînd o vastă călimară, dar în ale cărui cupe în loc să fie cerneală și nisip, erau alice de vînătoare...

In ultimii lui ani îl vedeam pe Stere foarte rar, dar la toate încrucișările trebuia mereu să constat decadența lui fizică, slăbirea continuă a trupului și adîncile brazde care străbăteau figura lui de „babă", de pe care de mult își înlăturase barba și alte anexe păroase. Amărăciunile și frămîntarea continuă izbutiseră să-i ruineze clădirea corpului și s'o țină sub amenințarea unui atac de cord.

Desnodămîntul nu s'a făcut prea mult așteptat și mai înainte de 70 de ani, acest om care odinioară părea tăiat din stîncă, și-a dat obștescul sfîrșit, la moșia unde își compusese, pe nerăsuflate, șiragul romanelor, ce i-au adus o notorietate literară la care, pe vremuri, părea că renunțase.

Cînd am aflat de moartea sa, am închinat mai multe momente de reculegere amintirii acestui om superior, cu voința tare și cu inteligența puternică, dar nemlădioasă, neadaptabilă și fără simțul relativității, acestui om care săvîrșise mari greșeli, dar care își iubise cu pasiune provincia sa natală și înțelegea s'o integreze cu precădere în cuprinsul Romîniei libere. Și am simțit o reală mulțumire sufletească, amintindu-mi că în calitatea mea de ministru în guvernul Averescu, am spus odată într'un consiliu de miniștri o vorbă mai puțin pătimașă cu privire la Stere, de cum era cuvîntul altor colegi, care aveau incomparabil mai multă autoritate decît mine și puteau lesne să șteargă impresia vorbei mai miloase, pe care o rostise benjaminul băncii ministeriale din guvernul anului 1921...

* * *

Dacă-mi aduc aminte bine, G. Ibrăileanu a fost numit supleant al catedrei de literatura romînă modernă, la Universitatea din Iași, după vreo trei ani dela numirea mea, în aceiași Universitate, cu gradul de conferențiar. Pînă atunci a funcționat la liceu, unde lumea îl considera — și pe bună dreptate — ca universitar „în spe", ba încă pe foarte curînd.

Se bucura de-o frumoasă reputație în cercurile intelectuale ale Iașului, mai ales de cînd conducea „Viața Romînească", nu ca director (care era Stere), ci ca factotum, mai ales în ce privește literatura și critica literară. Eu totuși n'avusesem ocazia să-l cunosc personal, neavînd contact cu „Viața Romînească", în timp ce dînsul mai nu ieșea din această cetate întărită, găsindu-și acolo întreaga îndestulare sufletească. O singură dată l-am văzut într'o sală de cinematograf, însoțind la spectacol pe doamna Stere, desigur nu pentru plăcerea filmului, ci mai degrabă pentru rațiuni de protocol ierarhic (mai tîrziu am constatat, pe-o scară mai întinsă, că soțiile membrilor „Vieții Romînești" veneau întovărășite, adesea la spectacol, de cineva din cenaclu, cu grad imediat inferior aceluia al bărbatului).

Lecția de deschidere a lui Ibrăileanu — la care nu putusem să asist — a făcut oarecare vîlvă. Ecourile erau în genere favorabile, deși nu toate la același grad de hiperbolă, ca depildă relatările lui Calistrat Hogaș care îmi povestea lucruri minunate, despre această prelegere inaugurală, la care totuși... nu fusese prezent.

Abia după cîteva luni m'am întîlnit cu Ibrăileanu, în cancelaria facultății, și-atunci am schimbat cîteva cuvinte, într'o convorbire convențională, care s'a încheiat destul de rece, din cauza lui. Atunci cînd el a pronunțat sacramentala frază „îmi pare bine de cunoștință", am crezut că e bine să adaug la rîndu-mi: „cunoștință pe care nădăjduesc s'o adîncim", dar la care dînsul a ripostat îndată: „asta o să fie cam greu, fiindcă eu trăesc foarte retras".

O sinceritate formulată cam nedelicat, dacă nu cumva va fi avut chiar intenția de-a tăia scurt, — fie și în formă brutală — orice veleitate de prietenie. Iar dacă își va fi închipuit că fac parte din categoria acelora care se bagă cu de-asila în oameni, a făcut o eroare de psihologie de care s'a convins fără întîrziere.

Lucrurile rămăsese în stagiul acesta de „colegialitate fără relații" poate vreun an întreg, cînd într'o zi, venind depe străzi deosebite, am dat unul peste altul, la punctul lor de joncțiune, ca două ape diferite care intră în aceiași albie și sînt nevoite să curgă împreună. De data aceasta observ că un zîmbet înflorește capul său asiro-babilonian și colegul se oprește cu prietenie.

— Tocmai doream să te întîlnesc, îmi spuse dînsul cu dulceață. Ar trebui să ne învoim ca ora noastră de Joi să nu mai

coincidă. Deși sîntem la secții deosebite, studenții mei mi-au spus că vor să te audieze și pe d-ta, precum poate și unii dintr'ai d-tale ar fi dorind să vie și la mine.

Înțelegerea s'a făcut destul de lesne. Era de-ajuns să ne deplasăm fiecare c'o jumătate de cias, pe orariul programului — formulă la care dînsul se și gîndise — și coincidența înceta. Conversația a continuat însă și pe alte teme, odată ce aveam același drum și ghiața se spărsese. M'a întrebat ce mai lucrez, iar atunci cînd i-am spus că trebuie să tipăresc febril, în vederea unei candidaturi apropiate, trei volume mai de mult elaborate, ceiace mă ruinează financiarmente, mi-a propus de-odată să tipăresc una din lucrări în două-trei numere din „Viața Romînească" și apoi să-mi scoată tiraj aparte fără nicio cheltuială. I-am mulțumit cu recunoștință și în felul acesta a început colaborarea mea la marea revistă ieșană, unde am pornit să public fără zăbavă un studiu despre Henri Poincaré.

Profesori definitivi am ajuns amîndoi cam odată (1912), el a trebuit să treacă în prealabil formalitatea unui „doctorat" pe care legea i-l cerea, iar de-atunci, fără a ajunge la mari intimități sau la vizite reciproce, au progresat fără întrerupere relațiile noastre de prietenie într'o atmosferă de stimă temeinică și de prețuire deosebită. Colaborarea mea la „Viața Romînească" a continuat mai departe, uneori inițiată de mine, alteori îmboldită de el. Am început să-i dau și pagini pur literare, iar la publicarea primului volumaș cu note de călătorie „Raite prin țară", a ținut să scrie el însuși o recenzie iscălită.

Dar cele mai frecvente ocazii de-a colabora împreună erau la consiliile facultății noastre, unde aveau loc adesea discuții interesante și chiar lupte pasionate. Mai întotdeauna m'am aflat cu Ibrăileanu de-aceiași parte a baricadei, sprijinindu-ne reciproc poziția și complectîndu-ne argumentarea. Aici am avut prilejul să admir necontenit puterea sa dialectică, în stare de cele mai neașteptate subtilități, împingînd analiza dincolo de ceiace părea altora evident și ireductibil, tăind firul în patru, împrăștiind lumina farului său sclipitor în unghere retrase și uitate de toată lumea. Polemistul redutabil, care se afirmase de multe ori în discuție scrisă, se dovedea tot așa de meșter și'n dezbaterea orală, fără a fi ajutat de darurile elocinței propriu zise, ori de vraja unui verb armonios.

Dintre toate aceste lupte universitare, una mi-a rămas mai

vie în minte : lupta pentru a recomanda la catedra de Sociologie pe tînărul doctor Petre Andrei. Am izbutit să obțin și concursul lui Ibrăileanu în favoarea fostului meu elev și am deschis focul într'o memorabilă ședință a Senatului universitar, unde opoziția era condusă de un coleg mai în vîrstă, cu multă autoritate, bun dialectician și dînsul, atît în vorbă cît și în scris. Ciocnirea n'a fost ușoară, iar atacurile și contraatacurile au durat cîteva ore. Știu că am luat cuvîntul de două ori ; tot așa și Ibrăileanu, care după ce și-a deșărtat sacul argumentelor lui proprii, le dezvolta apoi pe ale mele, pînă la ultimele consecințî imaginabile, și parcă îl văd perorînd pasionat, iar la a doua sa intervenție cerînd permisiunea să-și dezbrace haina — o lungă jachetă vetustă — și continuînd a se agita în vestă, ca un lucrător pe șantier, care nu știe de nimica decît de treaba ce are de făcut și pe care trebuie s'o termine cu bine. Ziua s'a încheiat cu deplina noastră izbîndă, iar la sfîrșit ne-am strîns mînile cu bucurie, atribuindu-ne reciproc meritul reușitei, ca doi actori modești, care chemați la rampă, fiecare arată cu un gest pe celălalt, ca principalul îndreptățit al aplauzelor...

G. Ibrăileanu avea de mult reputație de critic fin, comprehensiv și pătrunzător (tot așa precum și-a cîștigat și mare admirație ca profesor), dar i se reproșa mereu că n'are darul stilistului, că n'are, într'o vorbă, talent de scriitor. Nu eram departe de-a împărtăși această ideie, cu toate că mă copleșise cu tragica lui frumusețe, articolul său „Ceahlăul", scris cu pana muiată în sînge, atunci cînd, la pacea separată din primăvara lui 1918, se iscălise pierderea munților care treceau cu splendorile lor la dușman. Este drept că articolul acesta, de duioșie arzătoare, era oarecum o surpriză „izolată", după cum este adevărat că 'n opera lui critică, Ibrăileanu nu făcea sforțări stilistice, ba pare-se, disprețuia fardurile literare chiar atunci cînd ele ar fi ajutat la relieful ideii. Îmi povestea, bunăoară, un intim al criticului, că atunci cînd și-a dat la tipar necrologul pe care îl scrisese la moartea lui Anatole France, Ibrăileanu a sacrificat, în ultima clipă, un mic ornament literar, care totuși n'ar fi stricat ansamblului și nu distona prea tare cu țesătura abstractă a articolului. (Era vorba de o comparație cu Mont Blanc în felul următor : tot așa după cum s'ar prăbuși Mont Blanc, Europa fizică ar coborî nivelul înălțimii la care se ridicase, — la moartea lui

Anatole France, continentul a scăzut cu ceva din înălțimea unde ajunsese, în ordinea spirituală).

Dar marea dezmințire pe care a dat-o tuturor acelora care se îndoiau de posibilitățile sale de scriitor literar a fost romanul său „Adela", povestea suavă de iubire, scrisă într'un stil curat și plin de imagini proaspete, unele de-o uimitoare originalitate. Romanul acesta, mai mult sau mai puțin autobiografic, a produs o mare impresie, în cercurile cititoare, deși s'ar fi părut că epoca actuală va întîmpina cu ironie efuziunile timide ale unei iubiri platonice. Eu unul, care am apucat și alte vremuri, m'am desfătat realmente la lectura acestui frumos roman, unde analiza psihologică se înfrățește așa de bine cu fluiditatea unui stil de-o admirabilă puritate.

Sub imboldul incantațiunii, n'am rezistat ideii de-a publica o recenzie, cea de-a treia în viața mea care nu e prea scurtă și a fost destul de abundentă în meseria scrisului. (O primă recenzie a fost despre drama Manasse a lui Ronetti Roman, pe care am căutat s'o judec după criterii estetice lămurite; a doua, despre „Sate și Mînăstiri", pitoreasca scriere a d-lui Iorga, lăudîndu-i cu convingere frumusețile unui stil literar, pe care în vremea aceia nu voia mai nimeni să-l recunoască). Nu știu dacă această recenzie a ajuns la cunoștința autorului, care agoniza încetul cu încetul la Sanatoriul din care n'a mai ieșit niciodată. Eu personal nu i-am trimis-o, cît despre alții, s'ar fi grăbit mai lesne să-i trimită o injurie, decît o vorbă bună.

Eu am făcut însă altceva: i-am cetit romanul a doua oară, pentru a nu pierde absolut nicio finețe și niciun amănunt, mirîndu-mă totuși de-a nu găsi o drăgălașă scenă caracteristică, pe care autorul ar fi putut-o lua din propria sa experiență. E vorba de-o scenă, la care întîmplător am fost martor, dela o mică distanță.

Era într'o sară de primăvară timpurie, în sala unei vaste berării elegante, de care dispunea centrul Iașului, acum 15—20 de ani. Eu mă aflam de mai mult timp acolo, în societatea unor amici, cînd — minune! — apăru Ibrăileanu, în compania asistentei sale dela Universitate, pe care mai tîrziu, atotștiutorii urmau s'o identifice cu eroina din roman. S'au așezat într'o boxă unde li s'a servit masa. Indiscreții vor fi continuat să tragă cu ochiul, dar eu mi-am văzut de treabă, pînă în momentul cînd am fost atras de o mișcare a celor doi comeseni. Spre miezul nopții sala

începuse să se răcorească, iar Ibrăileanu va fi simțit nevoia să-și pună o haină pe umeri. S'a săltat dela locul său, însă nu pentru a-și lua propriul său palton, ci jacheta asistentei, cu care și-a învelit spinarea, reașezîndu-se liniștit. Unii vor fi zîmbit de gestul acesta și de chipul în care omul se tărcase, eu însă am fost înduioșat de acea exhibiție nepăsătoare a unui gînditor cu inima de adolescent și care în momentele acelea se va fi crezut mai mare decît dacă ar fi îmbrăcat o purpură împărătească...

Pentru a încheia aceste aduceri aminte, mai fac mențiune de un fapt: în anul morții lui G. Ibrăileanu, Academia Romînă se pregătea să-l aleagă membru activ, la un loc unde au fost propuse apoi alte persoane, dar unde el ar fi venit cu precădere. Ar fi fost o reparație, evident tîrzie, adusă unui spirit superior, pe care Academia îl trecuse sistematic cu vederea, ba încă îl și respinsese odată, cînd a fost propus membru corespondent, și cînd n'a întrunit numărul de voturi mai ales din cauza opoziției d-lui N. Iorga, ce are darul periculos de-a colosaliza scăderile adversarilor și de-a estompa pînă la dispariție deficiențele amicilor. Fără să fi avut o existență scurtă, Ibrăileanu ar fi putut să mai trăiască, întrucît oameni de aceiași etate cu dînsul sînt și astăzi vii și viguroși. Da și acel care trăește urgia vremurilor de astăzi ar avea poate motive să nu mai plîngă morții, ba chiar să invidieze pacea acelor care nu mai sînt...

G. TOPÎRCEANU ÎN FAŢA VIEŢII, ÎN FAŢA MORŢII...

Nu, asta nu pot s'o suport!
Curînd e-un an şi jumătate
De cînd aţi declarat că-s mort,
In unanimitate.

Toţi proştii cîţi m'au cunoscut
Ziceau: «Mi-era un fel de rudă...
Săracul! Cine-ar fi crezut?...»
Imi vine să 'nviez de ciudă!

Versurile acestea, scrise de G. Topîrceanu cînd s'a întors din captivitatea în Bulgaria şi a aflat că fusese socotit o vreme mort (i se ridicase şi o troiţă pe undeva, prin Vlaşca), ar trebui învăţate pe dinafară de toţi cei care scriu şi vorbesc despre el, acum, cînd într'adevăr el nu mai este.

Căci mortul de demult e prea abstract:
Nu poţi avea cu el niciun contact,
Nu poţi schimba cu el niciun cuvînt,
Nimic, măcar o 'njurătură...

— a însemnat G. Topîrceanu pe o foaie din caietele lui. De această ultimă şi definitivă favoare, profită mulţi din cei care l-au cunoscut şi care ţin cu orice preţ să arăte că ştiu despre el mai mult decît alţii.

Poetului de o conştiinciozitate artistică desăvîrşită şi de o probitate profesională dusă pînă la exagerare, i s'au atribuit versuri şchioape. Strofa improvizată de el la o şezătoare literară, cînd un ascultător nervos şi cam surd i-a strigat din sală: „mai tare!", a fost reprodusă, după moartea lui, astfel:

Pe acel ce mă 'nirerupe,
Aș dori să-l fac atent
Că aici sîntem la teatru,
Și nu în parlament...

G. Topîrceanu a spus, desigur: *Nu sîntem în parlament...*

Intr'o vară, la mănăstire, o fată cînta o romanță veche, cu versuri banale. G. Topîrceanu i-a făcut altele. Și stihurile improvizate de el pe-o noapte cu lună, la Agapia, au apărut într'o gazetă de provincie, la două săptămîni dela moartea lui, ca „poezie postumă de G. Topîrceanu".

Deslănțuirea mahalagismului literar împotriva omului care a disprețuit mai mult decît oricine, orice soi de mahalagism, — e răzbunarea postumă a întregii specii „Mișu St. Popescu". Justiția imanentă și-a dovedit și de data asta, cu ironia cuvenită, existența.

* * *

Socotit de unii, în mod superficial (și poate și interesat uneori), drept un „poet vesel", și numai atît, — G. Topîrceanu a fost nu numai un mare poet, ci și un subtil gînditor. D-l D. I. Suchianu a scris cîndva despre *umorul filozofic* al lui G. Topîrceanu. Iar d. M. Ralea, care găsește că „rîsul, ca și comicul. e un sentiment, un fel de soluție filozofică", — îi atribuie o intelectualitate desăvîrșită, care merge pînă la materia fizică a versului.

Cine i-a citit cu atenție versurile și proza, cine a răsfoit vrafurile de manuscrise nepublicate aflate în păstrarea Academiei Romîne, zecile de caiete și sutele de foi pline cu însemnări, — își poate da sama de diversitatea și de seriozitatea preocupărilor lui G. Topîrceanu, atît de nepotrivite cu eticheta cu care au încercat unii să-l pecetluiască.

Avea un spirit extraordinar de neastîmpărat. Adînc încredințat că nimic nu-i întîmplător pe lume, aplecat cu gravă curiozitate asupra micilor și marilor taine ale naturii, — dela gîza minusculă, „grațioasă ca o domnișoară", pe care o urmărea ceasuri întregi în „ocupațiile" ei, pînă la pîlpîirea stinsă a lui Aldebaran, — toate îl interesau.

Citea enorm. Nu ca să se distreze (citea, de altfel, puțină literatură), ci ca *să înțeleagă*, — căci asta era distracția lui. Au rămas mărturie (pe unde-or mai fi acum?) cărțile lui, tratînd cele mai moderne probleme de știință, înegrite pe margini de

adnotări și observații. Nu-i plăcea să primească de-a gata soluțiile altora. Le cerceta singur, le refăcea: asta era joaca lui. Și cînd ajungea, pe cale de deducții de profan, la rezultatele la care ajunsese cu mult înainte cine știe ce savant ilustru,—era fericit. Tot atît de fericit ca și atunci cînd, desfăcînd rotițele și șuruburile unei mașinării fine și complicate. o reconstruia și o punea în stare să funcționeze, — „cu capul", cum zicea el.

* * *

„Afară de universul neînsuflețit există și un univers al materiei vii, — al Vieții.

„Moartea organismului e condiția perpetuării vieții într'un șir de organisme care se succed în timp. Prin ce sînt legate aceste organisme? Prin firul aceleași vieți. Prin experiența proprie, acumulată și transmisă; prin amintiri sau învățături transmise sub forma utilă, activă, de instincte.

„Știința ne vorbește numai de individ sau de specia din care el face parte. Ea scapă din vedere ceva mai important: la lignée. Entitatea vie, nemuritoare, cel permanent care trece din organism în organism cu caracterele lui proprii, diferențiate".

Cuvîntul *la lignée* ar putea fi socotit drept cheia de boltă a acestei concepții, oarecum biologice, a nemuririi.

Aceasta trebuia să fie și semnificația acelui roman netermînat, început deadreptul în franțuzește: *Les souvenirs d'un nourrisson* (care are ca motto următoarea frază din *Gog* al lui Papini: *Mon immortalité commence à me peser. La terre n'a plus de secrets pour moi, et je n'ai plus d'éspoir en mes semblables...),* — cazul monstruos al unui sugaci în care persistă, conștient, amintirea ancestrală.

„Desigur că, pentru a trăi, am murit și m'am renăscut de mai multe ori, ca toți oamenii. Ceiace mă deosebește de ei, e că ei uită în fiecare încarnație nouă ce-au făcut în celelalte"...

Și romanul începe cu cuvintele de o tragică simplicitate, — atît de comice, totuși, în gura unui sugaci:

Je me souviens...

* * *

Dar și știința pozitivă îl pasiona pe G. Topîrceanu. „Învăța" din nou fizica lui Branly, și era fericit cînd putea face un popas mai lung în laboratorul prietenului său, profesorul Pro-

copiu. In 1923 imaginase un proect de cinematograf în relief, bazat pe principiul stereoscopului, — realizat mai tîrziu de un italian. Corespondența cu inginerul Th. Lecca și un articol publicat în *Lumea-Bazar* de pe atunci, dovedesc că proectul lui era anterior celui realizat în Italia.

Picta. Avea un simț al culorii de care-și dădea sama și de care era mîndru. (O ducea mai greu cu desenul). Făcea acuarelă și pastel: case mici de mahala cu rufe întinse la soare, curți cu acareturi și cu găini, un gard, un deal „umanizat" de coșul unei fabrici...

Subt cerul de cristal,
O fabrică 'și înalță trompa, vertical...

Colora în acuarelă zambile străvezii, — sau, cu creioane cu care vopsesc copiii, lalele grase. Făcea portrete în creion, migălind trăsătură cu trăsătură în căutarea unei expresii și a unui adevăr.

Nu-i aratase nimeni, niciodată. Învăța singur, cu seriozitate și cu răbdare.

Pornind dela *Le Rire* al lui Bergson, — sau mai bine zis luîndu-l ca pretext, — a lăsat caiete întregi și mape cu însemnări privitoare la problema risului și a comicului în general, problemă care-l pasiona cu deosebire și pe care o socotea, în parte, rezolvată. Îi trebuia numai timpul necesar să redacteze definitiv partea lui de contribuție originală și să-și puie notele în ordine. Timpul acesta însă, nu l-a mai avut...

Majoritatea însemnărilor din caietele lui G. Topîrceanu sînt scrise în franțuzește. Se exprima desăvîrșit, în scris, în limba lui Racine. De multe ori, o frază începută în romînește e terminată, în mod natural, în franțuzește, — dovadă că de multe ori așa *o gîndea*. Și nu e de mirare. Mi se pare mult mai ușor să-și însușească cineva o limbă străină, pînă într'atît încît s'o gîndească, decît să se identifice cu stilul diferiților scriitori de aceiași limbă cu el, — cum a izbutit să facă G. Topîrceanu în *Parodiile* sale, într'adevăr *originale*.

De unde-i vor fi venit strănepotului bacilor de pe Negoiul — cum își spunea G. Topîrceanu cu mîndrie — aceste înclinări atît de diverse?

Poate că, urmînd linia — *la lignée* — de care vorbește el, tocmai dela bacii lui, singurateci ca și el, de pe Negoiul...

Unul din ei va fi fost poet — și stihurile lui vor fi trăind încă în cîntecele vechi. Unul, cu veacuri în urmă, va fi cîntat ca nimeni altul din caval. Matematician și filozof în felul lui, altul va fi numărat stelele și se va fi 'ntrebat de rostul lor. Și desigur că unul dintre ei, cu ochi iscoditori și cu minte ageră, a priceput slăbiciunile tovarășilor lui și le-a iertat — cu o glumă.

Dela acești străbuni îndepărtați, așezați cu vremea în Săliștea și 'n Topîrcea Sibiului, va fi moștenit G. Topîrceanu și tristețea lui, — căci nu era om vesel, cum și-l închipuie unii. Expresia ochilor lui era tristă, aproape dureroasă uneori. Și expresia asta o avea din copilărie. Băiețelul de un an și șase luni din prima lui fotografie, cu păr zburlit, cu gura serioasă, se uită *cu aceiași ochi* ca omul chinuit de suferință din ultima lui fotografie, cu o lună înaintea sfîrșitului.

Dealtfel, G. Topîrceanu își dădea samă de expresia neobișnuită a ochilor săi și-și desena ochii, numai pe ei — ba uneori numai unul singur. Impresia de viață, de neliniște (de anxietate cum se spune în psihopatologie) a acestor „portrete", care intră oarecum în cadrul așa zisului nercisism, e neînchipuită.

Această tristeță prematură (și poate că tocmai ochii lui de copil, care-l impresionau, l-au îndemnat să scrie *Les souvenirs d'un nourrisson)* viața a avut grijă să i-o adîncească și să i-o justifice. Perfect conștient de valoarea lui și de posibilitățile lui de realizare, mîndru pînă la orgoliu, el nu s'a putut resemna nici în fața nedreptăților vieții, nici în fața suferinții, nici în fața morții. L-au durut mai adînc decît pe alții dorințile neîmplinite, sau împlinite prea tîrziu ca acea călătorie în străinătate pe care o așteptase atîta vreme și pe care n'a putut-o înfăptui decît în pragul mormîntului.

Avea oroare de boală și de moarte, și avea o spăimîntătoare capacitate de a suferi. Și omul acesta, profund îndrăgostit de viață și profund trist, a fost, în scrisul lui, un umorist: a fost ceiace *a vrut* să fie.

„Fiorul metafizic? — spunea el într'un interview — *îl simt poate mai adînc și mai des decît semenii mei, dar nu-l arăt în versurile mele".*

„In sfera unei arte, nu există gen superior și gen inferior: există numai opere izbutite sau încercări avortate", — adăoga în același interview.

Umorul a fost, pentru G. Topîrceanu, haina decentă în

care a crezut că se cuvine să-şi îmbrace gîndurile şi sentimentele, — după cum rezerva lui, luată de mulţi drept timiditate, nu era decît orgoliu. Pentru el umorul n'a fost o manifestare firească, ci o atitudine, o comportare, — ce-i drept, atît de perfectă, încît cu greu se poate observa cît de fictivă este esenţa ei.

Lucid, el ştia că poate scrie oricum (şi a dovedit-o în *Parodii*), — dar mai ştia că genul pe care-l adoptă îi oferă cele mai multe şi mai diverse posibilităţi de realizare. Parcă *Balada chiriaşului grăbit*, cea mai cunoscută şi cea mai... veselă dintre baladele sale, e într'adevăr veselă?

Străine privelişti fugare !
Voi nu ştiţi că 'n inimă port
O dulce mireazmă de floare :
Parfumul trecutului mort...

Dacă am traduce în franţuzeşte versurile lui G. Topîrceanu, n'ar fi ele mai triste decît rondelul lui Haraucourt, care spune, în definitiv, acelaşi lucru: *„C'est son âme que l'on sème, Que l'on sème à chaque instant?"*

Nu mai vorbesc de *Balada Morţii* şi de toate celelalte balade pe care singur le-a intitulat „triste". De acea *Baladă a Toamnei*, broderie lucrată în rime antepenultime, — antepenultimele lui G. Topîrceanu pe care toţi imitatorii lui n'au izbutit încă să le banalizeze, — la sfîrşitul căreia şi pe dumneata, cititor, *„te cuprinde o tristeţă iremediabilă"*...

Şi Cehov, cu care G. Topîrceanu are multe afinităţi, a fost un umorist. Dar spre sfîrşitul vieţii nu s'a mai putut împotrivi propriei sale tristeţi. Şi 'n ultimele sale opere, scăderile şi josniciile sufletului omenesc sînt privite fără zîmbet şi fără îndulgenţă.

Poate că şi optimismul robust al lui G. Topîrceanu, şi năvalnica lui dragoste de viaţă ar fi cedat, mai tîrziu, în faţa tristeţii lui „iremediabile". *Minunile Sfîntului Sisoe*, carte care ar fi fost tragică în semnificaţia ei, ne îndreptăţeşte s'o credem.

G. Topîrceanu pare că a urmat sfatul pe care Beaumarchais îl punea pe sama unui personaj de-al său, dar pe care de fapt şi-l dădea lui însuşi: «*dans la vie, il faut s'efforcer de rire, car c'est bête de pleurer*». Ceiace în unele cazuri e o dovadă de adevărat eroism.

* * *

Am răsfoit, în timpul scurt cît le-am avut subt ochi, caietele lui G. Topîrceanu. Cu scrisul acela clar, conștiincios aș putea zice, chiar cînd „grifona" o simplă notă cu creionul, a însemnat, pentru el singur, gîndurile care-l frămîntau. Caietele lui G. Topîrceanu vor dovedi, atunci cînd vor fi cercetate cu atenția migăloasă care li se cuvine, subtilitatea, profunzimea și diversitatea spiritului său. Am transcris cîteva însemnări aproape la întîmplare, pentru satisfacția de a le oferi acelora care continuă să-l socotească pe G. Topîrceanu, chiar după ce au citit *Postumele* lui, ca pe un poet „amuzant".

„Dinamica vieții, tot «elanul vital» sau expansiunea spre viitor, e legată de indefinit, de inconștient, de o speranță globală care nu se poate „rezolva" (ca și Calea Lactee) în reprezentări precise, bine definite.

„Trecutul însă e ceva definit, ceva care se poate rezolva în amintiri definite, în reprezentări individual-precise.

„Deaceia, trecutul e moarte. El are o valoare reprezentativă, conștientă, pe care viitorul n'o are.

„Eul inconștient este eul cel viu din noi, cel activ; el vine din trecut (nu cellalt) et c'est toujours lui qui s'élance dans l'avenir, — c'est-à-dire dans la réalité environnante, — pour y définir, pour y couper des parcelles, à l'aide de cette pointe lumineuse qui est le moi conscient".

Mai departe:

„Eul conștient ne dă imagini recunoscute ca atare, simple, palide.

„Eul inconștient ne dă halucinațiile și percepțiile.

„Eul conștient definește și limitează realitatea exterioară în parcele. Eul inconștient surpă aceste despărțituri și ne pune în legătură cu tot cosmosul".

In însemnările lui asupra rîsului, G. Topîrceanu spune într'un loc:

„Cu prilejul unui fenomen comic oarecare, se întîmplă, în fond, un lucru ciudat:

„Eul inconștient rîde de cel conștient; instinctul rîde de inteligență, — Viața rîde de Moarte... Strigoiul din noi, cel fără moarte, rîde de inferioritățile individului actual, efemer".

Insemnările lui G. Topîrceanu pomenesc adeseori despre *El*. Acest *El* pare a fi un fel de materializare excesivă a ceiace spiritiștii numesc ectoplasmă.

Pentru G. Topîrceanu, *El* era un personaj bizar, cu însușiri și supranaturale și umane, atotștiutor și invulnerabil, vanitos și — mai ales — extrem de inteligent. Un fel de persecutor din oficiu.

„Lecteur, si tu as une femme bien-aimée, ou des enfants, ou de l'argent, ou toute autre chose qui t'attache à la vie en te la rendant chère,—jette loin de toi ces papiers avant de les lire. Tu t'éxpose, autrement, à une mort violente et prématurée,— je te préviens.

„Nous sommes, tous, à la discrétion d'un Esprit tout-puissant dont nous ne savons presque rien et qui forge nos déstinées indivíduelles: il nous rend heureux ou malheureux, sans nous laisser jamais deviner pourquoi il nous punit ou pourquoi il nous récompense.

„Une conscience trop en éveil l'agace, et ce que lui déplait le plus, c'est notre prétention de corriger quelquefois, par nos pauvres actions impuissantes, humaines, le déstin qu'il nous a forgé, à chaqun de nous.

„Lasă-i și lui mijlocul să te lovească, dacă-i place, fără osteneală. Nu-i forța mîna, că are încă destule mijloace să-ți dea la cap. Nu-i forța lenea, silindu-l să le găsească. Se supără. Și are dreptate...“

G. Topîrceanu era convins că, dacă vroia să vorbească cu un prieten pe stradă, toate căruțele și harabalele tîrgului trebuiau să-și zdruncine fierăria prin dreptul lui, așa, ca să nu se mai audă nici în cer nici în pămînt, — anume. E drept că asta se întîmpla foarte des. G. Topîrceanu se oprea în drum, se uita în susul străzii, se uita în josul ei:

— Vezi? Nimic înaintea noastră, nimic în urma noastră: liniște. De-un ceas n'a mai trecut pe stradă niciun vehicul. Și acum, — toate! Nu puteau să treacă cinci minute mai devreme sau mai tîrziu?... Și să nu crezi în *El!*

S'ar putea ca plăsmuirea acestui *El*, care la prima vedere poate fi socotit ca un fel de marotă, să nu fie decît un procedeu comod de a descărca asupra altcuiva răspunderea tuturor tracaseriilor vieții.

Pentrucă e curios — și înduioșetor totodată — că G. Topîrceanu, omul care a fost atît de puțin practic în viață, năzuia să tragă foloase practice, reale, din toate încursiunile lui în do-

meniul abstractului. (Nu mai vorbesc de invențiile lui, care trebuiau să-l facă milionar!)

Așa, își adunase într'un caiet—caiet care, din nefericire, s'a rătăcit nu se știe pe unde,— o sumedenie de „rețete practice" pentru „fabricarea comicului". Însuși cuvîntul *fabricare*, cu nuanța lui umoristică, e semnificativ. Dar, lucid ca totdeauna, scrisese pe pătrățelul alb din mijlocul tartajului:

Rețete practice... care nu sînt deloc practice!

In fruntea unui alt caiet își însemnase, pentru el singur, următorul *Conseil pour moi-même (Comment manier l'indéfini)*:

„Regarde bien en face le malheur qui doit arriver et dont l'avènement est certain, pour bien préciser son contour et réduire à minimum l'ombre d'inconnu et de menace qui en accompagne l'évocation. Ensuite, dresse ton plan de réactions raisonnables—et n'y pense plus.

„Tu éviteras ainsi une grosse et inutile dépense d'énergie nerveuse et tu t'épargneras une douleur inutilemeni subie d'avance,—dix fois pour un seul malheur...

„Quand il s'agit, au contraire, de l'avènement d'une circonstance heureuse, dont tu as le droit d'escompter la joie,— garde-toi bien d'en préciser le contour, car tout ce que précise amoindrit, rapetisse. Laisse le futur bonheur fleurir dans ton imagination, charmer ton ésprit de promesses flottantes en nombre indéfini, pour en jouir mille fois en rêve, d'avance.

„Ce sera autant de gagné pour toi.

„Car, si le malheur réel dépasse quelquefois nos appréhensions les plus pessimistes,—le bonheur réel est toujours audessous de nos rêves.

\+ * \+

Luciditatea ascuțită, sentimentul propriei sale valori și splendida lui sănătate sufletească, au făcut pe G. Topîrceanu să aibă în fața vieții și în fața morții atitudinea unui mare singuratic.

Își ajungea, sie însuși. Nu știa ce înseamnă să se plictisească singur: mai degrabă se plictisea cu alții. Prieteniile lui, foarte rare și cu atît mai prețioase, erau pline de rezervă și de delicateță. Nu „tutuia" pe nimeni și nu făcea nimărui confidențe cu privire la viața lui intimă. Femeile îl prețuiau și-l înțelegeau mai bine decît bărbații, care, instinctiv, simțeau în el un permanent rival. Și aveau dreptate. Puternic și delicat în același

timp, G. Topîrceanu plăcea femeilor, și a găsit în ele admirabile prietenii și devotamente.

Lovit adînc, — poate tocmai de pe vremea Turtucaii cînd, după ce trecuse Dunărea înot, a fost nevoit să se 'ntoarcă iar pe malul bulgăresc, pentrucă dincoace fusese întîmpinat cu focuri de carabină; poate de pe vremea prizonieratului prin pustietățile Pirin-Planinei, — și-a purtat multă vreme boala fără s'o descopere, cu tăria de criță a organismului său excepțional.

— Nu știu ce am...

Numai cine a stat zi de zi cu el luni dearîndul, cine a avut subt ochi tortura cruntă, neomenească, a zilelor și nopților lui din vremea din urmă, și-a putut da sama de cîtă viață îndîrjită și curată era în trupul lui delicat. De miracolul acestei puteri de rezistență se minunau și doctorii dela Viena. Se minuna la sfîrșit, cu durere, și doctorul cu suflet de frate blînd care l-a alinat pînă la urmă.

Ca *Lupul* lui Vigny, pe care strănepotul bacilor de pe Negoiul îl știa pe dinafară, s'a tras deoparte, singur, să sufere și să moară. A suferit și a murit cu o patetică simplicitate. Groaza de a-și da chinul în spectacol, oroarea de a provoca milă, l-au făcut să-și trăiască ultimele săptămîni, după întoarcerea dela Viena, cu porțile ferecate:

— Să nu mă vadă nimeni *așa*...

— Nu te uita la mine. Să nu-ți aduci aminte de mine *așa*...

După cum și-a ascuns tristeța subt zîmbet în scrisul lui, — cînd n'a mai putut zîmbi și-a ascuns revolta crîncenă și spaima de moarte sub vălul unei sfinte liniștiri.

Intr'o zi dintre cele din urmă, a întins, simplu, mîna lui frumoasă, subțiată de boală, spre fereastra dela drum:

— Pe-aici să mă ducă: Ralet, Sărărie, Eternitate... Direct. Atît.

Iar cînd a venit să-l vadă pentru ultima oară marele său prieten Mihail Sadoveanu, G. Topîrceanu și-a ascuns chipul subtilizat de suferință sub brațul îndoit, cum fac copiii cînd plîng:

— Cucoane Mihai, mi-i dor de dumneata...

— Dacă ți-e dor, dece nu te uiți la mine? a întrebat cu dulce blîndețe uriașul.

— Nu mi-i dor așa, cucoane Mihai... mi-i dor de altădată...

Ca să-l facă „interesant", unii au inventat fel de fel de povești. Un ziarist a scris, cu detalii, cum G. Topîrceanu a cerut

în preziua morții să fie scos afară, la soare, cum a ridicat pumnii și a invectivat liliacul care înflorea în vreme ce el simțea că moare. Un G. Topîrceanu cabotin în fața morții!

Și totul fusese doar atît de simplu — și atît de dureros! Un gest abia schițat spre fereastra cu liliac, un cuvînt abia șoptit, — numai unul, sfîșietor:

— Înflorești!...

Și totuși, neînfrînta lui dragoste de viață îl ajuta să-și creeze încă, în cumplita suferință, clipe de fericire, deși nădejde nu mai avea.

Era noapte. Ploua. Bătea vîntul în brazii casei din strada Ralet și venea, pe geamurile deschise, miros de frunză nouă.

— Bate vîntul în brazi... Asta-i toată copilăria mea. Ca pe valea Topologului, ca 'n Sălătruc... Vălenii, drumurile mele cu mama... Mama...

Asculta, cu ochii neînchipuit de mari și de dureroși.

— Vezi, acum nu mă doare nimic. Stau și ascult cum bate vîntul, și-mi aduc aminte... Și parcă-s mic. Și-s fericit...

* * *

L-am cunoscut pe G. Topîrceanu în calitatea mea de medic. M'a surprins dela început extraordinara lui senzibilitate fizică și spăimîntătoarea capacitate de a suferi. Cred că pe el împunsătura unui ac l-ar fi durut de o sută de ori mai tare decît pe altul.

L-am văzut chinuindu-se, și m'am întrebat cum e cu putință ca un om care-i în stare să sufere așa, să facă pe-atîta lume să rîdă, — mai subțire sau mai din plin, după om.

Citindu-i mai tîrziu cărțile, la o răspîntie de viață asemănătoare cu a lui, răsfoindu-i apoi manuscrisele, — am înțeles.

De altfel, cred că „poetul vesel" a avut încă din copilărie obsesia morții. Altfel, cum se explică acele versuri scrise de el pe cînd era în clasa a treia de liceu, deci băețel de paisprezece ani, adresate — bine înțeles — „iubitei", care sfîrșesc cu următoarea strofă:

Prin dumbravă se strecoară
Vînt de vară,
Și cocorii, șir pribeag,
În adînc senin plutesc.
Cîntă cucul în huceag:
Cucule, cîți ani trăesc?...

Poezia *Proză*, publicată în numărul de Mai al acestei reviste, versurile neterminate din acel surprinzător *Ciclu al Morții* și multe alte strofe, toate nepublicate, risipite prin caietele lui G. Topîrceanu, dovedesc aceiași obsesie a sfîrșitului pe care o exprimă deadreptul, și aproape brutal, într'un început de articol pentru care luase ca temă și ca titlu versul lui Vlahuță:

Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei...

Numai că G. Topîrceanu nu se cutremura de „veșnicia" morții, ci de moartea însăși:

„*Veșnicia neființei, e ceva prea abstract ca să mă sperie. Ideia neființei nu-mi evocă nimic supărător — decît un somn fără vise. Pe cîtă vreme gîndul trecerii mele în veșnicie, din momentul cînd începe agonia pînă cînd primul bulgăre de pămînt izbește sicriul din fundul gropii, — hopul acesta suprem îmi evocă un șir înfiorător de imagini concrete care, într'adevăr, fac să se cutremure carnea pe mine de revoltă și de spaimă*".

Vine apoi „*suferința morală a cadavrului, în care mai dăinuește poate un rest de conștiință, — a cadavrului expus trei zile, dobitocește, cu răceala lui de broască, pentru desnădejdea și oroarea celor rămași, celor vii*"...

Un fiziologist modern susținea că moartea, ca orice fenomen important fiziologic, nu e însoțită de durere. Dacă nu simți nimic cînd te naști, nu poți să simți nimic nici cînd mori. Dar e destul să fi văzut cîțiva oameni murind, ca să-ți dai sama că această afirmație, pur teoretică, e lipsită de adevăr. Liniștea chipului celor trecuți în veșnicie, vine *după* moarte. Clipa aceia a ruperii din viață, de care se temea G. Topîrceanu, e desigur groaznică, chiar dacă nu e conștientă.

Bine înțeles că omul care nu se putea resemna nici în fața suferinții, nici la gîndul morții, nu putea admite ideia unei vieți viitoare conștiente. Aceasta e amărăciunea profundă care se desprinde din *Minunile Sfîntului Sisoe*. Raiul pe care-l imaginează, cu „viața" lui monotonă și naivă, cu regimul alimentar limitat la lapte dulce și smochine coapte, cu ierarhiile rigide și puerile, — e deadreptul dezolant, deși strălucitor de frumuseță. Deaceia, la sfîrșitul cărții (G. Topîrceanu a lăsat caiete întregi de note care arată ce-ar fi fost, dacă ar fi ajuns să fie terminat, acest roman), viziunea raiului trebuia să se rispească, ca o

inutilă plăsmuire, de fum, — în neant. Pentrucă însuşi Sfintul Sisoe nu mai credea în el...

G. Topîrceanu n'a crezut în nemurire, aşa cum e înţeleasă nemurirea creştineşte. Dar atunci cînd admite că: *„amintirea perpetuă, neîncetată, din tată în fiu, fără discontinuitate salvatoare, fără sfîrşit, îmi dă amintirea absolută"*, — nu înseamnă că crede, totuşi, într'un fel de nemurire?

Poate că, fără să ştie, G. Topîrceanu, — fără îndoială punctul culminant al acelei *lignée* a strămoşilor lui în care credea, — a fost un mare creştin.

* * *

In caietul verde în care şi-a făcut cele din urmă însemnări de versuri pe care ştia că n'o să le termine niciodată, G. Topîrceanu a scris:

Doar cei pe care i-am iubit
Trăesc în noi şi după ce-au murit...

El a iubit Iaşul. A venit de departe să trăiască şi să moară aici. Ieşenii de baştină plecau, unul după altul, la Bucureşti. (El n'a vrut să plece decît odată, demult tare, şi atunci... în Argentina!) El rămînea la Iaşi. In Aula Universităţii Mihăilene a făcut acum cîţiva ani, într'o delicioasă *causerie*, mărturisirea de neuitat: *Cum am devenit ieşan*... Nu ştia atunci că în curînd va rămînea iremediabil ieşan!

Deaceia, atît de viu şi atît de cald, — acum cînd silueta lui sprintenă, de licean, nu mai trece în primăvară pe străzile Iaşului, — G. Topîrceanu „trăeşte în noi şi după ce-a murit"...

P. NICULESCU.

Din conferinţa rostită în Aula Universităţii din Iaşi în ziua de 24 Martie 1940. Redactată, după notele conferenţiarului, de Otilia Cazimir.

CONTRIBUȚII LA DREPTUL INTERNAȚIONAL.

SITUAȚIA PARTICULARILOR ÎN TIMP DE RĂZBOI.

Evenimentele din ultimul timp au ridicat o sumă de chestiuni de cea mare însemnătate, privitoare la consecințele pe care operațiunile militare le produc nu numai pe teatrele de luptă, dar și dincolo de linia de bătaie, cînd teritoriul unui stat este invadat de o armată inamică și supus la măsuri excepționale dictate de starea de război.

Cum trebuie privită populația civilă și în consecință care este tratamentul, care, potrivit Dreptului Internațional, trebuie aplicat locuitorilor care nu au luat parte la lupte, păstrînd, după expresia unui jurisconsult german, atitudinea de „inamici pasivi". Trebuesc ei considerați ca dușmani și supuși rigorilor legilor de război, sau priviți ca cetățeni pașnici și, în acest caz, obligați cel mult să contribue, pe cale de rechiziție sau contribuții, la susținerea cheltuelilor războiului ?

Sînt două răspunsuri care se pot da acestei întrebări:

Sau statele în conflict privesc pe supușii statului advers ca inamici și în acest caz le aplică același tratament ca elementelor combatante, sau îi consideră ca străini de operațiunile militare și-i supune la restricțiuni și sarcini, la care sînt supuși în general proprii săi locuitori [1]).

Prima soluție, după părerea prof. Westlake dela Universitatea din Cambridge, una din cele mai mari autorități în domeniul Dreptului Internațional, duce la consecințele cele mai aspre, am putea spune cele mai sălbatice, întrucît lovește populația civilă în existența ei fizică și materială.

1) J. Westlake. Principles of international law p. 259.
„The life and property of every individual member of each belligerent state is legally exposed to be taken or pillaged by every individual member of the other state.

Totuși aceasta a fost soluția adoptată în decursul războaielor, pînă către sfîrșitul veacului al XIX-lea și căpeteniile beligeranților adresau soldaților proclamațiuni nemiloase, prin care îi îndemnau să vadă în populația civilă dușmanii statului lor, uitînd că soarta războaelor este schimbătoare și că ceiace se poate întîmpla astăzi cu supușii statului advers, se poate întîmpla mîne cu proprii lor conaționali.

Cam pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, apare pentru prima oară o concepție umanitară, datorită sentimentalismului lui Rousseau, care în celebrul său *Contract Social*, scrie textual [1]):

„Războiul nu este un conflict dela om la om, ci dela stat la stat, în care indivizii se consideră dușmani, nu ca oameni, sau chiar ca cetățeni, dar ca soldați, nu ca supuși ai statului lor, dar ca apărătorii acestuia. In rezumat, un stat poate avea ca dușmani alte state, dar nu pe locuitorii acestora".

Părerea umanitară a lui Rousseau, care tinde să reducă războiul la un conflict între armatele beligerante, față de care populația civilă trebue privită ca spectatoare, se lovește de vicisitudinile realității care ne arată că în decursul războiului, elementele civile sînt întrebuințate în serviciul statului lor, sau prin constrîngere în serviciul adversarului, pentru a presta diferite servicii care ușurează mersul operațiunilor militare. Importanța acestor servicii este atît de mare, încît după afirmațiile prof. Westlake, în lipsa lor, războiul ar deveni aproape imposibil, rezultat care la prima vedere ar fi de dorit.

Totuși, părerea lui Rousseau a predominat în raporturile politice dintre state, în veacul al XIX-lea, și a fost reeditată prin cuvintele memorabile ale lui Portalis care a afirmat că războiul este un conflict dela stat la stat și nu dela individ la individ.

Opinia lui Portalis, exprimată într'o formulă în aparență concisă, nu este îndeajuns de lămurită, fiindcă confundă două situații diferite: raporturile individuale între supușii celor două state în stare de război, care nu se pot privi reciproc ca inamici decît dacă aparțin elementelor combatante și tratamentul pe care unul din statele beligerante îl aplică supușilor celuilalt stat, care poate fi mai sever sau mai blînd, în raport cu ideile guvernelor respective.

Dreptul Internațional, în legătură cu raporturile dintre su-

1) Rousseau, *Contract Social*, 1-4.

pușii a două state aflate în stare de război, a ajuns la o soluție definitivă: oricare ar fi decursul operațiunilor războiului, fie că una sau alta din armatele inamice invadează teritoriul celuilalt stat, locuitorii pașnici nu trebuie tratați ca inamici. Chiar autorii de Drept Internațional german, care caută să sustragă războiul de subt aplicarea unor legi prea stricte, de teama de a nu stingheri mersul operațiunilor militare, recunosc că civilii care s'au abținut dela orice amestec în desfășurarea evenimentelor, nu se pot privi reciproc ca inamici. Citãm opinia prof. Lueder, în totul conformă ideii după care războaiele se dau între state și nu între indivizi:

„Inceputul unui război înființează între supușii statelor beligerante starea de război (Kriegstand) adică o situație specială pe care izbucnirea războiului o creiază între locuitorii statelor respective. Această stare se resfrînge asupra tuturor locuitorilor, nu însă în aceiași măsură, avîndu-se în vedere regula după care cetățenii pașnici, aparținînd statelor beligerante, nu trebuie să se considere ca inamici reciproci (Gegenseitige Feinde). Ei sînt supuși totuși la anumite sarcini și neplăceri (?) într'un cuvînt, la o sumă de îndatoriri față de statul advers" [1]).

In rezumat, viața și averea particularilor trebuiesc apărate în special în legătură cu actele de prădăciune sau de cruzime, pe care soldații le pot comite individual, fără ordinul superiorilor și numai din convingerea că în stare de război asemenea acte urmează să fie tolerate și nici într'un caz urmate de sancțiuni. Totul depinde de autoritatea superiorilor și de felul cum aceștia înțeleg să interpreteze și să aplice legile războiului, care nu pot fi eludate, fără ca războiul să ia înfățișarea celei mai mari barbarii.

Oricum ar fi lucrurile, principiul care trebuie să domine în relațiunile dela individ la individ, în stare de război, este că însușirea de inamic aparține numai acelor care participă la operațiunile militare și că populația civilă trebuie apărată împotriva oricăror acte care amenință viața sau averea locuitorilor. Ideia este exprimată cu perfectă claritate de Westlake, în cuvintele următoare:

„Populația pașnică a unei regiuni ocupate are dreptul la apărarea vieții, a onoarei, a drepturilor sale familiare, precum

1) Lueder, *Handbuch des Völkerrecht*, vol. 4, pag. 371.

și a libertății, cu restricția acelor lucrări la care ea poate fi constrînsă în interesul armatei de ocupație. Nici într'un caz, ea nu poate fi silită a lua parte direct la acțiuni militare îndreptate împotriva propriului ei stat" [1]).

In ce privește proprietatea, ea are dreptul să fie aparată de prădăciuni, dar este supusă la diferite sarcini, fie în natură, sub formă de rechiziții, fie în bani, sub formă de contribuții, care, după interpretarea dată de convenția internațională dela Bruxelles, reprezintă echivalentul unor sarcini în natură, sau a unor impozite, care s'ar stabili mai tîrziu.

Cu totul diferit este celălalt aspect al problemei, acel al relațiilor dintre statele beligerante și supușii statului advers. În practica războiului, raporturile dintre un stat și supușii celuilalt se simplifică prin tratamentul uniform care li se aplică. În timp ce în relațiile dela individ la individ, fiecare conflict constitue un caz special, a cărui soluție se produce imediat și în afară de legile războiului, tratamentul aplicat de un stat supușilor statului advers, trebuie să ție socoteala de anumite reguli stabilite prin convențiile internaționale sau de practica războaielor din ultimii ani. Ideia fundamentală dela care pornește înțelegerea acestor raporturi este că în stare de război, supușii unui stat trebuiesc considerați solidari cu statul căruia ei aparțin. Deaceia, ori care dintre statele beligerante are dreptul să aplice sancțiuni sau să pretindă anumite prestații materiale dela populația civilă, fără o altă justificare decît starea de război, care creiază anumite necesități.

Două situații exemplifică acest punct de vedere, care înglobează populația civilă în răspunderea statului ei, cu privire la consecințele războiului. Primul este cazul represaliilor, care atinge populația civilă, cu scopul de a intimida pe adversar, făcîndu-l să renunțe la anumite procedee, considerate ca primejdioase sau exagerate. Celălalt este cazul prizelor maritime, care duce la confiscarea vaselor de comerț particulare, din dorința de a slăbi forțele economice ale inamicului, confundînd interesele particularilor, cu interesele statului subt al cărui pavilion ele navighează.

Ambele aceste măsuri, care fac parte din practica obișnuită

1) Westlake, *Op. cit.*, pag. 245. The peaceable population of the invaded district are entitled to protection for life, honour, family, rights and religion.

a războiului, se justifică prin solidaritatea care domnește între un stat și supușii săi [1]). Această solidaritate constituie o prezumție care nu poate fi înlăturată prin nicio dovadă contrară, precum ar fi alegația că cetățenii particulari au păstrat o atitudine cu totul pasivă.

Aceste raporturi pe care starea de război le creiază între un stat și supușii statului advers și care, pe cît se vede, sînt pline de consecințe, comportă totuși două temperamente — cuvîntul aparține vocabularului Dreptului Internațional.

In primul rînd populația civilă nu trebuie confundată cu elementele combatante și ostilitățile nu trebuiesc îndreptate împotriva ei. Cazurile numeroase cînd aviația bombardează localități situate la zeci de kilometri îndărătul frontului, constitue o călcare a acestui principiu, după care decizia războiului trebuie să se producă pe cîmpul de luptă și nu prin masacrul populației civile, lipsită de mijloacele de apărare.

Al doilea temperament, mai subtil, are la bază distincția juridică între personalitatea statului și cea a supușilor săi. Obligațiile celor dintăi, spune Westlake, nu sînt totodată și obligațiile celorlalți, deși aceștia din urmă pot fi făcuți răspunzători de obligațiile statului căruia aparțin [2]).

In primul rînd, răspunderea actelor decurgînd din starea de război și în special a daunelor materiale provocate adversarului, revine statului, care poate fi obligat la despăgubiri sau reparații. Răspunderea particularilor este subsidiară și ea se traduce „prima facie" prin obligații față de propriul lor stat.

V. BUȚUREANU.

---

1) Westlake, *Op. cit.*, p. 251.
No exaction can be explained unless the subjects of the enemy state be in some way identified with their state.
2) Westlake, *Op. cit.*, 250.
The personalities of a state and of its subjects are distinct.
The duties of the former are not the duties of the latter but the latter are responsible for those of the former.

DIMITRIE I. MELEGHI.

(1 DEC. 1871 — 21 FEVR. 1940).

Aflăm tîrziu trista veste a stîngerii din viață, la moșia Temeliuți jud. Soroca, a lui Dimitrie I. Meleghi.

Descendent al Vornicului de Poartă dela Soroca, deci din viță foarte veche boierească din Moldova, înscris între privilegiații nobilimii ruseşti din Basarabia rusească, licențiat în drept dela Universitatea din Moscova, cu o vastă cultură europeană și rusească, Dimitrie Meleghi și-a păstrat, între puținii boieri, împreună cu demnitatea boierească, sufletul, limba, tradițiile și idealurile naționale.

In timpurile celei mai intense rusificări în Basarabia, cu cîțiva prieteni, era în strînsă legătură cu pămîntul, cu țăranii, preoții și învățătorii naționaliști din Basarabia. Venea înainte de război regulat, aproape în fiecare an, la Iași, unde ținea legătură strînsă cu așezămintele de aici, în special cu „Viața Romînească", (la Sf. Spiridon un moș a lui a fost ctitor), vizita Ardealul și Bucovina, de unde ducea în Basarabia veşti, cărți, broșuri, reviste și jurnale.

Era știut de către autorități și clasat ca cetățean suspect „rumîno-fil" în fișierul siguranței ruseşti.

Se ocupa cu gospodăria, dar o gospodărie civilizată. Avea o vastă pepinieră și livadă de pomi, a căror cultură a răspîndit-o larg prin tot ținutul Sorocăi. S'a ocupat de aproape de selecționarea semințelor porumbului, adecvat localității, împreună cu profesorul Maikel din America, care a lucrat la el la moșie doi ani.

Imediat după revoluția rusească, a venit la Iași și a cerut încă din Martie 1917 unirea Basarabiei dela toți demnitarii de atunci. Părîndu-i-se că evoluția lucrurilor spre unire merge încet,

a alergat în toate părțile și la 13 Martie 1918 a reușit, în adunarea generală a zemstvei districtului Soroca, să facă să se voteze în unanimitate următoarea moțiune [1]), pe care nu ne putem reține de a nu o reproduce măcar parțial în memoria lui:

„Adunarea generală a zemstvei din districtul Soroca, născută din alegerile din Decemvrie 1917, fiind convocată pentru *astăzi 13 Martie 1918,* spre a-și alege președinte, a vota budjetele și a lua măsurile necesare bunului mers al administrației și vieții economice din această regiune; după ce și-a ales președintele și înainte de orice altă lucrare *a discutat împreună cu micii și marii proprietari ai districtului, cu membrii comunei Soroca, cu membrii Clerului, cu membrii învățământului și toți cetățenii, care au fost prezenți și au votat în unanimitate următoarea moțiune:*

Poporul moldovenesc, statornicit aici de aproape douăzeci veacuri de către strămunii Romani, *despărțit între Prut și Nistru de frații săi,* răzămat pe principiile marei revoluții a popoarelor fostului mare imperiu a tuturor Rusiilor, care odată cu libertatea și egalitatea tuturor indivizilor în fața legilor a proclamat în primul rînd: libertatea naționalităților de a dispune singure de soarta și așezămintele lor prezente și viitoare, *a proclamat în ziua de 2 Decemvrie 1917 Basarabia ca Republică Moldovenească independentă și de sine stătătoare.*

Ținînd sama că viața și propășirea economică și culturală a unui popor este în raport cu forța vie și aptitudinile, cu care Dumnezeu le-a hărăzit, că în unire stă puterea și că unde-s doi puterea crește.

Ținînd samă că timp de nouăsprezece veacuri, Basarabia a fost totdeauna un trup cu Moldova de pe dreapta Prutului și că soarta ei a fost deapururi legată de aceia a Principatelor Dunărene, cu care a îndurat aceleași suferințe, gustînd aceleași bucurii și avînd aceleași nevoi.

Ținînd samă că în anul 1812 în urma sîngeroaselor frămîntări ale tuturor popoarelor europene, Basarabia a fost smulsă fără consimțimîntul ei dela trunchiul politic și etnografic al națiunii sale de origine.

„Ținînd sama de înălțătoarea pildă dată de tînărul Regat al Romîniei în scurtul timp de cînd a fost *recunoscut ca Stat*

1) Originalul este depus la Academia Romînă.

independent atrăgîndu-şi prin muncă, prin ordine, admiraţiunea şi iubirea tuturor popoarelor din lume şi chiar respectul duşmanului comun".

„Proclamăm astăzi în mod solemn şi în faţa lui Dumnezeu şi a întregii omeniri că declarăm unirea Basarabiei cu Regatul Romîniei şi subt a cărui regim constituţional şi sub ocrotirea legilor căruia dela monarhie vedem siguranţa existenţei noastre naţionale şi propăşirii culturale şi economice".

„Facem apel la Sfatul Ţării şi la toate Adunările constituite din Basarabia dela Hotin pînă la Ismail *să se unească prin votul lor la moţiunea noastră* şi să trimită delegaţii cu reprezentanţi din toate adunările regionale *pentru a depune la picioarele Tronului Romîniei omagiile noastre de devotament şi credinţă către Regele Ferdinand I, Rege a tuturor Romînilor".*

„Alegem ca delegaţi pe d-nii D. Meleghie, Mija, Rusu, Secară, Butmi, Hîrjău, Căisîn, Bîrsan, Cernăuţean, Grosul, pentru a prezenta această moţiune".

Dimitrie Meleghi şi-a îndeplinit misiunea pe pămînt. Trupul lui va odihni în pace, cum a visat el, pe moşia strămoşească, în pămîntul romînesc.

P. CAZACU.

CRONICA IDEILOR.

ROMANTISM MODERN.

Prin romantism modern nu înţelegem o întoarcere a literaturii la un stadiu prin care ar mai fi trecut odată, ci—tocmai contrariul—o fază *nouă* a evoluţiei literare, unde tot ce se gîndeşte şi se scrie altfel decît s'a gîndit şi s'a scris în veacul trecut, conţine, cu toate acestea, caracterele esenţiale, spiritul romantismului, aşa cum sîntem obişnuiţi să-l cunoaştem din istoria literaturii secolului al XIX-lea.

În general, cînd nu sînt absurde, în acest fel de consideraţii, analogiile sînt inutile, dar apropierea pe care o facem aici nu are de scop să asemene două curente literare cu puncte de plecare în societăţi vizibil distincte, ci să arate cum raportul dintre individul realizator pe plan literar şi condiţiile exterioare, a rămas, într'o măsură oarecare, acelaşi — cu toate că astăzi structurile acestor doi termeni ai raportului pe care îl considerăm sînt altele — şi să tragem concluzii asupra calităţii specifice a ceiace numim, pentru comoditate de expresie, romantism modern şi nu, cum ar fi mai exact, *spirit vag de revoltă şi tendinţă de evadare din realitate în literatura modernă.*

Am arătat în aceste cuvinte din urmă ceiace credem noi că este esenţa oricărui romantism şi se poate vedea lămurit specificitatea diferitelor romantisme, începînd cu romantismul antic, despre care s'a vorbit de multe ori şi sfîrşind cu romantismul modern pe care ne propunem să-l analizăm, sub cîteva din aspectele lui, aici.

Este inutil să se caute caracteristicile romantismului, în prefaţa pe care a scris-o Victor Hugo la «Cromwell». Hugo nu cunoştea ceiace este important pentru definirea romantismului: cauzele reale ale apariţiei acestui curent, iar ceiace dă el acolo drept fundamental pentru şcoala literară care se năştea, nu sînt decît schimbări de formă, importante desigur, dar nu atît de importante încît numai prin ele să definească o schimbare de direcţie în cîmpul literaturii, cu importanţa pe care a avut-o romantismul.

Cercetătorul adînc al apariţiei romantismului ştie că această mişcare s'a născut din contradicţia dintre realitatea dureroasă a societăţii burgheze şi iluziile pe care intelectualii clasei burgheze, clasă care devenea, pe atunci, dominantă în societate, şi le făceau despre viitoarele stări de lucruri pentru care au luptat împotriva rămăşiţelor feudaliste. Revolta pricinuită de inevitabila deziluzie, la nişte oameni lipsiţi de înţelegere politică şi socială, a izbucnit în literatură, ca un spirit de frondă, şi nu ca o atitudine revolu-

ţionară. De aici s'a născut romantismul şi în general contradicţiile de felul arătat mai înainte sînt cauzele oricărui romantism.

Spiritul de revoltă, nebulos, determină o direcţie romantică a culturii. Spiritul revoluţionar conştient are drept corespondent în cultură, întocmai ca şi spiritul constructiv — de altfel nu numai că nu există contradicţie, dar nici măcar o cît de mică deosebire între spiritul revoluţionar şi cel constructiv — ceiace cu un termen tot atît de consacrat în istoria culturii, care însă nu coincide exact cu ideea pe care vrem s'o exprimăm, se numeşte *clasicism*, adică sobrietate şi pătrundere reală în adîncul problemelor vieţii.

Romantismul modern este expresia literară a fenomenului pe care un filozof din mijlocul secolului al XIX-lea îl denumeşte «*caracter de fetiş al mărfii*» şi pe care, în spiritul aceluiaşi gînditor îl vom extinde şi îl vom numi «*caracter de fetiş al instituţiilor sociale*».

Omul orbit de caracterul de obiectivitate al instituţiilor sociale şi de presiunea continuă pe care instituţiile o exercită asupra lui, nu-şi dă sama că aceste instituţii sînt rezultatul activităţii sociale a oamenilor, că se pot schimba, după modificările raporturilor sociale dintre oameni, că prin urmare sînt covîrşitoare numai atîta timp cît oamenii nu încearcă să le înlocuiască prin altele. Obsesia înspăimîntătoare a instituţiei, forţă naturală, a ideii separată de om — întocmai ca şi obsesia mărfii cu calităţi magice, de a avea valoare, de a se scumpi, de a se iefteni—aduc pe omul care nu cunoaşte «secretul acestui caracter fetişist», şi care, pe de altă parte, nu mai poate suferi încătuşarea forţelor sociale exterioare, într'o stare de revoltă, fără obiective precise, revoltă pe care o transpune apoi în literatură sub forma pe care mai înainte am denumit-o romantism.

Dar în acest loc trebuie să mai semnalăm un fapt:

Dacă neînţelegerea societăţii determină pe plan literar un curent romantic, un amestec de verbalism revoluţionar şi de neputinţă, atunci înţelegerea societăţii şi toate consecinţele care decurg riguros din această înţelegere trebuie să determine o literatură cu orizont limpede, cu atitudine precisă şi mai ales, cu perspectivă istorică, adică un nou clasicism; iar dacă acest clasicism nu se aseamănă întru totul cu vreun clasicism anterior, înseamnă tocmai că este vorba de o formă nouă a culturii, şi aşa cum am spus şi despre romantismul modern, nu de o întoarcere din drumul culturii, o imitaţie a unui trecut.

Încercînd o clasificare a conflictelor care, în istoria culturii, au furnizat nucleele iniţiale pentru diferitele realizări literare, distingem:

1. Un conflict de tip antic, între om şi destin, conflict care dă semnificaţie clasică literaturii antice prin aceia că promovează ideia de *realizare*: de înfrîngere (Oedip) sau de victorie (Prometheu), faţă de destin. Prin urmare, presupune ciocnire constructivă (cu înţeles de încercare de a cuceri) între două *realităţi* antagoniste: omul şi destinul (cu toate că în literatura antică apare sub formă de ficţiune, destinul nu încetează a fi simbolul forţelor nepătrunse de om, forţe cu intensitate infinit mai mare decît a acelora pe care omul le poate opune necunoscutului).

2. Un conflict de felul aceluia a cărui victimă a fost Don Quijote, conflictul între două ficţiuni: omul ficţiune care nu trăeşte în realitate şi ficţiunea unei societăţi omeneşti. Conflictul acesta poate fi numit romantic,

pentrucă pune pe primul plan ideia de evadare din lumea reală şi de ocolire a oricărui contact cu asistenţa în actualitate.

In general, orice conflict care dă tema unei opere literare se poate reduce, în linii mari, la unul din aceste două conflicte. Se înţelege că elementele conflictului sînt totdeauna altele, dar substratul lui rămîne fără excepţie, în cadrul clasificării schematice pe care am făcut-o.

S'ar părea că am neglijat ceiace este general în literatură, conflictul dintre oameni. In realitate însă credem că acest conflict este şi el reductibil la unul din conflictele despre care am vorbit: a) sau conflictul dintre oameni are caracterul unui antagonism social şi atunci se încadrează în conflictul de tip antic, între om şi destin, deoarece înţelegem prin destin partea din realitate care se opune omului în drumul său spre eliberare şi lupta aceasta se dă atît între om şi natură cît şi între om şi om; sau b) conflictul dintre oameni se prezintă subt aspectul nedefinit al unei nelinişti interioare, fără raport cu viaţa socială şi, în acest caz, se reduce la conflictul dintre ficţiuni.

Conflictul care rezultă din reprezentarea fetişistă a realităţii intră în cea de a doua categorie, pentrucă denotă refuzul, inconştient, cînd este sincer, de a adera la acţiune, în favoarea unei reverii cu pretenţii de trăire intensă a vieţii, dar care, de fapt, nu atinge niciuna din problemele esenţiale ale vieţii.

Aici este sîmburele romantismului modern.

Rămîne de arătat că spiritul acesta romantic nu aparţine numai eroilor literaturii moderne, ci şi unui număr considerabil de autori care nu izbutesc să-şi depăşească eroii sub raportul concepţiei lor despre lume.

* * *

Opera lui André Gide este edificatoare din unghiul acesta de vedere [1]).

S'a spus despre Gide că este un clasic, unii au mers pînă acolo încît au stabilit o filiaţie Montaigne-Gide. Dar orice apreciere de felul acestora se datoreşte unei cercetări superficiale a operei lui Gide.

---

1) Se înţelege că nu vom analiza aici opera lui Gide. Ar fi ridiculă pretenţia de a analiza în cîteva rînduri o operă de proporţiile aceleia a lui Gide. Mulţi alţii au făcut-o înaintea noastră cu sau fără părtinire, în favoarea sau împotriva lui Gide. Ceiace ne interesează pe noi este să arătăm că dincolo de stil, de moralitate, de consecvenţă, etc., etc., opera lui Gide poate fi privită subt un aspect încă neconsiderat sau considerat insuficient sau vag şi anume poziţia pe care o ocupă această operă în cultura modernă. Montgomery Belgion studiază pe Gide într'o lucrare intitulată «*Credinţa noastră de astăzi*», un titlu cu deosebită semnificaţie, vrînd să arăte că există un «Gide-ism», ca o atitudine faţă de viaţă. Noi vom încerca să scoatem în evidenţă, în consideraţiile cu totul sumare care vor urma, că Gide este un Victor Hugo al romantismului modern, despre care am spus că este traducerea în literatură a credinţei într'un caracter de fetiş al instituţiilor sociale şi, adăugăm aici, al ideii şi, în general, al tuturor formelor spirituale.

Ne vom folosi doar de cîteva din lucrările lui Gide şi vom cita numai cîteva pasaje din acestea şi anume pe acelea pe care le vom găsi absolut indispensabile pentru a trage concluziile noastre. O cercetare mai amănunţită al operii Gide-iene ar mări în mod considerabil argumentele pe care le aducem pentru susţinerea tezei noastre.

Dat fiind tocmai caracterul schematic al acestei cronice, am trecut peste lucrările critice ale lui Gide precum şi peste altele pe care nu le-am trecut înşirarea de titluri — deocamdată — cuprinsă în modurile care urmează.

Ce pledează pentru clasicismul lui Gide? Stilul şi preocupările lui umaniste; dar cînd este vorba să se judece dacă un scriitor este clasic sau romantic, atunci unicul criteriu trebuie să fie atitudinea acelui scriitor faţă de om şi faţă de societate; şi tocmai acest fapt a fost neglijat sau fals interpretat de aceia care vor să arăte că Gide este un clasic.

Credem în romantismul lui Gide (pentru noi, noţiunea de romantism modern are conţinutul pe care l-am arătat în rîndurile precedente), romantism care începe cu *Nourritures terrestres* şi continuă în *Paludes*, capătă o formă mai accentuată în *Le Prométhée mal enchaîné* şi *Les canes du Vatican* prin introducerea actului gratuit, trece prin *Carydon* (care merită, de altfel, a fi studiat în mod deosebit pentru a se arata romantismul atitudinii lui Gide în problema sexuală) şi culmineză în *Les faux-monnayeurs*.

Nourritures terestres este transpunerea conflictului faustic, conflict întru totul romantic, în viaţa adolescentului. Ménalque—Gide—şi îndemnul repetat: «Il faut Nathanaël, que tu brûles en toi tous les livres» ca şi «Nathanaël, je t'enseignerai la ferveur», ne revelă un Faust care însă nu a trecut de prima ignoranţă [1]) şi care vrea să cunoască viaţa.

Goana continuă după o viaţă intensă care, de fapt, nu este decît însăşi această goană şi oprirea bruscă, oprire pentru noi, în propria individualitate:

> «Ne t'atache en toi qu'à ce que tu sens qui n'est nulle part ailleurs qu'en toi même, et créé de toi, impatiemment ou patiement, ah! le plus irremplaçable des êtres».

Sînt mai degrabă dovezi ale unei oboseli spirituale cauzată de lipsa unui punct de sprijin în afară, absolut necesar omului care trăieşte.

Romantismul, în fond, este manifestarea, în cultură, a incapacităţii de a continua lupta în societate, pentru cucerirea unor obiective greu accesibile şi deaceia romantismul însamnă întotdeauna o fază de decadenţă în cultura unei epoci.

Gide vrea să-l înveţe pe Nathanaël să se elibereze, să-şi deschidă sufletul «ca un han la răscruce», să urască familia şi căminul şi să iubească nu pe om, ci prietenia, afecţiunea, iubirea... Nu susţinem aici că literatura este o şcoală, după cum nu ne interesează în acest loc nici atitudinea morală a scriitorului, dar pentrucă ne propunem să scoatem la lumină atitudinea spirituală a lui Gide, credem că toate aceste îndemnuri vagi, arată îndeajuns că Gide nu poate trece dincolo de limita care desparte mentalitatea romantică de revoltă, de clasicismul care într'adevăr deschide perspective sufletului omenesc.

Definiţia omului, dată de Gide: «animal capabil de acţiuni gratuite», este profesiunea de credinţă a unui romantic modern. Din momentul în care omul are posibilitatea de a se exclude din viaţa socială pentru a lucra la propria sa realizare — o realizare *sui generis*, căci este cu putinţă realizare în afara realităţii? — urmează că orice încercare de a schimba lumea

---

1) «Les sciences ont deux extrémités qui se touchent. La première est l'ignorance où se trouvent les hommes en naissant. La deuxième est celle qu'atteignent les grandes âmes. Elles ont parcouru ce que les hommes peuvent savoir, trouvent qu'ils savent tout, se rencontrent dans cette même ignorance d'où ils étaient partis. C'est une ignorance savante, qui se connaît». Pascal. *Pensées*.

nu numai că este inutilă, ci se află chiar în afara capacităţii sufleteşti fundamentale a omului.

Actul gratuit nu este la Gide o temă izolată pe care o dezbate doar în două din cărţile sale sau în jurnalul său intim, adevărul este că acţiunile gratuite ale eroilor lui Gide sînt o consecinţă a concepţiei lui despre viaţă, care predică izolarea şi «la perpetuelle attente délicieuse de n'importe quel avenir».

Putem afirma că ceiace s'ar putea numi «cheia» întregii opere a lui Gide este cuprinsă în cîteva pasaje din *Les Faux-monnayeurs*.

— «Je vois, hélas! que la réalité ne vous intéresse pas.

— «Si, dit Edouard, mais elle me gêne».

Imaginea fetişistă pe care Gide o are despre lume se desprinde din cuvintele lui Edouard:

> «Les idées..., les idées, je vous l'avoue, m'intéressent plus que les hommes; m'intéressent par dessus tout. Elles vivent; elles combattent; elles agonisent comme les hommes. Naturellement on peut dire que ne les connaissons que par les hommes, de même que nous n'avons connaissance du vent que par les roseaux qu'il incline; mais tout de même le vent importe plus que les roseaux».

Şi capătă forma unei adevărate justificări teoretice a poziţiei sale literare cînd spune:

> «Les idées de change, de dévalorisation, d'inflation, peu à peu envahissaient son livre, comme les théories du vêtement le *Sartor Resartus* de Carlyle — où elles usurpaient la place des personnages».

Nu ştim dacă mai există undeva, în literatură, o expunere atît de directă a tendinţei de mumificare a omului într'o abstracţiune.

Nu se poate nega că în ultima lui carte de literatură, Gide arată că priveşte cu luciditate problema omului:

> «Camarade, n'accepte pas la vie telle que te la proposent les hommes. Ne cesse point de te persuader qu'elle pourrait être plus belle, la vie; la tienne et celle des autres hommes; non point une autre, future, qui nous consolèrait de celle-ci et que nous aiderait à accepter sa misère. N'accepte pas. Du jour où tu commenceras à comprendre que le responsable de presque tous les maux de la vie, ce n'est pas Dieu, ce sont les hommes, tu ne prendras plus ton parti de ces maux».

Dar aceasta este ultima faţă a lui Gide? Faptele ulterioare au arătat că se înşeală oricine crede aceasta [1]). Ceiace arată că sîntem îndreptăţiţi să-l trecem pe Gide printre romanticii moderni.

A. LUCACI.

---

1) «...ou ne peut s'empêcher de craindre que M. André Gide ne soit de ceux — si nombreux à notre époque anémique — qui usent leur vie à se chercher toujours sans se trouver jamais». Martin-Mamy, *Les nouveaux Païens* (pg. 45).

CRONICA EXTERNĂ.

INTRAREA ITALIEI ÎN RĂZBOI.

După o perioadă de aşteptare şi apoi de pregătire, Italia a intrat în ziua de 11 Iunie a. c. în război împotriva Puterilor Occidentale, Franţa şi Anglia, alături de Germania, tovarăşă în «axă» şi aliată din Mai 1939.

Pentru a înţelege hotărîrea Italiei e bine să facem aici o recapitulare scurtă a politicei italiene dela marele război trecut şi pînă astăzi.

La încheierea păcii din 1919-1920, Italia a ieşit nemulţumită, căci ea n'a dobîndit tot ceiace rîvnise. La 1915, Italia a încheiat un tratat secret, la Londra, cu Anglia şi Franţa, drept preţ al despărţirii sale de «Triplicea» şi a intrării în război, tratat prin care i se recunoştea, pe lîngă Dodecanez, o parte din teritoriul turcesc din regiunea Adalia-Smyrna. Tratatul dela Londra din 1915, fiind subordonat consimţămîntului Rusiei, a fost socotit caduc. Din cauza aceasta, delegaţia italiană a părăsit pentru un timp conferinţa păcii. Italia n'a dobîndit nici tot ce i se promisese în Mediterana şi în Adriatica: în Mediterana Orientală i se recunoscu suveranitatea asupra insulei Rhodos, precum şi asupra Dodecanezului, iar pe ţărmul răsăritean al Adriaticei trebui să se mulţumească cu Istria, insulele Quarnero, Lagosta şi Pelagosa şi cu portul Fiume, care fusese atribuit la început Jugoslaviei, dar a fost ocupat, apoi, de d'Annunzio cu voluntarii săi. La conferinţa păcii nici problema colonială italiană n'a primit dezlegarea rîvnită şi aşteptată, conform cu tratatul dela Londra din 1915, care prevedea o sporire a imperiului colonial italian în Tripolitania, Eritreea şi Somalia. In plus, Italia s'a ales fără mandat colonial.

Toate acestea au determinat politica italiană mai întăi spre o vădită răceală şi apoi spre o ostilitate accentuată faţă de foştii aliaţi din război— mai ales după victoria regimului fascist, care a galvanizat toate sentimentele şi aspiraţiile italiene. Era firesc, deci, ca ostilitatea şi nemulţumirea italiană să se manifeste împotriva ordinei europene şi mondiale stabilită prin tratatele din 1919-20, ordine pe care Italia a socotit-o injustă, ***pentrucă nu i-a satisfăcut toate interesele ei.*** La aceasta trebuiesc adăugate sărăcia solului italian şi prolificitatea naţiunii italiene, factori determinanţi pentru o politică de emigrare în afara peninsulei apeninice, precum şi pentru o politică de expansiune colonială; din cauza aceasta, Italia n'a încetat nici-

odată să ceară «loc sub soare» pentru poporul italian prea strîmtorat pe pămîntul său stîncos. Ambiţiile coloniale africane ale Italiei s'au ciocnit în Tunisia de interesele Franţei încă din 1881, la instituirea protectoratului francez, ceiace a determinat adeziunea italiană la Tripla Alianţă înaintea războiului trecut. Problema Tunisului a menţinut şi a adîncit răceala italo-franceză şi după război. La stabilirea statutului internaţionel al Tangerului din 1925, încheiat între Franţa, Anglia şi Spania, Italia n'a fost invitată, iar acest statut a fost recunoscut de Italia abia în 1928. La înăsprirea raporturilor italo-franceze s'a adăugat apoi şi adăpostirea emigranţilor politici italieni în Franţa, conform cu spiritul constituţiei liberale şi democratice a Franţei republicane.

Ca o compensaţie a imposibilităţii de plasare a surplusului de braţe italiene în afară de Europa, Italia a început să facă după război o politică de influenţă în Europa Dunăreană şi Balcanică, unde industria, capitalurile şi surplusul de braţe şi-ar fi găsit debuşeuri şi de unde s'ar fi putut aproviziona cu numeroase materii prime. Din această politică au izvorît protocoalele dela Roma între Italia, Austria şi Ungaria,—cele *economice* din 1934 şi cele *politice* din 1936. Relaţiile amicale ale Italiei cu Ungaria, consfinţite prin tratatul de amiciţie italo-maghiar din 1927, precum şi cu Austria, au mers chiar pînă la o adevărată protecţie politică a acestor state, ceiace a determinat pe Duce să mobilizeze mai multe divizii pe Brenner, în 1934, cînd s'a încercat prima dată Anschluss-ul şi cînd a fost asasinat cancelarul Dollfuss. Protocoalele romane au fost, apoi, urmate, în 1937, de pactul de amiciţie italo-jugoslav, însoţit de un acord comercial foarte favorabil, care înlesnia schimbul dintre cele două ţări.

A urmat apoi campania italiană din Etiopia, după o încercare neizbutită de compromis italo-francez prin acordurile Mussolini-Laval dela începutul anului 1935. Incercarea de a se aplica Italiei, prin mijlocirea Societăţii Naţiunilor, sancţiuni economice în războiul din Abisinia, a avut ca urmare schimbarea totală a politicii continentale şi mediteraneene a Italiei şi o agravare a raporturilor cu Franţa şi cu Anglia, socotite ca autoare principale ale sancţiunilor. Sancţiunile au apropiat Italia fascistă de Reich-ul naţional-socialist, care se retrăsese dela Geneva încă din 1935, cu toate că în politica Europei Centrale şi Dunărene, cele două mari puteri nemulţumite cu ordinea europeană a tratatului dela Versailles erau într'un antagonism vădit. «Axa» Roma-Berlin, numită aşa de fostul preşedinte de consiliu maghiar, Gömbös, a fost consfinţită printr'un discurs al Ducelui ţinut la Milano la 1 Noemvrie 1936. Atunci d. Mussolini a făcut un aspru rechizitoriu regimurilor democratice, a declarat falimentul sistemelor politice internaţionale preconizate de puterile occidentale şi agonia Societăţii Naţiunilor, «căreia — după expresia Ducelui — nu-i mai rămînea decît să moară liniştit». In Martie 1938 a urmat Anschluss-ul austriac, fapt împlinit, faţă de care Ducele trebui să se resemneze din sentimentul de solidaritate cu Reich-ul partener în «axă» şi care răsturna atît protocoalele romane cît şi întreaga poziţie politică a Italiei în Europa Centrală. De atunci politica «axei» s'a consolidat tot mai mult, pe toate tărîmurile vieţii internaţionale, între cele două mari puteri.

In Mediterana, încordarea italo-engleză şi italo-franceză a continuat în urma sancţiunilor, cu toate că în Aprilie 1938 s'a încheiat un acord între

Italia şi Marea Britanie privitor la Mediterana, unde ambele puteri aveau interese vitale — acord care în realitate n'a avut urmări prea însemnate. Deaceia, Italia îşi întări tot mai mult poziţiile ei militare şi strategice în Mediterana, prin sporirea simţitoare a flotei de suprafaţă şi a submarinelor, prin sporirea aviaţiei, prin fortificarea Dodecanezului şi a Panteleriei, prin construirea unor baze aero-navale noi la Cagliari, Trapani, Tripoli şi Tobruk şi mai ales prin ocuparea Albaniei în Aprilie 1939 — pentru a putea înfrunta, într'un eventual conflict, forţele navale britanice şi franceze din Mediterana.

După evenimentele din Europa Centrală care au dus la dispariţia Cehoslovaciei, solidaritatea franco-engleză s'a adîncit tot mai mult, prin consultări reciproce, politice şi militare, şi prin decretarea serviciului militar obligator în Anglia. La acestea Germania şi Italia au răspuns prin încheierea pactului de alianţă militară din Mai 1939.

La începutul actualului război, în Septemvrie 1939, consiliul de miniştri italian decidea «nebeligeranţa» Italiei. Această atitudine faţă de conflictul sîngeros izbucnit a fost, apoi, confirmată la 9 Decemvrie 1939 în şedinţa Marelui Consiliu Fascist. «Nebeligeranţa» Italiei nu se asemăna de loc cu neutralitatea. Neutralitatea clasică este o noţiune juridică ce implică o serie de datorii şi drepturi pentru un stat neutru, printre care mai ales observarea unei atitudini de abţinere şi nepărtinire totală faţă de beligeranţi. Nebeligeranţa italiană era o *stare de fapt*, o stare politică de aşteptare faţă de evoluţia războiului între Germania şi Puterile Occidentale. Nebeligeranţa nefiind egală cu neutralitatea, Italia nu şi-a asumat îndatoririle neutrilor şi nici n'a înţeles să beneficieze de drepturile neutralităţii, ci a proclamat numai hotărîrea ei de a nu interveni deocamdată în conflict. Italia înţelegea să şi menţină, prin nebeligeranţă, întreaga ei libertate de acţiune în politica internaţională şi faţă de război. Deaceia Marele Consiliu Fascist a mai hotărît la 9 Decemvrie că «raporturile italo-germane vor rămîne aşa cum au fost stabilite prin tratatul de alianţă dintre cele două ţări şi prin schimburile de vederi dela Milano, Salzburg şi Berlin» dintre miniştrii de externe ai puterilor «axei».

Marele Consiliu Fascist mai hotăra menţinerea întregului trafic maritim al Italiei «absolut necesar nevoilor ei de viaţă», hotărîre independentă şi în contrazicere cu măsurile de blocadă economică aplicate de Anglia şi Franţa. Blocada economică a dus la grave divergenţe între Italia şi Puterile beligerante Occidentale şi la o violentă campanie de presă italiană împotriva măsurilor de control aplicate de vasele aliate asupra vaselor de comerţ italiene.

Revendicările italiene în Mediterana şi în colonii au fost aduse la cunoştinţă în mod public încă în cursul anului trecut şi ele prevăd Tunisul, Corsica, Nisa, Suezul şi Djibuti, la care fostul premier francez, Daladier, a răspuns printr'o vizită în Corsica şi Tunis unde a fost primit cu manifestaţii călduroase de simpatie pentru Franţa, din partea populaţiei.

Tensiunea italo-engleză şi italo-franceză a culminat în decursul lunii Mai a. c. cu manifestaţiile publice organizate în întreaga Italie împotriva aliaţilor, socotiţi ca autorii «sufocării» italiene în Mediterana unde Italia ar trebui să aibă interese preponderente, dacă nu exclusive (*il mare nostro*), pe cînd astăzi ea este închisă din toate părţile de bazele navale şi poziţiile strategice aliate (Gibraltar, Malta, Cipru, Suez, Corsica, Bizerta).

In sfîrşit, la 11 Iunie, tocmai cînd războiul din Franţa a luat forme apocaliptice, neîntîlnite pînă acum în istorie şi cînd situaţia Franţei a devenit îngrijorătoare — Italia a hotărît să iasă din nebeligeranţa pe care o adoptase în toamnă, la începutul războiului, şi să declare război Franţei şi Angliei. Intrarea în război s'a făcut după regulile clasice, adică prin declaraţii de război remise ambasadorilor Franţei şi Angliei la Roma.

In acelaşi timp, d. Mussolini a ţinut un discurs în faţa mulţimii adunată în piaţa Veneţia în care el a adus la cunoştinţă poporului italian hotărîrea luată şi motivele care au determinat-o.

Ducele a criticat şi de data aceasta tratatele de pace din 1919-20, pe care el le-a socotit totdeauna injuste şi ale căror clauze el crede că ar fi trebuit să fie revizuite. «Ar fi fost suficient — a spus d. Mussolini — să se revizuiască tratatele pentru a le adapta cerinţelor schimbătoare ale vieţii naţiunilor şi a nu le considera ca intangibile pentru veşnicie». Apoi d. Mussolini a spus că poporul italian a luat armele pentru a rezolva problema frontierelor maritime italiene şi că această luptă este «lupta popoarelor sărace, dar bogate în braţe, împotriva exploatatorilor, care deţin monopolul tuturor bogăţiilor şi al întregului aur al pămîntului». In sfîrşit, Ducele a declarat că Italia nu înţelege să atragă în conflict alte state care se învecinează cu ea pe mare sau pe uscat, adică Elveţia, Jugoslavia, Turcia, Egiptul şi Grecia.

Pînă în prezent, Egiptul a rupt relaţiile diplomatice cu Italia, iar guvernul turc a desminţit zvonurile care spuneau că Turcia a hotărît să intre în război. Se ştie că Turcia a încheiat la 19 Octomvrie 1939 un pact de asistenţă militară cu Anglia şi Franţa. Acest pact prevede că «în cazul unui act de agresiune comis de o putere europeană şi ducînd *în zona mediterană* la un război în care Franţa şi Regatul Unit ar fi implicate, — Turcia va colabora în mod efectiv cu Franţa şi Regatul Unit şi le va da tot ajutorul şi toată asistenţa ce-i stă în putinţă». Pactul însă prevede şi o rezervă privitoare la Rusia Sovietică într'un protocol-anexă, considerat ca parte integrantă a lui: «Angajamentele asumate de Turcia pe baza tratatului sus menţionat nu vor putea obliga această ţară la o acţiune care ar avea ca efect sau consecinţă să o atragă într'un conflict armat cu Rusia Sovietică».

E foarte probabil că multe din asperităţile care existau între Italia şi Rusia Sovietică să fi fost nivelate înainte de intrarea Italiei în război, căci se ştie că înainte cu vreo cîteva zile de hotărîrea italiană, ambasadorul italian şi cel sovietic şi-au reluat în primire posturile lor la Moscova şi la Roma.

Statele Unite pînă în prezent n'au părăsit atitudinea lor de neamestec în războiul european, ci s'au mărginit numai să mărească stocul de arme şi muniţii de tot felul pe care îl trimit aliaţilor. Preşedintele Roosevelt a pus în aplicare legea neutralităţii faţă de Italia, iar în răspunsul său la mesagiul d-lui Paul Reynaud, preşedintele Statelor Unite promite că ajutorul american în arme şi muniţii va fi sporit la maximum, dar precizează că o intrare a Statelor Unite în război nu poate fi hotărîtă decît de Congres.

Faţă de noua întorsătură pe care a luat-o războiul, noi Romînii trebuie să ne păstrăm aceiaşi atitudine calmă, în deplină ordine şi muncă constructivă, dar în veghe permanentă faţă de primejdiile care ne-ar putea ame-

ninţa integritatea frontierelor noastre şi pacea noastră sinceră prin neutralitate. Ştim că războaiele odată începute au tendinţa de a se lăţi ca focul. Dar, în acelaşi timp, avem mulţumirea că datorită politicei externe chibzuite a Romîniei şi datorită cumînteniei statelor balcanice, această regiune a Europei,—care în trecut era socotită ca un butoi cu pulbere gata oricînd să explodeze — a fost ferită pînă acum de flăcările mistuitoare care bîntuie în alte părţi ale bătrînului Continent.

15 Iunie, 1940. DIMITRIE GHERASIM.

CRONICA PLASTICĂ.

SALONUL OFICIAL 1940.

Pictură şi Sculptură.

In luna Aprilie s'a deschis în localul dela Şosea «Salonul Oficial de Pictură şi Sculptură» subt auspiciile Ministerului Cultelor şi Artelor.

In fiecare an creşte numărul expozanţilor şi al lucrărilor expuse. Anul acesta se prezintă 245 expozanţi cu 373 lucrări faţă de 212 expozanţi cu 259 lucrări din anul 1939. Faptul este îmbucurător.

Dar în fiecare an, destinul îndoliază panoul de onoare cu dispariţia cîtorva din grupul celor mai puţin numeroşi: al maeştrilor desăvîrşiţi. Anul trecut, în preziua deschiderii salonului, a murit I. Teodorescu-Sion, nu mult după deschiderea expoziţiei pleacă pe cale veşnică P. Iorgulescu-Yor; anul acesta, în Martie, ne părăseşte N. N. Tonitza. Toţi au murit încă tineri, după ce ne-au dezvăluit puterea talentului lor, fără să fi istovit ceiace puteau da.

Ca şi anul trecut, nemuritorii ocupă centrul panoului dela răsărit. Sînt aici prezenţi cu autoportretele şi cîteva pînze minunate, împrumutate de fericiţii lor proprietari.

In această divină tovărăşie se află şi un tînăr pictor, cu două peisaje, Pantelimon Constantin, talent în plină dezvoltare, frînt de moarte prematur, în această primăvară.

Bună ideie a fost aceia de a se amesteca tablourile şi chiar a despărţi în diferite săli pînzele aceluiaşi autor. Nimeni nu se va putea plînge de nepărtinire. Dar, mai ales, este un mijloc precis de a selecţiona operele atît de variate şi numeroase. Poate face oricine experienţa: pornind dintr'un capăt şi notînd tablourile cu o calificare, fără a consulta catalogul sau a citi semnăturile, iar la terminare consemnînd notările în catalog, va avea plăcerea să facă două constatări: prima, tablourile aceluiaşi pictor au exact sau aproape exact, aceleaşi calificative; a doua: fără greş, calificativele superlative vor aparţine maeştrilor. Jocul acesta e folositor cu deosebire celor care nu pot identifica un autor după maniera sa.

Triajul atent va duce la formarea a trei mari grupe: al maeştrilor desăvîrşiţi, care se impun atenţiei în mod obligatoriu, ca: ***Rari nantes in gurgite vasto.***

Al doilea grup va fi al maeştrilor buni sau în devenire, destul de numeros şi al treilea grup, al celor care nu zicem să nu lucreze, dar cel puţin deocamdată să se abţie de a expune, căci, adăugăm pentru aceştia, poate, cu timpul, să izbutească a realiza ceva; cum se vor mai impune cînd au reuşit să se compromită acum?

Expoziţia abundă în autoportrete; afară de cele ale maeştrilor decedaţi: Teodorescu-Sion, Iorgulescu-Yor şi Tonitza, alţi unusprezece pictori îşi expun autoportretele. In definitiv, cu cît preţuesc mai mult chipurile, te miri căror negustori bogaţi sau potentaţi trecători, fără alte urme pe acest pămînt, decît ale artiştilor care, oricum, însamnă ceva mai mult şi în prezent şi în viitor. Cu atît mai mult că toţi au reuşit, fie ca portretişti, fie şi cu ceva în plus. Cîteva autoportrete au fost premiate de juriul salonului.

Se remarcă lipsa cîtorva talente de mult consacrate şi care au expus anul trecut: Petraşcu, Artur Verona, Adam Balţatu, Nic. Stoica, Hrant Avakian, Nicolae Grant.

Cine a urmărit cu atenţie expoziţiile salonului oficial din 1924 pînă în prezent, cum şi în genere expoziţiile de grup şi individuale, şi-a putut da socoteală de evoluţia picturii noastre. Se observă o clarificare în conţinut şi precizie în tehnică. Revolta în contra manierismului, artificiosului şi convenţionalului, izbucnită acum un sfert de secol, s'a manifestatat în prezentarea sfidătoare, îndrăzneaţă a unor *idei* în colori şi linii tot pe atît de îndrăzneţe. Contururi cioplite în spaţiu; colorit strident, turburător pînă la durere fizică; anevoie i-ai fi putut nimeri complimentarul. O manifestare de porţi şi ferestre sparte în care cei mai mulţi, în lipsa unor cărări bătute, băteau cîmpii. Te întrebai uneori ce-o fi vrînd să exprime artistul prin liniile acelea multicolore şi încîlcite? Pictură sau ghicitoare? Bîntuia un hermetism straniu, tocmai în arta care se cerea înţeleasă spontan, prin simţuri. Arta este o împărtăşanie. Dacă emoţia nu se poate transmite dela operă la cel căruia îi este destinată, atunci ea e o creaţie absurdă, ratată. Artistul ar trebui să o păstreze pentru sufletul său, singurul care, poate, ştie ce reprezintă lucrarea şi singurul care, poate că, se emoţionează.

Se petrecea în pictură fenomenul constatat în poezia noastră zisă modernistă, scrisă pentru nimeni, prin hermetismul ei, sau cel mult pentru autor, care, cînd era să o împărtăşească cuiva, trebuia să o tălmăcească. Emoţie cu tălmăceală trebuie să convie şi artistul că nu prea merge. Opera trebuie să se caracterizeze esenţial prin: înţelegere nemijlocită.

In timp, arta s'a limpezit. Cine nu a putut evolua nici n'a mai stăruit; alţii, care s'au dovedit şi cei mai buni, au folosit libertatea de exprimare pentru a scoate din adîncurile sufletului lor inedite şi surprinzătoare mijloace de emoţie.

Pictura a luat-o înaintea poeziei; expoziţiile din ultimii ani au prezentat o creaţiune clară, distilată printr'un complex rafinat de simţuri, cu o tehnică pe cît de simplă pe atît de adecvată creaţiunii; au dispărut triunghiurile, romburile, parabolele, serpentinele multicolore şi celelalte.

E lesne de deosebit lucrările slabe; nu se mai încap mistificări: că e hermetic, simbolist, suprarealist, că nu înţelegem noi, că e pentru mai tîrziu... şi aşa mai departe. Cînd o lucrare e slabă, e slabă cinstit, altceva nu poţi spune despre ea şi treci mai departe.

Despre pînzele maeştrilor decedaţi: «Vioara lui Zambacu», «Flori» de Teodorescu-Sion (colecţia Zambaccian) «Peisagiu din Balcic» (colecţia Zambaccian) şi «Flori» (col. Familiei Iorgulescu) de Iorgulescu-Yor şi «Birtul Furoglu» şi «Trandafiri pe masă verde» (colecţia Trembiski) de N. N. Tonitza—s'a scris la timp şi cu competinţă ceiace este esenţial. Aceste pînze revin în expoziţie, formînd iconostasul nemuritorilor în faţa căruia te opreşti cu evlavie, cu tristeţă şi cu admiraţie.

Intîrziem, uitînd de vreme, în faţa «Învierii lui Lazăr» (Nr. 241) de Camil Ressu. Totul pluteşte în mister, în legendă; pare o scenă halucinantă în care toată lumea e transfigurată de puterea hipnotică a credinţei, dela privirile în gol, fascinante, ale lui Crist, pînă la ireala apariţie a lui Lazăr.

In acelaşi gen şi tot atît de reuşită este «Legenda» lui Gheorghe Labin (Nr. 152), simbolizînd legenda Meşterului Manole.

E în ambele pînze o mare putere de sinteză a unor elemente din domeniul irealului. Jocul acesta dintre fantastic şi realitate, hotar nestatornic între nălucire şi realitate, e atît de subtil încît numai un mare talent şi o îndemînare de maestru poate păstra echilibrul şi armonia. Este mult mai lesne de redat unitatea de viaţă în care leit-motivul nu variază; cînd dimpotrivă, artistul se află între două existenţe a căror reprezentare trebuie să o dozeze armonic, numai belşugul de har îl duce la reuşită. E cazul celor doi artişti citaţi mai sus.

O compoziţie în gouache de Iser (Nr. 141) încîntă prin contururile fine ca o închegare de elemente dintr'un cosmos sub duhul creaţiei; fiinţele încă nu s'au rupt cu desăvîrşire din ambianţă; continuă subt ochii noştri procesul de realizare. Ce departe pare vremea contururilor dure şi telurice de odinioară ale acestui maestru.

Sînt de remarcat cîteva pînze în care s'a prins mişcarea unui colţ de lume: Nr. 36 «Pe străzile Sighetului» de Bilţiu-Dăncuş Traian, Nr. 100 «Ţăranii» de Max Gamburd, Nr. 105 «Tîrg la Pietrari» de D. Ghiaţă, Nr. 166 «În tinda bisericii» de Rodica Maniu, Nr. 178 «Spre prăşit» de Mircea Gori şi mai ales frumosul panou «În port» Nr. 275 de D. Stubei în care pulsează viaţa în mişcarea şi încordarea muşchilor în toate fiinţele. Şi acest din urmă tablou ar fi meritat să fie achiziţionat de Ministerul Cultelor şi Artelor pentru pinacotecile statului, pe lîngă cele deja reţinute.

Reţin atenţiunea pînzele cu Nr. 226 «Brusa» de Ştefan Popescu, Nr. 128 «Cafeneaua dela han» de Geta Holban, Nr. 118 «Dimineaţa pe Cătălina-Cotnari» şi Nr. 119 «Flori galbene» de Petru Hîrtopanu, pictor ieşan care îşi cucereşte în Capitală un loc din ce în ce mai proeminent. Nr. 133 «Peisagiu» şi 134 «Natura moartă» de Iordache D., Nr. 92 şi 93 «Pe sară» şi «Balcic» de Alice Dumitrescu, Nr. 85 «Peisagiu-Balcic» de Aurel Diaconescu, Nr. 50 «În ogradă» de George Cardaş, Nr. 73 «Crănguţa» de Traian Hagi Cornescu, Nr. 150 «Iarnă în Batiţ» de Millan Ivănescu, Nr. 162 «Peisagiu din Balcic» de Apostol Mănciulescu, Nr. 217 «Fratele Luca» de A. Poitevin Scheletti, Nr. 131 «Ţărancă din Vîlcea» de Viorica Ana-Ionescu. talent promiţător prin gustul colorii şi moliciunea pastei, Nr. 250 «Fîntîna» de Secoşanu Adrian, Nr. 179 «Natură moartă-Pipa mea» de Mihail Mitache.

Portretistica e bine reprezentată, dacă nu cantitativ, sigur calitativ, prin 259 «Portret» de Jean Al. Steriade, Nr. 186 «Portretul d-rei Ralea, de

Adina Paula Moscu Melinte», Nr. 82 «Portret» de Demetriade-Stefan Tantzi, Nr. 115 «Portretul d-lui S» de Grosman Margareta, Nr. 190 «Portretul d-nei I. V.» de Titi Filionescu Murnu.

Pentru a încheia cu pînzele, revedem maeştri, pentru a-i purta pe retină: Nr. 281 «Peisagiu din Balcic» şi Nr. 282 «Le Pont Neuf» de G. T. Romanaţi cu linii sigure, cu lumini şi umbre grele, Nr. 264 «Portret de fetiţă» şi Nr. 265 «Găinuşa» de Eustaţiu Stoenescu (colecţia Zambaccian), capo-d'opere prin simplicitatea facturii şi prin efectele tonurilor.

O. Han, Medrea, Themeli, Baraschi, Muşat Const. şi Oscar Späthe, domină cu operele lor de sculptură.

In genere sculptura se prezintă cu o proporţie mai mare de lucrări bune ca pictura. Nu poţi trece fără a te opri pe lîngă Nr. 358 «Fiammetta» de Miliţa Petraşcu, Nr. 341 «Amorul» (bronz) de C. Fărîmă, Nr. 335 «Portretul fratelui meu» (gips) de N. Culluri, Nr. 361 «Japoneza» (gips) de Roiu Veturia, Nr. 373 «Portretul d-nei Procopie Dumitrescu» de Vasiliu-Falti.

Salonul oficial urmează o cale ascendentă şi în dezvoltarea artelor plastice şi-a clarificat rostul. Măsura luată de Ministerul cultelor şi artelor de a achiziţiona operele bune pentru colecţiile statului dovedeşte o înţelegere deplină a misiunii sale.

Prin aceste achiziţii se păstrează patrimoniul naţional, dînd posibilitate întregului neam de a se împărtăşi de frumuseţile creaţiilor artistice, lucru ce nu este cu putinţă cînd operele sînt dobîndite de particulari sau cînd trec graniţa.

Mai rămîne să se realizeze şi un local cum se cuvine pentru expoziţiile Salonului Oficial, cu atît mai mult cu cît zilele actualului local, dela Colonade, sînt numărate.

Şi mai sperăm în realizarea unui catalog mai civilizat decît cel editat pînă acum. De cînd ţin minte, e singurul care n'a făcut niciun progres. Ar fi de dorit ca reproducerile să fie făcute în colori, cît mai aproape de original. Cu mijloacele tehnice de astăzi se poate reuşi foarte mulţumitor. Se întîmplă cu reproducerile actuale un lucru ciudat: operele bune pierd, pe cînd cele slabe uneori cîştigă iar de cele mai multe ori nu lămuresc nimic. Nu credem să fi dorit cineva acest rezultat.

NICOLAE CADIOSCHI.

CRONICA LINGVISTICĂ.

EUGEN SEIDEL: ZU DEN FUNKTIONEN DER VERGANGENHEITSTEMPORA IM RUMÄNISCHEN.

[Extras din *Bulletin linguistique*, VII (1939), pag. 65—82].

Problema funcţiilor sau, mai bine, a înţelesurilor timpurilor şi în general a formelor verbale, nu este dintre cele mai simple. Greutatea stă însă nu atît în stabilirea înţelesurilor pe care le au timpurile în fiecare limbă,— acest lucru poate fi făcut pînă la urmă cu cea mai mare precizie—, cît mai ales în definirea acestor înţelesuri, în arătarea asemănărilor şi deosebirilor dintre ele. Din acest ultim punct de vedere se poate spune că discuţia nu este închisă, cu toate lucrările care au fost consacrate în ultimul deceniu acestei probleme. Asemănarea şi deosebirea dintre înţelesurile formelor temporale este mai mult simţită decît văzută clar. Avem a face aici cu unele din cele mai fine nuanţe ale gîndirii umane (gîndirea considerată psihologic), căci aceste înţelesuri nu sînt altceva decît gîndirea însăşi.

În publicaţia lingvistică bucureşteană, d. Eugen Seidel, un tînăr lingvist german care trăeşte de vreo cîţiva ani în Romînia,—de un an de zile d-sa locueşte la Iaşi —, a reluat problema înţelesurilor timpurilor trecute ale indicativului romînesc, şi anume din punctul de vedere al noilor doctrine care au apărut în lingvistică în ultimul deceniu. Expunerea acestor doctrine o face autorul în § 1, care cuprinde un istoric al cercetărilor pe terenul limbii romîne, — se atrage atenţia că pînă acum verbul romînesc n'a fost studiat din punct de vedere al noilor doctrine —, apoi în §§ 2 şi 4. Seidel s'a format la Praga, şi este deci natural ca asupra lui să se fi exercitat în mod deosebit influenţa concepţiilor Cercului lingvistic de acolo, care s'au impus în lingvistică în ultimul deceniu. Asupra lui s'a mai exercitat şi influenţa lui Ed. Hermann şi Koschmieder, cu expunerea doctrinelor cărora începe un alt articol al său, *Zu den Funktionen des Verbalaspekts*, publicat în *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, VI, Praga, 1936, şi în care studiază categoria aspectului în limbile slave. În *Slavia*, XVII (1939), autorul a publicat un articol întitulat *Zur Futurbedeutung des Praesens perfectivum im Slavischen*. Trebuie să spunem că interesul lui Seidel este în primul rînd pentru sintaxă. Lucrarea sa de doctorat se întitulează *Geschichte und Kritik der wichtigsten Satzdefinitionen*, Jena, 1935, 143 pag.

Dacă concepţiile lui Hermann şi Koschmieder, care dealtfel nu-s contradictorii, sînt în linii generale juste, nu pot admite însă unele din con-

cepţiile şcolii lingvistice din Praga pe care şi le-a însuşit autorul. Este vorba de ideia că limba este un sistem, cu toate consecinţele pe care le are această idee. (Dealtfel teoria aceasta a fost făcută întăi de F. de Saussure la 1879, dar ea n'a devenit ceva curent în ştiinţa limbajului decît depela 1905 încoace, cu Meillet şi cu elevii din Geneva ai lui Saussure, iar la o speculare a ei pînăla extrem s'a ajuns numai dela 1930 încoace, cu şcoala lingvistică din Praga şi cu doi-trei lingvişti danezi). Seidel spune la pag. 67: «Punctul de vedere din care vor fi considerate mai jos formele de preterit ale romînei, este următorul: Limba ca întreg este un sistem structural, în care elementele componente se determină reciproc, iar prin aceasta determină întregul, în aşa fel, încît avem un «echilibru». O schimbare în interiorul lui aduce alte schimbări lingvistice după ea, pînăce se ajunge la un nou echilibru. Tot aşa formează şi categoriile lingvistice — în cazul nostru cele patru forme ale limbii romîne pentru expresia logică şi psihologică a trecutului — un întreg, în care fiecare timp ca parte determină valoarea de fiecare dată a celorlalte timpuri. Cu alte cuvinte: Funcţia unui timp se determină prin aceia a celorlalte timpuri prezente în context sau prin aceia dată de situaţie. Aici, ca în toate faptele lingvistice expresia lingvistică este o secţiune din realitatea mai bogată pe care limba niciodată n'o poate reprezenta deplin. Care părţi ale acestei realităţi sînt reprezentate în cazul particular — şi cum trebuie să fie reprezentate — nu este totdeauna posibil de determinat, mai ales numai cu mijloace lingvistice. Judecăţii lingvistice îi este accesibil numai datul, secţiunea lingvistică formată de fiecare dată dintr'o realitate sufletească mai întinsă».

Ideia că înţelesurile formelor gramaticale alcătuiesc un sistem este greşită. Rămîne să se vadă chiar dacă şi partea materială a limbii (articulaţiile, adică sunetele) se prezintă ca un sistem. În orice caz, noţiunea de sistem nu poate fi aplicată cu orice ocazie limbii. Căci această noţiune presupune un întreg autonom, care-şi are legile de organizare numai în el însuşi, şi care nu este determinat de nimic din afară. Dacă însă articulaţiile sînt determinate de conformaţia organelor articulatorii, cum s'a spus de unii lingvişti, printre care şi Philippide, atunci se mai poate vorbi de sisteme fonetice? Dar în fonetică ideia de sistem tot merge din cauză că avem a face cu fapte materiale. Cînd avem însă a face cu spiritul, nu se mai poate vorbi de sistem, decît doar în sensul în care se vorbeşte de un sistem politic, adică de felul de a proceda, de procedeu. Este de mirare că lingvistica actuală, care se consideră ştiinţă a spiritului, şi-a însuşit această noţiune care se potriveşte numai ştiinţelor naturii. Admiţînd că limba este un sistem, orice manifestare liberă a spiritului în domeniul lingvistic este exclusă. Înţelesurile formelor gramaticale sînt ceva spiritual, sînt gîndirea însăşi în partea ei formală (nu în cea de conţinut), dar ele nu pot alcătui un sistem din cauză că sînt determinate de ceva exterior, şi anume de realitatea despre care vorbim, văzută prin om. Cred că orice încercare de a reduce formele verbale şi în general gramaticale la un sistem dă greş, şi nu reuşeşte decît să falsifice realitatea lingvistică. Unele din studiile sintactice ale şcolii lingvistice din Praga sufăr de acest viţiu. Este de spus că articolul pe care-l discutăm aici nu încearcă acest lucru. Autorul înţelege să scoată din ideia de sistem alte consecinţe: o determinare reciprocă în context a formelor gramaticale, determinare despre care vorbeşte şi la pag. 70-71. Dacă prin

această determinare reciprocă în context s'ar înțelege stabilirea înțelesurilor pe care le au formele gramaticale oricînd, sigur că are dreptate (bine-înțeles, admițînd ideia de sistem), căci determinarea reciprocă a timpurilor nu se poate produce decît în vorbire, care este contextul, și față de o situație dată; dar autorul înțelege să explice cu asta o oarecare fluctuație a înțelesului formelor gramaticale, fluctuație a cărei existență n'o putem însă admite.

Altfel stau lucrurile cu ideile lui Hermann și Koschmieder despre verb, mai precis, despre aspectul verbal. Pînăla aceștia se distingea, atunci cînd este vorba de formele temporale ale verbului, un înțeles temporal și un aspect al acțiunii. Hermann și Koschmieder disting pentru prima oară în interiorul a ceiace se numea aspect verbal, felul acțiunii (Aktionsart) și aspectul verbal propriu zis (Aspekt). Felul acțiunii este un fapt lexical, care privește adică verbul ca cuvînt, iar aspectul este un fapt gramatical, care privește adică verbul la un timp oarecare. Distincția era absolut necesară. Felurile acțiunii sînt următoarele: momentan (*plec, ajung*), durativ (*văd, domnesc*). Aspectele sînt mai greu de susprins. In limbile slave avem așa numitele perfectiv și imperfectiv, dar ele există în toate limbile indo-europene, și desigur și în celelalte limbi. Hermann întrebuințează pentru perfectiv terminul 'complexiv', iar pentru imperfectiv, terminul 'cursiv'. Din acest punct de vedere, o reluare a problemei timpurilor verbului romînesc era necesară, numai că, trebuie s'o spunem, rezultatele nu vor fi noi, căci A. Philippide, *Gramatică elementară a limbii romîne*, Iași, 1897, pag. 327—349, a stabilit, după părerea noastră, pentru totdeauna înțelesurile pe care le au timpurile verbului romînesc. Ce va trebui schimbat la Philippide este numai terminologia întrebuințată de el și definiția care trebuie dată înțelesurilor denumite cu acești termini (terminologia este, de fapt, în dependență de aceasta din urmă). Autorul nu apreciază cum se cuvine rezultatele la care a ajuns Philippide în această chestiune. Deși recunoaște (pag. 66) că în gramatica acestuia se găsește «o scurtă enumerare a principalelor feluri de acțiuni», face observația că Philippide tratează cu totul separat de aceasta expresia timpurilor din punctul de vedere al individului vorbitor și că Philippide consideră apoi formele temporale din punctul de vedere al consecuției timpurilor din latină. Cu ultima observație autorul vrea să spună că Philippide, întocmai ca și ceilalți lingviști care au discutat problema, n'a luat mereu în considerație adevăratul fel de a fi al limbii romîne, n'a extras acele înțelesuri din materialul romînesc, ci a impus limbii romîne unele categorii străine. Afirmația care urmează (pag. 66—67) dă a înțelege că și în celelalte cazuri Philippide a procedat la fel: «Meritul acestei expuneri stă în aceia că din ea reiese clar intenția de a arăta de care expresie lingvistică dispune limba romînă pentru redarea categoriilor scoase din alt material». O procedare ca aceasta despre care vorbește autorul nu poate fi greșită (autorul însuși pare a înțelege acest lucru), căci este posibil ca o categorie să se găsească în mai multe limbi exact la fel. Deaceia afirmația citată poate însemna că Philippide a prins ceiace este propriu limbii romîne. Autorul se gîndește poate la felul cum numește Philippide diferitele categorii verbale, fel care poate fi defectuos (și de fapt este). Seidel afirmă (pag. 66) că felurile acțiunii sînt numite nepotrivit de Philippide 'durata în timp', și are dreptate, dar greșește cînd

crede că ceiace Philippide a numit 'durata în timp' şi 'status actionis', este ceiace Hermann şi Koschmieder au numit Aktionsart, căci de fapt ele sînt ceiace aceşti învăţaţi au numit aspect. Şi tocmai fiindcă ele sînt acest lucru, numele de 'durată în timp', ca şi numele de actio continua (acţiunea durează), actio iterativa (acţiunea se repetă), actio instans (acţiunea este pe punctul de a începe), actio perfecta (acţiunea este sfîrşită), actio aorista (acţiunea «ţine un moment — care, negreşit, poate fi mai scurt ori mai lung—»), întrebuinţate de el, sînt greşite. După părerea mea, ceiace Philippide numea actio continua şi actio iterativa sînt de fapt ceiace Hermann numeşte acţiunea cursivă (acţiunea care este reprezentată în dezvoltarea ei), şi cea imperfectivă din limbile slave, iar actio perfecta şi cea aorista ale lui Philippide sînt acţiunea complexivă a lui Hermann (acţiunea privită din afară) şi cea perfectivă din limbile slave. Actio instans rămîne ca o altă categorie. Seidel are însă dreptate să considere aceste actiones ale lui Philippide, afară de actio perfecta şi aorista, drept Aktionsarten, dacă ia termenii izolaţi, căci izolaţi ei nu se pot înţelege decît ca un fapt lexical (chiar actio aorista a lui Philippide, definită ca acţiunea momentană, este susceptibilă de o astfel de interpretare). Autorul însă nu poate admite identificările făcute de noi mai sus, căci el crede (pag. 69) că despre aspect verbal putem vorbi numai la acele limbi care au forme gramaticale speciale pentru expresia fiecărui aspect, cum e cazul cu limbile slave. (Autorul înţelege de fapt cazul cînd fiecare aspect este exprimat printr'un verb deosebit). Nu cunosc bine situaţia din limbile slave, dar cred că din punct de vedere al înţelesului nu e nicio deosebire între aspectul romînesc şi cel slav. Aspectul există în toate limbile (cel puţin în cele indoeuropene) şi este exprimat în toate limbile, dar modul de expresie e deosebit. Numai prezenţa aspectului în limbi ca romîna, franceza, latina, germana, etc., poate explica dece de exemplu pentru acţiunile trecute există la indicativ cîte trei sau mai multe timpuri. Dacă am dispune numai de categoria simplă a timpului, am avea numai o singură formă temporală pentru trecut. Combinînd însă categoria temporală a trecutului cu mai multe aspecte, obţinem mai multe timpuri trecute. Autorul dă această varietate (pag. 70) şi pe socoteala felului acţiunii, dar cred că pe nedrept. Există deci categorii speciale pentru aspect şi în limba romînă, exact ca în limbile slave. (Însuşi Seidel afirmă, pag. 82, pentru unele timpuri trecute ale indicativului romînesc acest lucru). Numai că acolo imperfectivul îşi găseşte formele sale la timpurile unui verb, iar perfectivul la timpurile corespunzătoare ale altui verb. (E de adăugat că unul dintre cele două verbe este derivat dela celălalt cu ajutorul unui prefix). Dar această deosebire nu e esenţială. Important e faptul că şi în acest caz se stabileşte o deosebire între formele temporale perfective şi cele imperfective, exact ca în romîneşte şi în alte limbi. Problema care se pune însă acum este următoarea: Dece limbile slave au ajuns să exprime imperfectivul printr'un verb, şi perfectivul prin alt verb, derivat dela celălalt? Dar Hermann susţine pe drept că perfectivul unui verb cu acţiune nedurativă este faptul normal. Cum este sigur că mai înainte verbele fără prefix erau durative şi cele cu prefix momentane, a fost foarte uşor ca la un moment dat durativele să servească numai la formarea timpurilor imperfective, iar momentanele, numai la formarea timpurilor perfective. În loc de verbe perfective şi imperfective ar trebui să se vorbească şi în limbile

slave numai de timpuri perfective şi imperfective. Limbile slave alcătuesc deci un caz excepţional din punct de vedere al simboalelor, nu şi din punct de vedere al înţelesurilor. Aspectul se găseşte în orice limbă. Din acest punct de vedere, deosebirea dintre diferitele limbi este mai mică decît cred unii lingvişti.

Dacă cele spuse mai sus sînt adevărate, atunci Philippide a stabilit t o a t e înţelesurile pe care le au formele temporale romîneşti. N'are dreptate Seidel (pag. 66) cînd crede că Philippide a înşirat numai înţelesurile principale. Nu rămîne decît ca aceste înţelesuri să fie definite altfel cînd e cazul, şi să fie numite altfel decît le-a numit el, dacă aceasta e necesar.

După ce în § 3 autorul face cîteva excelente observaţii asupra întrebuinţării perfectului simplu şi a celui compus (ele se repetă şi în restul lucrării) dela o regiune la alta, şi dela un limbaj special (limba literaturii, limba ziarelor, limba poporului) la altul, în §§ 5-8 autorul studiază rînd pe rînd timpurile trecute ale indicativului romînesc. Inainte însă de a trece la cele spuse acolo, trebuie să ne mai oprim încă asupra concepţiei generale cu care vine autorul şi care nu este expusă în întregime în § 1, 2 şi 4. Ea se întîlneşte în §§ următoare, precum şi în § 9, care închide lucrarea, şi, de aceia, cu această ocazie vom atinge şi unele probleme ale timpurilor trecute romîneşti.

Seidel este de părerea că fiecare timp are o funcţie fundamentală (Grundfunktion) (pag. 82). Avem a face aici cu o părere a Şcolii lingvistice din Praga, care o aplică oricărei categorii gramaticale (caz, mod, etc.). Părerea aceasta, care vrea să explice unic toate înţelesurile celelalte, secundare, ale unui timp, poate fi de fapt considerată şi ca o consecinţă a ideii de sistem, încît s'ar părea că pe nedrept imputăm lui Seidel că n'a expus în primele §§ şi această concepţie. Într'adevăr, dacă un timp este element al unui sistem, el nu poate fi conceput decît ca o unitate, iar nu ca o adunătură de înţelesuri. Deaceia şi atacă autorul în acest articol pe P. H e i d l e r, *Zum Gebrauch der Tempora im Rumänischen, Weigands Jahresbericht*, XVI şi pe S a n d f e l d et O l s e n, *Syntaxe roumaine*, I. Paris, 1936, care găsesc o mulţime de înţelesuri (între 4 şi 20) pentru timpurile trecute ale indicativului. Totuşi timpurile cu mai multe înţelesuri, căci înşirarea acestor înţelesuri, astfel cum o face Philippide, mi se pare justă. Trebue să admitem atunci că unul din ele este fundamental? Seidel procedează astfel şi consideră de exemplu durata ca o caracteristică a imperfectului, trecutul încheiat (abgeschlossene Vergangenheit) ca o caracteristică a mai mult ca perfectului, etc. (Actio continua a lui Philippide poate fi şi momentană, şi se identifică cu acţiunea cursivă. E drept însă că imperfectul dă verbelor momentane o oarecare durată [ne imaginăm acţiunea durînd cîtva], căci, precum Hermann a spus-o, firea imperfectului este potrivită cu verbele durative.) Aceasta e în contradicţie şi cu constatările lui Philippide, pe care le-a acceptat şi el, precum s'a văzut. (Ba le-a aplicat şi practic, căci în § 7-8 el vorbeşte de imperfecte cu valoare iterativă.) Mai mult decît de un înţeles fundamental trebuie să vorbim de o corelaţie între înţelesuri, sau chiar de un înţeles general, cum face cu privire la cazuri R. J a k o b s o n, *Beitrag zur Kasuslehre, Travaux du Cercle linguistique de Prague*, VI, deşi această expresie este mai puţin potrivită pentrucă se referă la ce ar fi comun tuturor înţelesurilor unei forme gramaticale, adică la ceva abstract.

Şi desigur că între înţelesurile imperfectului există o corelaţie: acţiunea care se repetă se întinde pe o bucată de timp oarecare, întocmai ca şi acţiunea care durează neîntrerupt (Şi înţelesurile afective sînt în corelaţie cu cele logice, dar aici pare că ar fi o dependenţă a lor de celelalte: dorinţa de exemplu se exprimă prin optativ, pentrucă acest mod este expresia acţiunii ireale închipuite.) Această corelaţie între înţelesurile unui timp nu se explică prin aceia că timpurile ar alcătui împreună un sistem. Există înrudire între aceste înţelesuri, şi atîta tot. Am putea deci vorbi de sistem în cadrul fiecărui timp, dar de această expresie nu avem nevoe.

Seidel mai admite (pag. 82) că funcţia fundamentală a unui timp se schimbă în combinaţia cu alte timpuri. Această afirmaţie ,trebuie considerată identică cu cea din §§ 2 şi 4 (ultima, la pag. 70-71), pe care am discutat-o mai sus. Ea s'ar referi la înţelesurile secundare. Din moment ce însă admitem că toate înţelesurile stau pe acelaşi plan, şi că între ele este o corelaţie, nu mai putem vorbi de aşa ceva. Ideia aceasta este o extindere în sintaxă a principiului fonologic, susţinut de Şcoala lingvistică din Praga, că un fonem (sunet) se schimbă atunci cînd este combinat cu anumite sunete, extindere care poate fi în unele cazuri justă, dar care în cazul nostru cred că nu e potrivită.

O altă idee, luată tot dela Şcoala lingvistică din Praga, dar modificată de autor, este aceia de timp m a r c a t (merkmalhaft) şi timp n e m a r c a t (merkmallos). Şcoala lingvistică din Praga vorbise de simboale (în cazul nostru forme gramaticale temporale) marcate şi nemarcate (perfectul compus al indicativului este, faţă de participiul perfect, o formă marcată, şi anume prin verbul auxiliar). Seidel acceptă terminul cu alt înţeles, şi anume în sensul de prezenţa sau lipsa înţelesului (însă nu precizează dacă e vorba de înţelesul fundamental) (pag. 82). La pag. 71 se vorbeşte însă de pierderea funcţiei timpului, ceiace ar însemna pierderea tuturor înţelesurilor sale; 'merkmallos' este pentru Seidel 'funcktionsarm' (acest termin apare acolo, ca şi în paginile următoare.) Astfel el vorbeşte de perfect compus marcat şi perfect compus nemarcat (pag. 71 şi urm.) Pentru autor perfectul compus este un timp al informării (berichten), şi exprimă «o acţiune trecută care este pusă în legătură sau stă în legătură cu prezentul individului vorbitor, adică are valoarea unui preterit (sau perfect) prezent.» Autorul continuă: «Pentrucă orice vorbire este formarea [das Gestalten] numai a unei secţiuni arbitrare din realitate, perfectul compus apare şi în mod analogic în cazuri în care o asemenea raportare la prezent nu este evidentă sau intenţionată. Perfectul compus şi-a pierdut cu aceasta funcţia sa proprie, el este întrebuinţat în majoritatea precumpănitoare a cazurilor lipsit de funcţiune, „n e m a r c a t“». (Fac în treacăt observaţia că partea întăia a primei fraze este cam obscură.) Autorul nu dă la *loc. cit.* exemple de amîndouă aceste valori, dar în §§ următoare se arată de mai multe ori perfecte compuse marcate şi nemarcate. Perfectele din fraza: *Cel de sus le-a ajutat şi în luna... şi-au pus cununiile pe cap şi şi-au început noua lor viaţă cu...* (pag. 72) sînt considerate de autor nemarcate. Această concepţie nu se mai poate însă admite atunci cînd credem că înţelesurile unui timp stau toate pe acelaşi treaptă. Dealtfel nu pot înţelege cum un timp devine lipsit de funcţiune. El ar trebui cel mult să capete alte funcţiuni. Şi de fapt în cazurile pe care Seidel le consideră nemarcate, perfectul compus se poate înlocui cu perfectul simplu şi a căpătat

deci funcţiile acestuia. Este de remarcat că autorul distinge mai ales la perfectul compus între marcat şi nemarcat. Cu această ocazie, atragem atenţia şi asupra faptului că există o contradicţie între pag. 72 unde autorul spusese că imperfectului, întocmai ca şi perfectului simplu şi mai mult ca perfectului, îi lipseşte raportarea la prezent, şi pag. 77 unde spune că perfectul simplu n'are niciodată valoarea unui perfect compus nemarcat. Vom vedea mai jos care termin al contradicţiei este just.

Şi acum să trecem la expunerea părerilor lui Seidel despre timpurile trecute ale indicativului romînesc. O parte din aceste păreri le-am văzut incidental mai sus. Este de spus mai întâi că, spre deosebire de terminologia uzuală, perfectul compus este numit 'Perfekt' sau 'Präteritum', iar perfectul simplu, 'Aorist'. S'ar putea vedea aici o influenţă a lui Heidler şi chiar a lui Philippide (căci Philippide considera pe primul ca exprimînd actio perfecta, iar pe al doilea ca exprimînd actio aorista).

Autorul n'a aplicat cum se cade teoria lui Hermann şi a lui Koschmieder timpurilor trecute ale indicativului. Seidel întrebuinţează terminul 'komplexiv' cu ocazia perfectului simplu (pag. 77, § 8),—acesta este pentru el complexiv—, dar nu spune ce timpuri complexive mai avem, şi nici care timpuri sînt cursive. Terminul acesta nu apare deloc în discuţia sa. Judecînd după cele spuse la *loc. cit.*, ar reeşi chiar că perfectul compus marcat exprimă o acţiune complexivă. De fapt, atunci cînd autorul consideră perfectul compus drept timpul acţiunii trecute puse în legătură cu prezentul individului vorbitor, vrea oarecum să spue că avem a face cu o acţiune trecută văzută din afară, aşa cum defineşte Hermann complexivul, şi anume din momentul prezent al individului vorbitor. Afirmaţia aceasta capătă aici alt sens decît are la Philippide, *Gramatică elementară*, pag. 327 şi 335 şi urm., unde se spune că trecutul, prezentul şi viitorul sînt timpurile în raport cu momentul vorbitorului. Aici nu e vorba de timpuri, ci de aspecte. Cînd Seidel vorbeşte de un trecut raportat la prezent, trebuie să înţelegem actio perfecta a lui Philippide sau perfectivul din limbile slave. Dacă astfel stau lucrurile, atunci cînd e vorba de perfectul compus, trebuie să admitem că la Seidel 'marcat' însamnă 'perfectiv', iar 'nemarcat' însamnă 'neperfectiv' fără altă precizare. Dar Seidel nu spune aşa ceva. Este numai o consecinţă trasă de noi.

Că într'adevăr, prin 'raportare la prezent' Seidel înţelege acţiunea complexivă, ne arată faptul că, după el, imperfectului «îi lipseşte raportarea la prezent» (pag. 72). Dar imperfectul exprimă acţiunea trecută cursivă. (Tot acum se vede bine că raportarea la prezent însamnă la Seidel altceva decît arătarea timpului (*loc. cit.* din Philippide), căci imperfectul nu este raportat la prezent, şi totuşi este considerat ca trecut, tot prin o raportare la prezent, dar de alt soi. Seidel are dreptate aici, numai că el nu întrebuinţează terminul 'kursiv'. Terminul 'marcat' apare (pag. 72, discuţia dela exemplul 1), dar nu se precizează ce se înţelege prin imperfect marcat. Conform cu felul cum înţelege el perfectul marcat şi nemarcat, marcat ar fi imperfectul cu sensul său propriu zis, iar nemarcat, cel cu alt sens. Dar despre acest alt sens Seidel nu vorbeşte. El n'a putut deci distinge la imperfect şi un alt aspect decît cel cursiv. Aceasta era imposibil din cauză că, la imperfect, raportarea la prezent în felul în care vrea Seidel e imposibilă. Într'adevăr, la imperfect nu avem o privire a acţiunii din afară, din

momentul vorbitorului, ci vorbitorul merge cu acțiunea, se așează în mijlocul ei. Numai din punct de vedere al timpului acțiunea este raportată la prezent, nu și din punct de vedere al înfățișării ei.

Totuși această identificare pe care o presupunem noi în mintea autorului, nu este prezentă oricînd la el. Seidel mai spune despre perfectul simplu (pag. 78) că exprimă o acțiune concepută în formă de punct («punktförmig») și adaugă: «Inainte de toate din acest motiv îi lipsește aoristului funcția de a produce o legătură cu prezentul a individului vorbitor». De unde urmează că pentru el acțiunea complexivă nu se identifică oricînd cu cea raportată la prezent, cum ne-am crezut noi îndreptățiți să facem mai sus. (De fapt nu este justă afirmația sa ultimă). Mai degrabă trebuie să admitem că conceperea ca un punct a unei acțiuni care poate dura, este o urmare a faptului că acțiunea exprimată prin perfectul simplu este văzută de departe, deci din afară [la imperfect ea apare durînd, tocmai pentrucă acțiunea este văzută de aproape, dinlăuntru]. Deci perfectul simplu și perfectul compus merg din acest punct de vedere împreună.) Dar atunci trebuie arătat mai cum se cade ce trebuie să înțelegem prin 'raportare la prezentul vorbitorului'. Autorul spune clar de fapt, deși nu dă o formulă exactă: e vorba de un perfect prezent, aproape ca cel din limba greacă veche, adică de un perfect care să spună că în momentul de față acțiunea este realizată. Dar aceasta este actio perfecta, perfectivul. Cînd deci Seidel nu identifică complexivul cu actio perfecta, greșește. Noi trebuie să spunem că atît perfectul simplu, cît și cel compus sînt complexive, perfective. (Seidel însuși consideră perfectul simplu ca perfectiv la pag. 82, fără a pomeni de perfectul compus). Dar atunci care e deosebirea dintre ele? Desigur, perfectul simplu nu poate fi considerat ca un prezent, și seamănă prin urmare cu perfectul compus nemarcat al lui Seidel. Dar deosebirea esențială este cea arătată de Sandfeld și Olsen în *Syntaxe roumaine*, I, pag. 321 după O. Jespersen și probabil și după gramatica apuseană, că perfectul simplu se referă la o acțiune trecută dintr'un timp determinat (pe care-l știm) (de unde și numele francez de 'passé défini'), iar perfectul compus, la o acțiune trecută pur și simplu, și deci dintr'un timp neprecizat (de unde și numele de 'passé indéfini'). Și atunci, cel care aduce o nuanță în plus este perfectul simplu. Așa numita raportare la prezent a perfectului compus, raportare despre care pomenește și Sandfeld și Olsen, nu poate însemna altceva decît actio perfecta a lui Philippide sau complexivul lui Hermann, dar pentru amîndouă cu precizarea că se ia ca bază prezentul individului vorbitor.

Că, într'adevăr, o raportare la prezent există în cazul perfectului compus, ne arată o serie de verbe ca *a se îmbolnăvi, a se îndrepta, a se răcori, a se încălzi, a se răci, a se muia, a îndrăgi*, etc., la care acțiunea este de fapt trecerea dela o stare la alta. Ele au un perfect cu totul asemănător perfectului din greaca veche, adică arată acțiuni trecute, dar cu rezultat pînă în momentul vorbirii. Perfecte ca *m'am îmbolnăvit, l-am îndrăgit*, etc. sînt echivalente ca *sînt bolnav, sînt îndrăgit de el*, etc. Perfectele simple și imperfectele *mă îmbolnăvii, îl îndrăgii, mă îmbolnăveam, îl îndrăgeam*, etc. nu ne arată numaidecît că în momentul de față eu sînt bolnav sau că am îndrăgit pe cineva. Prin analogie cu astfel de perfecte s'ar putea spune că și perfectele ca *am găsit, am văzut, am ajuns*, etc. sînt echivalente cu *sînt în*

situația unui om care a găsit, care a văzut, care a ajuns, dar de fapt la astfel de verbe perfectul nu arată asta, ci o acțiune pur și simplu trecută. Ar fi trecutul fără altă nuanță. Poate de asta i-a spus Seidel nemarcat. Perfectele simple ale acestor verbe nu arată deasemenea decît acțiuni trecute. (Trebuie să se ia numai exemple la pers. I-a și a II-a, nu și la a III-a, căci acestea din urmă, putîndu-se referi la cineva care nu este de față, nu pot prezenta, în acest caz, un rezultat pentru momentul vorbirii, ci numai pentru un moment anterior).

In ce privește imperfectul, el este definit ca timp al duratei (pag. 72), dar în paginile următoare autorul distinge de mai multe ori și o valoare iterativă (deci exact ca și Philippide), iar la pag. 82 îl consideră ca imperfectiv.

In general observăm deci la Seidel, în ce privește imperfectul, perfectul compus și perfectul simplu (actio aorista a lui Philippide este și ea «punktförmig»), o mare asămănare cu Philippide. Numai în ce privește mai mult ca perfectul autorul dă o formulă nouă: expresia trecutului încheiat (...der abgeschlossenen Vergangenheit) (pag. 75—77). Autorul combate deci părerea obișnuită că mai mai mult ca perfectul ar exprima o acțiune anterioară unei acțiuni trecute, care a fost însușită și de Philippide. Această părere ar fi, după el, o imitare a concepției latine despre consecuția timpurilor din latină, și nu ceva care să iasă din observarea limbii romîne. Pe baza unor exemple alese în cea mai mare parte din ziare (este de observat însă că autorul nu citează niciodată opera din care și-a luat exemplele), el vrea să susție că mai mult ca perfectul nu exprimă numai decît o acțiune anterioară unei acțiuni trecute, ci chiar acțiuni posterioare. Mai întăi trebuie să facem observația că o parte din exemplele date în § despre mai mult ca perfect nu-s corecte. Autorul, ca străin, nu și-a putut da sama de asta. Astfel este cazul cu exemplul 11 (pag. 76), în care imperfectul arată, după părerea autorului, anterioritatea: *Fusese unicul fiu la părinți și părinții lui se uitau la el ca la o minune, căci era voinic, vrednic și cuminte, iar el se închina înaintea părinților lui.* Părinții sînt morți. Dar în acest caz, imperfectele nu mai pot fi acceptate în aceiași frază. Ele trebuesc date în alta, care să înceapă în felul următor: *Pe cînd trăiau părinții lui...* De fapt *fusese* arată anterioritatea, dar nu față de imperfectele *se uitau, era, se închina*, ci față de timpul în care se plasează moartea părinților. Este drept că fraza 10 (pag. 75). (*Deși moldovean, crescut și format în atmosfera liniștită a plaiurilor și dealurilor sau în Iași, pe care îi îndrăgise atît de mult, «Mitzu» s'a născut la București și a avut parte de viață foarte agitată*) sufere mai mult din punct de vedere al ordonării ideilor și prinurmare se pot întemeia pe ea cercetări sintactice, dar autorul greșește cînd înțelege definiția veche în sensul că mai mult ca perfectul trebuie să exprime numai a acțiune trecută față de un timp trecut al indicatorului, timp care să fie exprimat în frază. Anterioritatea ar trebui căutată față de momentul la care ajunge povestirea, în cazul nostru, față de timpul în care «Mitzu» iubea Iașii. Dealtfel autorul ar fi trebuit să pună mai mult ca perfectul *îndrăgise* în față cu verbele pe care le determina, deci cu participiile *crescut* și *format*. Deasemenea în exemplul 16 (pag. 79) (*...glonțul zbură ca o fantasmă. Zgomotul se lungi în ecouri... Se răcorise* [soldatul] *de năcaz, își muiase năduhul... Un pic-poc scurt răspunse din niște tufe ascunse.*) ante-

rioritatea trebuie căutată nu față de *zbură, se lungi*, ci față de momentul la care ajunge povestirea după ce soldatul a tras cu puşca. Față de asemenea momente avem o anterioritate a acțiunii exprimată prin mai mult ca perfect. Dar cu aceasta n'am spus totul. Mai mult ca perfectele luate în considerație mai sus au şi o valoare de imperfect, sau, mai bine, au chiar valoarea de imperfect. Acest lucru n'a fost observat de Seidel şi mi se pare că astfel de cazuri n'au fost observate de nimeni pînă acum. Avem a face cu un înțeles necunoscut al mai mult ca al perfectului, dar acest înțeles nu se întîlneşte decît la verbele care arată trecerea dela o stare la alta, şi despre al căror perfect compus cu înțeles de prezent am vorbit mai sus. După cum perfectul compus avea înțeles de prezent, tot aşa mai mult ca perfectul acestor verbe are înțeles de imperfect. Avem a face la aceste verbe cu un mai mult ca perfect identic cu cel din greaca veche. Seidel n'a putut rezolva definitiv această problemă, dar are meritul că a luat cel dintăi în discuție astfel de exemple. Tudor V i a n u, *Mai-mult-ca-perfectul şi tehnica naraţiunii, Revista Fundaţiilor Regale*, VII (1940), nr. 4, pag. 98, a avut dreptate să bănuiască şi existența altor înțelesuri ale mai mult ca perfectului decît cel de care vorbeşte gramatica. Înțelesul discutat mai sus nu este însă decît o urmare pe care o are anterioritatea la verbe care arată trecerea dela o stare la alta. Sensul de anterioritate față de o acțiune trecută trebuie păstrat în definiția mai mult ca perfectului, el fiind cel fundamental. Philippide nu greşeşte cînd crede, *Gramatică elementară*, pag. 327 şi 341, că formele temporale romîneşti exprimă nu numai aspectul şi timpul, dar şi «starea de coincidență, antecedență şi consecvență a timpurilor între ele înseş considerate, abstracție făcîndu-se de vorbitor» şi că mai mult ca perfectul «arată numai antecedența față cu un trecut». Philippide susține deci că mai mult ca perfectul romînesc se întrebuințează numai relativ (terminul apare la el la pag. 343). Limba romînă ar avea deci o formă temporală trecută, bazată pe principiul relației dintre timpuri. Totuşi cazul unor astfel de timpuri este excepțional. După Philippide, numai viitorul al doilea mai arată tot numai relația dintre timpuri, şi anume antecedența față de un viitor (pag. 342). Deoarece această relație dintre timpuri este numai de anterioritate, nu trebuie oare să admitem că aceste timpuri s'au format şi ele pe baza aspectului? Nu s'ar putea admite că în amîndouă aceste cazuri avem a face cu o actio perfecta, numai că la unul, față de un trecut, iar la altul, față de un viitor? Că aşa este ne arată faptul că la verbele care arată trecerea dela o stare la alta, mai mult ca perfectul este identic cu un imperfect, după cum la aceleaşi verbe perfectul compus este identic cu un prezent. Pentru mai mult ca perfect trebuie să admitem deci lucruri asemănătoare cu cele admise pentru perfectul compus. După cum perfectul compus arată actio perfecta, tot aşa mai mult ca perfectul arată actio perfecta, dar nu pentru prezent, ci pentru trecut (pentru timpul imperfectului). După cum la perfect avem raportare la prezent, tot aşa la mai mult ca perfect avem raportare la un trecut (acel al imperfectului). E natural ca raportarea să fie la timpul exprimat prin imperfect, căci, dintre toate timpurile trecute, imperfectul are aspecte identice cu prezentul. După cum perfectul compus este complexiv, tot aşa complexiv este şi mai mult ca perfectul, numai că acțiunea este văzută dintr'un timp trecut. In acest caz, mai mult ca perfectul este definit altfel decît vrea Philippide,

şi anume nu pe baza unui principiu deosebit de cel pe baza căruia definim celelalte timpuri trecute ale indicativului, ci pe baza aceluiaşi principiu: aspectul. Că mai mult ca perfectul arată actio perfecta, a spus-o dealtfel şi Philippide (pag. 333), numai că n'a făcut precizarea că este vorba de o actio perfecta pentru trecut, şi anume pentru timpul imperfectului. Seidel are deci dreptate cînd combate această idee. Totuşi să nu se creadă că Philippide a comis o greşală. De fapt anterioritatea faţă de un trecut, pe care o considera el caracteristică mai mult ca perfectului, este identică cu actio perfecta. Nu se poate face o distincţie între actio perfecta (aspect) şi anterioritate (relaţia timpurilor). Numai faptul că Philippide a considerat aceasta drept relaţia timpurilor este greşit. Făcînd această modificare lui Philippide, am redus la două categorii înţelesurile formelor verbale romîneşti, relaţia timpurilor rămînînd să fie considerată numai ca o urmare a înţelesului temporal, astfel cum face Philippide cu alte timpuri la pag. 343-349.

Cu toate că nu putem fi oricînd de acord cu Seidel, trebuie să recunoaştem că cercetarea sa asupra înţelesurilor timpurilor trecute ale indicativului romînesc a pus problema din puncte de vedere noi şi a atacat-o cu mai multă seriozitate decît acei care au mai încercat s'o rezolve dela Philippide (1897) încoace.

GHEORGHE IVĂNESCU.

CRONICA LITERARĂ.

IN JURUL GENURILOR.

Genurile literare trec prin criză. Autorii de manuale de istorie literară folosesc desigur această comodă compartimentare: roman, poezie, teatru, critică, etc. Biografii şi autorii de monografii recurg şi ei la aceste cadre. Dar toţi o fac cu un fel de firească jenă, ca în faţa unui expedient. „L'homme a besoin de règles pour diriger sa maison, c'est-à-dire d'une économie. *Les genres sont l'économie des arts et des lettres*", formulează cuprinzător Pierre Kohler, într'un articol remarcabil *Contribution à une philosophie des genres* (*Helicon*, 1938, I, 3, p. 242). Această „contrainte formelle", acceptată odinioară ca o nevoe organică, şi predicată în secolul trecut ca un principiu de asceză artistică, — ne apărea în ultimele decenii ca o simplă comoditate didactică.

Genurile literare, cadre rigide şi formale, impuse scriitorilor de o tradiţie tiranică, aparţineau unei vremi în care sufletul omenesc era împărţit în facultăţi, lipsite de-o circulaţie vie şi liberă între ele. O puteau crede Aristot, Horaţiu, scolasticii, un critic dogmatic ca Boileau şi mai ales Voltaire, pentru care „separaţia genurilor", nevoia de fixitate şi de disciplină, mergeau pînă la arbitrarul unor genuri cu legături tăiate în toate direcţiile. Pentru aceştia, genurile în literatură şi în artă nu sînt simple abstracţii, categorii de ordin practic, de care ne-am putea eventual lipsi. Subt acest raport, estetica clasică apare *realistă*, încrezătoare în temeiul adînc al acestor compartimentări în cîmpul creaţiei literare.

Unii esteticieni ai secolului al XVIII-lea, aşa de bine analizaţi de Wl. Folkierski în *Entre le classicisme et le romantisme* (1925), şi mai ales romanticii au atacat vehement genurile literare, constrîngeri şi piedici grave în libertatea suverană a artistului de a-şi creia propriile sale forme literare şi o expresie personală. Cadrele aspre, impuse de *gustul* clasic, stînjeneau o estetică nouă întemeiată pe *geniul* liber, în cadrul căreia scriitorii, chiar acceptînd genurile, făceau figură de *nominalişti*. Prefaţa dramei *Cromwell* denunţa această separaţie a genurilor ca artificială. După Hugo, sufletul este unitar; toate se împletesc într'o confuzie patetică, imagine vie a complexităţii noastre.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea, impregnată pînă la superstiţie de spirit ştiinţific, dădea prestigiu ideilor de clasificare, speţă, clasă,

familii, deopotrivă împărtăşite de ideologi, filozofi şi scriitori. Speciile animale stabilite de Geoffroy Saint-Hilaire împing pe Balzac să-şi conceapă *La Comédie humaine* pe straturi desfăcute din realitatea socială (*Scènes*); iar Sainte-Beuve vorbeşte încrezător de *familii de spirite*. Aşa se face că ideia genurilor capătă acum un suport ştiinţific, justificată ca metodă de cercetare, caracterizare şi clasificare. Ideia culminează în analogia complect eronată a lui F. Brunetière, dintre evoluţia darwiniană a speciilor şi *l'Évolution des genres*, *L'Évolution de la poésie lyrique en France au XIX-e siècle*, sau într'o serie de lucrări strict şcolare ale lui Léon Levrault, *Les Genres littéraires*, care urmăresc evoluţia acestora, în cîmpul literaturii franceze.

Pe planul pur poetic, principiul constrîngerii formale, favorabil poeziei, este apărat de artişti ca Th. Gautier, Parnasienii, Baudelaire, trecînd pe la E. Poe, Mallarmé şi pînă la O. Wilde şi Paul Valéry, — cum ne-o arată Pierre Kohler (*Helicon*, 1938, I, 3, p. 243). Era vorba doar de un principiu clasic prin excelenţă, urmărind să facă din poezie o metodă şi o disciplină, printr'un act voluntar, de asceză spirituală. Paul Valéry cîntă în *A propos d'Adonis* dulcea asprime a acestor „chaînes volontaires". Favoarea literară a sonetului, tip de poem cu formă fixă, indică predilecţia multor scriitori franceji, de tradiţie clasică, pentru aceste cadre şi categorii de obligaţii exterioare, spre care îi îmbie parcă o veche deprindere de a-şi impune o autoritate.

Toate aceste motive fac ca genurile literare să-şi păstreze în veacul nostru o situaţie centrală în istoria literară din cele mai multe ţări, — în ciuda exceselor lui Brunetière, care le compromisese prin spiritul său de sistem. Cînd Max Jasinski scrie *Histoire du sonnet en France* (1903), G. Lanson, *Esquisse d'une histoire de la tragédie française* (1927), F. Gaiffe, *Etude sur le drame en France au XVIII-e siècle* (1910), sau S. Étienne, *Le Genre romanesque en France depuis l'apparition de „la Nouvelle Héloïse" jusqu 'aux approches de la Révolution* (1922), autorii admit implicit că asemenea secţiuni practicate în lumea creaţiilor literare îşi păstrează o istoricitate. Cele mai noi tratate de istorie literară franceză, Bédier—Hazard sau colecţia Calvet n'au putut înlătura clasarea pe genuri. Chiar Albert Thibaudet, tratînd istoria literaturii franceze din secolul al XIX-lea pe generaţii, păstrează împărţirea pe genuri, în interiorul lor.

În Italia şi mai ales în Germania, dominate de o concepţie *vulcanică* a creaţiei literare, operele sînt privite ca izbucniri izolate, inexplicabile în planul lor, de origini istorice, modele şi influenţe. Ele scapă istoriei, aparţinînd deadreptul ştiinţei literaturii (*Literaturwissenschaft*), parte integrantă din estetică, mai precis din istoria spiritului. H. Cysarz a ilustrat acest punct de vedere, în obscura sa lucrare *Literaturwissenschaft als Geistesgeschichte* (1926). Iar un estetician de mare clasă ca Benedetto Croce vorbeşte în *La Poesia* (1936) despre *„L'irrigidimento dei generi letterari e la loro dissoluzione"* (p. 174—182).

Dar sentimentul acesta nu-i general. Monografiile germane asupra genurilor literare abundă. Se creiază o adevărată *Gattungsgeschichte*: W. von Scholz scrie *Der deutsche Erzähler* (1916), W. Unus, *Die deutsche Lyrik des Barocks* (1922), Hans Naumann şi Franz Schultz întreprind o *Geschichte der deutschen Literatur nach Gattungen*. Primul volum, *Geschichte der deutschen Ode* (1923), e semnat de Karl Viëtor şi tratează mai curînd istoria

unui poem cu formă fixă: oda. Critica întemeiată pe care i-o face Werner Mahrholz în *Literaturgeschichte und Literaturwissenschaft* (1932), descopere scăderile unor asemenea studii: formele literare şi categoriile estetice sunt prea vagi şi nesigure pentru a constitui documente istorice valabile.

Noua estetică germană, influenţată de psihologia *structurii* şi a *formelor* (Spranger, *Lebensformen*), tinde să vadă în genurile literare ecouri de esenţă biologică. Acestea nu ar fi decît moduri deosebite de manifestare, pornite din adîncuri organice. Înrîurit de acest punct de vedere, Liviu Rusu, pentru a explica „diferenţierea genurilor literare", afirmă că „trinitatea genurilor literare nu reprezintă formule didactice, ci forme de viaţă... Genurile literare deci reprezintă, în ansamblul lor general, scheme de viziuni asupra lumii, modalităţi de a concepe existenţa" *(Estetica poeziei lirice*, Cluj, 1937, p. 25). „Atitudinile existenţiale", de natură organică, vor explica formele şi structurile literare: lirice, epice sau dramatice. Chiar tipurile lirice (simpatetic, demoniac-echilibrat şi demoniac-anarhic), urmărite de Liviu Rusu în *Essai sur la création artistique* (Paris, 1935), traduc doar trei „atitudini existenţiale", ele rezultînd din „raportul între interioritate şi lumea externă".

Problema era în aer, cînd „Comisiunea internaţională de istorie literară modernă", de sub preşedinţia prof. F. Baldensperger, a crezut util s'o reia în discuţie, în cadrul unui congres. Experienţa se făcuse deja. Congresul aceleiaşi Comisiuni discutase în 1931, la Budapesta, şi cu rezultate preţioase, *Les méthodes de l'histoire littéraire* (publicate în *Bulletin of the International Committee of Historical Sciences*, febr. 1932, No. 14). La Amsterdam, în 1935, se discutase *Les périodes de la littérature moderne* (publicate în acelaş *Bulletin...*, 1937, fascic. No. 36).

La propunerea prof. Paul Van Tieghem dela Sorbona şi vice-preşedintre al Comisiunii, s'a ales ca temă de discuţie pentru Congresul din Mai 1939, la Lyon, *Les Genres littéraires*. Două articole preliminare, apărute în excelenta revistă *Helicon*, despre care am mai avut prilejul să vorbesc, puneа datele esenţiale ale problemei: P. Van Tieghem (*La question des genres littéraires*, *Helicon*, 1938, I, 1—2, p. 95—101) avea calitatea de-a propune chestiunea; în *Littérature comparée* (Colin, 1931), făcea un loc aparte genurilor, creînd o disciplină istorică denumită *genologia* (cap. *Genres et styles*, p. 70—82). Eminentul comparatist, sigur pe o vastă experienţă literară cosmopolită, se declara *realist*, încrezător în temeiul existenţei organice a genurilor literare.

Pierre Kohler reia problema de ansamblu în cîteva pagini, *Contribution à une philosophie des genres (Helicon*, 1938, 3, p. 233—244), abundînd, pe alte baze, în senzul realist al primului.

In fine, numărul 2—3 din tomul II al revistei *Helicon* (1939), publică în întregime actele Congresului de istorie literară dela Lyon, sub titlul unic: *Les Genres littéraires*. Trebuie să recunoaştem dintru început că frumoasa revistă, publicată subt auspiciile Comisiunii internaţionale de istorie literară modernă, şi în condiţii strălucite, de cunoscutul profesor Jean Hankiss dela Debrecen, secundat de E. Gerlötei, — aduce cele mai preţioase servicii studiului acestei probleme.

Un congres internaţional cu temă unică de discuţie este o confruntare de puncte de vedere între specialişti din toate ţările; din ciocnirea punctelor lor de vedere, disciplina istoriei literare poate folosi mai mult

decît din polemicile adesea sterpe din reviste. Contactul direct între învăţaţi, replica imediată, lămurirea şi punerea la punct, lărgirea criteriilor de judecată, — toate aceste condiţii au darul de-a grăbi şi de-a înlesni schimbul de păreri şi închegarea de adevăruri, fie ele chiar provizorii.

Au participat la acest congres specialişti din 13 ţări: Franceji ca P. Van Tieghem, Gustave Cohen, R. Lebègue, H. Bedarida, R. Bray; Germani ca H. Cysarz, Kurt Wais; Italieni ca Italo Siciliano; Poloneji ca W. Folkierski, M. Kridl, Z. Zaleski, T. Grabowski; Unguri ca J. Hankiss, Bela Zolnai; Serbi ca M. Markovitch; Elveţieni ca P. Kohler, Marcel Raymond; Belgieni ca S. Étienne, G. Charlier, etc.

Încheind lucrările congresului din 1931, consacrat metodelor istoriei literare, F. Baldensperger închidea toată gama de atitudini exprimate, într'un semi-cerc. Extrema dreaptă era formată de rasiştii germani (J. Nadler), porniţi să explice operele prin rasă, peisaj, factor naţional,—în timp ce extrema stîngă, „integralismul estetic" al lui M. Dragomirescu, urmăreşte estetica pură, în dispreţul oricărei tentative de explicare istorică. Între cele două extreme, o gamă întreagă de puncte de vedere intermediare.

O concluzie analoagă ni se impune, după cercetarea actelor Congresului din Lyon, consacrat genurilor literare. Aici, extrema dreaptă ar fi constituită de *realişti*, în frunte cu P. Van Tieghem şi Pierre Kohler; stînga ar fi reprezentată de *nominalişti*, dispuşi să admită genurile literare numai ca convenţii arbitrare şi didactice, şi proclamînd libertatea absolută a scriitorului creator (S. Étienne, H. Cysarz, M. Raymond, Italo Siciliano). Pentru aceştia din urmă, genurile literare apar ca o legătură de caracter social, un *contract estetic* între autor şi public, funcţie deci prin excelenţă practică, externă şi empirică. Între cele două atitudini se situiază o serie întreagă de păreri intermediare, formule de reconciliere propuse şi sprijinite.

P. Kohler el însuşi, campion al *realiştilor*, încearcă o împăcare a cadrelor de autoritate a genurilor, cu libertatea artistului de a-şi creia formele sale proprii, luptînd cu tiparele vechi ale esteticei clasice (*Contribution à une philosophie des genres*). „L'esprit souffle où il veut", spune proverbul citat de profesorul elveţian. Dar tot el adaugă foarte prudent: „l'esprit ne souffle pas toujours ni même souvent comme il veut. Notre activité spirituelle est soumise à des limites, qui sont les limites de la condition humaine. Intellectuellement, nous acceptons des écoles, nous prenons des habitudes, nous subissons des modes", (*art. cit.*, p. 136). Şi afirmarea „le travail de l'esprit créateur a besoin d'ordre, de discipline, de règles", se găseşte confirmată de vorbele pregnante ale lui Paul Valéry: „l'arbitraire créant le nécessaire". Doar el ne-a arătat în *A propos d'Adonis*, că pateticul creaţiei literare este tocmai în lupta dintre anumite cadre estetice sau formule literare împrumutate şi imitate, şi zvîcnirea proprie a scriitorului, care se cere realizată. „Plus le genre est strict dans ses exigences, plus le talent se fortifie, se précise et s'exprime avec perfection", scrie şi P. Van Tieghem (*Helicon*, 1938, I, 1-2, p. 100).

Şi aşa, fiecare membru al congresului şi-a adus partea sa de contribuţie în lămurirea unei probleme cu legături în literatură, în psihologie, estetică, arte plastice, sociologie, etc. Jean Hankiss aruncă lumini vii în *Les genres littéraires et leur base psychologique*, legînd esenţa lor de sufletul artiştilor, şi indicînd că scopul istoriei literare este de a cerceta totodată

istoria genurilor, pentru a stabili condiţiile genezei lor, precum şi elementele neistorice, care fac din literatură un „mijloc de apărare" (F. Baldensperger). Numai „armonia organică dintre forma exterioară şi cea interioară, ca naturală şi inevitabilă", reuşeşte să dea viaţă operei.

Istoric scrupulos, Gustave Cohen cercetează *L'Origine médiévale des genres littéraires modernes;* cele mai multe se regăsesc, deja ilustrate şi fixate din acea epocă, ceiace asigură literaturii o perfectă continuitate. Tocmai această tenace persistenţă în timp a cadrelor estetice şi a formelor literare deja verificate, face pe P. Kohler să afirme că arta, ca invenţie, dar şi ca construcţie arhitectonică, nu se poate lipsi de tradiţii. Paginile remarcabile din *Contribution â une philosophie des genres* constitue o mlădioasă apropiere între *realişti* şi *nominalişti.* Într'adevăr, artistul cel mai independent nu creiază *ex-nihilo.* Anumite prefiguraţii ale frumosului operează inconştient în el: genuri, modele, cadre, structuri lingvistice, toate de esenţă colectivă, şi destinate a fi continuate, adaptate şi transformate de talentul fiecărui artist. Şi nu fără temei, Pierre Kohler, apărător al producţiei populare anonime *(Le problème de la poésie populaire,* în *Mélanges Baldensperger,* 1930, tome II), stăruie asupra acestui aspect colectiv, aproape sociologic al genurilor literare, atît ca origini estetice, cît şi ca destinaţie.

După aceste vederi generale asupra naturii genurilor literare, diferiţi eruditi sondează istoria unora, încercînd să le definească originile şi structura. Manfred Kridl, în *Observations sur les genres de la poésie lyrique,* la lumina teoriilor lui O. Walzel şi R. Ingarden, relative la cuprins *(Inhalt)* şi formă *(Gestalt),* subliniază caracterul emoţional al lirismului, şi mai ales în ceiace îi face nota distinctă: *limbajul poetic* (mai puţin cel epic sau dramatic). Concluziile sale întăresc pe acele formulate de Liviu Rusu în *Estetica poeziei lirice* (1937).

Bela Zolnai studiază *La ballade épique,* cu o serie de observaţii şi contribuţiuni, pornind dela punctul de vedere colectiv, deja arătat de P. Kohler şi cu incursiuni în folklorul mai multor popoare. Raymond Lebègue, reputat medievist, urmăreşte *La vie d'un ancien genre dramatique: le mystère.* Kurt Wais, potrivit esteticei rasiste, descifrează *Die nationalen Typen des neueren Dramas im genetischen Zusammenhang.*

În fine, în urma acestor comunicări de caracter estetic, istoric şi psihologic, dar situate pe linia istoriei genurilor consacrate, — iată alte trei memorii ce caută a arăta că genurile literare nu s'au formulat odată pentru totdeauna; ele îşi au viaţa lor, supusă fluctuaţiilor din gustul public, din cadrul istoric şi din darul creator al scriitorilor. T. Grabowski ne dă o panoramă bogată, *La question des genres littéraires dans l'étude contemporaine polonaise de la littérature.* P. Van Tieghem constată, ca istoric, cum se creiază noi genuri, sub impulsul nevoilor estetice: *Deux exemples de la formation des genres nouveaux dans le roman du XIX-e siècle.* Este vorba de romanul *istoric* şi de cel *rustic,* a căror poligeneză autorul o cercetează în cadrul larg al *literaturii generale.* În acelaşi senz, Z. Zaleski încearcă *Un genre littéraire â définir: la critique immédiate,* noţiune destul de vagă, cum o relevă şi discuţia care a urmat. Această reacţiune imediată şi spontană a publicului, — prin scrisori, memorii, jurnale intime, — poate fi încadrată în critica literară propriu zisă?

Punctul de vedere dinamic din «ştiinţa literaturii» îl reprezintă vitalistul H. Cysarz. Comunicarea sa, *Die gattungsmässigen Form-Möglichkeiten der heutigen Prosa* se aşează în situaţia unui istoric contemporan perplex faţă de atîtea genuri noi ce se creiază neîncetat, în dispreţul cadrelor vechi, rămase neîncăpătoare, şi răsturnînd estetica clasică. Lucrînd pe plan european, el observă răspîndirea unor cadre noi ca : *eseul, biografia legendară, biografia romanţată, fragmentul, sistemul,* etc, — forme de *posibilităţi* şi de *necesităţi* noi. Spirit vioi, Cysarz indică problemele ce nu încetează de a ni se pune în genurile literare şi faţă de care trebuie să ne păstrăm spiritul liber, proaspăt şi capabil de înţelegere.

Duelul dialectic dintre *realişti,* partizani ai genurilor literare ca realităţi psihologice, şi *nominalişti,* proclamînd libertatea suverană a scriitorului creator, — apare viu şi sportiv din discuţiile ce au însoţit fiecare comunicare. Preşedintele Congresului, prof. W. Folkierski, rezumînd dezbaterile, a arătat ce desparte cele două puncte de vedere, diametral opuse : cel *realist* înfăţişează tradiţia literară şi continuitatea ca pe nişte condiţii ale creaţiei artistice. *Nominalişti,* din contra, merg pînă la condamnarea oricărei imitaţii sau intervenţii codificatoare a criticei. Dar mulţi din membrii Congresului s'au raliat, în cele din urmă, la atitudinea lui P.Kohler, care a demonstrat utilitatea modelelor estetice ce canalizează creaţia, fără să stînjenească geniul adevărat, totdeauna dispus să se libereze de dogmele moştenite, potrivit cu reacţiile sale biologice şi psihologice.

Istoricii literari adunaţi la Lyon au recunoscut interesul studiilor istorice asupra genurilor, capabile să ajute chiar pe cele psihologice sau pur estetice. Dar toţi s'au arătat de acord să condamne studiile strict istorice, cărora le scapă tocmai ceiace formează esenţa operei literare: valoarea estetică. În fine, cei mai mulţi s'au străduit să apară destul de mlădioşi în delimitarea totdeauna delicată a genurilor, sau în recunoaşterea creaţiei de genuri noi.

Dar mai presus de toate, a apărut evident din aceste fructuoase discuţii, ca şi din Congresul din 1931, consacrat *Metodelor istoriei literare,* că scopul acestei discipline este şi rămîne tot opera literară, cu valoarea sa de artă, de explicat, de înţeles şi de judecat. Arhitectura operei, structura sa lingvistică, valoarea-i estetică şi suflul unic pe care îl respiră, — iată ce are de apreciat istoricul literar, trecînd dincolo de condiţiile exterioare ale genurilor şi ale modelelor folosite. În judecata estetică, nu urmărim ce este comun şi nivelator (origini, influenţe, genuri), ci structura specifică fiecărui artist.

Problema aşa de inactuală astăzi a genurilor literare pune implicit pe acea a omului modern în faţa istoriei. Popoarele vechi şi rutinare preferă domeniul strict al faptelor din trecut (tradiţii, modele de imitat, influenţe), pe care se reazimă viaţa lor actuală. Cele tinere, dimpotrivă, încrezătoare în vitalitatea lor, aruncă trecutul ca pe un balast şi îşi fac din existenţă o veşnică şi viguroasă reîncepere.

Tradiţia, cu factorul ei primordial, *timpul,* pe care se înregistrează desfăşurarea evenimentelor, şi explicaţiile istorice, — iată ce invoacă spiritele statice. Geniul naţional şi individual, pulsul de creaţie artistică, libere de dogmele şi formulele trecutului, — iată ce dă încredere popoarelor mînate de dinamism.

Între cele două atitudini extremiste, cîte încercări de reconciliere, aşezate deopotrivă sub semnul spiritului istoric şi al esteticei pure!

Pentru a localiza problema la noi, vom constata că, neavînd cititori pentru tot ce se publică, factorul social,—cererea publicului,—determină favoarea unor genuri literare în dauna altora. Dacă romanul, biografia romanţată şi eseul au luat oarecare dezvoltare, în dauna poeziei şi a teatrului, este consecinţa firească a «contractului estetic» dintre scriitor şi public, despre care vorbia P. Kohler.

În senzul acesta, s'ar părea că am renunţat să mai împrumutăm tradiţii estetice străine, — bune acolo unde s'au plămădit cu experienţe proprii, — şi am păşit cu destul curaj la înfăptuirea unor genuri, forme şi structuri, izvorîte din nevoile noastre romîneşti.

Dar nu ne putem lipsi de *simţul universalului.* Valorile literare şi estetice nu se pot cantona pe planul naţionalului, oricît ne-ar măguli amorul propriu.

N. I. POPA.

DEZVELIREA BUSTURILOR LUI A. PHILIPPIDE ŞI G. IBRĂILEANU.

Cuvîntările d-lor Iorgu Iordan, Octav Botez, Gheorghe Ivănescu şi Gheorghe Ivaşcu. *)

ALEXANDRU PHILIPPIDE ŞI GARABET IBRĂILEANU.

Sentimente de pietate, recunoştinţă şi prietenie fac să reînvie subt ochii noştri figurile a doi oameni foarte deosebiţi, în atîtea privinţi, unul de altul: Alexandru Philippide şi Garabet Ibrăileanu. Evident că şi semănau între dînşii aceşti foşti profesori ai Universităţii Mihăilene şi personalităţi cu adevărat ilustre ale laşilor. Posesori amîndoi ai unei inteligenţe puţin obişnuite: profundă şi cuprinzătoare la Philippide, vie, subtilă şi pătrunzătoare la Ibrăileanu, şi ai unui spirit critic extrem de dezvoltat, iarăşi rar întîlnit chiar la Moldoveni, consideraţi, deobiceiu, drept deţinători prin excelenţă ai acestei calităţi. Atitudinea lor sceptică faţă de oameni şi de realizările omeneşti a fost consecinţa logică a marii lor inteligenţe, dar şi produsul unei atmosfere spirituale caracteristice. Philippide s'a format subt influenţa «Junimii», al cărei membru a şi devenit foarte de timpuriu, Ibrăileanu subt influenţa grupării dela «Contemporanul», mai puţin strălucită, dar cu atît mai radicală în tendinţa ei de transformare a stărilor politico-sociale din ţara noastră. De fapt, aceste două curente, unul conservator, ba chiar reacţionar, celălalt revoluţionar, nu sînt, oricît s'ar părea de curios, decît aspecte diferite ale aceleiaşi concepţii: schimbările produse în urma mişcării dela 1848, cu toate efectele ei, au provocat nemulţumiri adînci, care trebuiau să se manifeste mai întîi din partea reprezentanţilor vechii pături boiereşti, iar apoi din partea celor ce-şi însuşise interesele claselor muncitoare.

Şi Philippide şi Ibrăileanu au fost, întreaga lor viaţă, însufleţiţi de un idealism desăvîrşit. Nu-i o simplă întîmplare faptul că nici unul, nici celălalt n'au participat activ la viaţa politică. Şi dacă, în cazul lui Philippide, această constatare pare naturală, întrucît se împacă bine cu firea şi, mai ales, cu preocupările lui obişnuite, ea poate surprinde la Ibrăileanu, care avea un temperament combativ în cel mai înalt grad şi a cărui situaţie la «Viaţa ro-

*) Ţinute în Aula Universităţii Mihăilene, în ziua de 2 Iunie 1940.

mînească» îl punea în contact direct nu numai cu problemele, ci şi cu partidele politice romîneşti.

Un alt punct comun în existenţa foştilor noştri profesori este că amîndoi şi-au făcut singuri pregătirea ştiinţifică. Philippide, filolog, n'a urmat la această Universitate niciun curs sistematic de filologie, pentru simplul motiv că un asemenea curs nu-l făcea nimeni. Este drept că şi-a complectat formaţia de specialist în străinătate, cu maeştri de reputaţie europeană, totuşi, datorită pedeoparte puternicii sale individualităţi, greu influenţabilă, iar pedealta împrejurării că a plecat la studii în Germania, dupăce-şi fixase în liniile ei fundamentale configuraţia viitoarei sale activităţi, se poate spune că, în cea mai mare parte, opera sa ştiinţifică este un produs excluziv personal. De aici marea ei originalitate, tot de aici însă şi rezerva confraţilor deprinşi să lucreze după metodele, ca să nu zic şabloanele, consacrate. Ibrăileanu s'a găsit, subt acest raport, într'o situaţie şi mai puţin favorabilă decît Philippide. Nici el n'a avut profesori de specialitate la Universitatea noastră, iar în străinătate s'a dus foarte tîrziu, şi nu pentru studii. A trebuit astfel să-şi creeze singur instrumentele de lucru, ceiace însemnează pierdere de timp şi de forţă intelectuală, deci pagubă, nu numai pentru el însuşi, ci şi, mai ales, pentru cultura naţională, care, în alte condiţii, s'ar fi îmbogăţit, desigur, şi cu alte lucrări de valoare, afară de acelea pe care le avem dela el în materie de critică şi istorie literară.

Este clar că atît Philippide, cît şi Ibrăileanu au dat mai puţin decît ar fi putut să dea nişte oameni cu calităţile lor într'adevăr excepţionale şi care au muncit intens o viaţă întreagă.

După cum vedem, asemănările dintre aceste două personalităţi se explică mai mult prin accident, dacă mă pot exprima astfel, adică prin originea lor locală şi prin educaţie. S'au născut, au trăit şi s'au format în aceiaşi provincie, şi, chiar dacă diferenţa de vrîstă ar fi fost mai mare (Philippide s'a născut în 1859, Ibrăileanu în 1871), încă am fi constatat elemente comune în existenţa lor. Căci criticismul, depildă, care constitue trăsătura esenţială a amîndorora, este o particularitate specific moldovenească, cum a probat, cu prisosinţă, unul din ei, Ibrăileanu, în prima sa lucrare de proporţii mai întinse, *Spiritul critic în cultura romînească*.

Deosebirile, — am afirmat deja la începutul acestei cuvîntări —, sînt mai multe şi mai profunde. Ele au cauze aproape excluziv temperamentale. Dacă am vrea să-i caracterizăm printr'o formulă scurtă, am putea spune, fără să ne depărtăm prea tare de adevăr, că Philippide a fost un moralist, Ibrăileanu un estet. Unul îşi vedea rostul său pe pămînt în împlinirea datoriilor faţă de semeni şi faţă de ştiinţa pe care o cultiva, celălalt privea lumea din punctul de vedere al frumosului etern.

Philippide a fost sclavul datoriei în sensul cel mai strict al cuvîntului. Două fapte, între atîtea altele, ilustrează această afirmaţie. Vreme de opt ani, cît a lucrat la Dicţionarul Academiei, nu numai că n'a avut vacanţă propriu zisă, dar nu şi-a permis nici măcar o odihnă de cîteva zile, în aşa măsură îl copleşea răspunderea pe care o simţea apăsînd asupra sa. Şi era doar om în floarea vîrstei, cu nevoile şi dorinţele lui. Iar în ultimii ani ai vieţii, cînd ajunsese septuagenar şi începuse a fi bolnav, şi-a ţinut cursurile cu aceiaşi regularitate ca mai înainte, deşi urca şi scobora în adevărate chinuri scările Facultăţii. La fel de riguros se arăta el şi faţă de alţii,

în materie de muncă şi conştiinciozitate. Şi, dacă cu studenţii, depildă, nu era din cale afară de sever, pe ceilalţi oameni, în special pe politicieni şi învăţaţi, îi judeca cu o asprime extraordinară. Toate izbucnirile sale, atît de obişnuite şi totuşi mereu impresionante, izvorau din idealismul de care am pomenit mai sus. Raţiunea îi spunea că omul trebuie şi chiar poate să fie om, să merite, adică, acest titlu de glorie în ierarhia speciilor zoologice. Experienţa îi dovedea însă că se înşeală. Pe măsură ce înainta în vîrstă, faptele menite să-l nemulţumească deveneau tot mai numeroase. Cînd a intervenit însă şi boala, cu suferinţele-i fizice adesea insuportabile, oroarea de viaţă şi de oameni a atins limita extremă, pentru a culmina în exclamaţia care lămureşte pe deplin, chiar pentru cei ce nu l-au cunoscut, starea lui sufletească din preajma sfîrşitului: Aş vrea să înviu, după ce-oiu muri, ca să mă pot bucura c'am murit! Cred că sculptorul Dubinovski, autorul bustului, a izbutit admirabil să redea mîhnirea profundă şi dezgustul nemăsurat exprimate prin aceste cuvinte, deşi mulţi dintre noi ar fi preferat, poate, să-l vadă pe Philippide fixat în bronz subt un aspect mai puţin mizantrop.

Astfel de manifestări, fireşti la un om cu temperament excesiv, erau produsul excluziv al afectivităţii. Deaceia ele nu interveneau deloc în sfera activităţii sale ştiinţifice. Aici Philippide a dat mereu probe că poseda calităţile unui savant desăvîrşit: obiectiv, măsurat, prudent şi, mai presus de toate, iubitor al adevărului. Aceste însuşiri sînt cu atît mai vrednice de laudă, cu cît apar într'un domeniu unde numai foarte greu ne putem dezbăra de subiectivism. Este vorba doar, între altele, de originea Romînilor, problema vitală a poporului nostru şi limbii lui. Nu cred să existe în istoria culturii omeneşti de pretutindeni o chestie care să fi fost discutată cu mai multă pasiune decît aceasta. Istorici şi filologi, fie romîni, fie străini, s'au arătat stăpîniţi în cercetările lor, unii mai mult, alţii mai puţin, de sentimente şi interese care ar trebui să rămîie totdeauna la poarta sanctuarului ştiinţii. Pot afirma, fără teamă de a greşi sau măcar exagera, că Philippide a întrecut pe toţi predecesorii prin ţinuta sa absolut ştiinţifică. Aşa se explică respectul pe care şi l-a cîştigat în ochii specialiştilor, indiferent dacă soluţiile propuse de el pentru lămurirea unei probleme atît de obscure au fost ori nu acceptate. Căci modul cum procedează cineva la descoperirea adevărului, în special atitudinea morală faţă de adevăr, are o valoare mai mare, fiindcă-i mai durabilă, decît găsirea însăşi a adevărului.

Ibrăileanu stă, în multe privinţi, la antipozi faţă de Philippide. Cînd l-am caracterizat, pe scurt, ca estet, m'am oprit numai la aspectul cel mai izbitor al personalităţii sale, care-i departe de a fi singurul. Estetismul lui Ibrăileanu ieşea la iveală în orice împrejurare: lucrările-i de critică şi istorie literară, cursurile universitare, romanul «Adela» şi, mai presus de toate, concepţia lui curentă despre lume trădează o adevărată pasiune pentru frumos. Sensibilitatea sa în această privinţă era deopotrivă de mare ca a celui mai autentic poet. A dovedit-o, dealtmintrelea, în singura-i scriere literară, «Adela», care n'are pereche în literatura noastră prin discreţia şi fineţa sentimentelor atribuite celor doi parteneri amoroşi. Mai mult decît frumosul realizat în opere de artă îl atrăgea şi-l fermeca pe Ibrăileanu frumuseţa vie a lumii înconjurătoare, ceiace nu trebue să ne surprindă, mai ales la un om ca el, cu înclinaţii naturale atît de pronunţate pentru

aspectele estetice ale fiinţelor şi lucrurilor şi totodată dezabuzat, din pricina ocupaţiilor şi preocupărilor sale obişnuite, de frumosul artistic, care este totdeauna mai mult ori mai puţin artificial.

Căci Ibrăileanu iubea viaţa. Scepticismul lui, atît de vizibil în culegerea de aforisme intitulată *Privind viaţa*, este de natură pur intelectuală, produs al lecturilor sale ştiinţifice şi literare. Format într'o vreme cînd naturalismul, graţie, în primul rînd, descoperirilor lui Darwin, stăpînea pe oameni în toate ramurile de activitate spirituală, adînc influienţat de ideile socialiste şi materialismul istoric, de Schopenhauer şi de literatura realistă din a doua jumătate a sec. XIX (să nu uităm că a tradus pe Bel-Ami al lui Maupassant), Ibrăileanu trebuia în mod fatal să fie sceptic ori, poate, numai să pară astfel, adică să aibă atitudine de sceptic, să vorbească despre «gorila» din noi, să prezinte relaţiile sentimentale dintre oameni, pînă şi pe cele mai pure, ca un joc sau o cursă a speciei, şi alte asemenea lucruri. Dar sensibilitatea, discreţia şi fineţa sufletului său, calităţi prin care întrecea chiar şi pe cea mai delicată femeie şi care încîntau pe oricine avea prilejul să-l cunoască mai de aproape, erau prea mari, pentru ca, în ciuda teoriilor sale, să nu-l facă a iubi profund lumea, cu tot ce se află în ea. Privit subt acest aspect, Ibrăileanu aparţine la familia moraliştilor franceji din veacul XVII, şi cred că nu exagerez afirmînd că-i singurul moralist romîn în acest sens.

Am pomenit de caracterul strict intelectual, adică literar şi ştiinţific, al scepticismului lui Ibrăileanu. In sprijinul afirmaţiei mele pot invoca nu numai dragostea lui de viaţă, despre care am vorbit deja, ci şi entuziasmul său, capacitatea de a se înflăcăra pentru idei şi pentru oameni. Şi aici ne stau dovadă scrierile sale, în special polemicile pe care le-a purtat vreme îndelungată în fiecare din cele douăsprezece numere anuale ale «Vieţii romîneşti», iar mai înainte prin «Evenimentul literar» şi alte publicaţii periodice. Pasiunea pe care o punea Ibrăileanu în susţinerea unei convingeri şi în apărarea reprezentanţilor unei idei scumpe lui mergea adesea pînăla fanatism. Deaceia a fost calificat de sectar, cu intenţii, evident, peiorative, uitîndu-se că cine este pătruns de dreptatea unei cauze, mai cu samă în domeniul politico-social (şi Ibrăileanu a luptat mult în acest domeniu), nu poate şi chiar nici nu trebuie să fie nesectar. In această atitudine eu văd iarăşi o manifestare a estetismului său: pasiunea pentru frumosul artistic şi uman o punea deopotrivă în slujba ideilor lui şi a oamenilor care le reprezentau alături de el. Spiritul său combativ, inteligenţa-i subtilă, abilitatea în conducerea luptei ar fi făcut dintr'însul, în alte împrejurări, un şef politic de mîna întîia. Dealtmintrelea se şi comporta astfel cînd credea necesar, provocînd, după caz, înverşunare sau admiraţie şi dînd tuturor impresia că însuşirile sale depăşeau cu mult proporţiile modeste ale unor chestii de interes redus.

In rezumat, Ibrăileanu a fost un suflet complex, bogat în aspecte, plin de nuanţe, pasionat de tot ce interesează umanitatea, îndrăgostit de viaţă, capabil de sentimente înalte şi rare. Cine-l cunoştea în intimitate nu putea să nu-l iubească, cu o dragoste aproape feminină, căci el însuşi era delicat şi sensibil ca o femeie.

Am avut norocul să fiu elevul şi al lui Philippide şi al lui Ibrăileanu, al acestuia încă din liceu. Nu este locul şi nici n'ar fi potrivit să arăt aici legăturile mele cu dînşii. Să-mi fie totuşi îngăduit a declara că, în măsura

în care m'au ajutat modestele mele puteri, mi-am însuşit dela amîndoi ceiace constituia trăsătura esenţială a fiecăruia. Dela unul am învăţat să-mi fac datoria în orice împrejurare şi să iubesc, mai presus de toate, adevărul, dela celălalt, să am inima deschisă faţă de întreaga lume înconjurătoare, să mă pasionez de soarta semenilor mei, să le înţeleg suferinţa şi să caut a le-o alina în limita posibilităţilor mele. Pentru tot ce le datoresc amîndorora, nu numai ca formaţie sufletească, ci şi ca poziţie în scara valorilor spirituale, exprim, la acest prilej solemn, cele mai curate şi mai umile sentimente de recunoştinţă.

IORGU IORDAN.

* * *

G. IBRĂILEANU.

În faţa chipului de bronz a fostului profesor de istoria literaturii romîne, care mai bine de un sfert de secol a ilustrat Facultatea noastră ca şi Maiorescu, Xenopol, Philippide înaintea lui, îmi simt sufletul stăpînit de o pioasă emoţie şi copleşit de un val de amintiri. Imagini diverse se desprind din cadrul lor, ce închide mai bine patru decenii şi se perindă înaintea mea.

Eram copil, cînd am încrucişat pentru întăia oară pe uliţele Iaşului patriarhal şi romantic de odinioară pe tînărul cu aspect exotic, cu barba şi pletele mari, mistic şi înflăcărat apostol, pe atunci, al unui crez social umanitar, generos şi utopic.

Ca adolescent, cîţiva ani mai tîrziu, prietenii dela Liceul Internat, unde nu am avut fericirea să-l fiu elev, îmi vorbeau cu entuziasm de felul cum profesorul lor de romînă comenta operele şi izbutea să reînvie trecutul nostru literar. Îmi apare apoi, după 1906, în redacţia «Vieţii romîneşti», îndeplinindu-şi neobosit şi tenace rolul de animator şi conducător spiritual, fie la Iaşi, fie în lunile de vară la una din mînăstirile din munţii Neamţului, locuri scumpe inimii lui.

Îl revăd acolo, discutînd ceasuri îndelungate cu cîţiva amici literatură sau filozofie şi nu pot uita verva diabolică şi paradoxele lui scînteetoare sau alteori, contemplînd în tăcere, din largul cerdac al casei, cerul înstelat şi pădurile sumbre, absorbit de frumuseţa frustă şi calmă a peisajului.

Mă obsedează însă, cu deosebire, ultima imagine. Era pe patul de suferinţă, cîteva săptămîni înaintea sfîrşitului, cînd ştiam că legile brutale şi absurde ale firii vor curma, în curînd, existenţa acestui neobişnuit exemplar uman. Cu figura emaciată, încadrată de coama şi barba argintie, cu ochii adînci care scînteiau straniu, el sămăna atunci cu un mag din Orientul fantastic, rătăcit parcă, din întîmplare, în lumea noastră.

Fiindcă asupra omului ca şi a operei lui nu vorbesc pentru întăia oară, voi căuta să mă mărginesc la cîteva caracterizări sumare şi să lămuresc, în privinţa lor, unele afirmaţii care îmi par discutabile.

S'a scris şi se mai scrie încă de unii discipoli ai lui Maiorescu ca şi de unii din foştii socialişti că Ibrăileanu a fost dacă nu un discipol, desigur un continuator, «un demn continuator» (vorbele le-am auzit pronunţate de Caragiale la Berlin în 1912) al lui Dobrogeanu-Gherea.

Format într'o epocă în care domina pozitivismul scientist şi preocupările sociale militante, Ibrăileanu a fost fără îndoială la începutul tinereţii lui înrîurit de distinsul critic şi doctrinar socialist care a popularizat şi aplicat, cu un remarcabil talent la noi, unele elemente ale cugetării lui Taine sau Marx care conveneau ideologiei sale.

Dar chiar în articolele lui polemice din «Evenimentul literar», publicate în 1894, cînd nu avea decît 23 de ani, agresive, bătăioase şi adesea nedrepte (Ibrăileanu nu pomenea decît cu jenă de ele mai tîrziu) apar, de timpuriu, unele deosebiri care, cu vremea, vor deveni tot mai accentuate. Critic sociolog ca şi Gherea şi dînd ca toţi marxiştii, în ce priveşte explicarea oamenilor şi a operelor, noţiunii de clasă o importanţă uneori excesivă, subt influenţa lui Stere, venit de dincolo de Prut în 1892, dar şi prin studiul şi adîncirea trecutului nostru istoric şi literar, el vorbeşte mult mai puţin ca vigurosul teoretician socialist de un proletariat, pe atunci, aproape neexistent la noi, ci mai ales, cu un simţ robust al realităţii concrete, de o ţărănime autohtonă, creatoare a unei minunate poezii populare, depozitară şi reprezentantă, prin excelenţă, a specificului nostru naţional. În articolele publicate în «Revista romînă», condusă de d. Rădulescu Motru *Foiletoanele lui Caragiale* şi *Curentul eminescian* (1900 şi 1901) tonul a devenit mai obiectiv şi cugetarea mai personală.

Emancipat, aproape complect, de înrîurirea lui Gherea, el acordă aici, alături de influenţa mediului, o importanţă hotărîtoare factorului psihologic individual, dar mai ales evoluţiei şi momentului istoric, elemente aproape complect neglijate de fostul său maestru, ajungînd cîţiva ani mai tîrziu, după îndelunga meditare a operei marelui psiholog american James, pe care l-a admirat totdeauna şi acea a criticului Brunetière, pe care l-a stimat fără să-l iubească, la o concepţie proprie asupra raportului dintre scriitori şi mediu.

Originalitatea lui apare însă, cu deosebire marcantă, în viguroasa operă de sinteză istorico-dialectică *Spiritul critic în cultura romînească* 1909, admirată chiar din primul moment de un Alexandru Xenopol şi în care, între altele, rolul şcolii critice moldoveneşti a lui Kogălniceanu şi Alecu Russo, în contrast cu acel al Junimei în evoluţia noastră literară, politică şi socială este, pentru prima oară, scos în lumină cu o rară pătrundere, deşi nu fără oarecare spirit sistematic sau de partid, căci Ibrăileanu vede în fruntaşii patruzecioptişti, mai ales, nişte precursori ai poporanismului.

Cursul lui de istoria literaturii romîne moderne, din care numai unele capitole au fost publicate, pînă acum, se deosebeşte de cele dinaintea lui, ţinute la celelalte universităţi de un Ovid Densusianu, Bogdan-Duică sau d. Iorga, prin bogăţia şi adîncimea consideraţiilor generale, datorite unei variate şi solide culturi filozofice şi sociale. Se poate spune că acolo unde ceilalţi au văzut mai mult copacii decît pădurea, Ibrăileanu fără a nesocoti copacii, adică individualitatea scriitorilor, s'a oprit mai ales asupra pădurii, considerînd literatura şi cultura romînească ca un complex organic, privit în ansamblul şi evoluţia lui.

Remarcabile sînt în această privinţă prelegerile lui asupra formării şi schimbărilor limbii noastre literare, care dovedesc o temeinică pregătire filologică, magistrala caracterizare a celor trei epoci pe care le deosebia în literatura romînă a secolului al XIX-lea şi pe care le denumia după scrii-

torii lor reprezentativi: Conachi, Alecsandri, Eminescu; ba şi gruparea scriitorilor după criteriul etnico-geografic, punct de vedere admis azi de unii cercetători literari ai Apusului.

Dar istoria literară nu se reducea după el la explicarea, clasarea sau judecarea operelor, nici cum continuă a socoti unii la o colecţie de izvoare, fişe sau date. Ibrăileanu nu despreţuia aceste cercetări erudite şi migăloase şi le-a practicat uneori, dar le considera numai ca o fază pregătitoare. Căci facultatea esenţială a istoricului literar, care trebuie să fie înainte de toate un critic, este cum a arătat în minunatul eseu *Creaţie şi Analiză*, rezumat şi concluzia esteticii sale, nu inteligenţa discursivă, dar ceva mai greu de definit şi aproape insezizabil, fiindcă e de natură mai mult intuitivă şi afectivă, darul înăscut de a se transpune în sufletul unui scriitor printr'un fel de semi-metamorfoză, după vorba lui Sainte-Beuve, datorită căreia criticul îmbrăţişează prin simpatie elanul vital al unei opere, misterul creaţiei, senzul ei profund ca şi tehnica mijloacelor de expresie. Darul deosebit de rar şi în unele privinţi divin, de a pătrunde în sufletul altora, l-a posedat într'un grad superior Ibrăileanu, iar gustul său era fin, variat şi ales.

Studiile lui asupra clasicilor literaturii noastre: Creangă, Caragiale, Eminescu, rămîn, în privinţa aceasta, o strălucită dovadă.

Dacă despre cei dintăi, nu a scris decît scurte, dar profunde şi ascuţite observaţii, în ce priveşte Caragiale şi Eminescu se poate afirma că a deschis calea cercetătorilor care au venit după dînsul în ultimii ani.

E de prisos să insist asupra paginilor consacrate în *Note şi Impresii* 1920, *Scriitori romîni şi străini* 1927, *Studii Literare* 1930, lui Sadoveanu, asupra căruia a revenit adesea sau asupra unor romancieri de valoare europeană pe care îi preţuia cu deosebire: Tolstoi, Turghenev, A. France, Proust, Thomas Hardy.

Ca istoric literar şi critic, dar mai ales ca teoritician sau promotor de curent, Ibrăileanu a avut, cum era firesc, mulţi adversari şi polemicile sale abile şi vioaie au fost uneori virulente, căci temperamentul lui era pasionat, dar totdeauna urbane, demne, menţinîndu-se la un nivel ridicat.

I s'a reproşat de unii adepţi ai unei estetici metafizice ori puriste că a fost teoreticianul unei arte cu tendinţi anumite, că a subordonat adesea în opera lui critică elementul estetic care trebuie să fie autonom celui social, politic, etic sau etnic.

Nu voi tăgădui că în aceste reproşuri este o parte de adevăr, în ce priveşte multe pagini din tinereţe sau pe alocuri unele aprecieri critice din prima fază (acea dinainte de războiu) a activităţii lui. Nu trebuie să uităm însă că momentul social şi politic punea pe primul plan al culturii noastre unele preocupări de o necesitate, pe atunci, vitală. Se trece, apoi, alături de un fapt de o covîrşitoare însemnătate pentru înţelegerea omului.

Acei care au fost aproape de Ibrăileanu, pe care l-au auzit adesea comparîndu-se cu un vas alcătuit dintr'un mozaic de piese divers colorate, au avut totdeauna impresia că în personalitatea lui coexistau parcă mai multe suflete.

Apostolul convins şi înflăcărat al unui crez social şi politic, considerat de adversari ca sectar sau fanatic, era alteori un estet care simţea cu entuziasm sonoritatea sau rezonanţa misterioasă a unui vers şi trăia cu intensitate viaţa personajelor create de marii romancieri ai lumii.

La început, a predominat primul care, de altfel, după ştiinţa mea, nu a dispărut complect niciodată, dar cu vremea cel din urmă, odată cu calmul şi seninătatea pe care o aduce vîrsta, a luat tot mai mult precăderea, şi fenomenul literar a fost studiat atunci, numai pentru el şi în ceiace alcătuieşte structura lui proprie.

În faţa acestei realităţi, al cărui senz nu era ce e dreptul uşor de ghicit, unii au vorbit de inconsecvenţă. E mai potrivit socot să vedem în ea semnul unei deosebite bogăţii şi complexităţi sufleteşti ca şi o firească evoluţie.

Stiiul lui Ibrăileanu a fost deasemeni adesea criticat de unii, ridiculizaţi de alţii. S'a vorbit de frazele lui lungi, greoale sau neîngrijite şi s'a întrebuinţat cuvîntul atît de compromis azi, în unele cercuri, didacticism. Desigur stilul său familiar adesea aminteşte—prin naturaleţa iar citeodată prin neglijenţa sa, unele paranteze sau impurităţi,—tonul conversaţiei şi este, în multe privinţi, un stil vorbit.

Căci Ibrăileanu în ce priveşte proza de analiză sau discuţie a ideilor a fost un adversar neîmpăcat al retorismului şi mai ales al imagismului, acel poezism, cum spunea el, preţios sau artificial, practicat de atîţia critici impresionişti pentru a masca sărăcia sau superficialitatea gîndirii. Dar în schimb, cîţi scriitori, într'o vreme în care prea des un fel de a se exprima obscur, încearcă în zădar să simuleze adîncimea au avut în acelaşi grad ca el darul de a spune simplu şi limpede lucruri profunde şi cîte pagini vibrînd de emoţie reţinută în faţa frumosului, uneori demne de antologie, nu se întîlnesc în opera lui!

Dar acest spirit multiplu complex, neegal şi contradictoriu, în care o inteligenţă subtilă şi lucidă conveţuia cu o senzibilitate vibrantă, chinuită, febrilă, aproape maladivă şi care izbutea să pătrundă cu atîta perspicacitate sufletul altora, prezintă şi o altă latură nu mai puţin interesantă, acea de a fi disecat propria lui viaţă interioară, minuţios şi implacabil.

Din acest sondaj sau autoanaliză care aminteşte pe unul din autorii lui favoriţi, genevezul Amiel, au ieşit la lumină în ultimii săi ani, torturaţi de suferinţi şi insomnii rebele, preţioasele «Cugetări» din unicul volum *Privind viaţa*, ca şi romanul *Adela*, publicat cu trei ani înaintea morţii sale.

Cugetările ne dezvăluie un mizantrop, adesea amar, îmbibat — din tinereţe de Schopenhauer şi Darwin, dar acesta deşi nu uită să ne amintească de strămoşul nostru maimuţă sau pitecantrop, nu e niciodată sarcastic, ci din familia spirituală a unui Pascal sau Vigny, el priveşte cu duioşie şi milă sărmana omenire dezarmată în faţa naturii infinite şi ostile.

Prin *Adela*, care va apărea în curînd într'o traducere italiană, Ibrăileanu a îmbogăţit proza noastră literară, îndreptată mai mult în afară şi cel puţin, pînă în ultimul timp, atît de lipsită de substanţă psihologică cu o operă de valoare unică, de fină şi concentrată esenţă «un livre de chevet» cum ar spune francejii ca şi *Adolphe* a lui Benjamin Constant sau *Dominique* a lui Fromentin, în care într'o formă artistică, de data aceasta, chiar după părerea adversarilor desăvîrşită, delicateţa de sentiment e reunită cu subtilitatea analizei, în pagini uneori superbe de vibrant sau ardent poem.

În ce priveşte Ibrăileanu profesor şi a relaţiilor lui cu studenţii, voi spune că el a iubit ca nimeni altul tinereţa şi i-a plăcut să citească în sufletul ei, că spiritul lui ascuţit şi sceptic, atît de pătruns de relativitatea

şi chiar fragilitatea opiniilor noastre în domeniul gîndirii şi al artei era tolerant şi larg. Nimic mai străin de dînsul ca dogmatismul sau acele afirmaţii tranşante sau absolute, prin care unii dascăli bătrîni sau tineri caută pe un ton autoritar sau violent, care nu admite libertatea discuţiei sau replica, să-şi impună elevilor părerea lor.

Cu înţelegere, curiozitate neobosită, uneori simpatie înduioşată şi mai ales cu o vitalitate intelectuală surprinzătoare, el a urmărit pînă în ultima clipă pe orice teren, manifestările tinerimii, cele mai îndrăzneţe şi adesea chiar cele mai opuse concepţiilor şi felului său de a vedea.

Îl aud repetînd vorbele lui Rémy de Gourmont: «On se lasse de tout, excepté de comprendre». Cu asemenea însuşiri, nu e de mirare că Ibrăileanu care a fost pentru atîţia scriitori un îndrumător literar (e destul să citez numai mărturisirea celui mai ilustru din ei, Mihail Sadoveanu) iar pentru unii din elevii lui, un director de conştiinţă sau un confesor, a avut o influenţă directă, profundă şi printr'un fel de misterios magnetism personal aproape prestigioasă, şi că în jurul lui, cel puţin în Moldova, s'a format un fel de cult, asemeni în unele privinţi, deşi de o natură cu totul alta, celui maiorescian. Acest cult, care durează încă, se va stinge însă în chip fatal, încetul cu încetul, odată cu cei care l-au auzit, l-au cunoscut sau au avut fericirea să fie aproape de dînsul. Cărţile publicate şi acelea a căror materie risipită în reviste rămîne să se publice şi în care, după părerea mea, el nu s'a putut realiza decît imperfect, vor continua totuşi să radieze mai departe ceva din senzibilitatea lui fină, din cugetarea lui subtilă.

Fie ca flacăra pură a valorilor spirituale care în sufletul acestui om a ars atît de intens să reverse chiar în aspre şi cumplite vremi ceva din lumina ei asupra studenţilor Facultăţii noastre de azi şi de mîne, studenţi ai laşului de nobilă tradiţie intelectuală şi fii ai acelei Moldove, de care Ibrăileanu a fost legat prin toate fibrele fiinţei lui.

OCTAV BOTEZ

\+ * \+

ALEXANDRU PHILIPPIDE.

Alexandru Philippide ocupă un loc de frunte nu numai în istoria ştiinţei romîne, dar şi în istoria ştiinţei în general. S'a spus că Philippide este întemeetorul studiului ştiinţific al limbii romîne în ţara noastră, şi unii au văzut în aceasta cel mai mare merit al său. Activitatea sa de îndrumător şi de critic a fost considerată ca o continuare a junimismului, cu care în tinereţe avusese şi legături. Toate acestea pe drept, numai nu trebuie să se uite că astfel de oficii fusese îndeplinite şi mai înainte de Philippide, de cineva care făcea parte din însuşi cercul Junimii, şi anume de Alexandru Lambrior. Dar se greşeşte dacă se crede că meritele lui Philippide se reduc numai la atît. Dealtfel despre un asemenea rost al lui Philippide în cultura romînă nici nu se poate vorbi decît pentru timpul depînăla 1900. Dela această dată încoace, Philippide n'a fost numai un censor al ştiinţei romîne, ci şi un censor al ştiinţei occidentale. Învăţaţi dintre cei mai mari, ca Meyer-Lübke şi Grammont, au fost obiectul criticii lui. Un asemenea criticism, care dealtfel n'a avut răsunet în Occident, nu mai poate fi considerat ca o continuare a junimismului, şi trebuie privit numaidecît în cadrul culturii europene.

Originalitatea unui om de știință trebuie căutată pe două planuri: pe acela al judecăților particulare, care alcătuiesc ceiace Philippide numea după unii filozofi germani, istoria, și pe acela al judecăților generale, care alcătuesc ceiace Philippide numea după aceiași filozofi germani, știința. Primul plan cuprinde, în cazul nostru, studiul fiecărei limbi în parte; cel de al doilea plan cuprinde teoriile despre limbaj în general. Philippide a creat pe amîndouă planurile.

Pe planul particularului, Philippide a adus atitea contribuții lingvisticii romîne, și a rezolvat definitiv două probleme care frămîntă lumea științifică de cîteva secole: aceia a originii Romînilor și a istoriei lor în evul mediu, și aceia a originii Albanejilor. Pe planul generalului, Philippide a creat o nouă concepție despre limbaj. Nu toată lumea științifică este însă de acord cu teoriile lui Philippide. Fiindcă cele spuse de el cu privire la originea Romînilor și a Albanejilor sînt însă însușite de mai multă lume, voi căuta să scot în evidență numai valoarea concepției sale despre limbaj în general. Dar între cele două planuri legătura este mai strînsă decît s'ar putea crede. O concepție nouă despre limbaj nu se poate clădi decît pe baza particularului, și de aceia vom fi obligați să introducem în discuție și judecăți particulare.

Preocupat la început de a da o gramatică istorică a limbii romîne, iar mai tîrziu angajat în munca la *Dicționarul limbii romîne*, Philippide nu și-a putut îndrepta în mod suficient atenția asupra aspectului geografic al limbii noastre în cele dintăi timpuri ale ei, și asupra despărțirii dialectelor. Cercetări în această privință au fost făcute, dintre lingviștii mai mari, întăi de Ovid Densusianu la 1901, și apoi de Sextil Pușcariu la 1910. Cu aceste lucruri Philippide a trebuit să se ocupe numai atunci cînd a încercat să rezolve problema originii Romînilor, adică după 1914. Limba romînă prezintă cazul interesant al unei limbi care își are dialectele despărțite unul de altul prin mari spații, pe care se vorbesc alte limbi. Totuși aceste dialecte prezintă o mulțime de schimbări fonetice și morfologice identice. Densusianu a crezut că ele au apărut întăi într'un singur dialect, și că după aceia, prin migrații ale oamenilor ce vorbeau acel dialect, ele au fost extinse și la celelalte dialecte. Pușcariu a arătat contradicțiile în care cade o asemenea teorie, și a susținut că inovațiile identice s'au produs pe vremea cînd dialectele încă nu se separase unele de altele. Philippide a constat însă că nici această teorie nu corespunde adevărului. Stabilind pe diferite căi cronologia schimbărilor lingvistice în discuție, el a constatat că o foarte mare parte din ele s'au produs după despărțirea dialectelor, și a afirmat că au apărut în mod independent în fiecare dialect. Densusianu și Pușcariu n'au putut admite astfel de inovații lingvistice, fiindcă ei au aplicat limbii romîne concepții ale lingvisticii occidentale de pe acea vreme. Aceste concepții ieșise din considerarea unor limbi cu origine comună, și despărțite unele de altele, ca și dialectele limbii romîne, dar limbi, nu dialecte: limbile indoeuropene. Philippide și-a dat însă sama că atunci cînd avem a face cu dialecte ale aceleiași limbi, despărțite unele de altele, situația este deosebită de aceia a limbilor surori, despărțite unele de altele. Dacă limbile surori nu se pot dezvolta foneticește identic decît foarte rar, dialectele aceleiași limbi, chiar despărțite unele de altele, se pot dezvolta identic în mod independent. Factorii care determină schimbările fonetice pot fi doar mai ușor aceiași la dialecte ale aceleiași limbi decît la limbi deose-

bite. De unde a urmat pentru Philippide o întreagă teorie asupra acestor factori sau cauze, şi, prin analogie cu aceasta, şi o teorie despre factorii sau cauzele care determină evoluţia sintactică, apoi o teorie despre ceiace este limbajul. Aceste teorii sînt de fapt reluarea altora mai vechi, dar ele au căpătat la Philippide o documentare şi o dezvoltare pe care n'au mai avut-o niciodată pînăla dînsul. Nu putem intra în amănuntele acestei concepţii despre limbaj. Vom spune numai că ea este o culme a naturalismului lingvistic, care n'a mai fost atinsă în ştiinţa limbajului dela August Schleicher, mort în 1868, şi pînă azi. Prin naturalism lingvistic înţelegem acea concepţie care consideră limba ca natură şi o tratează ca atare. Pentru Philippide limba era un fapt natural, sau, pentru a întrebuinţa alt termen al său, un fapt fizic, şi anume, întocmai ca şi pentru Schleicher, biologic, deşi acest termin nu apare în formula sa. Pentru Philippide limba este un organ al omului, care aparţine omului tot aşa ca şi celelalte organe, şi este un produs al părţii biologice din om, parte biologică la care Philippide cuprinde şi psihicul.

Dacă astfel stau lucrurile, atunci Philippide este acel care a creat pentru prima oară o concepţie lingvistică astfel precum o impun faptele lingvistice romîneşti. De unde urmează că această concepţie lingvistică este şi singura contribuţie de prim ordin pe care lingvistica romînă a adus-o ştiinţei limbajului. Căci dacă popoarele de mare cultură au putut fi originale şi atunci cînd s'au ocupat cu limba altor popoare, la un popor ca al nostru, care pînă acum a studiat aproape numai limba lui, o concepţie lingvistică originală nu putea ieşi decît dacă se lua în consideraţie ceiace limba romînească are propriu.

Pentru a face o comparaţie cu ceiace s'a petrecut la noi în alte domenii, vom spune că, dupăcum Maiorescu şi alţii au luptat împotriva instituţiilor sociale occidentale, introduse la noi, dar nepotrivite cu starea poporului romîn, tot astfel Philippide a luptat împotriva aplicării la limba romînă a unor concepţii ligvistice occidentale, nepotrivite cu firea limbii noastre. Este drept că Philippide n'a fost conştient de acest paralelism, dar faptul acesta nu importă.

Arătînd însă locul pe care Philippide îl deţine în lingvistica romînească, am arătat de fapt în parte şi locul pe care-l deţine în lingvistica europeană. Concepţiile aplicate limbii romîne de către Densusianu şi Puşcariu aparţineau acelei direcţii lingvistice care a stăpînit pînăla 1905 singură în ştiinţa limbajului şi care se numeşte direcţia neogramatică. Din ce am spus mai sus, se înţelege că Philippide nu mai poate fi considerat neogramatic, cum se face de obicei. Este adevărat că teoria sa despre cauzele schimbărilor lingvistice este reluarea alteia mai vechi, care se găsea la unii neogramatici. Dar la aceştia ea era numai schiţată. Philippide a dezvoltat-o pînă în cele mai mici amănunte, şi a îmbinat-o cu biologismul unui lingvist anterior neogramaticilor, August Schleicher, aşa că nu mai poate fi vorba de o concepţie neogramatică. Philippide face parte din acea serie de învăţaţi care, în primul sfert al veacului nostru, au înoit ştiinţa limbajului. El e cel din urmă dintre ei, cronologic, şi cel care a avut mai puţin răsunet, dar rămîne totuşi un inovator. Este drept că, raportat la curentele lingvistice noi, care au început să se manifeste depela 1905 încoace, Philippide merge de multe ori împreună cu neogramaticii, dar s'ar greşi dacă această ataşare la doctrina neogramatică ar fi explicată prin aceia că el s'a format pe vremea curentului neogramatic. Biologismul său în mod fatal trebuia să fie în contradicţie cu doctrinele sociologiste şi psihologiste ale Occidentului.

Ca probă că la el nu avem a face cu o modă, e faptul că, pînă la 1914, cînd a început să-şi creeze doctrina sa lingvistică, Philippide avusese alte păreri cu privire la cauza schimbărilor fonetice. Atîta vreme cît neogramaticismul a fost dominant, şi cîtva timp după aceia, Philippide a reprezentat direcţia cea mai spiritualistă din cadrul curentului neogramatic. După cincisprezece ani dela apariţia noilor curente lingvistice, Philippide s'a îndreptat către teorii pe care lingvistica occidentală le părăsise şi pe care nici el nu le susţinuse mai înainte. În loc de încăpăţînare în vechi teorii demodate, trebuie să vedem la Philippide un semn de maturitate a ştiinţei romîne. Pentru prima oară dela 1870 încoace, decînd există o lingvistică românească creată sub influenţa lingvisticii occidentale, lingvistica românească a mers nu numai pe căile deschise de lingvistica apuseană, dar şi pe o cale proprie.

Şi este oare contradicţie absolută între doctrina lui Philippide despre limbaj şi doctrinele lingvistice care s'au impus dela 1905 încoace ? Nu cumva se poate face o sinteză, din moment ce faptele ne îmbie la amîndouă concepţiile ?

Pentru a fi complect, trebuie să vorbesc şi despre alt aspect al activităţii ştiinţifice a lui Philippide. Philippide a gîndit nu numai asupra limbajului, dar şi asupra lingvisticii. Într'un curs intitulat *Introducere în ştiinţa limbii*, scris în 1914, el stabileşte procedările sau operaţiile din care consistă ştiinţa limbajului, arată rezultatele la care au ajuns învăţaţii în fiecare procedare, şi divide cu ajutorul lor lingvistica în mai multe părţi. Philippide găseşte cinci procedări, şi desigur că nu se mai pot găsi altele. Avem a face cu un studiu asupra metodelor lingvistului, pentru a întrebuinţa terminul obişnuit la logică, dar nu numai asupra metodelor, ci şi asupra problemelor ştiinţei limbajului, de unde şi numele de procedări. Concepţia aceasta mi se pare de o însemnătate deosebită nu numai pentru lingvistică, care devine astfel conştientă de procedările sale, dar şi pentru logică, care trebuie să se ocupe cu operaţiile omului de ştiinţă, şi chiar pentru toate celelalte discipline, în care se vor găsi desigur procedări identice sau asemănătoare. Incidental, Philippide a făcut acest lucru cu unele ştiinţe, dar o asemenea cercetare rămîne încă de făcut.

GHEORGHE IVĂNESCU.

\+ \+ \+

CE AM ÎNVĂŢAT DELA IBRĂILEANU.

Desigur că nu-mi pot da încă bine sama de covîrşitoarea influenţă pe care a avut-o Ibrăileanu asupra atîtor generaţii de studenţi, dar, judecînd după mine, cred că ea a fost enormă. Mărturisesc că în liceu, în penultima clasă, cînd i-am citit *Spiritul critic în cultura românească* (operă de care profesorul de Romînă ne spusese să ne ferim, că e încurcată şi chiar primejdioasă) nu prea l-am înţeles. În atmosfera cam mistică a liceului meu din sudul Moldovei, unde se profesa o altă interpretare a lumii, opusă lui Ibrăileanu, eram total lipsit de îndrumarea spre direcţia sociologică şi în genere spre cultivarea lucidă a adevărului. Totuşi, fusesem tulburat în parte de cartea lui Ibrăileanu, din care aflasem şi altceva despre curentul critic moldovenesc, decît îmi dăduse manualele şcolare şi profesorul nostru, produs al unei direcţii ce se zbătea între misticism şi raţionalism. De *Viaţa Românească* nu mi se pomenise niciq-

dată și cînd am dat de un număr al ei, l-am citit pe furiș, ca un lucru oprit, așa cum citeam și *Biletele de papagal* ale lui Arghezi, ce apăreau zilnic în anul acela. Era în 1928. Norocul a făcut ca primul articol al lui Ibrăileanu citit de mine în *Viața Românească* să fie scris într'un stil cu raportări directe și cu imagini ce izbeau repede închipuirea mea. E vorba de «*Modă și originalitate*» (nr. 1 din 1928). Am citit acolo, pentru prima dată, că «În domeniul vieții materiale, țara noastră se ține, pe cît posibil, de toate progresele realizate de Occident. Se schimbă acolo sistemul de frînare a vagoanelor, îl schimbăm și noi, dacă avem parale. Se inventează un automobil mai bun, — îl adoptăm și noi fără șovăire». Și «adoptarea nu constă în modificarea obiectului, ci în chipul de a-l întrebuința: frînele funcționează mai rău; automobilele se strică mai repede pe drumurile noastre construite pentru altfel de vehicule». Dar, continua Ibrăileanu, «imediat ce intră în joc și sufletul, adaptarea începe să capete caracter de originalitate». Și literatura «este dintre acele fenomene care atîrnă mai mult de psihologia unui popor decît sistemul de frînare a vagoanelor», — căci popoarele se deosebesc mai puțin în structura lor socială, dar mai mult în structura lor sufletească. «Și cum literatura este expresia cea mai directă a sufletului unui popor, ea nu poate fi împrumutată ca frînele dela vagoane și ca forma rochiilor și nici măcar imitată ca formele politice». Așadar, citeam eu spre sfîrșitul articolului, *Hanul Ancuței* nu ni-l poate da altcineva de aiurea, și ar fi păcat să nu existe. Luceferii «plini de voe și de har» ai d-lui Arghezi ne dau splendoarea cerului atît de românește, văzută și simțită în veacuri de pe vreun «picior de plai» de păstorii evlavioși, care au lăsat în urmașul lor «saricele pline de oseminte». Și ar fi păcat — încheia Ibrăileanu — să nu existe și *acest* cer în literatura universală».

Veneam deci pentru prima dată în contact cu teoria specificului național, așa cum o înțelegea Ibrăileanu, dar mă bucuram mai ales că Arghezi, de care mă îmbătam zilnic prin «Biletele de papagal», era pus de acest Ibrăileanu alături de Sadoveanu, de care mă îmbătam tot pe atîta. Căci pe Sadoveanu și pe Arghezi îi iubeam atunci cel mai mult. Și iată că venea Ibrăileanu care-i pomenea într'un articol demonstrativ pentru specificul național, pentru originalitatea noastră. Din acea clipă am început deci să-l iubesc și pe el și să-i caut cu nesaț articolele și cărțile. Nu se prea găseau în orașul meu, invadat de altă proză, mai avîntată și mai directă, dar cu cît greutățile erau mai mari cu atît satisfacția cînd îl puteam citi pe Ibrăileanu era și ea mai mare.

A trebuit să vin la Universitatea din Iași, pentru a-l înțelege și pentru a mi-l apropia și mai mult de sufletul meu, pentru a dori apoi cu toată nerăbdarea de tînăr să-l cunosc, să-l văd, să-l aud. M'am înscris deci la Limba Română, pentru Sadoveanu, pentru Arghezi și pentru el. Dar -- nefericire! — odată cu deschiderea Facultății am aflat că pe Ibrăileanu nu-l voiu putea auzi, nu-l voiu putea vedea: era bolnav. Era însă cineva care-i suplinea prezența: d. Octav Botez, care la cursul ce-l făcea atunci, de Istoria Literaturii Române Moderne și de Estetică și Critică Literară, pomenea mereu de numele lui Ibrăileanu, era în admirația lui. Motiv în plus pentru a-l regreta și mai mult, pentru a dori să se însănătoșească mai repede.

Dar absența a trebuit să fie de aproape trei ani. Insfîrșit, într'o bună zi, spre sfîrșitul anului al treilea de studenție, prin Mai, Ibrăileanu a venit la curs, la Seminarul Facultății de Litere, în casele Jora, la deal de Universitate.

Nu pot descrie emoția mea de atunci. Tot timpul celor două ore, am fost numai ochi și urechi. Așa dar acesta este Ibrăileanu! — mi-am spus. Farmecul vorbirii lui, felul cum făcea cursul, depășeau cu mult articolele și cărțile sale. Ibrăileanu era un causeur minunat, cum nu mai întîlnisem și cum n'am mai întîlnit de atunci. Ochii lui adînci, modul de a sta pe scaun, de a-și pune pelerina, figura lui, toate mă fermecau. Ibrăileanu a devenit astfel, după prima lui lecție, idolul nostru, al studenților.

Se vede însă că atîta stimă și atîta iubire ce-mi umpleau sufletul pentru dînsul, trebuiau să fie simțite într'o zi și de Ibrăileanu. Se terminase cursurile și examenele. Era pe la sfîrșitul lui Iunie. Printr'o fericită împrejurare, datorită cuiva pe care, pentru asta, nu pot să nu-l asociez de acest neuitat moment din viața mea, am pătruns în curtea lui Ibrăileanu. Mi-amintesc emoția cînd am închis poarta, în urma mea. În față era casa lui, a lui Ibrăileanu, era grădina lui. Abia călcam pe cărăruia ce ducea spre această casă. Îmi spuneam: pe aici a călcat de atîtea ori Ibrăileanu! Și, cu răsuflarea reținută, am văzut, cînd mi s'a arătat, patul în ceardac, afară, pe care mi s'a spus că se odihnește vara Ibrăileanu. Atunci nu era acolo: dormea în casă. A venit totuși și ziua cea mare, cînd l-am putut vedea pe Ibrăileanu, culcat, (căci era iarăși bolnav). Am fost dus aproape cu forța, — atît eram de intimidat de evenimentul de a sta, eu, de vorbă cu Ibrăileanu. Am fost lăsat singur numai cu dînsul, deși depusesem numeroase insistențe să nu mă părăsească însoțitorul meu. Am stat peste două ceasuri. Nu îndrăzneam să plec și mă înspăimîntam—în același timp — la ideia că stau atîta. Se 'nțelege că tot timpul am fost aproape mut: vorbea Ibrăileanu! Aflase că am făcut liceul, acolo unde făcuse și el o parte, în orașul din sudul Moldovei [1]). Insista să-i spun unde se mai află cutare clasă, dacă intrarea elevilor mai era tot printr'o anume parte, dacă profesorii mai aveau cancelaria tot lîngă intrarea principală și alte multe amănunte de acest fel. Răspunsurile mele erau simple monosilabe, simple tremurături de glas, înnecate în emoție. Ibrăileanu vroia să retrăiască prin convorbirea (dacă se putea numi astfel) cu mine, viața lui de școlar, de elev de liceu, de altădată. Îi observam emoția acestei retrăiri, îi vedeam cum i se aprind luminile ochilor în întunericul lor adînc și cum stingea cu degetele arse și nervoase țigară după țigară.

A doua oară cînd m'am dus la Ibrăileanu, l-am găsit citind. Primele lui vorbe au fost: Ce crezi că citesc? M'am gîndit imediat că citește cine știe ce savant studiu de estetică sau critică literară sau cine știe ce autor străin de care puținătatea cunoștințelor mele nu auzise vreodată. M'am gîndit apoi că poate citea un autor rus, căci înțelesesem că literatura rusă o gusta în mod deosebit. Am spus: Poate Tolstoi sau Turgheniev... Mi-a răspuns, rizînd de procesul pe care-l ghicise în mine: Creangă!

Au urmat apoi alte vizite în ceardacul casei din strada Buzdugan, după cum l-am văzut de două ori și la București pe patul de spital, la Sanatoriul Diaconeselor.

În Martie 1936 s'a stins. Am aflat din gazeta unde lucram, dar mi-a fost imposibil să înjgheb două rînduri pentru dînsul: durerea nu putea fi exprimată.

\+ + +

1) La Bîrlad, nota Red.

Astăzi mă gîndesc cîte am învățat dela acest om și cît de mult a intrat spiritul lui în structura sufletului meu. Nu știu dacă l-am înțeles bine totdeauna. Nu știu dacă am reușit să exprim în manifestările mele, în modul cel mai fericit, înrîurirea lui. Nu știu dacă am fost demn de această înrîurire. Știu însă un singur lucru: că în mine s'a întîmplat o adevărată revoluționare în măsura și după înrîurirea lui: Ibrăileanu mi-a dat o nouă interpretare a lumii.

Am învățat dela Ibrăileanu, în primul rînd, că trebuie să-mi iubesc clasa din care am ieșit, cea țărănească, și prin ea poporul. Dela el am învățat să privesc lumea și fenomenele sociale prin prizma lucidă a adevărului, nefalsificat de niciun element înșelător. Căci m'am purificat la flacăra învățăturii lui de ingredientele înșelătoare.

Am învățat că trebuie să privesc lucrurile critic, să le analizez în structura lor intimă și să le raportez pe calea orientării juste.

Am învățat că trebuie să-mi susțin convingerile astfel făcute cu credință, fără șovăire, la nevoie cu jertfă. «Celor pe care-i stimezi — spune el în «*Privind viața*» — adu-le omagiul de a nu le ceda nimic din opiniile tale. Celorlalți nu le face onoarea intransigenței tale».

Am învățat că trebuie să discern între oameni și că mai mult ca orice trebuie să văd totdeauna ce se ascunde la baza susținerilor cuiva. Și în special am învățat că trebuie să mă feresc de moraliștii noștri. Căci, «cînd cineva persiflează morala — spune Ibrăileanu tot în unul din aforismele din «*Privind viața*» — toate probabilitățile sînt că e un om de treabă. Dar cînd cineva predică necontenit morala, toate probabilitățile sînt că e un om plin de păcate».

Am învățat că «Delicatețea este calitatea supremă și cea mai rară a sufletului omenesc. Ea le presupune pe toate celelalte: inteligența, bunătatea, altruismul, generozitatea, discreția, mărinimia... Un om lipsit de o singură calitate a sufletului nu mai are delicatețea completă. Atunci ea este cu lacune și eclipse» (*Privind viața*).

Am învățat dela Ibrăileanu, în afară de modul cum trebuie judecată și apreciată cultura și literatura, că mai presus de orice să iubesc oamenii, să iubesc omenirea cu generozitate și că trebuie să-ți dăruiești sufletul, pentru binele ei.

Am învățat că barbarii nu sînt acolo unde ni-i arată unii, ci cei mai mulți în propriul nostru suflet, și că prima victorie trebuie să fie asupra barbariei din noi...

Am învățat dela Ibrăileanu... Dar cîte n'am învățat dela Ibrăileanu!

GHEORGHE IVAȘCU.

NOTE.

Dezvelirea bustului profesorului Al. Slătineanu la Iaşi.

Cu acest prilej au ţinut cuvîntări I. P. S. Sa *Mitropolit Irineu;* d. prof. *P. Andrei,* Ministrul Educaţiei Naţionale; pof. *I. Tănăsescu,* rectorul Universităţii; prof. *C. Ionescu-Mihăeşti,* directorul Institutului de seruri şi vaccinuri; prof. *I. Bălteanu,* directorul Institutului de igienă din Iaşi; prof. *St. Nicolau,* directorul Institutului de bacteriologie; prof. *Gr. T. Popa,* Decanul Facultăţii de Medicină din Iaşi şi studentul *Ciorăscu.* Dăm aici cuvîntarea decanului sub titlul:

Un om întreg.

In faţa reproducerii în bronz a unuia din cei care au construit facultatea noastră şi au întemeiat un spirit ştiinţific în acest centru medical, ne putem permite o sinceră privire scurtă asupra personalităţii sale. O veche recomandaţie romană zicea că nu trebuie să spunem nimic alta decît bine despre cineva care a părăsit această lume şi ca consecinţă toate pomenirile celor care nu mai sînt fac din ei oameni excepţionali, figuri geniale şi fiinţe extraordinare. Cred că profesorul Slătineanu ar fi profund mîhnit dacă ar putea să mai audă o elogiere a sa concepută ca un simplu imn de preamărire. El n'a fost nici sfînt, nici arhanghel şi nici măcar un geniu, dar a fost, şi i-a plăcut să se recunoască totdeauna astfel, un om întreg, om cu merite şi slăbiciuni, om cu valori şi cu scăderi, om căruia nu i-a lipsit nimic din cele ce sînt omeneşti. Firea lui deschisă şi ades revoltată îl făcea să meargă direct la esenţa lucrurilor, trecînd curajos peste orice regulă strîmtă. Poate că a fost personalitatea care a ţinut cel mai puţin la forme şi care a înfrînt cel mai mare număr de obligaţii exterioare. Nu-l interesa deloc ţinuta, dar îl interesa realitatea în devenire. Ţelul final, rezultatul să fi fost bun şi puţin valora în ochii lui întortochietele căi de ajuns pînă acolo.

Deaceia Slătineanu surprindea şi uneori uluia prin atitudini, dar totdeauna atrăgea şi-ţi dovedea un sentiment de siguranţă interioară şi de plăcută apropiere, fiindcă era un om, un om întreg. Natura complexă, cu toate înfăţişările ei contradictorii, se revarsă în manifestările sale şi stîrnea o impresie de viaţă deplină, care da omului din preajma sa încredere în sine. Deaceia a grupat tineri în jurul său, deaceia a construit instituţii şti-

inţifice şi a ţinut spiritul celor cu care venea în contact într'o simpatică şi îndrăzneaţă agitaţie. Intelectul lui a fost viu pînă la sfîrşitul zilelor sale şi voinţa de a construi ceva, de a lăsa o urmă după el nu s'a stîns niciodată. Cursurile i-au fost poate puţine, dar au fost fermecătoare, stîrnitoare de interes şi deschizătoare de orizont. Încurajator şi doritor de mai bine, dispreţuitor al prostiei şi stimulator al inteligenţei, el a fost un puternic mordant al mentalităţii noastre medicale şi a intelectului în general.

Şi 'n oameni şi 'n aşezăminte, profesorul Slătineanu va trăi, va trăi mereu şi va lăsa urme, aşa cum ar fi dorit desigur. N'a ţinut la imortalitatea fizică, cum o prevede credinţa religioasă, dar a ţinut să nu i se piardă urma din mintea oamenilor care l-au cunoscut. Şi această dorinţă vizibilă uneori, deşi neexprimată, s'a realizat deplin.

Bronzul acesta este desigur durabil şi va perpetua imaginea profesorului care a contribuit la formarea noastră; dar omul întreg care a trăit cu noi şi-a construit o imagine mai durabilă şi mai desăvîrşită în sufletele noastre de unde nu-l va dărăma decît moartea care se va abate cîndva şi asupra noastră. **Gr. T. Popa.**

Bizarerii ce nu trebuiesc imitate.

Un profesor francez, în trecere prin Iaşi, mi-a povestit următoarea întîmplare, asigurîndu-mă că-i autentică:

La un depozit de bocanci militari, din oraşul X, un locotenent, între două vîrste, asuda de dimineaţă pînă seara, cufundat în registre, pe care nu le putea descurca decît cu mare trudă.

Un general, în inspecţie, observă că omul nostru, deşi contabil mediocru, e o inteligenţă deosebită şi are o frumoasă cultură literară şi-l ia la descusut:

— Ce ocupaţie ai dumneata ca civil?

— Sînt profesor de limba germană la universitatea din Z.

— Cum se face atunci că eşti mobilizat în administraţie?

— Domnule general, cînd am fost recrutat, nu aveam încă această specializare şi nici nu bănuiam că am să ajung profesor de germană. Eram un simplu bacalaureat şi de atunci contez tot numai ca simplu bacalaureat în armată.

— Da, înţeleg, nu-i vina dumitale, e vina noastră. Voi da însă dispoziţii să fii trecut în corpul interpreţilor militari. Este intolerabil ca pe front să n'aibă cine interoga prizonierii, în timp ce un specialist ca dumneata stă să numere bocanci.

— E şi dorinţa mea, domnule general.

Şi, în adevăr, peste două zile, locotenentul este chemat la comandamentul armatei.

— Domnule locotenent, s'a dat aprobarea să treceţi în corpul interpreţilor, cu condiţia ca, în prealabil, să fiţi examinat de o comisiune specială. E o simplă formalitate, peste care nu se poate trece.

— Regret, domnule general, dar eu sînt, pe anul în curs, chiar preşedintele comisiunii de examen a interpreţilor militari, aşa că nu mă pot prezenta. Înţelegeţi bine că ar fi absurd ca restul comisiunii să-şi examineze preşedintele.

— Dacă nu vă prezentaţi la examen, legea e categorică, nu puteţi deveni interpret. De altă parte, comisiunea, fără preşedinte, nu se poate constitui. Cazul Domniei-Voastre pare, pentru moment, imposibil de rezolvat.

— Atunci?

— Atunci va trebui să rămîneţi mai departe la depozitul de bocanci, pînă vă expiră mandatul de preşedinte, cînd se va numi altă comisiune.

Şi aşa s'a încheiat povestea. AL. CI.

Noţiuni răsturnate.

Lungă vreme disconsideraţia şi dispreţul se îndreptau spre Orient. Peninsula balcanică era prototipul regiunilor nefixate, lipsite de valoare etică, şi cuprinzînd o populaţie scăzută moral. Din această disconsideraţie ne-am înfruptat şi noi la 1918, cînd am fost siliţi să facem o pace separată. In ce condiţii! Aproape doi ani de război, opt sute de mii de morţi, trei sferturi de ţară ocupată şi aliatul nostru apropiat (Rusia) făcînd pace separată. Rămîneam astfel izolaţi total de aliaţii noştri (Dardanelele erau închise). Şi totuşi ni s'a reproşat totdeauna această pace separată de cîteva luni. Şi să se ţie sama că printre condiţiile păcii erau şi garanţiile luate pentru asigurarea misiunii franceze, cu generalul Berthelot în frunte. Aşa au procedat balcanicii...

Acuma vedem însă că extrem de civilizatele popoare ale Olandei şi Belgiei se declară în război cu Germania, făcînd gălăgie enormă asupra extraordinarei rezistenţe pe care vor opune-o, chiamă în ajutor pe francoengleji care îşi părăsesc întăriturile lor pentru a-i susţine în luptă şi numai după cinci zile, Olandejii şi după treisprezece Belgienii, depun armele fără macar să aibă grijă de a vesti pe camarazii de pînă eri (pe care i-au atras în cursă) de ce au de gînd să facă. Aşa ceva ar fi mers în Persia ori în Afganistan acum două trei sute de ani. Dar în Belgia şi Olanda? Orice s'ar mai întîmpla, aceste două nenorocite popoare nu se vor putea spăla de ruşinea cu care s'au acoperit în vecii vecilor. Pentru că nimeni nu le-a obligat să intre în război. Puteau proceda ca Danejii: se puteau baga de bună voie la stăpîn şi nu intrau în război. Dar dacă au intrat trebuiau să meargă pînă la capăt. Războaiele pot fi cîştigate sau pot fi pierdute, dar nu pot fi camuflate niciodată. Dacă laşul care a depus armele zice că a făcut-o pentru a cruţa vieţile oamenilor, atunci este un criminal pentru vieţile celor pe care i-a omorît deja prin acţiunea sa nesăbuită, intrînd în război.

Oricum, cred că în momentele de faţă dispreţul şi disconsideraţia trebuie să-şi schimbe direcţia. Locul lor este mai nimerit în ţările nordice de cît în Balcani. Şi este sigur că puţini oameni s'ar mai mîndri azi să se nimerească a fi olandeji ori belgieni. P. GR.

Ilie.

Cineva povestea de mult o scenă la care asistase în Franţa în timpul războiului dela 1914, în timpul celuilalt război adică. Un ţăran bătrîn îşi ara pămîntul: feciorii lui erau plecaţi cine ştie unde pe front: şi el făcea toate muncile. Dar apriga luptă pentru patrie nu ceruse numai braţele tinereşti. La plug trăgea o vacă şi juncanul ei, o biată vită încă în frăge-

zimea a doi ani de viață. Și țăranul, cu fruntea-i pleșuvă acoperită de sudoare, își îndemna mînzatul cu niște: — „Hardy, mon petit! Ne flanche pas, mon coco! — în a căror modulații se putea ghici o imensă durere. Nu doară că el, bătrînul, era de plîns, căci nu se simțea cu totul moșneag; și apoi tot el făcuse o parte din arătură cu un an în urmă cînd fiul cel mare avusese tifoidă. Era încă vînjos țăranul și nu se dădea înapoi dela muncă. Dar bietul juncan... Caii dela plug fuseseră rechiziționați, și vițelul ducea — nelegiuire gravă — o povară peste puterile lui. Cum se căznea la deal! Și în îndemnul țăranului era exprimată toată mila cuvenită unor împrejurări atît de haine; vorbele-i și intonațiile duioase conțineau ca o scuză față de mizeria unui animal oprit în creșterea lui prin munci timpurii.

Personal nu am fost crescut la școala acelor care adulează poporul romîn pentru a cerși apoi voturi, și am crezut întotdeauna că prima datorie a unui bărbat care se respectă este să arate adevărul oricît de crud ar fi, în speranța că denunțînd răul îl va îndrepta cel puțin în parte. Tot așa vom face și acum.

Rusul și-a iubit întotdeauna calul ca și Ungurul; Bulgarul se uită la neagra-i bivoliță din ocol ca la o binefăcătoare a familiei. Iar în Apus, boii și vacile sînt ținuți în gospodăriile țărănești la adăpost de frig și sînt țesălați ca și caii puternici pentru a căror hrană niciun sacrificiu nu e prea mare. Dimpotrivă, Romînul își bruschează vita în toate privințele: o hrănește cît mai puțin, o adapă cît mai rar, o ține în glodul cel mai mare. Și cu o asprime ce nu cunoaște frîu, o istovește în muncile cele mai disproporționate de cum poate s'o înhame. Rezultatul îl cunoaștem cu toții. In nicio țară din Europa nu întîlnim atelajele mizerabile a căror spectacol ni-l oferă drumurile noastre de țară. Dar departe de a considera că randamentul mediocru pe care-l obține este fructul nenorocitei lui gospodării, țăranul nostru își închipuie că dobitocul lui este viclean și leneș, că are toane și-și face de cap, că-l duce la exasperare prin îndărătnicia lui care nu cedează nici la ciomăgelile cele mai savante aplicate pe bot, pe coaste sau pe burtă. El nu îndeamnă vita cu ceva echivalent acelui; *„Hardy, mon petit"* despre care am vorbit, ci o insultă, o batjocorește și o tratează de *„boală"*. Da, „boală", acesta este un cuvînt revelator: boul sau calul îi este un dușman, el este o pacoste în gospodăria bietului om necăjit în atîtea privințe.

Va avea sau nu Romînul într'o bună zi să facă descoperirea acestei lumi animale pe care astăzi o privește cu o vădită ostilitate, iată ce nu putem ști. Orice semn prevestitor, în tot cazul, îl privim cu speranțe, și din acest motiv, cazul lui Ilie ne umple de fericire. Ilie a devenit un personaj important în Romînia Mare. Ziarele ne povestesc viața lui cu un lux de detalii și cu reveniri care dovedesc succesul articolașelor; și nu se află călător trecînd prin gara Buzău care să nu se intereseze de vulturul domestic al restauratorului. Este în special de remarcat gravitatea acestui interes față de imbecila pasăre heraldică; este în deobște cunoscut că omul simplu cultivă în fundul curții ceapă și ridichi (care se mînîncă), înainte de a se pasiona pentru tulipe (care nu se mînîncă), și că interesul său se îndreaptă de preferință spre o vacă sau o capră (care dau lapte) și nu înspre un animal care nu folosește la nimic.

După cît se pare, Ilie a avut, în ultimul timp, dificultăţi cu poliţia, el a fost reţinut într'o cuşcă şi, spre marele scandal al prietenilor lui, a fost hrănit exclusiv cu boabe de porumb care nu pot decît să-i facă rău. Ar fi păcat dacă povestea ar avea un sfîrşit trist şi dacă duşmanii animalelor ar înregistra un nou triumf. D. A. L. U.

Cu o unitate antiaeriană britanică.

Mulţi tineri şi-au oferit serviciile voluntar pentru apărarea patriei lor, în cursul anului trecut. În articolul de faţă, d. John Connel, cunoscutul scriitor, îşi expune impresiile sale personale despre condiţiile disciplinei sale militare voluntare într'un regiment de artilerie antiaeriană.

N'aş fi crezut acum un an că voi fi astăzi un tunar dintr'un regiment antiaerian al armatei teritoriale gata să fiu chemat pentru serviciul de o lună în condiţii asemănătoare celor ale unui adevărat război.

Pentruca eu — la vîrsta de treizeci de ani — un om leneş ca temperament, jurnalist politic ca profesiune, romancier cînd găsesc timp, să fi fost făcut să accept această responsabilitate, este semnul stării în care a ajuns patria mea şi poporul în anul acesta.

Aparţin unui regiment antiaerian deabia înfiinţat în Aprilie, anul trecut. Astăzi sîntem două baterii — aproape şase sute de oameni. Ne-am antrenat mult în timpul de răgaz şi am ajuns să stăpînim tehnica instrumentelor. Avem uniformă şi echipament, bombe şi detectori de înălţime. Cunoaştem bazele noastre de război. Sîntem de fapt gata pentru orice alarmă.

Sîntem o parte — şi încă una importantă — a unei mari armate nouă, din ţara aceasta, foarte repede ridicată, antrenată şi echipată. Cu mai puţin de doi ani şi jumătate în urmă, unităţile antiaeriene ale armatei teritoriale numărau pentru întreaga ţară 673 de ofiţeri şi 9496 alte grade şi erau cu 16,126 sub ceiace era necesar atunci. Astăzi numărăm peste 90.000 de ofiţeri şi soldaţi, şi sîntem astfel cît se poate de tari. Cei mai mulţi dintre noi am fost recrutaţi în ultimile luni. Noi sîntem reprezentanţii noii armate britanice.

Să luăm unitatea mea ca exemplul cel mai tipic. Am început în Aprilie, avînd cartierul general în două apartamente dintr'un luxos bloc din Chelsen. Aveam un adjutant (un ofiţer tunar al armatei regulate), doi sergenţi, un preot-ofiţer şi cîţiva voluntari pentru îndeplinirea diferitelor formalităţi necesare, cîntărind şi măsurînd pe recruţi şi supraveghind ca să li se ia jurămîntul de credinţă.

Am fost înscrişi ca oameni de origine scoţiană sau cu antecedente scoţiene, trăind şi lucrînd în Londra. Astăzi, tot titlul nostru este al 97-lea Regiment antiaerian (Armata teritorială), Batalionul III, Londo-Scoţian. Formăm astfel o unitate a faimosului şi temutului regiment care a servit atît de strălucit în războiul trecut.

Ca unitate de apărare în interiorul ţării avem drept limită inferioară vîrsta douăzeci şi cinci de ani şi cea superioară de cincizeci. În ocupaţiile noastre civile ducem în Londra o viaţă variată. Aproape toţi sîntem foarte ocupaţi, ca avocaţi, procurori, contabili, ingineri-constructori, jurnalişti, proprietari de hoteluri, agenţi de schimb. În aceiaşi secţiune cu mine se găsesc: un publicist, trei procurori, pianistul unei orchestre de dans şi administratorul unei reviste lunare.

Ofiţerul comandant al bateriei mele este un frate al Marchizului de Linlithgow, viceregele Indiei, A intrat în Aprilie ca tunar şi şi-a căpătat însărcinarea de acum lucrînd din greu şi antrenîndu-se mereu. Sergentul-major al bateriei e un arhitect cu îndelungă practică, care în războiul trecut fusese căpitan într'un regiment de infanterie.

Ne întoarcem în grădinile spitalului Chelsen, căminul veteranilor de război, în hainele noastre civile, cu gambetele, umbrelele şi valizele noastre ca să ne plimbăm. Apărem — să o mărturisim — ca nişte caricaturi din felul acelor pe care criticii din afară, prieteni sau nu, le place să le deseneze. Ne plimbăm în pardesiurile de canava cu cizmele şi cu chipiurile de campanie. Pentru cei mai mulţi dintre noi, experienţa noastră soldăţească a început din Aprilie anul trecut. Aproape toţi eram în corpul cadeţilor pe cînd eram în şcoală, dar puţini din noi au făcut instrucţie zece, doisprezece ani. Englejii sînt o rasă nemilitară, iar generaţia mea a ajuns la maturitate în 1920, într'o perioadă de «pace» iluzorie.

Munca antiaeriană este grea şi complicată ; cere iscusinţă, repeziciune şi exactitudine şi din partea ofiţerilor şi a celorlalţi. Nu ne pare rău că ne-am apucat de ea. Recunosc că eu însumi, neexact şi dezordonat din natură, cu mintea neştiinţifică, am fost silit să lărgesc mult cîmpul judecăţii mele, să reflectez asupra corecţiei unei înălţimi, cînd temperamentul şi înclinaţia mea e să reflectez asupra unei fraze dintr'un articol politic, şi să fac calcule logaritmice cu repeziciune mare, pe cînd obiceiul meu profesional mă ţinea departe de exactul cîmp al logaritmelor. Înţeleg însă scopul acestor lucruri şi cu voinţă m'am pregătit să mă supun condiţiilor şi activităţilor natural nepotrivite temperamentului meu năzuind a salva viaţa pe care o iubesc şi am trăit-o, într'o mare fericire, în cei treizeci de ani.

Acesta este, cred, impulsul care mişcă pe oricare om, fie el tunar, ofiţer de geniu sau infanterist, întru apărarea ţării lui. John Connel.

D-l Rădulescu-Motru şi «Secretul unei victorii».

Avem tot respectul şi consideraţia faţă de un om ca d. *Rădulescu-Motru;* dar tocmai pentru că avem acest respect avem să-i criticăm ideile curioase pe care le-a prezentat în ziarul «Timpul» din 24 Iunie 1940.

Domnia-sa amintind ce *«au susţinut unii gînditori»* îşi însuşeşte pernicioasele idei de preamărire a războiului. Iată propriile cuvinte ale d-lui *Rădulescu-Motru :*

«Războiul pune în practică ingeniozitatea intelegenţii pentru a crea arme de luptă şi în acelaşi timp scoate la lumină virtuţile morale, care sînt necesare pentru punerea în valoare a acestor arme; războiul dă ocazie făpturii omeneşti să arate ce poate şi prin aceasta, prin urmare, serveşte progresului».

Ştim noi că de obicei romînul se dă uşor «după păr», dar nici chiar aşa. D-l *Rădulescu-Motru* era parcă un democrat convins odată şi mai ales antirăzboinic. E curios să devie omul cu atît mai belicos cu cît înaintează în vrîstă.

Ilustrarea binefacerilor războiului este puerilă, pentru că d. *Rădulescu-Motru* mai crede încă serios că războiul din 1870 l-a cîştigat numai institutorul prusian şi din pricina asta s'au înmulţit şcolile primare în Europa (uitînd că şcolile primare erau o invenţie mult mai veche, iar înmulţirea lor a fost determinată de răspîndirea dreptului de vot la pături mai

largi ale societăților). Apoi d. *Rădulescu-Motru* crede că psihotehnica este răspîndită acuma mult, ca o consecință a formării cu ajutorul ei a armatei americane (și iar uită că psihotehnica este o creație a industriei de pace mai întăi și pe urmă aplicată la armată).

Dar este mai surprinzătoare argumentarea sa acolo unde încearcă să ne convingă că viitorul va duce la o revoluție mare, privitoare la alegerea elitelor și dă drept exemplu elitele victorioșilor de azi (înțelegînd în aceste elite pe generalii și conducătorii politici — pentrucă alte figuri nu se mai văd). Și domnia-sa spune: «*In școlile în care s'au pregătit conducătorii politici ai Germaniei național-socialiste, de astăzi, n'au fost admiși de cît patru mii de tineri*».

Apoi din acele școli au ieșit *Hitler, Göring, Goebbels, Brauchitsch, Keitel, Hess* etc.? D. *Rădulescu* confundă ceiace au de gînd să facă pe viitor naziștii cu ceiace au făcut deja alții, care nu prea au avut școală de loc.

Entuziasmul acesta pentru marile virtuți pe care le dezvoltă războiul și pentru efectele salvatoare ale școlilor de selecțiune a elitelor, în senz nazist, e cam pripit. Ar fi prudent să mai așteptăm puțin. O spune asta un om nu prea tînăr altui om nu prea bătrîn. P. Gr.

Mișcările de populație în Germania.

În urma desmembrării Poloniei și a împărțirii acestui stat între cele două mari puteri, Germania și Rusia Sovietică, Reich-ul a început o vastă operație de schimb de populație cu Rusia, de repatriere a germanilor din țările baltice și din Italia precum și o vastă mișcare de populații și de colonizare în interiorul Germaniei. La 31 Ianuarie 1940, numărul germanilor trecuți din teritoriile poloneze ocupate de Rusia se ridica la cifra de 118000. Cu țările baltice, Reich-ul a încheiat acorduri speciale privitoare la transferul minorității germane din aceste țări. Astfel din Estonia au trecut în Germania 16346 de germani; din Letonia aproape întreaga minoritate germană, destul de numeroasă, compusă din 62000 de suflete, a trecut în Germania. Cu Lituania încă n'a intervenit un acord; Reich-ul propune acestei țări un schimb între minoritatea germană din Lituania, care atinge cifra de 30000 de suflete, și minoritatea lituaniană din fostul district polonez Suwalki.

Privitor la minoritatea germană din Tirolul italian (Adigele superior), s'a încheiat un acord între Germania și Italia la 21 Decemvrie 1939, conform căruia toți membrii minorității germane din această provincie au trebuit să declare pînă la data de 31 Decemvrie dacă vor să rămînă cetățeni ai Italiei, sau vor să treacă în Germania. În urma plebiscitului, 185000 de germani din totalul de 268,000, adică 69% s'au pronunțat pentru cetățenia Reich-ului.

Pe lîngă această operație de repatriere a germanilor din afara Reich-ului, guvernul german a întreprins și o vastă migrație forțată în interior, cu scopul fie de a germaniza unele teritorii, fie de a elimina din sînul nației germane, conform cu doctrina rasistă, elementele aparținînd altor rase. Astfel aproape *șase milioane* de poloneji din Pomerania, Posnania și Silezia răsăriteană, adică din fostul «coridor» polonez au fost siliți să se mute în centrul fostei Polonii, adică în jurul Varșoviei. În locul acestora sînt colonizați germanii din țările baltice, din Italia și din alte regiuni ale Germaniei. Pe de altă parte, aproape toți Evreii din fosta Austrie, din fosta

Cehoslovacie şi din teritoriile poloneze în număr de aproape *trei milioane* sînt colonizaţi înspre frontiera germano-sovietică, în jurul oraşului Lublin.

Fără îndoială această migraţiune forţată dă naştere la o mulţime de probleme foarte greu de rezolvat, printre care amintim aici greutatea de a lichida bunurile imobile ale celor repatriaţi sau colonizaţi, fără a mai vorbi de urmările dezastruoase din punct de vedere economic, social şi chiar psihic pentru toţi cei desrădăcinaţi dela căminurile lor şi transportaţi în regiuni îndepărtate (din Italia în Silezia) unde atît clîmatul cît şi condiţiile economice şi sociale sînt neprielnice. Dim. Gherasim.

Terminologia militară în viaţa civilă.

Mai dăunăzi un plutonier-major din garnizoană s'a dus şi el la cinematograf cu soţia. A văzut un film frumos, a rîs cu poftă de Stan şi Bran şi i s'a făcut părul măciucă la desfăşurarea unor scene cu detectivi. Apoi s'a dus la berărie, a luat o halbă brună şi a mîncat alune americane. Acasă a adormit repede, visînd scene palpitante.

Dimineaţa însă a găsit coteţul de găini gol. Rămăsese doar cucoşul, un cucoş care mîndru era el totdeauna, dar acum părea semeţ de tot. Privind mai atent şi cu îngrijorare a înţeles repede fanfaronada galinaceului: avea pe după gît atîrnat ca o medalie o adevărată decoraţie, un bilet pe care era scris ceva din grabă cu creionul.

Cu oarecare greutate plutonierul a putut citi următoarele:

— Găinele sînt pe zonă, iar cucoşul este mobilizat pe loc pînă la noi ordine!... P. Gr.

Beethoven.

Beethoven rămîne, fără îndoială, una din cele mai impresionante figuri ale veacurilor.

„Titanul dela Bonn", care, zidit în surzenia şi singurătatea sa, a izbutit să dăruiască lumii cele mai măreţe şi nepieritoare monumente muzicale, a ispitit pe mulţi dintre mînuitorii condeiului să-i cerceteze viaţa şi să-i înfăţişeze zbuciumul.

Printre cele mai interesante lucrări sînt acelea ale d-lor Ed. Herriot, fostul premier al Franţei şi Romain Rolland.

Dar nu numai scriitorii şi muzicografii s'au interesat de viaţa lui Beethoven. Numeroşi oameni de ştiinţă au adîncit, firește, din punct de vedere ştiinţific, această existenţă unică. Nu de mult un ales oaspete al Romîniei, profesorul Georges Fissinger, dela Facultatea de medicină din Paris, a expus, într'o luminoasă conferinţă, în ce măsură a influienţat ciroza ficatului de care suferea Beethoven, asupra stării lui sufleteşti şi deci şi asupra creaţiunilor lui artistice. Iată că şi scriitorii noştri s'au lăsat ispitiţi de acest subiect. Acum de curînd, d. Ury Benador a făcut să apară un *Preludiu la Beethoven*, în care, cu mijloace cu totul personale, evoacă marea figură a titanului dela Bonn.

Este un roman vibrant, un roman în care, păstrîndu-se cu deosebită scrupulozitate adevărul istoric, se împleteşte gravitatea cu frumuseţa. Desigur, nu în această succintă notă se poate face o critică obiectivă acestui *Preludiu*, cu adevărat deosebit.

Noi vrem să semnalăm prezența marelui Beethoven peste timp și peste spațiu.

Este o mîngîere pentru clipele de desnădejde, beznă și însîngerare pe care le trăește sărmana omenire. Șt. Tita

Universitatea muncitorească dela Iași.

Subt auspiciile Ministerului Muncii, a funcționat în anul acesta în Iași o Universitate pentru lucrători, care a avut un succes deosebit. S'au ținut două cicluri de cursuri de cîte două luni fiecare și au participat la cursuri peste șapte sute de muncitori. Cele mai populate au fost cursurile de tehnică, medicină și limbi străine (franceză). In ziua de 20 Iunie c. s'a făcut închiderea solemnă a cursurilor din acest an, cînd s'a expus activitatea Universității și s'a schițat programul cursurilor din anul viitor. S'a anunțat totodată că se vor da o sută șapte certificate de frecvență acelora care au urmat foarte regulat aceste cursuri.

Solemnitatea a fost prezidată de d. prof. *I. Tănăsescu*, rectorul Universității Mihăilene, în prezența d-lui *Mihail Sadoveanu* și a reprezentantului Ministerului Muncii la Iași, d. *Antoniade*. P. Gr.

O lucrare valoroasă.

Sub titlul «*Regele Carol I și reformele din 1914*», colaboratorul nostru, d. Valeriu Bulgaru, profesor la Facultatea de Drept din Iași, publică în volum un extras din *Buletinul de Legislație Agrară*, anul IV, Nr. 2, 1939.

In această lucrare, d. prof. V. Bulgaru respinge părerea că împroprietărirea țăranilor și sufragiul obștesc în Romînia ar fi datorite războiului din 1916. Ele au fost ultimul și cel mai mare act care a încununat domnia marelui Rege Carol I; iar înfăptuirea lor legală a fost numai o urmare a regalei sale oblăduiri.

Lucarea d. prof. Bulgaru pune la îndemîna tuturor documentele care evidențiază părerea d-sale, iar paginile proprii în care o susține sînt scrise cu înalt avînt patriotic și cu pioasă veneratie pentru memoria marelui dispărut Regele Carol I și a colaboratorilor săi la realizarea acestor reforme.

C.

Unii domni cu pretenție de scriitori.

Tare s'au supărat pe noi cîțiva condeeri fiindcă ne-am apucat să arătăm că nu știu să scrie. Și conform tacticei de sîcîială: «ba tu nu eu» vor să demonstreze că ei scriu bine, dar noi nu am fi tocmai în stare s'o facem. Dar vrînd să exemplifice această descoperire, domnii probează că pe lîngă lipsă de talent mai au și sărăcie de intelect, dumnealor reușind să înțeleagă lucrurile altminteri decît le înțelege toată lumea care are patru clase gimnaziale bune.

Nu ne supără și ne amuză.

Dar în loc de răspuns neisprăviților reproducem un fragment din *Titu Maiorescu* (tot a fost el iar în actualitate, nu de mult):

«O primă greșală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră, este încurajarea blîndă a mediocrităților. Cea mai rea poezie, proza cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra — toate sînt primite cu laudă,

sau cel puţin cu indulgenţă, sub cuvînt că «tot este ceva» şi că are să devină mai bine. Aşa zicem de treizeci de ani şi încurajăm la oameni nechemaţi şi nealeşi.»

Ce a scris *Maiorescu* este valabil din cuvînt în cuvînt şi azi afară de cifra de treizeci de ani care trebuie ridicată la şaptezeci. P. Gr.

Despre Titu Maiorescu.

D-l C. Toma, avocat, publică, în volum, sub titlul «*Titu Maiorescu, om de drept*», conferinţa sa ţinută la 3 Martie 1940 la comemorarea a 100 ani dela naşterea lui Titu Maiorescu, organizată de magistratură, Baroul corpului avocaţilor şi Facultatea de Drept din Iaşi la Palatul de Justiţie.

Cu stăruitoare muncă, d. C. Toma, a cercetat toate documentele referitoare la această latură de activitate a lui Titu Maiorescu.

Dar în afară de aceasta, conferinţa d-lui C. Toma se impune atît prin originalitatea cît şi frumoasele însuşiri de stil, calităţi care au făcut să fie ascultată cu încordată atenţie şi foarte des aplaudată. C.

Universitatea Populară «Nicolae Iorga» din Văleni de Munte.

S'au anunţat şi în anul acesta cursurile de vară dela Văleni între 15 Iulie şi 15 August. Intr'o vreme atît de nesigură şi de tristă, este o mare mulţămire pentru noi cărturarii să anunţăm un astfel de eveniment. Deşi armele distrugerii străbat Europa, în marş turistic, şi deşi pare că schijele bombelor sînt argumente supreme, noi credem că totuşi cartea va avea ultimul cuvînt. Deaceia ne bucură că un focar de cultură ca cel dela Văleni persistă şi ne bucură că un mare număr de ascultători vor participa ca în toţi anii. Vorbele înţelepte şi deschizătoare de minte vor amuţi odată şi odată zgomotele barbare de luptă. P. Gr.

Nivel.

Un intern de gardă, dela un spital universitar, fiind pe o înaltă treaptă de cultură, scrie într'un raport aşa:

«Pacientul are hemoragie cerebrală; dar în momentul scoborîrei din ambulanţă a decedat, fără să-şi mai revie după îngrijirile date». Bine ar fi dacă şi-ar mai putea reveni omul după deces; dar din nefericire aşa ceva nu se prea întîmplă... P. Gr.

Articolul d-lui I. Bordea.

Dintr'o greşală de redacţie şi de tipografie articolul d-lui *I. Bordea*, din Nr. 5 acest an, a apărut necomplect şi cu mari omisiuni. După ce vom regăsi manuscrisul original vom publica articolul întreg sub titlul său adevărat: *„Amintiri din vremi de mult apuse"*. Red.

TABLE BEOŢIENE.

Abonaţii înecreţiţi.

Din *Apostolul*, Ianuarie-Fevruarie 1940, extragem următoarea duioasă declaraţie:

«Ne dăm sama că nu ne citesc prea mulţi nici chiar din abonaţi, pentrucă trăim şi vremuri pline de îngrijorare»... N. D.

Expresivitate.

Universul din 16 Iunie 1940, la Mica Publicitate, ne oferă:

«Mobilier Romînesc original foarte expresiv de vînzare».

Din nefericire, expresia unui mobilier care este vîndut de stăpînul său nu poate fi decît tristă. D.

Doina Innoirei.

In *Innoirea* din 15 Martie 1940, p. 4, găsim această cugetare a d-lui Gh. Moţiu:

«Dacă suferi când iubeşti, când nu iubeşti suferi şi mai mult; dacă iubeşti când nu suferi, când suferi iubeşti şi mai mult».

Şi autorul ar fi trebuit să adaoge: ghici ghicitoarea mea? N. D.

Moaşă ieftină.

Universul, acelaşi număr, tot la Mica Mublicitate:

«Sufragerie superbă, Dormitor, Studiou splendide, Diverse, Moaşă, Scaune, Şifonier vînd ieftin».

Sufrageria o fi ea superbă; dormitorul, studioul or fi ele splendide. Dar cum este moaşa? D.

CIFRE.

Ţară privilegiată.

Din speciile de plante ce cresc în Europa se cunosc 9395 specii. Dintre acestea 3290 specii cresc în Romînia deci 33%.

Din cele 3290 specii ce cresc în Romînia, 2832 cresc numai în Transilvania, repartizate la 119 familii şi 610 genuri. Procentual flora Transilvaniei reprezintă 95,33% din totalul florei romîne.

Socotind flora vasculară a lumii întregi la 150.000 specii, noi deţinem 2.2%.

In flora Ardealului, sînt 172 specii lemnoase (6%) şi 2660 specii ierboase (94%) din totalul florei ardelene). S. V.

Contribuţii la revista «Insemnări ieşene».

Au mai subscris, pe anul 1940, la revista «Insemnări ieşene» pînă la 22 Iunie 1940:

Subscrişi lei	*Numele subscriitorului*	*Achitaţi lei*
140	Prof. G. Spacu, Cluj	140
140	Dr. Gh. Nastase, Iaşi	140
140	L. Missir, Iaşi	140
25000	Ministerul Educaţiei Naţionale	25000
500	Dr. N. Cădere, Buc.	500
Suma din urmă 90110	Suma din urmă	90110
Total 116030	Total achitaţi	116030

Se aduc mulţămiri tuturor acelora care contribuie la asigurarea apariţiei revistei; deasemeni tuturor acelora care, conformîndu-se primului nostru aviz din nr. 12 (Decemvrie) 1938, au trimis drept abonament pe anul în curs 400 lei în loc de 360 lei.

Lista de subscripţie rămîne deschisă. Red.

Un bust al Profesorului I. I. Mironescu la Iaşi.

Dela 24 Mai 1940 pînă la 22 Iunie 1940 au mai subscris şi achitat pentru ridicarea bustului:

Funcţionarii Epitropiei Sf. Spiridon din Iaşi:

A. M, Frimu	500	Ion Piţu	20
Dr. Gh. Plăcinţeanu	200	Toma Carp	20
Av. Al. Carp	150	Th. Baicu	20
Alfons Cirillo	100	Ad. Lambrino	20
Ing. P. Otin	100	Fl. Lecca	20
Ing. A. Kieser	100	Eug. Balş	20
Dr. C. C. Ichim	100	Em. Botez	20
D. C. Păun	100	Gr. Nicolau	20
Maria Budacea	100	Getta Varducca	20
Const. Ichim	100	Gr. Gheorghiu	20
Const. Lazăr	100	Av. Elena Gerasim	20
Dr. Gr. Gr. Iamandi	100	Ec. Aninoşanu	20
Dr. I. Ştefăniu	100	Aur. Constantinescu	20
Pr. I. Solomei	100	A. Engel	20
Pr. Th. Păucă	100	M. Trandaf	20
Diacon I. Gheorghiţă	100	Fira Popovici	20
Diacon Panţiru	50	Zamfirache	20
Av. Haier	50	Eug, Tomida	20
Const. Pripan	50	Erm. Ichim	20
D. V. Samson	50	Ec. Bochi	20
V. Spataru	50	G. Suţu	20
C. Ivan	50	I. Ilinescu	20
Th. A Pescăriţei	40	A. Ambrosie	20
P. Caţaiti	40	Gh. Roşu	20
C. Corpaci	40	Total lei	3370
V. Munteanu	40		
Lucreţia Timbolschi	40		
Ec. Barbu	30	Prof. Gr. T. Popa Iaşi	1000
Valeriu Bencea	25	Dr. G. Nastasă laşi	1000
Av. A. Macri	25	Dr. V. Dimitriu Borca Iaşi	1000
El. Pavelescu	20	Gh. Dimitriu Borca Iaşi	1000
Nat. Varduca	20	Av. M. Borcea	300
Em. Iordăchescu	20	Dr. V. Costea	1000
D. Carabulea	20	Rodica Mironescu	1000
Carol Migdal	20	Prof. Tr. Săvulescu Buc.	1000
Constanţa Macri	20	Dr. N. Cădere Buc.	500
Maria Dimitrcan	20	Suma din urmă	39900
Ing. Unterberg	20	Total lei	51070

Rectificare: In numărul trecut dintr'o greşală de tipar, s'a trecut contribuţia Ministerului Educaţiei Naţionale pentru bust cu 2000 lei în loc de 20.000 lei.

Lista rămîne deschisă. **Red.**

Redacţia „Insemnărilor Ieşene"
şi Epitropia Sf. Spiridon din Iaşi.

CĂRȚI — REVISTE.

De Stefano Antonino: *La Cultura alla Corte di Federico II Imperatore*, Palermo-Ciuni, 1938-XVI, 327 p. în 8°.

După *Michele Amari*, autor de opere rămase clasice «Storia dei Musulmani di Sicilia» și «La Guerra del Vespro Siciliano»), studiile de istorie medievală siciliană și-au găsit un ilustru reprezentant în persoana profesorului *De Stefano* dela Palermo. (In afară de lucrările referitoare la Frederic II, amintim: «La Cultura in Sicilia nel periodo Normanno» și «Federico III d'Aragona, Re di Sicilia»).

La o distanță de unusprezece ani dela publicarea unei alte lucrări referitoare la Frederic II (prima este «Federico II e le Correnti Spirituali del suo Tempo», Roma, 1922), împăratul german născut (la Jesi) și mort (la Feretino) în Italia, («L'Idea Imperiale di Federico II», Firenze-Vallecchi, 1927), d-l De Stefano vine cu un nou studiu, de o importanță capitală în cercetările de istorie medievală, asupra culturii multiple care s'a dezvoltat la curtea din Palermo, în prima jumătate a secolului al XIII-lea.

Noua lucrare a d-lui De Stefano, referitoare la educația și preferințele intelectuale ale lui Frederic II și la rolul curții sale în organizarea statului mediteranean, cuprinde șapte capitole (pentru redactarea cărora a utilizat o foarte bogată bibliografie) și un epilog.

Nu lipsește nici indicele de nume pentru cei care ar dori să consulte lucrarea; specialistul însă, care o ia în mînă, se simte obligat s'o citească datorită serioasei sale documentări, și atras datorită stilului atît de clar și sobru al autorului.

Despre împăratul naturalist și poet s'a scris mult (amintim de ex.: trei studii germane: *C. Höffler*, Kaiser Friedrichs der Zweite, München, 1833; *E. Winkelmann*, Geschichte Kaiser Friedrich des Zweiten und seiner Reiche, I-II, Berlin, 1863-1865 și *E. Kantorowicz*, Kaiser Friedrich der Zweite, Berlin, 1928, pentru a lăsa la o parte atîtea altele) și cu toate acestea, lucrarea de analiză, și sinteză în același timp a d-lui De Stefano se impune prin originalitatea sa

Ea ilustrează în chip admirabil afirmația d-lui profesor *A. Oțetea* că Frederic I «a fost reprezentantul tipic al civilizației raționale care s'a format în Sicilia, ca un preludiu al Renașterii, subt influența civilizațiilor arabe și eline» (A. Oțetea, *Considerațiuni asupra genezei și spiritului Renașterii*, în *Minerva*, I, 2, 1927, p. 161).

In lucrarea d-lui De Stefano se reliefează perfect măreața figură de monarh organizator și apare evident spiritul atît de îmbibat de cultură al lui

Frederic II, împăratul care odihnește în splendida catedrală din Palermo, într'un sarcofag de porfir, alături de acela al tatălui său Henric VI, de al mamei sale «divina» Constanța și de acela al bunicului său Roger.

\+ + +

Știrile referitoare la educația vlăstarului germano-normand sînt puține (p. 15). Este sigur că s'a exercitat în vînătoarea cu șoimul și că cunoștea limbile: latină, provensală (pe atunci cea mai importantă limbă literară din Mediterana occidentală), franceză, germană, greacă, arabă și probabil și cea ebraică. Este neîndoelnic că formațiunea sa a avut un caracter prevalent umanistic (p. 17).

Scrierile lui Averroè (cel mai faimos filozof arab din secolul al XII-lea) și mai ales ale lui Avicenna, se pare, l-au influențat și a citit, desigur, pe acelea ale lui Maimonide, cel mai mare filozof evreu. Un curent averroist latin n'a existat însă la curtea lui Frederic al II-lea, afirmă d-l De Stefano (p. 121), și mentalitatea lui a fost mai curînd scolastică decît averroistică, mai aproape de aceia a Sf. Toma, decît de aceia a lui Averroè.

Tratatul de vînătoare cu șoimul dovedește că Frederic al II-lea era familiarizat cu problemele fundamentale ale geometriei. El avea singulare aptitudini tehnice și mecanice pe care și le-a manifestat în bonificarea mlaștinilor, în asedii și în construirea mașinilor de război. Competența în arhitectură a aceluiași, o dovedesc castelele și turnurile din Capua, construite după planurile sale.

Frederic al II-lea avea bogate cunoștințe de medicină și anatomie animală și umană: o dovedește faptul că utilizează scrierile lui Hippocrate în tratatul său de vînătoare și acela că a înființat, la faimoasa școală din Salerno, prima catedră de anatomie, punînd la dispoziția studenților cadavre umane, într'o vreme cînd, la Universitatea din Bologna, autopsia era încă interzisă (p. 67). Iubea băile: în afară de acelea făcute la Pozzuoli, la curte nu ezita să facă baie și Duminica, cu toată scandalizarea unor ambiente creștine din timpul său.

Scrierea cea mai importantă a lui Frederic al II-lea, «*De arte venandi cum avibus*», este o operă de știință, un tratat de zoologie, asupra păsărilor de pradă. Ea nu relevă numai o perfectă înțelegere a tuturor fazelor artei falconare, ci și o competentă discuție asupra diverselor specii, structuri și obișnuințe ale păsărilor. Împăratul naturalist a dovedit că șoimul orbit, chiar dacă nu și-a pierdut mirosul, nu găsește carnea ce i se aruncă și că nu există gîște care să se fi născut în regiunile septentrionale, așa cum se susținea, din lemnul putrezit al năvilor (p. 77).

La *Foggia* în (Apulia) a făcut un mare eleșteu, înconjurat de ziduri, aprovizionat continuu cu apă prin conducte, în care trăiau tot felul de vețuitoare acvatice (p. 85). Frederic al II-lea avea o bogată colecție de animale rare și exotice, pe care, de obicei, le ținea la *Lucera* (la o mică distanță de Foggia), dar care, adesea, îl însoțeau în Italia sau chiar pînă în Germania. Astfel, de ex., în Noemvrie 1231, apăru la Ravenna însoțit de elefanți, cămile, pantere, lei, leoparzi, șoimi albi și cucuvăi bărboase (p. 85).

\+ + +

Învățații străini și indigeni ai timpului au găsit la curtea din Palermo primire plină de onoare și înțelegere. Astfel a fost de ex. cazul cu filozoful

Mihail Scotul (ajuns prin 1227 astrolog al curții siciliene), care a dedicat lui Frederic tratatul aristotelic (tradus în latinește după parafrazarea arabă a lui Avicenna) de zoologie ; cu Grecul Teodor, care era și medic și prepara siropurile pentru împărat și curte ; cu Ioan din Palermo (poate de origine musulmană) ; cu Dominic (spaniol poate) ; cu sicilianul Ibn-el-Giuzi, care a însoțit pe Frederic în cruciată, pentru a-i da lecții de logică, etc. Cel mai faimos literat și reprezintant al științei juridice la curtea lui Frederic al II-lea a fost *Pietro della Vigna*, fiul unui judecător din Capua, numit și «Trebonianul noului Justinian al Siciliei» (p. 148), care și-a făcut probabil educația intelectuală la Bologna (p. 182).

Curtea lui Frederic al II-lea a fost unul din cele mai importante centre de studii matematice din Europa latină, alături de Paris și Oxford, și era în relații cu cel mai mare matematician al epocii, Leonardo Fibonacci din Pisa.

La curtea lui Frederic al II-lea s'au discutat probleme filozofice, ca de ex. aceia a creării *ab aeterno* a lumii și împăratul era de părere, după acuza adusă de Papa Grigore al IX-lea că nu trebuie crezut absolut, decît aceia ce este dovedit de legile lucrurilor și de rațiunea naturală.

Tot la curtea lui Frederic al II-lea s'a format prima școală poetică siciliană (p. 218) și cel mai mare centru de producție literară vulgară și radiație poetică (p. 221) din Italia, iar Frederic al II-lea poate fi considerat pe drept părintele poeziei italiene (p. 219). Aceiași curte a fost și centrul cel mai important de difuziune al liricii provensale în Italia (p. 251). N'a fost numai Frederic al II-lea poet, ci și nenorociții săi fii : Henric, care se revoltase contra tatălui său, Enzo, regele Sardiniei, care, în timpul captivității bologneze (după bătălia dela Fossalta, din 26 Mai 1249), «dimineața cînta și sara plîngea» și, cel mai talentat, blondul și nefericitul Manfredi, despre și cu care vorbește și Dante în *Purgatoriu*, cîntul III :

«Biondo era e bello e di gentile aspetto»
. . . . . .

Ucis în bătălia dela Benevento, în 1266, el a fost prigonit și după moarte de Papă, care îl excomunicase :

«Se il pastor di Cosenza, che alla caccia
Di me fu messo per Clemente allora
Avesse in Dio ben letta questa faccia,
L'ossa del corpo mio sarieno ancora
In co'del ponte, presso a Benevento,
Sotto la guardia della grave mora.
Or le bagna la pioggia e move il vento
Di fuor dal regno, quasi lungo il Verde,
Dov'e'le trasmutò a lume spento.»

O tînără clasă de juriști și notari ai curții conduceau afacerile Regatului Sicilian, care era un stat laic, în contrast cu concepția eclesiastică și medievală de stat (p. 139). Mulți dintre ei ieșiseră din școala de notariat ce exista probabil la Capua, și din alte centre campaniene, asupra cărora s'a exercitat influența școlii din Monte Cassino [din care a ieșit cronicarul și poetul latin *Riccardo di San Germano* (p. 168-169), la curtea siciliană de prin 1220 (p. 191)].

Se simția însă nevoia înființării unei înalte școli, în care să se formeze viitorii demnitari ai statului, și care să nu fie tributară celei bologneze.

De aceia, din proprie inițiativă, în 1224, Frederic al II-lea a fondat Universitatea din Napoli și în Iulie, același an, anunța principalelor orașe din stat această epocală creație imperială, arătînd că este gata să ajute pe studenții săraci, pentru ca toți, de orice condiție socială, să se poată adăpa la izvoarele înțelepciunii și asigurînd pe studenți de alese cariere la finele studiilor (p. 286).

Pentru a înlătura orice concurență, în 1225, împăratul a dispus închiderea Universității din Bologna și invita, cu multe momeli, pe studenți să vină la Napoli. Accesul rebelilor din Lombardia era însă interzis la Universitatea napolitană (p. 293).

La această Universitate, nimeni nu putea studia medicina înainte de a fi urmat un curs, de cel puțin trei ani, de logică (p. 298), iar cursul de medicină dura cel puțin cinci ani, timp în care trebuia studiată chirurgia (p. 299). De acum înainte, medicii nu vor mai fi numai călugări și prelați, ci mai ales laici și burghezi și nu vor mai fi supuși autorității episcopale, ci considerați funcționari de stat (p. 301).

In felul acesta se promova o nouă aristocrație, care nu se mai baza pe feud și bani, ci pe valori spirituale, o aristocrație a culturii (p. 306).

Cu toată activitatea științifică a Universității din Napoli, în domeniul literaturii juridice, Regatul Sicilian a rămas tributar Bolognei (p. 135). Totuși «*Liber Augustalis*» (1231), cu care a culminat activitatea legislativă a curții, poate fi considerat ca cel mai important monument al legislației medievale (p. 149), al cărui izvor de bază a fost dreptul roman (p. 163). Cetățenii sînt considerați egali în fața legilor, se acordă protecția străinilor, se abolește «ius naufragii» și «judecata lui Dumnezeu» (p. 156). Concepția politică fredericiană, care se oglindește aici, este aceia a originii divine a puterii temporare, ca remediu al păcatului (p. 149) și ea își afundă rădăcinile exclusiv în tradiția creștină.

Astfel, prin înfrînarea orgoliului clasei feudale, exterminarea Saracenilor transplantați și închiși între zidurile dela Lucera, cu formarea unei armate proprii, a unei marine militare și mercantile, cu politica economico-vamală favorabilă producției și comerțului, cu impulsul dat culturii, Frederic al II-lea se putea mîndri că a creiat un stat național, centralizat și birocratic, primul stat modern din Europa (p. 136). D. Ciurea.

Traian Gheorghiu: ***Concepția economică și politică a lui Bernard Lavergne.*** *Contribuții la istoria doctrinelor economice,* Iași, tip. „Brawo", 1940, 136 pag.

D-l Traian Gheorghiu ne dă o prețioasă monografie asupra operei unuia din cei mai de samă gînditori ai Franței de azi. Bernard Lavergne este elevul și unul din strălucitii continuatori ai lui Charles Gide, care — după cum spune autorul — a fost numit pe drept cuvînt «un Kant al cooperației». Cooperatismul are ca idee fundamentală *asociația* ca mijloc al activității economice individuale, satisfacerea trebuințelor asociaților ca scop și distribuția cîștigurilor după aportul de activitate, ca normă. El a izvorît deci din necesitatea de a atenua unele din consecințele economiei capitaliste, printr'o mai justă repartiție a cîștigurilor care rezultă din procesul de producție; deaceia cooperatismul, expresie a nevoilor vieții economice și sociale, a fost, la începuturile lui, o mișcare practică (cooperația pionerilor din Rosdalle) și nu o doctrină.

Abia mult mai tîrziu, cooperatismul și-a găsit un ilustru teoretician în Charles Gide. Doctrina cooperatistă a lui Gide este cunoscută ca o doctrină a cooperației de consum, căci această formă de cooperație o găsește el drept cel mai bun mijloc de reorganizare a ordinei sociale și economice. Bernard Lavergne, plecînd dela concepția lui Gide asupra predominării fenomenului consumației și a consumatorului în viața economică, a lărgit foarte mult doctrina cooperatistă, dîndu-i aspecte cu totul noi.

In opera sa fundamentală «*L'ordre coopératif*», apărută în 1926, precum și într'o sumedenie de studii publicate în «*Revue des études cooperatives*» în «*L'année politique française et etrangère*», al căror fondator este, precum și în alte reviste franceze, — Lavergne își expune ideile sale noi în doctrina cooperatistă.

Fără îndoială, doctrina cooperatistă a lui Lavergne are ca notă dominantă ideia prioritătii consumatorului asupra producătorului și ideia fenomenului de consumație pus la baza cercetărilor economice. Prin aceasta, Lavergne este un partizan al teoriilor subiective, dezvoltate de școala psihologică întemeiată de Karl Menger și Stanley Jewons. Școala psihologică pornește dela analiza valorii economice, căreia, spre deosebire de concepția clasică engleză, îi dă o explicație de ordin subiectiv. Aprecierea lucrurilor este considerată ca o proecțiune a nevoilor asupra lumii exterioare fără nicio legătură cu vreo calitate specifică de ordin obiectiv a lucrurilor. Explicația obiectivistă a valorii susținea că valoarea lucrurilor constă oarecum într'o proprietate intrinsecă a lor, în acumularea unei cantități date de muncă în fiecare obiect. Teoria subiectivă la care se ataşează Lavergne susține, dimpotrivă, că valoarea lucrurilor este în funcție de nevoile oamenilor, de *trebuințele consumației*, prin urmare, valoarea este dictată, în ultimă instanță, de consumator. Prioritatea consumatorului cu scopul redistribuirii profitului, este posibilă, după Lavergne, nu numai prin asocierea consumatorilor în *cooperative de consumatori liberi*, ci și în cadrul unor cooperative mult mai mari, numite «*regii cooperatiste*». Ideia regiilor cooperatiste este problema fundamentală a doctrinei cooperatiste a lui Lavergne. Regia cooperatistă este o creație a unei puteri publice, avînd o independență administrativă, comercială și financiară de cea a puterii publice și ca acționari numai consumatorii serviciilor care le produc. Distribuția profitului realizat în regia cooperatistă se face între consumatori în raport cu cuantumul cumpărăturii.

Sistemul cooperatist al lui Lavergne este cunoscut sub numele de *socialism cooperatist*. Tipul regiei cooperatiste este o creație mai mult belgiană decît franceză și cu toate că Lavergne i-a dat o mare amploare în studiile sale, regia cooperatistă nu este unanim admisă ca o formă a cooperației. Totuși, «oricare au fost și vor mai fi obiecțiile ce se vor aduce regiei cooperatiste, un fapt este cert, că aceste regii sînt niște cooperative, nu perfecte, dar perfectibile, cooperative de o mare însemnătate pentru organizarea unei economii progresiste»... (pag. 70). In domeniul politic, Lavergne este un înfocat partizan al democrației. Acest regim politic «care face onoare omului, are nevoie de un suflu nou». Pentru aceasta, Lavergne concepe sufragiul dublu: individual și social. «Deși acestei concepții — spune autorul — i se pot aduce serioase obiecții, justeța ideii necesității de a se redresa omenirea prin elitele sociale nu poate fi pusă în cumpănă». D-l Traian Gheorghiu are marele merit de a fi prezentat publicului nostru, într'o lucrare bine alcătuită, ideile unuia din cei mai de samă economiști de azi. **Dim. Gherasim.**

Propagandă Românească în străinătate.

(Referat de ansamblu).

1. ***Marie, Queen of Roumania.*** *The country that I love.*
2. ***G. Oprescu.*** *Peasant art in Rumania* (Rumanian Academy). Bucharest, 1939.
3. ***R. Seişanu.*** *La Roumanie. La terre roumaine à travers les âges.* «Universul», Buc. 1936.
4. ***Dr. Sabin Manuilă.*** *Étude etnographique sur la population de la Roumanie.* Monit. Of., Buc. 1938.
5. * * * *Roman vestiges and historic monuments in Roumania.* Marvan, Buc. 1937.
6. * * * *La Roumanie. Atlas ethnographique* (Hărţi după *Karl von Czoernig*, Wien, 1856; *Kiepert*, 1876; *I. Novicow*, 1886; *Bertrand Auerbach*, 1898; *James Caterly*, 1908; *Elisée Reclus*; *Sandor Farkas*, 1902; Institutul Agostini din Novara; *Em. Tr. Simtion*, 1930). Marvan, Buc.
7. * * * *Roumanian People.* Scrisul Românesc, Craiova—Buc.
8. ***Kurt Hielscher.*** *Rumania.* (F. A. Brockhaus. Leipzig, 1933).
9. * * * *România.* Scrisul Românesc.
10. ***R. W. Seton-Watson.*** *A history of the Roumanians* (From Roman times to the completion of unity). Cambridge University Press. 1934.
11. ***Ifor L. Evans.*** *The agrarian revolution in Roumania.* Cambridge, 1924.
12. ***Dr. D. Mitrany.*** *The land and the peasant in Roumania.* Oxford, 1930.
13. ***R. Machray.*** *The eastern questinn reviewed.* George Allan and Unwin. London, 1939.
14. ***R. W. Seton-Watson.*** *Treaty revision and the hungarian frontiers.* Eyre and Spottiswoode (Publishers) Ltd. London 1934.
15. ***Radu Vulpe.*** *The Dobruja through the centuries.* (Its historical evolution and geopolitical aspects). Dacia. Buc. 1939.
16. ***Sylvius Dragomir.*** *The ethnical minorities in Transylvania.* Geneva. Sonor Printing Co. 1927.
17. ***Henrietta M. Tichner.*** *Roumania and her religions minorities.* A. M. Philiput. Ltd. London 1925.
18. ***I. Nistor.*** *Bessarabia and Bukovina.* Rumanian Academy. Buc. 1939.
19. * * * *The Dobroudja. An historical outline.* Scrisul Românesc. Craiova—Buc.
20. ***Dr. Titus Podea.*** *Transylvania.* „Oltenia" Buc. 1936.
21. ***S. Mehedinţi.*** *Rumania and her people.* Rumanian Academy. Buc. 1939.
22. * * * Rumänische Volkskunst.
23. ***Transylvanus.*** *The ethnical minorities of Transylvania.* Eyre and Spottiswoode (Publishers) Ltd. London, 1934.
24. ***G. Oprescu.*** *Roumanian Art from 1800 to our days.* Ed. John Kroon. Malmö (Sweden). 1935.
25. ***Const. Noe and M. Popescu-Spineni.*** *The roumanians in Bulgaria.* Tip. Ramuri. Craiova. 1940.
26. ***Dr. P. Cazacu.*** *The Truth about the question of Bessarabia.* Tip. „Cultura Naţională". Buc. 1926.
27. ***N. Iorga.*** *A history of anglo-roumanian relations.* Buc. 1931.
28. ***G. Ionescu-Sineşti et N. Cornătzianu.*** *La réforme agraire en Roumanie et ses conséquences.* (Académie-Roumaine. Buc. 1937).
29. ***D. J. Hall.*** *Rumanian Furrow.* London. George G. Harrap and Co. 1933.
30. ***Derek Patmore.*** *Invitation to Roumania.* Macmillan. 1939.

31. ***Forter N. L. and Rostovsky D. B.*** *Roumanian Handbook* Simpkin Marshall Ltd. London. 1931.
32. ***R. W. Seton-Watson.*** *Roumania and the great war.* Constable and Co. Ltd. 1915.
33. ***Marcel Emerit.*** *Les paysans roumains.* Libr. du Recueil Sirey. Paris. 1937.
34. ***Hector Bolitho.*** *Roumania under King Carol.* Eyre and Spotiswoode. 1939.
35. ***Tereza Stratilescu.*** *From Carpathian to Pindus.* (Pictures of roumanian country life) T. Fisher Union. London. 1906.
36. ***Andrei Popovici.*** *The political status of Bessarabia.* Randsdell Inc. Washington. 1931.
37. ***Ion Creangă.*** *Recollections and other tales.* I. M. Dont and Sons. London. 1930.
38. ***M. Beza.*** *Papers on the roumanian people and literature.* Mc. Bride. Vast and Co. London. 1920.
39. ***R. Machray.*** *The struggle for the Danube.* George Allen and Unwin. London. 1938.
40. ***Jacques Ancel.*** *Les frontières roumaines.* Impr. Nat. Bucharest 1935.
41. ***R. Machray.*** *King Carol and roumanian unity.* The Contemporary Review. March. London. 1940.
42. ***Juliet Thompson.*** *Old Rumania.* Charles Scribner's Sons-New-York. 1939.
43. ***Marcu Beza.*** *Byzantine Art in Roumania.* B. T. Batsford. Ltd. London. 1940.
44. ***D. Craik and R. Churchill.*** *Byzantine Frescoes in the Bucowina.* Architectural Review. vol. 85. pag. 287. Chappell and Co. Ltd. 1939.
45. ***Herman Löhr.*** Songs of Roumania. Wörd by Ed. Teschenmacher.
46. ***H. Baerlein.*** *And then to Transylvania.* Harold Shaylov. London. 1931.
47. — *Bessarabia and Beyond.* Methuen and Co. London 1935.
48. — *In old Roumania.* Hutchinson and Co. London 1940.
49. ***Ethel Greening Pantazzi.*** *Roumania in light and Shadov.* T. Fisher Unwin. 1921.
50. ***Philip Thornton.*** *Ikons and oxen.* Collins. London. 1939.
51. ***Sacheverell Sitwell.*** *Roumanian Journey.* Batsford. London. 1938.
52. ***J. Samuelson.*** *Roumania, past and present,* Longmans, Green and Co. London. 1882.
53. ***May Orton.*** *Roumania-Songs and other verses.* Besant and Co. London. 1931.
54. ***Archibald Forman.*** *Rumania through a windscreen.* Sampson Low. London. 1939.
55. ***George C. Logis.*** *Rumania its history, politics and economics.* Manchester. 1932.
56. ***International reference library.*** *Politics and political parties in Roumania.* London 1936.
57. ***Hebe Spaull.*** *Peeps et many lands-Rumania.* A. and C. Black. London. 1930.
58. ***W. G. East.*** *The union of Moldavia and Wallachia 1859.* Cambridge. At the university Press. 1929.
59. ***Margaret R. Longhborough.*** *Roumanian Pilgrimage.* Macmillan. London and New-York. 1939.
60. ***Dorothea Kirke.*** *Domestic life in Rumania.* John Lane the Bodley Head. London. 1916.
61. ***Charles Boner.*** *Transylvania (its products and its people).* Longemans. London 1865.
62. ***H. Vacarescu.*** (Trad. by *Carmen Sylva* and *Ana Strettell). The bard of the Dimbovitza* (Roumanian Folk-Songs). London. Osgood. Mc. Ivaine and Co. 1897.

63. ***H. Vacarescu.*** *Songs of the valiant Voivode.* Harper and Bros. London. 1905.
64. ***E. Sylvia Pankhurst and I. O. Stefanovici.*** *Poems of M. Eminescu.* Kegaln Paul, Trench, Trubner and Co. 1930.
65. ***Lucy Byng.*** *Roumanian Stories.* London. John Lane. 1921.
66. ***Charles Upson Clark.*** *United Roumania.* Dodd, Mead and Co. New-York. 1932.
67. ***W. Wilkinson.*** *Wallachia and Moldavia.* Longman. London. 1820.
68. ***T. W. Riker.*** *The making of Roumania.* Oxford University Press. 1931.
69. ***G. Mendl.*** *Roumania Calling.* Lincoln Williams. London 1933.
70. ***M. Gaster.*** *Roumanian bird and beast stories.* London. Sidwick and Jackson Ltd. 1915.
71. ***Mrs. Walker.*** *Untrodden paths in Roumania.* London. Chapman and Hall. Ltd. 1888.
72. ***H. J. Fleure and R. A. Pelham.*** *Eastern Carpathian studies.* London 1936.
73. — *South Carpathian studies.* London 1939.
74. ***Clark,*** Charles Upson. *Greater Roumania.* Dodd, Mead and Co. New-York. 1922.
75. ***Gerard,*** Emily. *The land beyond the forest.* Blackwood. 1888.
76. ***Humphreys*** R. J. E. *Economic conditions in Rumania.* H. N. Stationary Office. 1931.
77. ***Noyes*** J. O. *Roumania: the border land of the Christian and the turk.* Rudd and Carleton. New-York. 1858.
78. ***Ozanne*** J. W. *Three years in Roumania.* Chapman and Hall. 1878.
79. ***Parkinson*** M. R. *Twenty years in Roumania.* G. Allen and Unwin. 1921.
80. ***V. Pîrvan.*** *Dacia: an outline of the early civilizations of the Carpatho-Danubian countries.* Cambridge University Press. 1928.
81, ***Roucek,*** J. S. *Contemporary Roumania and her problems.* Stanford. U. S. A. 1932.
82. ***Dr. N. Lupu.*** *Roumania and the war.* Columbia University Quarterly. vol. XX. 1918.
83. ***G. W. Prothero.*** *Transylvania and the Banat.* H. M. Stationary Office. 1920.
84. ***Negulescu,*** G. *Rumania's sacrifice, her past, present and future* *). The Century Co. New-York. 1918.

După cum se vede din această lungă listă de publicații, care ar putea fi lungită încă, informațiile asupra noastră în străinătate nu lipsesc. Mai ales în timpul din urmă atît guvernul nostru cu legațiile (în special acea din Londra) precum și diferite personalități reprezentative străine, au prezentat opiniei publice internaționale aproape toate aspectele problemelor și realităților noastre. Nu se mai poate spune că străinii care s'ar interesa de noi n'au de unde își lua informații în ce ne privește. Interesant este că cea mai mare parte din cărțile care tratează despre Romînia și despre Romîni, sînt scrise tocmai de acești străini care au trecut prin țara noastră și ne-au văzut mai deaproape. Putem fi bucuroși că cea mai mare parte din impresiile lăsate asupra lor de poporul nostru sînt bune. Și țara și oamenii stîrnesc în genere simpatia celor care se apropie de noi. Sînt însă și alții care ne atacă și ne critică violent. Nu vom fi atît de naivi încît să credem că toate expresiile amabile ce ni se adresează sînt literă de evanghelie, precum nici că injuriile pe care le găsim

*) Majoritatea acestor cărți le-am putut examina grație bunăvoinței d-lui *D. Dimăncescu*, dela legația noastră din Londra, care mi-a pus la dispoziție bogata sa bibliotecă.

în diferite publicații le merităm pe de-a 'ntregul. Ca în toate acțiunile omenești, dar încă mai mult aici, este o linie mijlocie — între felurile extreme — care se apropie mai mult de adevăr. Unii ne atacă fiindcă sînt plătiți și alții ne laudă pentru același motiv. In jurul legațiilor, (a tuturor legațiilor) din marile orașe apusene, există adevărați meseriași ai condeiului laudativ sau incriminativ, care scriu oarecum după comandă. Aceștia sînt chiar numiți în glumă «*Legation hunters*» (vînători de legații !). Cu toate că expresia este într'un fel degradantă, totuși acești „hunters" sînt foarte utili, dacă sînt întrebuințați de oameni competenți și ponderați; în acest caz, ei servesc ca traducători ai unor date ce li se prezintă, iar datele, dacă sînt corecte, folosesc — indiferent de motivele care l-ar fi făcut pe autor să le publice.

Un mare număr dintre străinii care au scris asupra Romîniei au vizitat țara noastră, s'au amestecat cu oamenii, au trăit un timp aici și impresiile lor au o valoare mai deosebită. Așa au apărut cărțile care poartă în lista noastră numerele 10, 29, 30, 46, 47, 48, 72, 73, 74, 79, 80. Alții au fost interesați, prin specialitatea lor științifică; în cunoașterea poporului și țării romînești și lucrările lor au caracter de cercetare științifică (9, 10, 11, 12, 13, 16, 32, 39, 44, 50, 55, 58, 61, 72, 73, 76, 82, 84). Sînt apoi traduceri ale unor lucrări scrise de către cei mai competenți oameni de specialitate dela noi și care constituiesc un foarte bun material de propagandă (1, 14, 15, 17, 20, 24, 27, 28, 43, 70, 81). In sfîrșit avem și tipărituri de pură propagandă, care caută anume să arate străinilor aspecte romînești sau probleme care interesează țara noastră. Unele din ele sînt foarte bune, altele mai slăbuțe (3, 5, 6, 8, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 35, 36, 49, 62, 83, 85). Sînt și cîteva traduceri din marii noștri scriitori (37, 53, 62, 63, 64, 65).

Din toate aceste cărți, experiența arată că străinii primesc foarte bine și examinează cu interes pe acele care sînt ilustrate și care le prezintă caracteristice ale locurilor, oamenilor și activității lor. Deaceia interesează în primul rînd arta romînească sub toate manifestările (cusături naționale, sculpturi în lemn, case, monumente, costume, etc.); apoi tipurile de oameni, cu înfățișarea diversă. Deasemeni rămășițele istorice și aspectele naturii. Publicațiile discursive, care pledează o cauză oarecare, sînt totdeauna primite cu mare precauție și puțin interes. Și cu atît mai mult atunci cînd acestea sînt fără o iscălitură cunoscută. Tot ce este anonim nu are preț. Totuși pentru anumiți specialiști orice document și orice indicație poate fi uneori de interes, cu o singură condiție: să fie conforme cu realitatea.

Propaganda romînească în străinătate nu este însă limitată la ceiace se publică asupra noastră. Aceasta este bună pentru a trezi atenții și pentru a documenta pe cei care ne cercetează anume. Dar propaganda cea mai puternică este aceia a contactului cu oamenii noștri și ea se face în dublu sens: prin străinii care vin la noi în țară și prin romînii care merg în străinătate. Impresia pe care o lăsăm asupra celor care ne vizitează este foarte importantă (și aceasta adesea se transformă într'o propagandă scrisă, de oarece mulți străini care au fost pe aici își publică memoriile), dar și mai importantă este impresia pe care o lasă oamenii noștri în străinătate, deoarece acolo ajung, în genere, acei care sînt oarecum cei mai distinși dintre noi. Dacă propaganda scrisă, pe care am făcut-o pînă acum, a fost — luată în total — destul de bună, propaganda făcută în străinătate prin contact n'a fost, cele mai deseori, cum trebuia. Nu s'au trimis totdeauna, și nici macar de cele mai multe

ori, oamenii cei mai distinşi pentru a ne prezenta faţă de lumea străină. Exceptînd Franţa, mai toate congresele internaţionale ştiinţifice ori nu cuprindeau pe niciun romîn, ori cuprindeau rar cîte unul, faţă de şapte-opt unguri. Dar tocmai relaţiile făcute în congres şi în marile solemnităţi culturale sînt cele mai trainice şi cele care valorifică pe oameni. — Propaganda cea mai temeinică însă este aceia a muncii intense alături de străini. Prietenia care se capătă la o masă de laborator, într'o bibliotecă, într'o uzină, ori pe un cîmp de experienţă nu poate fi întrecută de nimic. În astfel de împrejurări putem arăta ce valoare este în noi şi ce posibilităţi prospective avem în intelect. In astfel de împrejurări ori reuşim să ne ridicăm în stima lumii civilizate ori compromitem situaţia noastră morală. De aceia este de cea mai mare importanţă să trimitem la studii în universităţile străine ceiace avem noi mai bun şi nu ceiace avem mai slab. De oarece nu am ajuns încă la o iniţiativă ştiinţifică şi nici la o independenţă tehnică, se impune să nu rupem contactul cu mediile culturii apusene şi acest contact să-l facem prin tineretul nostru cel mai strălucit.

Minunata instituţie americană «*The Rockefeller Foundation*» ne-a arătat calea în această privinţă. Ea a trimis în toate centrele mari universitare, timp de zece ani, aproape o sută de tineri romîni, calificaţi, avînd cele mai bune referinţe. I-a purtat prin cele mai înalte medii de cultură şi le-a dat un larg orizont, folositor progresului romînesc. Ceiace au început americanii trebuie să continue statul romîn. Mai toţi Rockefellerienii s'au distins, au prins legături durabile cu cercurile conducătoare ale intelectului internaţional şi au făcut totodată, prin simpla muncă productivă de laborator şi de bibliotecă, cea mai bună propagandă romînească. Aşa ceva trebuie dus mai departe cu oricîte sacrificii, căci numai aşa vom căpăta stima indiscutabilă a lumii civilizate.

De altfel nu-i nimic nou în această materie: japonezii au înfăptuit încă de mult propaganda muncii care totodată este şi o intensă campanie de informaţie pentru acasă şi un mijloc de ridicare a nivelului intelectual propriu. Marele chimist *Oswald* a arătat cu mult înaintea războiului mare în cartea sa «*Grosse Männer*» cum un ministru de educaţie al Japoniei i s'a adresat în scris întrebîndu-l dacă s'ar putea prevedea valoarea viitoare a tinerilor, pentru a face o bună selecţie printre cei mai buni. Şi asta în scopul trimiterii la studii în străinătate de către minister a o sută de bursieri. Grija japonejilor de a trimite numai elemente distinse la universităţile străine este bine cunoscută. Şi de fapt e foarte greu să întîlneşti în America sau în Europa vreun japonez care să fie leneş, care să fie uşuratic sau necorect. Încă n'am auzit de vreunul care să fi trişat la cărţi, să nu-şi fi plătit datoriile sau să fie imbecil. De aceia, cu toată diferenţa de rasă şi de temperament, japonejii şi-au putut face pretutindeni o faimă de oameni vrednici şi respectabili, urcînd — la întoarcerea lor în patrie — nivelul intelectual al Japoniei. Aşa ceva ne trebuie şi nouă, şi cu mai multă uşurinţă de cît japonejii am putea impresiona mediile europene şi americane, deoarece avem mai multe afinităţi cu ele. Singura condiţie care ni se impune este să fim tot atît de serioşi ca ei şi să alegem tineretul care trebuie trimis în străinătate cu aceiaşi grijă. Dacă vom face aşa, sînt sigur că vom reuşi să avem o excelentă propagandă dincolo de hotare. Sînt semne evidente că o transformare bună în această privinţă s'a şi început.

P. Gr.

Plutarc: ***Viețile paralele ale oamenilor iluștri. Alexandru cel Mare și Caius Iulius Caesar.*** Traducere și prezentare de *Nicolae Bogdan.* București, Cugetarea, 1939. 235 pp.

Traducerile din marii scriitori străini sînt o necesitate imperioasă pentru o cultură tînără, o adevărată binefacere. Chiar literaturile cu un trecut mai bogat și mai îndelungat decît a noastră nu încetează să-și apropie tot ce găsesc bun aiurea, să-și complecteze lipsurile și să caute mereu o înoire sau o confirmare. Traducerea nu înseamnă numai o simplă schimbare de haină: ea presupune o anumită maturitate, conștiință artistică și, mai mult chiar, retrăirea operei, creația ei din nou. Cînd ne găsim în fața versiunii unei lucrări de știință cu informații, de tehnică, se înțelege, pretențiile noastre rămîn limitate și ne mulțumim cu o exactitate și cu o anumită eleganță. La tălmăcirea unui scriitor însă dorim să întîlnim mai mult decît atîta, iar sarcina traducătorului devine anevoioasă și, într'o oarecare măsură, ingrată. Cititorul nu-și dă sama în majoritatea cazurilor de dificultățile ce are de întîmpinat un traducător conștiincios și vrednic, și mai răsplătește cum se cuvine munca și talentul. Pe de altă parte, traducerile făcute în pripă, cu scopuri pur comerciale, trunchiate și scrise într'un stil de gazetă sînt atît de numeroase în toate țările încît strălucirile au de multe ori soarta vlăstarului fraged inundat de buruieni și de pălămidă.

Traducerea bună pentru o literatură tînără înseamnă un dar mai de preț decît o contribuție personală oricît de strălucită. Cei ce se învrednicesc să aducă la noi pe Homer, Horațiu, Dante, Shakespeare sau Goethe, subt o înfățișare vrednică, într'o limbă românească autentică, făcînd din ei o lectură viabilă și căutată, merită toată lauda.

Orice bună traducere presupune mai ales două lucruri: să fie întreprinsă direct pe original și să îmbrace o haină românească decentă. Dacă nu redă direct originalul, ci numai traducerea unei traduceri, se îndepărtează prea mult, și nu mai poate avea putința și siguranța exactității; dacă păcătuește împotriva spiritului limbii în care se face, devine deadreptul primejdioasă.

Plutarh nu e un scriitor de primul rang; scrisul său nu se ridică la înălțimea marilor săi înaintași; e neîngrijit și lipsit de armonie, încît prezintă numeroase piedici pentru traducător. Dar o bună tălmăcire poate îndrepta multe asperități, iar pilda lui Amyot rămîne instructivă în această privință. Ceiace a dăunat mult versiuni d-lui Jakotă e tocmai faptul că traducătorul romîn a rămas prea legat de stilul lui Plutarh, de textul grecesc, care nu este deloc o lectură ușoară. Traducerea d-lui Nicolae Bogdan e clară și se citește cu plăcere; ea va aduce cu siguranță foloase și este binevenită, mai ales că ne înfățișează două personalități istorice de primul rang. Dînsa nu poate fi socotită însă operă de creație. Mai întîi pentrucă redă o traducere franceză, păstrînd atmosfera și nomenclatura de acolo (nume proprii: *Milan,* p. 165; *Arioriste,* p. 167; *Ciceron,* alături de *Cicero,* p. 217; *Varron, Brindes,* p. 192, 193; *Cuida,* p. 227; *Rhodes,* p. 79; *Philippes,* p. 233; *Pont-Euxinul,* p. 95; întrebuințarea abuzivă a pronumelui *ce* lîngă verbe, etc.) Se observă apoi o grabă excesivă. Textul, se pare, n'a mai putut fi revizuit, iar redarea numelor este inconsecventă: *Aristoteles, Aristotel, Aristot,* pe aceiași pagină (38); *Olimpias' Olimpiada, Olimpia,* p. 85 și 89; *Caesar, Cesar* și *Cezar,* p. 163; *capela Venusei Nicefora,* pentru *Venerei Nicefora,* p. 198. Apoi păcatul cel mare este forma puțin îngrijită; neologisme de prisos, luate deadreptul din textul franțuzesc și tre-

cute fără multă trudă în versiunea romînească, de pildă: *persuasiune*, p. 37; *festin*, p. 41, 86; *disensiuni născînde* p. 43; *multitudine*; *cabrîndu-se împotriva tuturor acelora ce-l voiau să-l apropie*, p. 37; *ele n'au auzit preferîndu-se în preajma lor un singur cuvînt necuviincios*, p. 58; *derută*; *largheță*; *a violenta*; *a conjunctura*; *a erija*, etc. Cred că în romînește ar trebui să scriem și să pronunțăm corect *Plutarh* (după modelul altor cuvinte împămîntenite mai de mult, ca *pariarh*, *monarh*, etc.) și nu *Plutarc*, cum obișnuește traducătorul. H. Mihăescu.

Ilie C. Purcaru: ***Fizica în evoluția industriei.*** I. *Industria uleiurilor minerale.* Cartea Romînească, București, 1940. 70 pag. 120 lei.

D-l I. C. Purcaru, profesor de Fizică la Academia de Studii Comerciale din București, încearcă să publice, în monografii restrînse, cîteva din contribuțiile Fizicii în diferitele ramuri ale industriei.

In prima fascicolă, care a ieșit de sub tipar la o dată recentă, autorul se limitează la expunerea problemelor privitoare la industria uleiurilor minerale, domeniu în care Fizica a adus clarificări incontestabile. In introducere, d. Purcaru anunță și titlurile fascicolelor următoare: Industria construcțiilor, Industria sticlei, Industria comunicațiilor, Industria filmului de toate categoriile. Industria radiodifuziunii, Industria electrotehnicei, Industria metalurgică, etc.

Intenția d-lui Purcaru este lăudabilă. La noi în țară, deși avem cercetători destoinici și cu imaginație, Fizica nu are amploarea pe care a căpătat-o în alte țări. În adevăr, în studiul Fizicii — mai ales în domeniul celei moderne — sînt necesare aparate costisitoare. Este drept că poți face cercetări de Fizică o viață întreagă, agitînd un electrod într'o soluție, deci fără cheltueli mari, dar valoarea rezultatelor și randamentul muncii rămîn la un nivel prea coborît. Dar nu numai atît, cercetătorii noștri luptă pînă la extenuare cu greutățile vieții materiale și deseori — fiind împiedecați să lucreze sau expropriindu-li-se munca intelectuală — cu vitregia mediului în care sînt nevoiți să-și desfășoare activitatea și entuziasmul tineresc. Monografiile d-lui Purcaru, prin urmare, vor înfățișa publicului romînesc covîrșitoarele rezultate ale Fizicii, expuse metodic, pentru a se înțelege că știința de laborator este generatoarea tuturor progreselor de care profită omenirea întreagă.

In fascicola pe care o înfățișez cititorilor, după o scurtă introducere în care dă cîteva exemple de aplicare a Fizicii în industrie (cum sînt: razele X, ultrapresiunile) și în război, autorul arată în ce mod Fizica a rezolvat problema ungerii lagărelor. Teoria fizică a ungerii este expusă așa cum se cunoaște astăzi, cu intenția de a fi pe înțelesul celui care posedă o cultură mijlocie. In afară că autorul întrebuințează deseori un cuvînt supărător, „film" în loc de „strat" sau „pătură", dar expunerii i se simte puțin lipsa clarității. Chestiile acestea de Fizică tehnică nu pot fi construite într'o teorie riguroasă, căci din cauza numeroșilor factori care intervin, înfățișarea problemei cu deplină claritate cere o îndelungată meditație din partea celui care își ia sarcina de a-i da o expunere unitară.

La sfîrșitul fascicolei, d. Purcaru descrie cîteva aparate întrebuințate în determinarea calității uleiurilor, dînd și cîteva date statistice în ceiace privește producția, consumul intern și exportul, în Romînia și în celelalte țări.

Pentru fascicolele viitoare, gîndindu-ne la utilitatea lor, credem că ar fi necesar ca grija autorului să fie mai mare în ceiace privește continuitatea expunerii, considerînd că materia tratată i-a fost o preocupare mai îndelungată

și lăsînd la o parte teoriile înalte. Literatura științifică romînească se va îmbogăți astfel cu cărți care să nu satisfacă numai ambiția autorului de a-și fi mărit numărul publicațiilor, ci să fie utile atît Fizicii, cît și persoanelor dornice de cultură. **N. Al. Florescu.**

I. Simionescu: ***Pe drumul apelor mari.*** Cartea Romînească. București. 114 cu numeroase fotografii și desene. 60 lei.

E al treilea volum din seria «Pitorescul Romîniei», în care autorul descrie frumusețile locurilor, chipul, portul, obiceiurile locuitorilor de azi, amintirile trecutului și stăruе asupra datoriei tuturor fiilor țării de a le cunoaște.

Dealungul bazenului Oltului, Siretului, Mureșului și Prutului, originea și portul lor, populația animală și vegetală se schimbă, cum s'au tot prefăcut și unele stări istorice, pe cînd altele au rămas din vremuri încă puțin atinse de vălmășagurile și înoirile de mai apoi. Urme trainice de locașuri sfinte, cetăți, morminte de voevozi, ruini de castele și mănăstiri, pe toate le evocă autorul cu căldura ce-i este cunoscută.

D-sa urmărește nu numai să-și mărturisească admirația pentru frumusețile locurilor, cărora le găsește asemănare cu unele din cele mai renumite din străinătate pe care o cunoaște așa de bine; dar și iubirea pentru tot ce vădește vrednicia neamului, durerea pentru înstrăinări și umiliri, și mai ales să îndemne pe cît mai mulți la baterea acelorași drumuri, cărțile sale fiindu-le o minunată călăuză.

Pentrucă astfel de călătorii, cînd se fac cu o bună îndrumare, nu numai că instruesc și deșteaptă mai mult dragostea de neam și țară, dar pot fi și izvor de inspirație artistică. «Dintr'un cadru atît de amețitor, cînd fiecare fibră tresaltă în tremur de sfințenie, ne mai putem îndoi că a putut lua naștere *Miorița* ori *Doina?* Cel crescut în asemenea mediu nu poate să nu devină poet, artist. Natura îl învață și-l îndeamnă».

În lungul apelor se pomenesc fapte istorice, ctitorii de mînăstiri, stăpînitori de castele, satele de unde au pornit apostoli ai neamului, în industriile și culturile specifice regiunilor, forme geologice, care au jucat un rol în viața oamenilor primitivi cum sînt calcarurile cu cremene ce taie Prutul dela Ștefănești spre Hotin.

Această carte ca și celelalte două. «Între Dunăre și Mare» și «În lungul graniței», e de dorit să fie cît mai răspîndite, căci vorbesc minții și sufletului și sînt, cum am spus, minunate călăuze pentru cei care vor și pot să-și cunoască țara, ca și pentru cei care sînt nevoiți a se mulțumi să o cunoască din scrisul învățaților artiști ca d. Simionescu. **T. H. Bădărău.**

VITRINA LIBRĂRIILOR.

CARŢI.

1. **Academia Romînă.** ***Cuvîntările Majestăţii Sale Regelui Carol II către Academia Romînă (1930—1940).*** Imprim. Naţ. Buc. 1940.

Academia Romînă a avut buna ideie să publice la un loc, într'un elegant volum, discursurile pe care Majestatea Sa Regele, Augustul Protector al Înaltului aşezămînt de cultură, le-a ţinut în timpul celor zece ani de domnie, la Academie. In aceste discursuri se vede şirul de idei constructive pe care Suveranul le are privitor la cultură şi la instituţiile de cultură.

Iată cîteva din exprimările Sale :

...«*Oricît de mare ar fi bogăţia materială a unei ţări şi oricît de puternică ar fi puterea ei armată, în faţa istoriei omenirii acea ţară nu va avea nicio însemnătate dacă nu va aduce aportul ei literar, artistic şi ştiinţific*».

...«*Este trist ca la un popor de şaptesprezece milioane de suflete să se găsească abea 5-6000 cititori. Aceasta arată vădit ce enorm teren de muncă şi de desvoltare avem în faţa noastră. Plecînd dela o reorganizare a şcolii primare, trecînd printr'o alcătuire raţională a învăţămîntului secundar şi al Universităţilor, să facem ca poporul nostru să prindă mai mult interes pentru carte*».

...«*Vizitînd acea frumoasă realizare a profesorului Nicolae Iorga care este Universitatea de vară dela Vălenii de Munte, am exprimat hotărîrea Mea de a deveni un Voievod al Culturii. Năzuinţa Mea cea mai mare este de a duce cu toată energia lupta pentru ca acest scop să se îndeplinească cît mai desăvîrşit*».

(25 Mai 1931).

...«*Eu nu pot concepe că o ţară poate să însemneze ceva — oricît ar fi de în valoare bogăţia ei economică şi oricît de tare ar fi puterea ei armată — dacă nu-şi sporeşte pînă la extrem, patrimoniul său intelectual. Numai prin acest aport adus tezaurului cultural al omenirii, o naţiune poate rămîne înscrisă, pentru totdeauna, în istoria civilizaţiei... Cultura noastră nu trebuie să fie numai un import, ci şi produsul acestui neam, sprijinită pe trecutul nostru şi pe infinitele mijloace ale ţării, prelucrate cu mijloacele pe care trebuie să ni le pună la îndămînă minţile luminate, ori de unde ar veni ele*».

(4 Decemvrie 1931).

...«*In toată desvoltarea culturală a Romîniei, pe zi ce trecem şi cu orice timp în care facem un pas înainte, în sufletele noastre nu trebuie să uităm ceiace a fost trecutul nostru, căci pentru întărirea culturală a ţării noastre noi trebuie să desgro-*

păm temelii vechi şi pe aceste temelii de altădată să clădim construcţia cea mai frumoasă şi cea mai strălucitoare a culturii Romîniei de mîine».

(30 Mai 1938).

...«Deşi grija de căpetenie a Regilor Romîniei este şi a fost întărirea oştirii, niciodată n'am uitat că adevărata putere a unei naţiuni nu stă exclusiv în forţa ei armată, ci şi în calitatea producţiei ei intelectuale».

(29 Mai 1939).

După cum se vede, preocupările Regelui nostru cuprind în primă linie intensificarea culturii romîneşti, ceiace după părerea noastră este de o importanţă netăgăduită pentru tot progresul nostru viitor.

2. **H. G. Wells.** ***The rights of man*** (drepturile omului) ***What ar we fighting for*** (pentru ce luptăm). Penguin Books Ltd. 1940. London.

Această carte dezvoltă două scrisori publicate de marele scriitor englez în «*Times*», prin care el propunea pentru discuţie un grup de idei, care ar trebui să constituie o nouă charlă a drepturilor omului. Una din scrisori cuprinde un adevărat manifest prin care se fixează punctele principale ale viitoarei charte. Aceste puncte sînt dezvoltate şi discutate în capitolele acestei cărţi şi ele sînt grupate astfel: «*asigurarea împotriva violenţei*» (pag. 41); «*habeas corpus*» (pag. 37); «*legea democratică*» (pag. 43); «*noua tiranie a dosarului* (pag. 48); «*dreptul la existenţă*» (pag. 55); «*dreptul de muncă şi de proprietate*» (pag. 65); «*piaţă liberă şi asigurarea profitului*» (pag 70);

Wells face apoi o largă discuţie asupra drepturilor acestora care trebuiesc garantate omului. El arată că omenirea nu poate ieşi nedistrusă din acest cataclism, în care a fost împinsă, dacă nu-şi construieşte un nou ideal pentru care să lupte. Acest ideal nou trebuie să fie alcătuit tocmai din ceiace exprimă el în punctele constitutive ale noei charte a drepturilor omului. El crede că după toate marile crize prin care a trecut omenirea, s'a făcut mereu cîte o nouă afirmare de drepturi pentru om, drepturi care ajung să fie ameninţate cu distrugerea în timpul crizelor. Aşa se arată că ar trebui să fie şi azi. *Wells* compară charta drepturilor pe care o propune el azi cu «Declaraţia drepturilor omului», ieşită după Revoluţia Franceză.

Intr'un capitol final, autorul modifică şi conturează mai clar unele din punctele fixate în scrisoarea din «Times», în urma obiecţiilor ridicate în scris de diferiţi cititori.

Cuprinsul acestei cărţi îmi pare a fi atît de sugestiv şi atît de important pentru viitoarea organizare a lumii încît credem că ar trebui să fie cunoscut în întregime de fiecare om cult. Sperăm să putem obţine permisiunea de a traduce şi publica în extenso cartea aceasta a lui *H. G. Wells.*

3. **Panait Istrati.** ***La stăpîn.*** (Roman). Ed. «Cartea Romînească». Bucureşti 1940.

Nu ştim de ce i se spune acestui fragment de auto-biografie «roman». Dar oricum i s'ar spune el este strălucit. Imprejurări şi tipuri Gorkiene, prezentate cu un stil mai viu şi mai lipsit de întunecime. Un suflu de adîncă umanitate unit cu un spirit iscoditor de aventură se străvede în toate paginile. Viaţa chinuitei copilării a lui Panait Istrati din «*La stăpîn*» ne înfioară. Delicata omenie pe care o arată băiatul zulipsit de toată lumea faţă de un biet bătrîn decăzut, în «*Căpitan Mavromati*» ne înduioşează; iar năzuinţele spre

necunoscutul, dorit să fie frumos, din «*Direttissimo*» ne entuziasmează. Intr'o formă foarte simplă, autorul reuşeşte să sugereze sentimente adînci şi gîndiri temeinice, aşa cum face orice creator mare.

«Orice copil e un revoluţionar. Prin el, legile firii calcă în picioare tot ce omul matur a ridicat împotriva lor: morală, prejudecăţi, calcule, interese meschine. Copilul este începutul şi sfîrşitul lumii. El, singur, înţelege viaţa, fiindcă se conformă ei. Ieşit din copilărie, omul devine cel mai desgustător dintre animale: animalul calculat». Aşa scrie *Istrati* şi-ţi înfioară gîndirea cu idei care răsună multă vreme. — Impresionat de tratamentul neomenos aplicat copiilor, el exclamă un mare adevăr: «Şi cum s'ar putea ca baza vieţii să fie bunătatea, cînd marea majoritate a omenirii îşi petrece copilăria în bătăi şi privaţiuni, în mortificări şi ucigătoare puşcării îngăduite de legi? Cum să nu fie lumea asta plină de oameni răi, de hoţi, de tembeli şi de răsturnători de «ordine», cînd «ordinea» voastră, o! stăpîni, nu e întemeiată decît pe cruzimi neîngăduite de legile naturii?»

Şi iată pe de altă parte ce vorbe de curaj pune el în gura bătrînului decăzut, care n'a devenit încă acru: «Nu dispera. Nu eşti decît un copil. Viaţa întreagă e în faţa ta. Pleacă, dacă ţi-e inima grea, du-te aiurea, schimbă locul, cutreeră tot pămîntul. Dar să speri totdeauna la mai bine. Ai încă putere. Cînd n'o să mai poţi, atunci, totul e pierdut».

Alteori îmbărbătarea e în propria lui gură: «Dar lupta e un semn de viaţă, dacă o primeşti cu plăcere. Să lupţi pentru o idee, să lupţi pentru un sentiment, pentru o patimă sau pentru o nebunie; dar să crezi în ceva şi să lupţi, asta e viaţa. Cine nu simte nevoia unei lupte nu trăieşte, ci vegetează».

Mai citäm încă un fragment care parcă e scris pentru zilele de azi: «O autoritate instinctivă capătă o putere nemărginită în ochii celor slabi, care o acceptă, i se supun şi o îndură. Aşa se explică fenomenala răbdare a poroarelor faţă de asupritori: nu vreo presupusă valoare morală a acestora le dă autoritatea de a stăpîni lumea, ci laşitatea stăpînitilor».

Am putea spicui mult şi tot mai mult din scrisul lui *Istrati*; dar mai bine este să-l citească pe de-a'ntregul fiecare, pentrucă nu va avea decît plăcere şi profit intelectual. — Păcat numai că această autobiografie e atît de scurtă. Complectarea ei însă o găsim în aproape toată opera lui *Istrati*, care trebuie citită în întregime.

4. **Sir Neville Henderson.** ***Failure of a mission.*** [Berlin 1937-1939] Hodder and Stoughton Ltd. London. 1940. [Eşecul unei misiuni].

Fostul ambasador la Berlin al Marei Britanii, omul care a participat la toate peripeţiile pregătitoare ale pactului dela Münich, ale încorporării Cehoslovaciei la Reich, şi ale izbucnirii războiului al doilea european, şi-a strîns în acest volum memoriile sale. El a venit, timp de doi ani în contact cu *Hitler* şi cu ceilalţi conducători germani, tocmai în perioadele de mare efervescenţă politică; de aceea relatările lui au o foarte mare importanţă informativă. Vedem cum trec evenimentele, unul cîte unul, şi înţelegem înlănţuirea lor. Dar reflecţiile diplomatului englez nu dovedesc deloc că *Sir Neville Henderson* a fost un diplomat prevăzător. Din primul moment el n'a înţeles deloc natura mişcării politice germane şi nu şi-a informat cum trebuie guvernul său. El n'a văzut la drept vorbind nimic şi din ceiace a văzut n'a priceput mare lucru. Ş'a adormit singur într'o bunăvoinţă şi o dorinţă de pace care-i face cinste, dar care l-a împiedecat să vadă seriozitatea situaţiei politice. El credea serios

că este posibilă o înțelegere între regimul nazist și constituționalismul englez și se mira că *Hitler* evită mereu un contact mai intim ca Anglia. Lui asta nu-i arăta nimic și punea totul pe socoteala unei megalomanii personale, cînd în realitate era vorba de un sistem anume plănuit. Acum se vede mai bine decît oricînd că diplomația lui *Sir Neville Henderson* ca și politica lui *Neville Chamberlain* au fost detestabile, ducînd la marginea prăpastiei și Anglia și Franța, împreună cu aproape toată Europa. Acum curg șuvoaie de sînge de zeci ori mai abundente decît ar fi curs în 1938. Scuza pe care o dă *Henderson* că atunci Anglia și Franța nu erau preparate, devine azi aproape ridicolă, pentrucă și azi aceste țări sînt tot atîta de prost preparate în comparație cu Germanii. Atunci care-i cîștigul? Intre timp poziția politică, geografică și strategică a Reichului a devenit infinit mai puternică decît în 1938; Oameni ca *N. Chamberlain, N. Henderson, Leon Blum* și *Pierre Cot* vor purta răspunderea catastrofei abătută asupra țărilor lor.

5. **Facultatea de Drept din Iași.** (Fără autor). Tip. Țerek. Iași 1940.

Bună hîrtie și frumoase fotografii, dar inutilă cheltuială de bani. Este știut că Universitatea din Iași publică în fiecare an un volum întreg, în care se arată tot ce se găsește și în broșura pe care o recensăm aici, ba chiar mai mult: personalul institutelor și laboratoarelor, cuprinsul bibliotecilor, cursurile și lucrările practice sau științifice. Pentru ce dară se mai face acest double-emploi de către facultatea de drept, care se singularizează? Porniți pe calea asta, ar trebui acum să publice fiecare facultate cîte un volumaș, apoi fiecare institut, laborator sau bibliotecă și fiecare secțiune științifică. Apoi ni se pare că și în alcătuire opera aceasta, fără autor, este cam puerilă. Ce rost pot avea enumerările și ilustrarea diferitelor biserici din oraș, care nu au nimic cu facultatea de Drept? Ce rost are capitolul *Viața la Iași*, cu diverse statui și străzi, cu enumerarea artiștilor vestiți ai Teatrului Național? Și acolo unde s'ar cere să fie o informație exactă și folositoare nu se dă: De pildă se enumeră publicațiile periodice ale Facultății de Drept fără să se arăte unde se tipăresc, unde se editează, la al cîtelea an de publicare au ajuns. Asemenea superficialitate nu se admite într'o tipăritură universitară. Tot așa, decît să se spuie pur și simplu că în cutare sau cutare institut sînt atîtea colecții de reviste (6, 77, 10, 16, 15, 8, etc.) mai bine s'ar fi arătat *care anume colecții* sînt, pentru a ușura informația celor care ar dori să le consulte. In sfîrșit, banalitățile din capitolul «Organizarea facultății» (pag. 13), puteau lipsi cu atît mai mult cu cît ele pot fi schimbabile dela an la an. Cum se solicită o înscriere, pe ce fel de hîrtie se scrie petiția, cum se scrie cererea, toate acestea este inutil să fie înșirate într'un anuar care este totodată o călăuză pentru voiajori și un prospect turistic — toate trei necomplecte. Apoi este neserios să se dea douăsprezece fotografii de săli în care se văd doar scaune goale înșirate în jurul unor mese, mai toate foarte asemănătoare (căci sînt construite după același tip). Pe cine vrem noi să speriem cu mobila fotografiată? Mai bine se arătau titlurile lucrărilor științifice ale celor care ocupă uneori scaunele din jurul meselor. Am insistat puțin asupra acestei broșuri, neglijabile altminteri, fiindcă ni se pare că ea trădează o mentalitate de care credeam că seriozitatea vremurilor prin care trecem ne-a scăpat. E păcat să se transforme vechile manifeste electorale în prospecte universitare.

6. **Sir Richard Acland.** *Unser Kampf.* Penguin Books. Harmondsworth Middlesex England, 1940.

Autorul singur justifică cartea aceasta astfel: «*Scriu cartea aceasta pentru că sînt sigur că Europa nu va scăpa de distrugere decît dacă acceptăm noi idealuri şi dacă lucrăm în vederea lor imediat*». Din ce se compun noile idealuri? Mai întăi e necesară o nouă morală, o morală mai ales de ordin economic, după care distribuţia mijloacelor de trai trebuie îndreptată, pentru a nu mai fi discordanţele uriaşe de azi. Apoi o adevărată libertate trebuie garantată tuturor şi aici autorul dovedeşte, prin multe exemple, că în democraţiile de pînă azi este tot atîta de puţină libertate cît şi în dictaturile atît de criticate. Numai forma împilării variază. Marii financiari dictează tot atît de mult cît şi dictatorii, care sînt chiar ei susţinuţi şi ridicaţi de marii financiari. Această afirmaţie este susţinută printr'un capitol întreg, în care autorul arată situaţiile din Germania şi din Rusia. Al treilea mare ideal prevăzut de autor este «*proprietatea comună*» (Common ownership). Prin asta el înţelege statizarea marilor întreprinderi comerciale, industriale şi financiare. Intr'o măsură oarecare el se inspiră din realităţile ruseşti, dar comunismul său e foarte diferit de cel sovietic. In sfirşit, ordinea internaţională ar fi al patrulea ideal de urmărit. Această ordine internaţională cere o armată internaţională, făcută din oameni anume recrutaţi şi ţinuţi împreună, din diferite ţări. Flotele şi armatele personale sau naţionale sînt, după acest autor, cauza finală a izbucnirii războaielor. Aşa dar: 1. o nouă morală economică echitabilă; 2. libertate individuală deplin garantată; 3. comunisarea proprietăţii şi 4. asigurarea internaţională a ordinei, acestea ar constitui noul ideal al omenirii, care poate fi realizat numai dacă se îndepărtează guvernele de pînă acum (şi de pretutindeni).

7. **I. Minea, N. Grigoraş şi ing. Gh. Cojoc.** *Din trecutul Cetăţii Neamţului.* (In legătură cu campania noastră de săpături din vara anului 1939). Tip. Presa Bună. Iaşi, 1940.

Cu minuţiozitatea sa bine cunoscută, d. *Minea*, în colaborare cu doi elevi ai săi, expune rezultatele cercetărilor sale pe teren relative la Cetatea Neamţului. Domnia-sa trece în revistă istoricul acestei cetăţi, folosind descrieri vechi şi noi făcute de diferiţi autori. Se ocupă de originea numelui şi de scopul zidirii cetăţii, precum şi de evenimentele cele mai importante în legătură cu ea. Intr'un capitol, autorii tratează despre domeniul cetăţii Neamţului şi în altul despre biserica din cetate. Asemeni iau în consideraţie şi felul de construcţie al ei. Autorii descriu şi ilustrează diferitele rămăşiţi pe care le-au descoperit prin săpături: monede, ciubuce, ornamente.

Sobrietate în expunere, bogăţie în informaţii şi documentare bogată caracterizează această lucrare, care este desigur foarte utilă specialiştilor, dar totodată este interesantă şi pentru simplii doritori de cultură.

8. **Enric Furtună.** *Poemele resemnării.* Socec et Co. Buc. 1940.

Poetul delicat, subtil şi melancolic gînditor, pe care îl cunoaştem de mult, a scos un nou volum de versuri adesea gingaşe, adesea triste şi mai totdeauna tulburător de reflectate:

Plăsmuiri de vise, lumi din creier,
Năluciri, băşice de săpun:
Ca ţinutul vostru să-l cutreier,
Mi-am făcut tichie de nebun.

Mulţi au rîs cum de nebuni se rîde.
Cei înduioşaţi făcut-au cruci.
Iar desamăgirea ca un gîde,
M'aştepta cu ştreangul la răscruci...

(Tichia Nebunului).

Toate gîndurile desmoşteniţilor, toată amărăciunea desamăgiţilor se găsesc în scrisul lui *Furtună :*

Deapururi pelerin pe drumuri rele,
Trudit şi flămînzit, rîvnesc spre vis.
Rîvnesc spre cer—şi cerul mi-e deschis,
Cînd peste ochi pleoapele-mi cad grele.
Iar de le 'nalţ, plutesc peste-un abis
Neantul jos, deasupra : cer cu stele.
Mă poartă 'n zbor gîndirile rebele
Dar trupul se prăvale : un proscris.

(Pelerinul neantului).

Melancolia acestui poet este dureroasă şi înfioară trist :

...Stropi melancolici din mărunte ploi
Ce monotone gîlgîe şi 'n noi
ca o gargară

Pe care-o face sufletul înfrînt,
Ştiind că-i numai fum şi pleavă 'n vînt
şi-un vis de-o sară...

(Epilog banal).

Găsim uneori şi revoltă, precum şi mîndrie găsim în versurile acestui poet dar mai cu samă se simte în scrisul său un fel de oboseală a vieţii şi o neîncredere sceptică. Destinul singur îl zguduie şi tot el îl încurajează.

9. **Raport asupra activităţii Institutului de seruri şi vaccinuri „Dr. I. Cantacuzino", pe anii 1939-1940.** (Tip. «Cultura» Cîmpineanu 15. Buc. 1940).

Darea de samă anuală a producţiei celui mai întins şi dezvoltat institut ştiinţific din Romînia. Iată, citat din această broşură, pentru care scopuri a fost înfiinţat institutul Cantacuzino :

«1. Pentru a prepara toate serurile, vaccinurile, precum şi alte produse similare necesitate de profilaxia şi tratamentul specific al maladiilor contagioase din ţară ;

«2. Pentru a face lucrările necesare pentru cercetarea ştiinţifică a acestor maladii şi pentru a fixa metodele standard de serologie şi microbiologie ;

«3. Pentru a servi ca organ de control pentru toate analizele bacteriologice şi pentru a-şi da avizul la introducerea în ţară a oricăror seruri şi vaccinuri ;

«4. Pentru a pregăti medici bacteriologi ;

«5. Pentru a tipări reviste şi diferite publicaţii în legătură cu activitatea ştiinţifică a acestui Institut, precum şi cu activitatea medicală şi biologică din întreaga ţară».

Toate aceste scopuri au fost împlinite şi Institutul stă azi la un nivel foarte înalt putînd suferi comparaţie cu oricare alt Institut similar din străinătate.

Peste opt zeci de feluri de preparaţii (vaccinuri, seruri, bacteriofagi, anatoxine, filtrate, tuberculine etc.) au fost şi sînt procurate pentru ţara în-

treagă şi pentru interschimb cu alte institute străine. — O bibliotecă de specialitate, fără egal în ţara noastră, serveşte tuturor cercetătorilor, de ori unde ar veni, în munca lor de investigaţie. Această bibliotecă a costat pînă acum 17.990.864 lei. — Campanii numeroase de vaccinare, de tratamente variate, de culegere a informaţiilor s'au făcut şi se fac mereu în toată Romînia.—In cursul anului trecut, membrii institutului au publicat cincizeci de lucrări originale, fie în cele două reviste ştiinţifice editate de institut, fie în diferite alte reviste de specialitate.

10. **Dr. N. Blatt.** ***Studiu comparativ asupra ochelarilor de sbor.*** Inst. de Arte Grafice «Regina Maria». Buc. 1940.

Un studiu experimental, făcut cu ocazia unei concentrări, pentru a determina cel mai bun tip de ochelari pentru zburători. Acest studiu poate fi foarte util; dar ar fi fost de dorit să ştim ceva asupra studiilor deja făcute aiurea, pentru încadrarea cunoştiinţelor aduse de autor. E foarte probabil că şi cei care au fabricat ochelarii pentru aviatori, pe care îi întrebuinţăm şi noi, trebuie să fi avut şi ei criterii.

11. **Warren R. Dawson.** ***Sir Grafton Elliot-Smith*** (A biographical record by his colleagues). Jonathan Cape. London. 1938.

Un model de lucrare biografică, făcută în colaborare de cunoscuţi apropiaţi, colegi şi elevi ai regretatului *G. Elliot-Smith.* Personalitatea excepţională a marelui antropolog şi neurolog englez a fost una din cele mai însufleţitoare din cîte au trăit în timpul nostru şi ea a fost evocată de oameni de primul rang din cultura Angliei. *Warren R. Dawson* prezintă biografia generală a lui *Sir Grafton.* Profesorul *F. Wood Jones* se ocupă de perioada cercetărilor şi activităţii lui Elliot-Smith pe cînd era în Egipt şi Nubia. Profesorul *J. S, B. Stopford* tratează despre activitatea lui în Manchester şi profesorul *H. A. Harris* despre activitatea dela University College în Londra. Unul din elevii marelui dispărut se ocupă de valoarea lui Elliot-Smith ca maistru în Anatomie (A. J. E. *Cave*) şi altul (*W. J. Perry*) se ocupă de Elliot-Smith ca antropolog şi etnograf.—O lungă listă de patru sute treizeci şi patru de lucrări ale celui comemorat se găseşte la sfîrşitul volumului. — În anexă se găsesc două ultime contribuţii ale lui Elliot-Smith la progresul ştiinţific într'o problemă de mare actualitate: «*Pretenţii privitoare la o rasă nordică*» (pag. 257) şi «*Problema ariană*» (pag. 262). In acest volum mai sînt trei contribuţii foarte duioase, care pe lîngă valoarea lor documentară, ne aduc un îndemn la reflecţii asupra fragilităţii soartei omeneşti. Una din contribuţii este un articol al profesorului *J. T. Wilson,* al cărui elev fusese Elliot-Smith. Profesorul încă trăieşte, dar elevul a murit. A doua contribuţie este a lui Elliot-Smith el însuşi: e un fragment de autobiografie, pe care însă nu l-a putut duce pînă capăt, pentru că moartea l-a întrerupt. A treia duioasă contribuţie este aceia a prietenului său, marele fizician *Lord Rutherford,* care povesteşte tovărăşia cu Elliot-Smith din Cambridge. Dar şi aici soarta a fost crudă căci fragmentul biografic scris de Rutherford a rămas şi el neisprăvit, autorul lui sucombînd la scurtă distanţă dela moartea prietenului său.

12. **W. Somerset Maugham.** ***France at war.*** William Heinemann Ltd. London 1940.

Un cunoscut mi-a spus dăunăzi, în Anglia, cînd am întrebat ceva despre tinerii scriitori englezi că *„tinerii scriu mult acum despre război... în America;*

bătrînii în schimb sînt mai toţi în Franţa şi fac operă de propagandă". Printre aceşti bătrîni este şi *Somerset Maugham*, vestit scriitor şi autor dramatic de origine irlandeză. Cartea pe care o prezentăm aici este un adevărat imn de proslăvire a efortului francez. Autorul a fost pe frontul de luptă, a fost în Alsacia-Lorena, a vizitat o bază navală şi a fost în Paris ori în sătuleţele din spatele frontului. Peste tot a stat de vorbă cu soldaţi, comandanţi, refugiaţi, femei şi copii. Peste tot a constatat o îndîrjire tenace şi o voinţă de luptă neînfrîntă, căreia el îi aduce un omagiu nelimitat. El scrie cartea pentru a arăta Englejilor ce mari sacrificii face Franţa şi îndeamnă mereu să-şi încordeze tot astfel puterile şi Anglia pentru a putea împreună cîştiga bătălia.

13. **George Lesnea.** ***Cîntec pentru Regele nostru.*** Tiparul „Cartea Romînească". Bucureşti 1940.

Pentru scrieri ocazionale, poeţii sînt totdeauna într'o poziţie ingrată. Chiar numai faptul că există o temă dată îngreuiază mişcarea imaginaţiei şi trebuie un foarte mare talent pentru a ieşi în asemenea caz din încurcătură. Cu atît mai grea este vorba de omagiat persoana celui mai înalt stăpînitor, de care toate depind, în vremea stăpînirii sale. Lucrarea lui *Lesnea* sufere şi ea din pricina acestei poziţii dificile, întrevăzîndu-se mai peste tot tendinţa de omagiere, dar talentul scriitorului fiind mare el reuşeşte să scoată în multe locuri nu numai o foarte vie şi sugestivă versificaţie, dar chiar şi imagini durabile:

Tu pui pe-o lume nouă preţ,
Şi-o faci — îngenunchind destinul —
Frumoasă ca un Voroneţ
Şi mai semeaţă ca Hotinul.
(Moldova îţi cîntă).

Dintr'un hotar la alt hotar
Ai semănat şi semeni încă
Şi niciodată vreun plugar
N'a tras o brazdă mai adîncă.

In urma ei, sub pravili noi,
Belşug vom zmulge din ţărînă.
Chiar jupîniţei lune, noi
I-om pune secerea în mînă.
(Plugarii îţi cîntă).

Mărire Ţie! Pisc măreţ de taină!
Tu cel ce eşti în marea lumii, port...
Ce-ai aşternut lumina ca o haină
Şi cerul l-ai întins ca pe un cort.
(Rugăciune).

Stînghereala convenţionalismului din odele de preamărire nu a împiedecat puternica imaginaţie a poetului să izbucnească în multe locuri pînă la forma desăvîrşită a artei. **N. Rahova.**

REVISTE.

1. **Viaţa Romînească,** Iunie 1940.

Din materialul literar, reţinem mai întâi remarcabilele *Transcrieri pentru abecedar*, făcute de Tudor Arghezi din La Fontaine. Apoi Geo Bogza, care ne dă acum viziuni dintr'o „Rominie pitorească", de-o adîncă poezie, ni se arată şi observator ascuţit şi muşcător pentru unele tradiţii, a căror tristă solemnitate nu scuză întru nimic oroarea macabră şi prostul gust: dar citiţi tablourile din *Inmormîntări* şi veţi fi răzbunaţi de talentul inciziv al lui Geo Bogza.

Celebrul *Wanderes Nachtlied* al lui Goethe sufere o adevărată supralicitaţie de traduceri. După cele cinci traduceri publicate în *Adevărul Literar* din 27 Martie 1932, din care Liviu Rusu o republică pe a lui Al. Philippide, ca model de climat nostalgic (*Estetica poeziei lirice*, Cluj, 1937, p. 43), — iată şi versiunea propusă de H. Blazian. Nu-i contestăm calităţile, dar o preferăm pe a lui Al. Philippide.

Pentru amatorii de polemici între umanismul clasic şi cel modern, rîndurile sobre ale lui Tudor Vianu, *Literatura şi cunoaşterea omului*, oferă o excelentă punte de legătură a celor două tabere. „Toţi marii scriitori europeni dela Renaştere încoace au fost antropologi adînci: Cervantes şi Shakespeare, Racine şi Molière, Bossuet şi Pascal, Diderot, Goethe, Stendhal şi Balzac, Manzoni, Dickens şi Thackeray, Tolstoi şi Dostoiewski. Prin operele tuturor acestora şi a atîtora alţii, icoana omului devine din ce în ce mai bogată şi mai profundă".

Şi dacă romantismul înseamnă o scădere sub acest raport, iar estetismul formal pînă la sterilitate a curentelor mai noi a dus la o adevărată „desumanizare a artei moderne", a tuturor artelor, nu numai a literaturii, după părerea filozofului spaniol Ortega Y Gasset, — în schimb „poezia pură", „muzica pură" sînt urmate astăzi de-o antropologie literară şi mai viguroasă: Thomas Mann, Proust şi Gide au deschis drumul acestui neo-umanism plin de făgăduinţe pentru cunoaşterea omului.

Din restul bogatului material de articole, studii şi cronici, — mai citez interesantele *Pagini din istoria politică a războiului de întregire* ale lui C. Kiriţescu şi *Cronica ideilor*, în care Ion Biberi stabileşte subtila nuanţă între *individualitate* şi *personajul* social, alcătuit de reflexul social. Cum o spunea Marcel Proust: „Personalitatea noastră socială este o creaţie a gîndirii celorlalţi oameni". N. I. P.

2. **Revista Fundaţiilor Regale.** Iunie 1940.

Copiosul număr închinat *Restauraţiei* constitue o încercare de-a «face punctul», cum spun marinarii francezi. Era vorba de strîns în 300 de pagini, un deceniu de înfăptuiri, săvîrşite sub directa inspiraţie şi conducere a Suveranului, şi în toate ramurile de activitate. Personalitatea Regelui Carol al II-lea domină această vastă mişcare de împrospătare a vieţii româneşti. Iată dece prima parte a numărului, *Regele*, îi înfăţişează personalitatea, prezentată de condeele cele mai autorizate, fie ca imn (Tudor Arghezi), ca articole (Camil Petrescu, C. Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, N. I. Herescu, Cezar Petrescu, G. Călinescu, I. M. Sadoveanu, Perpessicius), fie ca bucăţi literare (M. Sadoveanu, Al. O. Teodoreanu, Ionel Teodoreanu).

Ţara cea nouă încearcă o vastă frescă a Romîniei din cei zece ani de

Restaurație. Viața religioasă, juridică, militară, economică, (Mitropolitul Irineu, N. Crainic, Andrei Rădulescu, Generał Paul Teodorescu, Gen. Stoenescu, Col. Cantea, A. Galopenția). Capitole speciale urmăresc raporturile Regelui Carol al II-lea cu provinciile (Iuliu Moldovanu, Dr. P. Cazacu, Gr. Nandriș, Dr. C. Grofșorean).

O mențiune deosebită merită rubricile din a treia parte a revistei *Creația culturală*, adevărate sinteze ale spiritualității romînești. Rînd pe rînd, găsim tot ce s'a lucrat în științele pozitive (V. Vîlcovici), publicații (E. Bucuța), arheologie (S. Lambrino, C. Daicoviciu), universitate (A. Oțetea), filozofie (T. Vianu), arhitectură (G. M. Cantacuzino), arte frumoase (F. Șirato), urbanistică (M. Sebastian), epica (P. Constantinescu), poezia (Vl. Streinu), critica literară (Șerban Cioculescu), Fundațiile Regale (P. Comarnescu).

Numărul din *Revista Fundațiilor Regale* închinat *Restaurației* alcătuește un adevărat document literar și istoric pentru deceniul 1930—1940. Cercetătorul viitorului va putea înțelege, din aceste pagini, cum se poate creia un climat de ctitorie politică, gospodărească și culturală, într'o țară dinamizată de un mare Rege.

Este și cel mai frumos dar ce se putea oferi M. S. Regelui Carol II. Nu fraze retorice, dar un tablou sobru al înfăptuirilor romînești din aceștii zece ani de domnie. N. I. P.

3. **Convorbiri literare,** anul 73, nr. 5, Mai 1940. București.

D-l *I. Petrovici* conturează sumar dar foarte viu personalitatea lui *Félix Ravaisson*. Acesta a fost în fond un evoluționist dar un evoluționist spiritualist, nu unul mecanic. Evoluția, după el, nu s'ar face prin simplul joc al unei selecții, ci conform unei intenții inițiale. Această concepție o găsim pusă și în timpul nostru de unii biologi, cum ar fi de pildă *Haldane*. O analiză psihopatologică fac d-nii *D. Paulian* și *Em. Constantinescu* asupra *Pădurii spînzuraților* a lui *Rebreanu*. Analiza asta însă este cam prea din fugă. Urmează un articol al d-lui *Alexandru Ionescu* (Estetica lui J. M. Guyau). Apoi: «Din dosarele unui psihiatru» (*N. Ottescu*); «Mihail Lermontov» (*Valeria Costăchel*). D-l *C. D. Vasiliu* face o analiză a *Istoriei Romînilor* de *N. Iorga*. *Teohari Antonescu* scrie cîteva «Însemnări» amintiri. Mai sînt și două articole traduse, unul din limba italiană în romînește (*Curzio Malaparte: Fedra*) și altul din romînește în nemțește *M. Eminescu: Wieder einmal die Juden*). Foarte numeroase poezii iscălite de G. Murnu, D. Iov, Aurel Marin, T. A. Munteanu, Teofil Lianu, V. Cavarnali, Vintilă Horia, Ronsarda Castro, George Drumur, Ion Pajură, Horia Nițulescu, V. I. Posteucă, C. Aldea, A. I. Cîrdei, S. V. Pîslaru, Bogdan Istru, I. O. Suceveanu, V. Pîrlea, D. Nestorescu, G. Z. Antonescu, S. Popovici, Lucian Dumitrescu și H. M. Doinescu. Douăzeci și trei de poeți!.. Este ceva. Mai sînt cîteva recenzii. Încolo: nimic.

4. **Revista de Filosofie,** vol. XXV, nr. 1, Ianuarie-Martie 1940. Buc.

Trei articole comemorative pentru Titu Maiorescu: unul redacțional, altul al d-lui *C. Rădulescu-Motru* «Actualitatea lui Titu Maiorescu» și al treilea scris de d. *Mircea Djuvara* «Titu Maiorescu, profesor de filosofie». Urmează apoi cîteva articole de specialitate: Tehnică și magie (*E. Bernea*); L'église et la culture (*Dr. C. C. Pavel*); Metacritica filosofiei critice (*C. Calotă*). Infor-

mație și analiză critică se găsește în articolul d-lui *G. Tăușanu* «Cîteva sisteme metafizice romînești» și în acel al d-lui *N. Façon* «Heinrich Seuse).

Urmează multe recenzii făcute de oameni competenți și cîteva note informative.

5. **Neamul Romînesc pentru popor,** anul XXVIII, nr. 12, 15 Iunie 1940. Vălenii de Munte, publică următorul articol intitulat: ***Nu putem fi nesimțitori.***

«De aproape o lună de zile pămîntul Franciei e cotropit de dușmani și armatele francese luptă cu o vitejie desnădăjduită contra puhoiului care necontenit se înoiește, aducînd aceleași mijloace de luptă cum pînă acuma, nu le-a avut alt popor.

Țara noastră a fost așezată, prin împrejurările vremii, într'o neutralitate care trebuie să fie, — și a fost —, cinstită și întreagă. Ea nu ia partea nimănui, fiindcă așa sîntem așezați încît nimeni nu ni poate cere să ne mișcăm.

Dar să fii neutru nu însamnă să n'ai recunoștință pentru trecut și să nu-ți dai samă de legăturile, care nu se pot rupe, cu unii din luptători, dar mai ales de toate ce ne leagă de ideia unora și ne îndepărtează de ideia celorlați.

Prietenii poporului romîn sînt tot prietenii poporului romîn, iar sufletul acestui popor nu poate fi decît cu acei cari apără dreptatea omenească și libertatea neamurilor. ***N. Iorga.***

6. **Natura,** anul XXIX, 15 Mai 1940, nr. 5, București.

Numărul întreg, ca de obicei, este plin de informații științifice, mici explicații și demonstrări pe înțelesul tuturor. Popularizarea științei se face în această revistă la un nivel superior și cu garanții de exactitate, ținînd sama de situația celor care o scriu. In acest număr: Molibdenul dela Băița Bihorului *(Victor Stanciu)*; Lacurile bucureștene (Ing. *Mircea I. Simionescu);* Nimicirea electrică a mișcării (Ing. *St. Georgescu-Gorjan);* Ascensiunea masivului Nanga-Parbat (Dr. *Tiberiu Morariu);* Canibalii mărilor: Rechinii *(Corneliu Eufrosin);* Legea echivalenței fotochimice *(Eugen Groze);* Aerul lichid și însemnătatea lui *(Cezar Pascu).*

7. **Jurnal de Psihotehnică,** vol. IV, nr. 2, Aprilie-Iunie 1940, Buc.

Tot numărul este ocupat de un singur articol al d-lui ***V. G. Jeju*** intitulat: *„Considerații asupra organizării științifice a muncii (Taylorismul)"*.

8. **Carpații,** anul VIII, nr. 6, 15 Iunie 1940, Cluj.

Articolul prim este închinat M. S. Regelui Carol. Urmează apoi articolele: Protejarea rîsului (Prof. *E. Botezat);* Lauda calului *(M. AN);* Limierul *(Fr. Ciordacici).* Apoi diferite informații și sfaturi vînătorești și de pescuit.

9. **Meșterul Manole,** anul II, nr. 1-3, Ianuarie-Martie 1940, Buc.

Articole: *Modalitatea narcisică și prometeică a spiritului* (C. Mincu); *Reprezentări la o estetică a non-existenței* (Giovanni Papini): *Fără nici un motiv.* Aceasta e o rubrică în care conducătorii revistei își propun să citeze din diferiți autori cu renume ce li se pare potrivit pentru a sprijini ideia unei arte desprinsă de viață.

Urmează: *Problema tragicului modern* (Ion Frunzetti). Multe poezii, multe recenzii.

N. RAHOVA.

Cărţi, broşuri, extrase şi reviste primite la redacţie.

CĂRŢI :

Dan Simionescu, ***Literatura românească de ceremonial : Condica lui Gheorgachi, 1762.*** Studiu şi text. Bucureşti, Fundaţia Regele Carol I, 1939, 336 pag., în 8⁰. Monitorul Oficial. Preţul 200 lei.

Traian Gheorghiu, ***Concepţia economică şi politică a lui Bernard Lavergne. Contribuţii la istoria doctrinelor economice.*** Nr. 3 din Publicaţiile Seminarului de Economie Politică şi Finanţe dela Facultatea de Drept. Iaşi. Iaşi, Tip. «Brawo», 1940. 136 pag. 8⁰. Preţul 100 lei.

Corneliu Dabija, ***Brazde,*** versuri. Bucureşti, editura «Cultura Poporului», 1939. Tip. «Tirajul», 8⁰, 136 pag. Preţul 60 lei.

George Lesnea, ***Cîntec pentru Regele nostru.*** Bucureşti, Tiparul «Cartea Românească», 1940, 64 pag. în 8⁰. Preţul 100 lei.

George Lesnea, ***Ceaslov,*** poezii. Editura «Cartea Românească», Buc. 1940.

Constantin Turtureanu, ***În vîltoarea războiului (1914—1918).*** Amintiri. Cernăuţi, Tip. «Litera Românească», 1938, 172 pag., în 16⁰. Preţul 60 lei.

Mihail Chirnoagă, ***Logodnă,*** roman. Colecţia «Universul Literar». Bucureşti, 1940. 176 pag. în 16⁰. Preţul 50 lei.

Ion Const. Chiţimia, Cronica lui Ştefan cel Mare. Bucureşti, 1939, 75 pagini în 8⁰. Extras din «Cercetări Literare», anul III. Monitorul Oficial.

D. Şandru, ***Ovid Densusianu filolog.*** (Cu bibliografia cursurilor şi trei facsimile). Bucureşti, 1939, 32 pag. în 8⁰. Tiparul „Cartea Românească".

D. Şandru, ***Activitatea lingvistică românească în anul 1937.*** Bucureşti, 1938. 12 pag. în 8⁰. Extras din „Convorbiri Literare", 1938. Monit. Oficial.

G. Caragaţă, ***Formulele de salutare în limba română.*** Iaşi, 1949. 18 pag. în 8⁰. Extras din Buletinul Institutului de Filologie Română, Iaşi. Vol. VI (1939). Tip. Alexandru A. Ţerek.

Ladislao Gáldi, ***Contributa alla storia degli italianismi della lingua romena.*** Torino, 1939, 18 pag. în 8⁰. Estratto dall' Archivio Glottologico Italiano. Volume XXXI (1939—XVIII). Casa Editrice G. Chiantore.

Ladislas Gáldi, ***L'Unité Spirituelle du Monde Néo-Latin.*** A propos des traductions d'„Ex-Voto" de Lionello Fiumi. Paris, Cahiers de „Dante", 1939, 8 pag. în 8⁰. Imp. „Les Presses Modernes".

Ladislas Gáldi, ***Autour des origines de l'hendécasyllabe italien.*** Paris, Cahiers de „Dante", 1940, 8 pag. în 8⁰. Imp. Moderne-Langres.

Gáldi László, *Az újgörög verstörténet mai állása és az újgörög—olasz kapcsolatok.* Budapest, 1940, 16 pag. în 8⁰. Különlenyomat az „Archivum Philologicum" (Egyetemes Philologiai Közlöny, 1940, évi I, füzetéből.

Alexandru Zacordonel, *Viața lui Ivan Turghenev.* Iași, 1940, 32 pag. 8⁰. Extras din „Însemnări ieșene", an. V (1940), nr. 6. Tip. „Brawo".

Constantin Mureșanu, *Din lucrările elevilor.* Nr. 7 din Biblioteca Pedagogică „Școala Creatoare". Iași, 1940, 18 pag. în 8⁰. Prețul 12 lei. Tiparul „Albina Românească".

Eugen Herovanu, *Conferințe.* Colecțiunile revistei „Forme" Buc. 1940.

Alexandru Sabaru, *Singurii prieteni.* Ed. Cultura Poporului, Buc.

Ioan Georgescu, *Fumul Pământului* (Poeme). Ed. Universul, Buc. 1940.

Eugen Herovanu, *Despre arta de a citi și alte câteva lucruri în legătură cu această temă.* Ed. „Cartea Românească", Buc. 1940.

Leca Morariu, *Creangă.* Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți 1940.

Aurel Vasiliu, *Asemănări între doi adversari.* Tip. Glasul Bucovinei, Cernăuți 1940.

Simeon Crețu, *Petale risipite* (poezii). Tip. Miron Neagu, Sighișoara 1940.

Iuliu Enescu, *Lumini rătăcitoare* (poezii). Tip. „Ardealul", Cluj 1940.

Olga Greceanu, *Pe urma pașilor Tăi, Iisus...* Col. „Universul Literar", Buc. 1940.

G. Proca et S. Bobeș, *L'immunisation contre la rage : vaccins vivants et vaccin tués.* Bull. de l'Organisation d'higiène de la Société des Nations. Vol. IX. Extr. No. 3.

Dr. Victor Vasiloiu, *Der Einfluss Fr. Lists auf den rumänischen virtschaftlichen Gedanken im 19. Jahrhundert.* Inaugural-Dissertation. Köln 1939.

Sandu Teleajen, *Legiunea de onoare* (roman). Ed. „Cugetarea". Buc. 1940

Maria Botiș-Ciobanu, *Povești.* Regia Cooperativă. Imprim. Jud. Arad 1940.

Elena Dobroșinschi-Malai, *Murmur de izvoare* (Poezii). Chișinău 1940.

A. C. Calotescu-Neicu, *Caiet de epigrame.* Editura „Ramuri". Craiova, 1940.

Ion Colboreanu, *Albine și furnici* (epigrame). Ed. Enăchiță Văcărescu. Tîrgoviște 1940.

Victor Stoe, *Fuga cerbilor* (poezii). Imprimeriile „Adevărul" 1940.

Petru Comarnescu, *Chipurile și priveliștile Americei.* Ed. „Cugetarea", Buc. 1940.

Demostene Botez, *Comedia umană.* Ed. Socec. Buc. 1940.

Mihail Celarianu, *Diamant verde.* Ed. „Cugetarea". Buc. 1940.

Sebastian Popovici, *Dumnezeu la mine în casă.* Col. Societății scriitorilor bucovineni. Cernăuți 1940.

Emil Vora, *Fîntînile tăcerii* (poezii). Col. „Universul Literar", 1940.

Ilariu Spulber, *Vrăjitorul de cuvinte* (poezii). Tiparul „Gimnaziului industrial Bolgrad", 1940.

George Drumur, *Suflete în azur* (poeme). Tip. „Bucovina". Buc. 1940.

Teodor A. Munteanu. *Meri domnești* (poeme). Col. „Convorbiri Literare". Buc. 1940.

Biblioteca ...

Gherghinescu Vania, ***Privighitoare oarbă*** (Versuri). Col. „Universul Literar". Buc. 1940.

Al. Lascarov-Moldovanu. ***Furnica*** (Poem dramatic în versuri). Ed. „Cugetarea". Buc. 1940.

N. Caranica, ***Poeme şi imnuri.*** Col. „Abecedar". Sighişoara 1940.

Theodor Rîşcanu, ***Ruginoasa.*** Ed. „Vremea". 1940.

Eug. Relgis, ***Spiritul activ.*** Ed. „Cultura Românească". Buc. 1940.

Ladmis Andreescu, ***In ţara cerului.*** Col. „Universul Literar. Buc. 1939.

REVISTE:

Arhiva Românească, editată de Fundaţia Culturală „Mihail Kogălniceanu", tomul IV. Bucureşti, 1940, 394 pag. în 8°. „Cartea Românească". Preţul 225 lei.

Lumina, revista Liceului Român din Grebena-Grecia, an. III, nr. 1-4, 1938—1939, 156 pag. în 8°. „Tiparul Universitar", Bucureşti.

Helicon, Revue internationale des problèmes généraux de la littérature, publiée sous les auspices de la Commission internationale d'histoire littéraire moderne. Editions Académiques Pantheon, Amsterdam (Imprimé à Debrecen). 1940, tome II, fasc. 2-3. Acte du III-e Congrès International d'histoire littéraire, Lyon, 1939: *Les genres littéraires.*

Universitatea „Al. I. Cuza" Iaşi
Biblio... ilos.
Cota ... Pretul

ERRATA. — În numărul trecut al revistei noastre, la pagina 575 s'a strecurat o greşală de tipar care a schimbat ideea autorului. Anume, s'a culeş: «Situaţia *actuală* a Aromînilor este şi astăzi aproape aceiaşi».

Se va citi: Situaţia *reală* a Aromînilor este şi astăzi aproape aceiaşi.

Slănic-Moldova

Karlsbad-ul Romîniei

Este în interesul fiecărui suferind, ca din timp să se intereseze şi să afle că singura staţiune balneo-climatică din ţara noastră unde se pot trata cu deplin succes boalele tubului digestiv şi anexelor sale, boalele de nutriţie ca şi boalele aparatului respirator, este SLĂNICUL MOLDOVEI, proprietatea Epitropiei „Sf. Spiridon" din Iaşi, staţiune situată în jud. Bacău la 18 km. depărtare de staţia C. F. R. Tg. Ocna.

Drumul dela Tg. Ocna la Slănic se parcurge pe o şosea bună, de un pitoresc minunat, cu luxoasele autobuze C. F. R.

Sub raportul climateric, SLĂNICUL MOLDOVEI se bucură de o climă excepţional de bună comparativ cu localităţile renumite din văile Carpaţilor.

SLĂNICUL MOLDOVEI posedă un inhalator cu două secţii, una pentru atmoterapie şi a doua pentru inhalaţie şi pulverizaţie.

SLĂNICUL MOLDOVEI are un mare Institut de Fizioterapie care tratează cu succes şi prin mijloacele cele mai moderne, boli ca: prurite, eretisme nervoase, atrofii musculare, tulburări circulatorii, dermatoze parazitare şi microbiene, anemii, rachitism, debilitate, ulcere, nevralgii, dureri reumatice, metrite, salpingite, prostatite, etc.

SLĂNICUL MOLDOVEI posedă băi cu apă minerală, cu acid carbonic şi hidroterapie.

Apele SLĂNICULUI din MOLDOVA reprezintă cea mai fericită asociaţie pusă la îndemîna medicilor pentru a trata majoritatea boalelor de stomac, intestine, ficat, boalele de nutriţie ca diabet, gută, obezitate.

SLĂNICUL oferă distracţii în raport cu predilecţiile fiecăruia. Împrejurimile acestei minunate staţiuni sînt o adevărată podoabă a ţării.

Preferaţi tuturor staţiunilor similare din ţară sau străinătate, SLĂNICUL MOLDOVEI, a cărui sezon este deschis dela 1 Iunie pînă la 1 Octomvrie.

Vizitaţi Slănicul Moldovei!

COLABORATORII REVISTEI :

(continuare)

Gr. C. Moisil, prof. univ.
Valerie Moglan, arhiereu
Carl R. Moore, prof. univ.
Costel Moraru-Balş
C. Moruzan
A. Moruzi, prof. univ.
Victor Motogna
Const. Mureşanu, profesor
D. Murăraşu, profesor
Liliana Nanu
G. G. Nădejde, profesor
V. Nădejde
Gh. Nastase, prof. univ.
Mihai Negruzzi
Cost. Negruzzi
Liberale Netto, asist. univ.
Nicodem, Mitropolitul Moldovei
Şt. Nicolau, prof. univ.
P. Niculescu, prof. univ.
Florea A. Niculescu
Alexandru Obreja, profesor
Ioan Ojog
Const. Opărică
Lucia Oprescu, profesoară
Andrei Oţetea, prof. univ.
Codin Oxa
Petre Pancu
Vera Panfil
C. I. Parhon, prof. univ.
C. Partenie-Antoni, prof. univ.
Speranţa Pascu, profesoară
Adrian Pascu
Natalia Paşa
A. Pastia
Vasile Pavelcu, şef de lucrări
Mircea Petala
Iulian M. Peter
Sir Charles Petries-Bart
I. Petrovici, prof. universitar
A. Piru, student
I. I. Plăcinţeanu, prof. univ.
Gh. Plăcinţeanu, conf. univ.
Gr. T. Popa, prof. univ.
N. I. Popa, profesor
Ilie Popa, conf. univ.
Alexandru Pogonat
Alexandru Gh. Popovici, prof.
C. Popovici, prof. univ.
Costel Popovici
Petru Poni
A. D. Potop, asist. univ.
C. V. Praja, profesor
St. Procopiu, prof. univ.
N. Profiri, inginer
Const. Prisnea
I. I. Ralanu, profesor
E. Radu, profesor universitar
D. Rădulescu
N. Rahova
Mircea Raţiu
N. N. Răutu, profesor
Filip Rohrlich, profesor
Vladimir Robu
D. I. Rişcanu, profesor
Nicanor Rusu, asist. univ.
Hugh Ruttledge
M. Sadoveanu
Profira Sadoveanu
Ion Marin Sadoveanu
C. Săcăleanu
Octav Sargeţiu
C. Săteanu
Petru Gh. Savin
Alexandru Seulescu
Theodor Scarlat
Gr. Scorpan, asistent univ.
Charles Singevin
Th. Simenschy, profesor
Aurel V. Singer
Al. Slătineanu, prof. univ.
N. P. Smochină
Al. T. Stamatiad
C. Stamboliu, profesor
P. P. Stănescu, conf. univ.
C. A. Stoide, profesor
Aurelian Strat
Mihai Sturdza
Al. Străoneanu-Balş
Margareta Ştefănescu, prof.
Şt. T. Şerban
M. Ştefănescu-Galaţi, prof. univ.
O. Tafrali, prof. univ.
N. I. Tanoviceanu, conf. univ.
I. Tănăsescu, prof. univ.
T. Tănăsescu, cons. C. de Apel
Sandu Teleajen
Ionel Teodoreanu
I. Teodorescu-Broşteni
Paul Van Tieghem, prof. univ.
Ştefan Tita
P. Troteanu, profesor
G. Topîrceanu
N. N. Tonitza
Gh. Tomescu, profesor
Gh. Tudoranu, prof. univ.
Victor Tufescu, profesor
Ion Tulceanu
Nicolae Ţaţomir
Gh. Ungureanu, arhivar
P. Vasiliu, inginer
Iulian Vesper
Gr. Vladimir
D. Voinov, prof. univ.
Al. Voitin
Radu Vulpe, prof. univ.
Aureliu Weiss
Al. Zacordoneţ, profesor
I. Zahacinschi
G. Mihail-Zamfirescu
Al. I. Zirra, profesor
Mircea Zaharia
P. Zosin

Tot ce priveşte Redacţia (manuscrise, reviste, cărţi, etc.) se vor trimite pe adresa :

Dr. Gr. T. POPA

Strada Păcurari, 32, Iaşi

●

Pentru tot ce priveşte administraţia: cereri de abonamente, mandate, inserări de anunţuri, etc., a se adresa Administraţiei revistei „ÎNSEMNĂRI IEŞENE“: strada Sf. Teodor 34, Iaşi. Telefon 1578.

●

Manuscrisele nepublicate se distrug.
Cele publicabile se vor tipări cînd va hotărî comitetul de redacţie.

●

Condiţii de abonament:

ÎN ŢARĂ:

Pe un an	360 lei
Jumătate de an .	180 „
Pe trei luni . . .	90 „

ÎN STRĂINĂTATE:

Pe un an	560 Lei

Înscrisă cu nr. 2474 din 25 Mai, 1938, la Tribunalul Iaşi. Secţia III. Dos. 462.

Preţul unui număr 30 Lei

Iaşi. Institutul de Arte Grafice „BRAWO“.